352

EDITURA UNIVERS

SCIASCIA

Todo modo

Marea de culoarea vinului

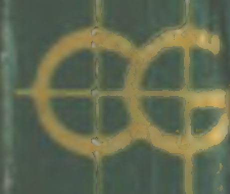
Propunînd acum, între aceleaşi coperţi, două din cărţile mai noi ale lui Sciascia, colecţia «Globus» contribuie în mod fericit la consolidarea şi adîncirea cunoaşterii uneia dintre personalităţile culturii italiene recunoscută pe plan internaţional drept o voce reprezentativă a timpului nostru.

GLOBUS

Lei 7,50

18

LEONARDO SCIASCIA

Todo modo

Marea de culoarea vinului

LEONARDO SCIASCIA

Marea de culoarea vinului

Todo modo

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica de Viorel Popescu ; Ilustrația de Paula Ribariu

GLOBUS

Leonardo Sciascia

Marea de culoarea vinului

Traducere de ANCA GIURESCU
Prefață de ȘERBAN STATI

Todo modo

EDITURA UNIVERS

București

1980

Cuvînt înainte

Publicul românesc nu se află, cu volumul de față, la prima lui întîlnire cu Leonardo Sciascia[1]**. Trei dintre cele mai bune romane ale scriitorului sicilian i-au fost oferite în traducere de către Editura Univers relativ recent după apariția lor în Italia : în 1963** Cînd se arată cucuveaua, **în 1966** Codicele egipțian **și în 1970** Fiecăruia ce i se cuvine. **Interesul pentru opera lui Sciascia a crescut, fără îndoială, și prin**

[1] *Leonardo Sciascia* s-a născut în 1921 la Racalmuto, comună din provincia siciliană Agrigento, unde, după cîțiva ani de experiență ca funcționar la Oficiul pentru colectarea cerealelor — în perioada de cruntă mizerie de la sfîrșitul războiului — a lucrat, vreme de un deceniu, ca învățător. După debutul prea puțin semnificativ cu *Favole della dittatura (Povești din vremea dictaturii* — 1950), se impune cu poeziile din *Sicilia, il suo cuore (Sicilia, inima ei* — 1952), cu eseul *Pirandello e il pirandellismo* (1953), dar mai ales cu „cronicile“ — povestiri din volumul *Le parrocchie di Regalpetra (Parohiile din Regalpetra* — 1956). Au urmat, în 1961, *Gli zii di Sicilia (Unchii din Sicilia*, nuvele), *Pirandello e la Sicilia* (eseuri) și *Il giorno della civetta (Cînd se arată cucuveaua*, roman), apoi *Il Consiglio d'Egitto (Codicele egipțian*, roman — 1963), *La morte dell'inquisitore (Moartea inchizitorului*, nuvelă — 1964, *L'onorevole (Onorabilul*, piesă de teatru — 1965), *Feste religiose in Sicilia (Sărbători religioase în Sicilia*, eseu-comentariu la un album de fotografii artistice — 1965), *A ciascuno il suo (Fiecăruia ce i se cuvine*, roman — 1966), *Recitazione della controversia liparitana*

proiectarea pe ecranele noastre, mari și mici, a filmelor inspirate de primul și ultimul dintre romanele sus-amintite, cărora li s-a adăugat Cadavre de lux (Cadaveri eccellenti), ecranizarea romanului Contextul, realizată în 1975 de Francesco Rosi.

Propunînd acum, între aceleași coperți, două din cărțile mai noi ale autorului în cauză, colecția „Globus" contribuie în mod fericit la consolidarea și adîncirea cunoașterii uneia dintre personalitățile culturii italiene recunoscută pe plan internațional drept o voce reprezentativă a timpului nostru. Nici o exagerare de circumstanță în aceste vorbe. Cel care mărturisea de curînd, într-un interviu cu Marcelle Padovani, corespondenta pentru Italia a revistei franceze „Le Nouvel Observateur", că ar dori să se spună despre el, cu o formulă lapidară a nonconformismului și a poftei de viață, „A contrazis și s-a contrazis" [1] este un intelectual preocupat profund de devenirea socială, politică, spirituală a patriei sale, a lumii contemporane în ansamblu. Scrisul este pentru el neostenită

---

dedicata ad A.D. (*Recitarea controversei din Lipari, dedicată lui A.D.*, pamflet dramatic — 1969), *La corda pazza* (*Coarda nebuniei*, eseuri siciliene — 1970), *Il contesto* (*Contextul*, roman — 1971), *Il mare color del vino* (*Marea de culoarea vinului*, proze scurte — 1973), *Todo modo* (roman — 1974), *La scomparsa di Majorana* (*Dispariția lui Majorana*, povestire — 1975), *Candido* (povestire — 1977), *L'affaire Moro* (*Cazul Moro*, eseu politico-social — 1978). Scriitorul trăiește în capitala Siciliei, Palermo.

[1] Leonardo Sciascia : *La Sicilia comme metafora* (*Sicilia ca metaforă*). Interviu de Marcelle Padovani. Colecția *L'immagine del presente*, A. Mondadori editore, 1978, p. 88.

căutare a sensurilor, a tendințelor Istoriei. De la investigarea minuțioasă a trecutului, în diferitele lui nivele, pentru a scoate la lumină tiparele unor psihologii sociale închegate treptat, și durabil activ în prezent, și pînă la vivisecția aplicată evenimentului în curs — totul îl solicită. Întru descifrarea adevărurilor, fie ele și mărunte, fie ele și parțiale, dar din care să se poată compune traiectorii proiectate către viitor (altfel, ce sens ar mai avea căutarea ?), Sciascia operează, adesea simultan, cu acribia arhivarului, filologului, sociologului, cu fantezia scriitorului, cu patima pamfletarului. Rezultă o literatură foarte personală, sinteză de cronică, eseu de moravuri și ficțiune, situată în descendența directă a unui iluminism de la care, de altfel, scriitorul se reclamă explicit cînd, în mai multe rînduri, vorbește de lecția unor spirite tutelare ca Diderot ori Voltaire. Este ceea ce putem întîlni citind, de pildă, Parohiile din Regalpetra, Codicele egiptian, Moartea inchizitorului sau, în volumul de față, majoritatea prozelor din Marea de culoarea vinului. O precizare se impune : Sciascia e în primul rînd scriitor ; de aceea chiar în sinteza de care vorbeam, dominanta este dată de imaginea artistică, de capacitatea de a face să trăiască individualități umane, fie și în fulgurația a doar cîteva rînduri. Ieșite din pagina de cronică sau din comentariul eseistic, ori prinse în rețeaua lor, personajele se animă brusc, luminate în dimensiuni psihologice complexe ; fără, totuși, ca această autonomizare să bruieze liniile de funcționalitate cărora le-au fost menite atunci cînd scriitorul s-a oprit asupra cutărui sau cutărui destin ori eveniment real, gîndit (simțit) ca exemplar. Dreapta

măsură între zborul fanteziei și supravegherea rațională este definitorie pentru scrisul lui Sciascia. Ea apare și în cărțile de „pură ficțiune" — din care sînt lăsate afară trimiterile documentare — cum sînt romanele *Cînd se arată cucuveaua*, *Fiecăruia ce i se cuvine*, *Contextul* și aici prezentul *Todo modo*. Nu numai intenția de a depune mărturie despre o realitate socială, sau aceea de a-l face pe cititor părtaș la dificila căutare, în hățișul de contradicții, de caleidoscopice aparențe și subtile camuflaje, a acelor adevăruri care pot propulsa cunoașterea și prin ea, acțiunea, este aici semnul raționalității funciare, ci însăși tehnica construcției romanești : tehnică de narațiune polițistă, impunînd o strategie clară (deși ascunsă) a mînuitorului, căruia personajele și faptele nu-i scapă de sub control, chiar dacă se poate crede, cîteodată, contrariul (*Todo modo* este, se va vedea, de discutat și în acest sens).

Clasificările de istorie literară îl trec îndeobște pe Leonardo Sciascia între „meridionaliști" — încadrare justificată prin aceea că pămîntul său natal, Sicilia, îi este și sursă statornică de inspirație. Scriitorul și-a făcut o profesiune de credință din investigarea acestei lumi, în puternicele ei tradiții, generate de o istorie frămîntată — o istorie de aluviuni succesive, din care s-au combinat trăsături psiho-sociale aparte, dar și de succesive cuceriri și dominații, contrare aspirațiilor populare — ori în prezentul grevat încă de tarele subdezvoltării. Sub raportul „sicilianității", bună parte dintre cărțile lui Sciascia se prezintă ca posibile capitole dintr-o monografie *sui generis* a insulei;

sau întoarceri și reîntoarceri asupra acestor capitole înseși, obsedante încercări de a lărgi și adînci înțelegerea proceselor, de a dezrădăcina prejudecăți (unele dintre ele depistate de autor, cum singur spune, în propria-i minte). Este importantă, de pildă, contribuția prozatorului și eseistului la o lucidă diagnosticare a fenomenului Mafiei, analizat pas cu pas pe verticala secolelor din și în care a crescut, și pe orizontala inextricabilelor țesături de inechități, interese, complicități, abuzuri, tipare mentale, inerții, spaime ce hrănesc puterea organizației criminale și — poate mai grav încă — se inculcă în subconștientul multora, neștiutori de manipularea căreia îi sînt victime. Ar fi de ajuns să cităm, în această ordine de idei, *Cînd se arată cucuveaua* (subintitulat, explicit, „un roman despre Mafie") sau *Fiecăruia ce i se cuvine*, adăugîndu-le acum, din *Marea de culoarea vinului*, proze edificatoare, ca *Filologie*, *Joc de societate*, *Western de tip italian*, sau, pentru cunoașterea ascendențelor și tiparelor mentale pomenite, *Reversibilitate* și *Eufrosina*. Un alt dureros fenomen social al Siciliei — emigrația — ieșit din aceeași cronicizată înapoiere, din aceeași mizerie a maselor de deposedați și veșnic înșelați, face de asemenea constant obiectul literaturii și publicisticii lui Sciascia, în *Parohiile din Regalpetra*, în *Unchii din Sicilia*, în cîteva volume din seria eseistică, în *Călătoria cea lungă* sau *Examenul* din culegerea de față ș.a.m.d. Am amintit doar două leit-motive caracteristice sicilianității monografiate de scriitorul din Recalmuto, fără de care nici o încercare de profil n-ar putea prinde contur. O componentă poate tot atît de importantă a „meridionalismului" lui Sciascia este de asemenea studiul valorilor culturale

ale insulei natale, cu care se simte în legătură organică — că este vorba de creația folclorică, de cronicarii și poeții epocilor revolute ale dominației spaniole și burbonice, de verismul lui Luigi Capuana și Giovanni Verga, ori, mai ales, de umorismul lui Pirandello — alt recunoscut spirit tutelar (alături de iluminiști și, pentru viziunea asupra prozei istorice, de Alessandro Manzoni).

Dintre scriitorii sicilieni ai ultimei jumătăți de secol, o raportare plină de interes pentru propria lui definire stabilește Sciascia cu Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Dacă, bunăoară, analiza întreprinsă de autorul Ghepardului asupra unor mentalități siciliene istoricește condiționate (cum este în roman celebra explicare a imobilismului insular de către principele Salina în fața „continentalului" Chevalley) coincide în mare măsură cu propria-i analiză, în privința atitudinii cei doi scriitori se despart. Rafinatului indiferentism al lui Lampedusa, esteticește exprimat în detașarea ironică a autorului de materia cărții sale, Sciascia îi contrapune poziția participării : asumarea lucidă a lecțiilor istoriei, într-o operație de critică activă aplicată contemporaneității — operație a cărei rezultantă literară e satira. Tocmai din această polemică față de spiritul ghepardian s-a născut seria operelor cu tentă istorică ale lui Sciascia, în primul rînd Codicele egiptian și Moartea inchizitorului și, mai tîrziu, cu trimiteri și mai acute la actualitatea politică, Recitarea controversei din Lipari, dedicată lui A.D.

Meditația asupra istoriei în perspectiva prezentului, asupra menirilor culturii, îl va duce pe Sciascia la transgresarea tematicii strict siciliene. Trebuie subliniat, de altfel, că sicilianitatea n-a însemnat niciodată

pentru el cantonare provincială, ci tocmai poarta spre problematica generală a lumii capitaliste de azi. „Societatea mafiotă este o replică larvară a societății burgheze", spune, bunăoară, scriitorul în interviul intitulat, semnificativ, Sicilia ca metaforă [1] și această observație este, credem, grăitoare pentru amploarea perspectivei implicită în oricare dintre operele sale „meridionaliste". Valabilă se dovedește și reciproca : în oricare dintre scrierile „ne-siciliene" ale lui Sciascia vor putea fi recunoscute mișcări sufletești, tipare mentale și raporturi interumane de marcă insulară. Un roman cum este Contextul — care pune în cauză ansamblul realității politice din Italia contemporană, primejduită grav de urzelile forțelor antidemocratice, mai cu seamă în absența unei reacții puternice și coerente — se află astfel în rezonanță cu „romanele Mafiei" — Cînd se arată cucuveaua sau Fiecăruia ce i se cuvine. Și nu doar prin construcția narativă de factură polițistă ; legătura e de fond — cea diagnosticată în reflecția lui Sciascia amintită mai sus.

O grilă de decodare sub multe aspecte similară poate fi operantă și în cazul succintului roman Todo modo, după opinia noastră una dintre cele mai realizate opere ale scriitorului. Invenția literară atinge aici cote de înalt rafinament, adecvate perfect adîncimii de analiză a crizei păturilor suprapuse din societatea capitalistă de azi. Se trece acum dincolo de nivelul radiografierii, oarecum din exterior, a unei simptomatologii tradițional inventariate în critica sistemului : corupție, ipocrizie, rapacitate, vid sufletesc etc., etc. Prezența perso-

[1] *Op. cit.*, p. 29.

najului-narator — alter ego al autorului — la „exercițiile spirituale" de la schitul-hotel al lui Don Gaetano deschide (întîmplător, sau mai degrabă nu ?) trapa unei adevărate coborîri în Infern[1]. Într-o atmosferă de univers concentraționar, care aduce aminte de dürrenmattiana Pană de automobil sau de desfășurările justițiare implacabile din celebrele cărți ale Agathei Christie, avem senzația că pătrundem în chiar nucleul cel mai dens și mai secret al maladiei ce macină fără cruțare această lume. Nucleul de iraționalitate agresivă, unde s-au adunat și sintetizat, ca în aleph-ul magic al Cabalei, contradicțiile unei lumi în fond profund irațională ea însăși. Evenimentele de la „Eremo di Zafer", ce par un timp să țină de cronica mondenă și apoi de cronica criminală a gazetelor, se învăluie treptat într-o aură de fantastic malefic. Figura ușor stranie, ușor neliniștitoare la început a învățatului prelat Don Gaetano, care unește scepticismul dezabuzat cu energia voinței dominatoare, capătă o intensă colorație diabolică. „Satan conduce balul"... și totuși nu, sau nu pînă la capăt. Dezlănțuirea iraționalității nu-l va cruța nici pe el. La scara „normalității" logice enigma nu-și va găsi așadar dezlegarea. Delictul nu se poate personaliza : e fără față ; e în structura însăși a lumii pusă în cauză. Soluție metaforică pentru prima

[1] De o cumplită ironie apar, în acest context, cuvintele „explicative" ale titlului cărții de pe ultima copertă a ediției sale italiene ; le cităm, în traducere : „După Ignațiu de Loyola, cel mai bun mijloc de adecvare la voința divină sînt exercițiile spirituale. *Todo modo, todo modo, todo modo para buscar y hallar la volontad divina* (spaniolă : Orice, orice, orice pentru a căuta și găsi voința lui Dumnezeu)...

dată folosită de Sciascia, dar perfect consecventă cu tot drumul său de statornic raționalist. Paradoxul e numai de suprafață, căci în realitate, metaforică fiind, devierea spre fantastic are în Todo modo o funcție pe de-a-ntregul controlată rațional. Cît privește esența așezărilor sociale contra cărora Sciascia militează, faptul de a le sesiza și exprima iraționalitatea nu poate fi ipso facto considerat, din partea unui raționalist, o abjurare. Dimpotrivă : pentru el iraționalitate înseamnă non-viabilitate, datoria scriitorului fiind tocmai de a contribui la înlăturarea aberației și la instaurarea în depline drepturi a raționalității, pe toată întinderea relațiilor interumane.

Încrederea în perspectiva unei asemenea lumi raționale, guvernată de libertate și dreptate, a fost afirmată nu o dată de Leonardo Sciascia exact în momentele în care neconcesiva sa judecată critică a fost luată, eronat, drept scepticism și nihilism. Scepticismul, da, scriitorul îl acceptă în sens metodologic, cartezian am spune, ca terapeutică împotriva iluzionărilor deșarte, care pot paraliza pe cel ce se lasă pradă lor. Cît despre nihilism, poate fi considerată astfel o atitudine bine definită de un critic (care, de altfel, își ia toate distanțele față de literatura lui Sciascia) drept respectarea unui „angajament de stimulare morală și ideologică" ?[1].

Căutările scriitorului sicilian nu urmează cărări bătute și nu ajung la expediente facile. Exploratorul poate, cîteodată, să rătăcească în hățișuri labirintice ;

[1] Marco Forti, în revista *Il bimestre* 20—21, mai-august 1972. Apud Walter Mauro : *Leonardo Sciascia*, colecția „Il castoro", La Nuova Italia, Florența, 1977, p. 131.

dar nicicînd cu prezumția infailibilității, totdeauna cu disponibilitatea cinstită a celui ce se devotează nu unor idoli, ci setei de adevăr, respectului adînc pentru ființa umană. În puterea acesteia de a-și scutura de pe umeri povara milenarelor nedreptăți și de a exorciza prejudecăți, umilinți și spaime crede Sciascia. Crede în puritatea, în simplitatea inteligentă și demnă a Dinei din Marea de culoarea vinului ; în definitivul triumf al îndrăgitului său Giufà, — ruda bună a lui Eulenspiegel și a lui Păcală — asupra prostiei și răutății. Din această credință vine forța scrisului său.

ȘERBAN STATI

MAREA
de
CULOAREA VINULUI

Reversibilitate

— Maestate, spuse ministrul Santangelo lovind ușor cu degetul umărul lui Ferdinando, sîntem la Grotte.

Regele se trezi suspinînd, în fața ministrului, deschise ochii lipiți de somn și dezorientați, își trecu dosul palmei peste gura din care îi curgea un fir de salivă.

— Ce este ? întrebă.

— Sîntem la Grotte, maestate.

Ferdinando se apropie de fereastra trăsurii. Case cenușii care se îngrămădeau în trepte pe povîrnișul unei coline, acoperișuri năpădite de urzici și mușchi. Și femei îmbrăcate în negru, stînd în prag, și copii cu ochii mirați și înfometați și porci care scurmau în gunoaie.

Se trase înapoi.

— Și la ce mă treziți ? îi spuse ministrului. Și ca și cum s-ar fi adresat unei alte persoane : De douăzeci și patru de ore n-am închis ochii, și cînd abia reușesc să ațipesc un pic, uite că vine neghiobul ăsta și mă trezește cu știrea nemaipomenită că sîntem la Grotte.

Buza, care părea un rinichi de vită, îi tremura de furie. Se uită din nou pe geam. La cîțiva pași de trăsură lumea se strîngea tăcută.

— În grote stau lupii : mergem înainte — îi spuse ofițerului din escortă. Rîse, lăsîndu-se pe spate, de replica fericită pe care o avusese. Ministrul se prăpădi de rîs.

Și merseră mai departe încă două mile : pînă la Racalmuto, unde găsiră balcoanele împodobite cu mătase ca pentru sărbătoarea Corpus Domini, garda civică aliniată, o masă bogată la primărie.

Astfel Grotte, în documentele vremii numit *Le Grotte* iar de locuitorii săi, și astăzi încă, *Li Grutti,* nu avu onoarea să-l primească pe regele Ferdinando.

Exact un secol mai tîrziu, trenul lui Mussolini trecu în mare viteză prin gara Grotte, prin fața unei mulțimi care aproape se prăvălea de pe peron pe șine : și puțini au fost localnicii care au întrevăzut pentru o clipă fața bronzată și încruntată a lui Mussolini, alături de cea măslinie și surîzătoare a lui Starace.

Din aceste două întîmplări, pînă cu puțini ani în urmă, racalmutezii găseau motive de dispreț și batjocură pentru locuitorii din Grotte. Și la rîndul lor, cei din Grotte păstrau un repertoriu de *mime,* care reprezentau în mod comic defectele racalmutezilor : scurte istorioare ca cele culese și prelucrate de Francesco Lanza, și pe care tocmai Lanza le-a botezat cu numele de *mime.*

La meciurile de fotbal dintre echipele celor două sate, literatura amintirilor istorice și a *mimelor,* a invectivelor, a insultelor, dura pînă în ultimele cinci minute ale partidei : și se trecea apoi la ceea ce în procesele-verbale ale poliţişti-

lor purta numele de mijloace violente, adică la pumni, lovituri de picior și bătăi cu pietre.

În realitate, la nici două mile depărtare, cele două sate erau tot ce poate fi mai diferit și opus. Grotte avea o minoritate valdeză și o majoritate socialistă, trei sau patru familii de origine evreiască, o mafie puternică ; și străzi urîte, case urîte, serbări mizere. Racalmuto avea o sărbătoare, splendidă și frenetică, care dura aproape o săptămînă : și cei din Grotte veneau atunci în masă ; dar, în rest, era un sat fără probleme, împărțit din punct de vedere electoral între două mari familii, cu puțini socialiști, mulți preoți și o mafie divizată.

La schimbarea relațiilor dintre cele două sate, la îndulcirea și stingerea rivalităților, au contribuit desigur, cu noile forme de viață, căsătoriile frecvente între racalmutezi și grotezi ; căsătorii, în mare parte, mediate și aranjate cu trudă de terțe persoane, dar aproape toate fericite.

Una dintre aceste căsătorii, încheiată cu cîțiva ani înainte de sfîrșitul Regatului celor Două Sicilii, a rămas în amintirea și în fantezia locuitorilor din Racalmuto și Grotte. Nu pentru elemente romantice, obstacole, pasiuni și sînge : poate numai prin frumusețea unei fete ; sau, poate, pentru că în situația pe care a creat-o se află caracteristicile unei societăți, ale unei epoci.

Căsătoria între don Luigi M., medic și om înstărit din Racalmuto, și una dintre fiicele lui don Raimondo G., mare proprietar de pămînturi din Grotte, s-a încheiat cu tot fastul cuvenit

celor două familii ; apoi, viața tinerilor căsătoriți s-a scurs duios în frumoasa casă din Racalmuto în care locuiau soțul, de constituție imensă și sangvină, plin de timidă duioșie față de foarte tînăra și plăpînda soție, cînd s-a întîmplat un lucru îngrozitor. Don Luigi intră în conflict cu un arendaș de-al său ; înfuriat, ajunse să-i dea un picior : o modalitate legitimă, de altfel, pentru un nobil de a pune capăt discuției cu un mojic. Dar mojicul nu avea constituția robustă a lui don Luigi, sau poate lovitura i-a atins un organ vital. „Fapt este, îmi povestește un descendent al lui don Luigi, că s-a învîrtit de trei ori de jur împrejurul camerei, s-a prăbușit încovrigat sub o măsuță și a murit".

Existau și pe atunci legi : cu gentilomii mai blînde, mai timide ; dar un mort este un mort, iar don Luigi nu putea scăpa de închisoare. Fugi, lăsînd-o pe tînăra soție singură în marea casă aurită.

La Clubul orașului explodă indignarea notabilităților. Nu, firește, împotriva sărmanului don Luigi. Bătrînul don Ottavio di Castro, președintele asociației și decanul nobilimii locale, pronunță cu mîhnire o frază rămasă celebră și folosită astăzi ca proverb ironic : „Ce vremuri ! Un gentilom nu mai poate trage un picior unui țăran". Toți aprobară : lumea se ducea de rîpă, ce vremuri !

Don Luigi nu mersese, firește, departe : se prea poate să fi stat chiar la Grotte, în casa vreunor rude sau prieteni de nădejde. Dar un neajuns exista totuși : și se perpelea la gîndul

tinerei soţii singure şi înfricoşate, toată numai dantele şi iubire, în imensul pat cu perdele de damasc. Şi au fost chemaţi prieteni puternici, care să facă să dispară, fluture uşor împodobit cu crinii burbonici, acel mandat de arestare pe care Comandantul Garnizoanei îl ţinea prins într-un cui, pe masa din biroul său. Dar, vreme îndelungată, socrul lui don Luigi, care era totuşi un om cu multe resurse şi relaţii, se trudi să găsească „calea cea bună“ : şi pe neaşteptate, printr-o simplă întîmplare fericită, a găsit-o într-o seară de decembrie, pe cînd stătea în halat de casă, citind, lîngă vasul cu jăratic, „Il Monitore“, iar fiica sa Concettina tocmai broda la gherghef, cu mărgeluţe şi paiete aurii, pe pruncul Isus gol ca un vierme de mătase, doar cu o panglicuţă de care atîrna, între picioarele deformate, un clopoţel. Concettina copia broderia după o iconiţă pe care i-o dăruise o mătuşă călugăriţă : şi don Raimondo nu putea înghiţi clopoţelul acela dintre picioarele lui Isus, dar nu zicea nimic pentru că nici nu se putea îndoi de nevinovăţia maicilor, care venerau acea imagine, şi nici nu putea tulbura inocenţa fiicei sale, care o îndrăgise copiind-o. Şi în timp ce citea „Il Monitore“, gîndul la clopoţel îl rodea ca o carie ; şi îşi propunea să vorbească despre asta cu soţia sa, care să o determine pe Concetta să renunţe la broderie.

De aceea, cînd auzi bătăi furioase în poartă, în timp ce se ridica pentru a merge să deschidă îi spuse Concettinei :

— Ia clopoţelul de aici, şi, deoarece Concettina nu înţelegea, strigă : Asta ...pruncul Isus, pentru că se temea ca vizitatorul, oricine ar fi fost, să nu rîdă de nevinovăţia Concettinei.

Vizitatorul era o persoană influentă, nici mai mult nici mai puţin decît don Nicola Cirino, jurist şi poet, Procuror general din Palermo : şi avusese la intrarea în Grotte, în noaptea aceea de coşmar, un accident la trăsura cu care călătorea ; neputînd să-şi continue drumul în timpul nopţii, fusese adus în casa lui don Raimondo, cea mai frumoasă din sat.

Era un om de vreo şaizeci de ani, cu părul şi barba cărunte, plăpînd, cam bătrîior, dar avea ochii vii şi atenţi, într-un contrast ciudat cu oboseala dezarticulată, căreia părea să-i cadă pradă corpul.

Don Raimondo, care pricepea iute, înălţă o rugă de mulţumire Domnului, care trimisese o noapte de iad, o piatră pe drum, o neatenţie fatală a vizitiului, căruia don Nicola îi atribuia necazul, în timp ce se scuza faţă de don Raimondo pentru deranjul pe care îl provoca.

Deranjul ? Era o onoare, o plăcere...

Concettina ascunsese broderia. Don Raimondo o prezentă lui don Nicola, de timiditate fata se îmbujoră ca o piersică. Era foarte frumoasă : trupul armonios, părul de culoarea zahărului ars, chipul blînd şi uşor neliniştit, dar în acelaşi timp exprimînd veselia nestăpînită a celui care descoperă reversul caraghios al oricărui lucru şi chiar al oricărei supărări. Don Nicola se gîndi în versuri la o rămurea de chiparoase, la por-

tocalele printre frunzele verzi sub zăpadă, la luceafărul de dimineață ; și tot în versuri, pe care le făcea ușor cînd se entuziasma în fața frumuseții, compară inima sa cu Mongibello, topindu-se pe neașteptate de dragoste. Din acea clipă, dat fiind că știa deja de mandatul de arestare a ginerelui lui don Raimondo, codurile de legi, pandectele, rechizitoriile, sentințele se prăbușiră în chip de *ex voto* la picioarele unei fete de șaisprezece ani.

A fost o seară frumoasă. Cina, improvizată, a fost excelentă. Ceara dopurilor pe care erau imprimate cifrele unui an nefast, 1848, a fost scoasă de pe sticle : dar vinul s-a dovedit a fi excelent. De altfel, anul 1848 a fost pretextul pentru a se exprima opiniile identice ale lui don Nicola și don Raimondo. Și-au făcut urări. Don Nicola le făcu în versuri : stăpînei casei, înflorită ca un trandafir, într-o rochie de atlaz pe care o îmbrăcase în grabă, și Concettinei. Apoi, invitat de don Raimondo, de doamnă și, cu glas timid, și de fată, don Nicola recită un poem de-al său despre Torquato Tasso ; și cînd ajunse la versurile

Și totuși viața chinuită, oprimată,
A Marelui nefericit avea mîngîierea
Unor duioșii ascunse : inima, oh, Doamne,
Nu-și pierdea speranța, un foc
Îl ardea, însuflețindu-l, suspinul său
Era al celui căruia durerea-i este hrană,
De-l consola o lacrimă de iubire,
O milă îngerească, o inimă duioasă,
Eleonora...

o fixă pe Concettina cu ochi de om intrat în agonie, și se întinse peste masă spre ea cînd pronunță murmurat „Eleonora“, și ar fi vrut să spună „Concettina“, lucru pe care îl înțeleseră și don Raimondo și doamna, schimbînd o privire preocupată de înțelegere.

După felicitările aduse poetului, don Raimondo aduse cu pricepere în discuție nenorocirea întîmplată unei alte fiice ale sale, căsătorită într-un sat apropiat : soțul, urmărit cu un mandat de arestare, fugit cine știe unde ; fiica sa, cîteva luni după nuntă, rămasă singură, și totul din cauza unui picior dat unui țăran... În felul acesta, lumea avea să ajungă cu fundul în sus... Da, legea : dar un picior dat așa, într-un moment de enervare...

Don Nicola păru că-și pune o armură : o privea pe Concettina și nu spunea nici da nici nu. Socotea riscurile unei cărți pe care voia s-o joace : problema nu era dacă s-o joace sau nu, ci dacă s-o joace imediat sau să aștepte pînă a doua zi.

— Putem rămîne singuri o clipă ? întrebă, hotărît pe neașteptate.

Mama și fiica se ridicară, puțin jenate ; la un semn al lui don Raimondo, ieșiră din odaie.

Învîrtind un strop de vin pe fundul paharului, don Nicola Cirino spuse surîzînd :

— Don Raimondo, vreți să petreceți Crăciunul cu ginerele dumneavoastră ?

— Mă mai întrebați ? spuse don Raimondo ; și se gîndi : „Bani, pentru unul ca el, o să trebuie un sac cu galbeni“.

Rămaseră o clipă tăcuţi.

— Nu este ceea ce vă gîndiţi dumneavoastră, spuse don Nicola, ci e mult mai mult : ceva ce pentru dumneavoastră şi pentru mine este preţios, inestimabil... Nu ghiciţi ?

— Sfinte Anton, exclamă don Raimondo, care îl invoca pe protectorul satului în momentele cele mai teribile. Ghicise : un fulger i se descărcase în creştet, mintea i se întunecase dintr-o dată.

— Îmi dau seama de motivele stuporii dumneavoastră : şi vă voi spune că nu m-aş mira de un refuz ; iar faptul că ne-am cunoscut atît de bine în astă-seară ar rămîne pentru mine, în acest caz, o amintire frumoasă... Dar înţelegeţi-mă : în postul în care mă aflu tot ce voi face, ce sînt dispus şi pot să fac, nu-mi va fi reproşat dacă va fi pentru un cumnat, pentru o rudă. „L-a scos pe cumnatul lui din puşcărie : cine n-ar face la fel ?", asta ar spune. Dar pentru un străin...

— Este drept, spuse don Raimondo.

— Îmi pare bine că recunoaşteţi. Şi deci gîndiţi-vă : vorbiţi cu doamna, cu fiica dumneavoastră... Mîine, înainte de a pleca, îmi veţi da un răspuns. Şi acum să nu mai vorbim despre asta pînă mîine dimineaţă.

Don Raimondo chemă slujnica, le anunţă pe femei că se puteau întoarce. Soţia sa încerca să-i citească pe faţă, îl cerceta cu nelinişte. Băură lichior şi Concettina cîntă la pian rugăciuni şi romanţe, don Nicola privind-o prostit, sprijinindu-se de pian, cu capul gata parcă să

i se rostogolească şi să nimerească în poala Concettinei.

Spre marea mulţumire a gazdelor, don Nicola se decise în sfîrşit, cînd pendula tocmai bătea miezul nopţii, să meargă la culcare. Cu vorbe înflorite le ură noapte bună. Abia ieşise, că doamna se năpusti spre don Raimondo cu un „Ce voia ?" lacom şi îngrijorat.

Don Raimondo nu îi răspunse. I se adresă în schimb Concettinei şi o întrebă dacă o iubea pe sora ei. Concettina o iubea.

Şi între tată şi fiică începu să se desfăşoare, cu întrebare şi răspuns, un catehism de familie : şi Concettina răspundea conform celei mai pure ortodoxii, fără a greşi nici cu o iotă principiilor dragostei pentru familie şi ale sacrificiului în care fusese educată, cu intransigenţă şi afecţiune.

Şi în sfîrşit, cînd avu certitudinea că pentru fericirea surorii sale fata ar fi suportat orice pedeapsă, don Raimondo îi spuse că trebuia să se mărite cu don Nicola Cirino, care trebuia să spună doar o vorbă pentru ca don Luigi M. să se întoarcă la tînăra sa soţie, la pămînturile sale, la bolnavii săi, scăpat de dezonoarea acuzaţiei.

Concettina se puse pe rîs ; şi din rîs trecu la un plîns convulsiv, disperat. Dar cînd începu să plîngă şi mama ei, iar don Raimondo era pe punctul de a fi cuprins şi el de plîns, fata se însenină : şi printre lacrimi spuse da, se va mărita cu don Nicola.

Datorită nerăbdării tuturor, a lui don Nicola care ardea de iubire şi a lui don Raimondo şi a

familiei sale care îl voiau liber imediat pe don Luigi M., au grăbit nunta. Timp de o săptămînă, casa fu năpădită de pînze de olandă, de lenjerie fină de in, de cuverturi multicolore de lînă și de mătăsuri lucitoare : cuvîntul „pat", abstract în pluralul discuțiilor și *capitolelor* nupțiale („douăzeci și patru de schimburi de pat"), devenea singular și concret, imagine de dezgust, de repulsie febrilă, în mintea Concettinei. Dar nimic nu se citea pe fața ei, aplecată ușor pe gherghelul pe care înflorea Pruncul Isus cu clopoțelul : și don Nicola o privea extaziat, clopoțelul acela vestind inocența în mintea lui de vulpoi bătrîn în ale dragostei și adăogînd doar o idee de obscenitate plăcută.

Așa s-a întîmplat că lucrarea de largă respirație și fundamentală importanță pe care o visa don Nicola, *Instituția monarhiei în Sicilia*, a rămas incompletă : căci dragostea pentru tînăra sa soție îl distrase pe ilustrul jurist și poet, iar apoi îl stinse. Trezindu-se într-o dimineață, cam la șase luni după nuntă, Concettina îl găsi mort ca un prea-fericit, lîngă ea. Se sfîrșise tăcut în noapte : așa cum se termină o lumînare după o ultimă pîlpîire.

Văduvă, Concettina se întoarse în casa părintească ; și foarte bogată.

Nu au trecut șase luni, și a fugit de-acasă, frumusețe lunară în negrul hainelor de doliu, într-o noapte cu lună, cu un tînăr din Racalmuto care o iubea deja dinainte în tăcere. Un tînăr frumos, elegant, de familie bună, dar generos și risipitor.

Don Raimondo îi iertă numai pe patul de moarte.

De această poveste, care mă impresionase în copilărie, mi-am amintit intrînd la Palermo în biserica San Domenico, unde, printre marii sicilieni, se află îngropat don Nicola Cirino. Și m-am hotărît s-o scriu, din cauza unui impuls imprevizibil și gratuit pe care ni-l provoacă unele senzații, unele întîlniri, unele lecturi. Îl reciteam pe Baudelaire, și iată : *„Mais de toi, je n'implore, ange, que tes prières, Ange plein de bonheur, de joie et de lumière !"*. Reversibilitate catolică : și mi-a venit titlul acestei scurte povești, și motivul de a o scrie. Reversibilitate : a unui trup care îl răscumpără pe altul, în religia dureroasă a familiei, în care Sicilia mai trăiește și astăzi ; despre o fată din Grotte care răscumpără libertatea unui om din satul vecin și dușman, Racalmuto.

Călătoria cea lungă

Era o noapte parcă făcută anume, un întuneric dens, încît mişcîndu-te, aproape că îi simţeai greutatea. Te înspăimînta respiraţia acelei fiare care era lumea, zgomotul mării : o respiraţie care venea să moară la picioarele lor.

Stăteau, cu valizele lor de carton şi cu legăturile lor, pe o bucată de plajă pietroasă, apărată de coline, între Gela şi Licata : sosiseră acolo pe înserat, şi plecaseră în zori din satele lor ; sate îndepărtate de mare, închegate în zona aridă a moşiei. Pentru unii dintre ei era prima oară că vedeau marea : şi îi înspăimînta gîndul că trebuiau să o traverseze toată, de la acea plajă pustie a Siciliei, noaptea, la o altă plajă pustie a Americii, tot noaptea. Pentru că înţelegerea era asta : „Eu vă îmbarc noaptea, spusese omul : un fel de comis-voiajor prin limbuţie, dar serios şi cinstit la chip, şi vă debarc noaptea : pe plaja de la New Jersey, vă debarc ; la doi paşi de New York... Şi cine are rude în America, poate să le scrie să aştepte la gara Trenton, douăsprezece zile după îmbarcare... Faceţi singuri socoteala... Desigur, ziua precisă nu v-o pot garanta : marea poate să fie agitată, sau paza coastei poate să supravegheze

malul... O zi în plus sau o zi în minus, nu este nimic : important este să debarcaţi în America.

Important era într-adevăr să debarce în America : cînd şi cum, nu mai avea atîta importanţă. Dacă rudele lor primeau scrisorile, cu adresele confuze şi pline de ştersături pe care reuşeau să le pună pe plicuri, aveau să ajungă şi ei ; „cine ştie să vorbească trece marea“, spunea pe bună dreptate proverbul. Şi aveau să treacă marea, marea aceea imensă şi întunecată ; şi aveau să ajungă la acele *stori* şi *farme* ale Americii, la afecţiunea fraţilor, unchilor, nepoţilor, verilor lor, la caldele, bogatele, îndestulatele case, la automobilele mari cît casele.

Două sute cincizeci de mii de lire : jumătate la plecare, jumătate la sosire. Le păstrau, ca pe nişte iconiţe, între piele şi cămaşă. Vînduseră tot ceea ce aveau de vîndut, pentru a le încropi: bordeiul de pămînt, catîrul, măgarul, proviziile pentru anul ce venea, scrinul, plăpumile. Cei mai şmecheri apelaseră la cămătari, cu intenţia secretă de a-i trage pe sfoară ; măcar o dată, după toţi anii de cînd le suportau samavolniciile : şi erau satisfăcuţi gîndindu-se la mutra pe care aveau s-o facă la aflarea veştii. „Vino de mă caută în America, lipitoare, poate că îţi dau banii, dar fără dobînzi, dacă reuşeşti să mă găseşti“. Visul despre America deborda de dolari: nu mai erau banii păstraţi în portofelul jerpelit sau ascuns între cămaşă şi piele, ci vîrît neglijent în buzunarele pantalonilor, aruncat cu amîndouă mîinile, cum văzuseră că fac rudele lor, care plecaseră moarte de foame, slabe şi arse de soare ; şi după douăzeci sau treizeci de

anı se întorceau, dar pentru o scurtă vacanţă, cu faţa plină şi îmbujorată, în contrast frumos cu părul alb.

Era ora unsprezece. Unul dintre ei aprinse o lanternă electrică : semnalul că puteau veni să-i ia pentru a-i duce pe vapor. Cînd a stins-o, întunericul a părut şi mai mare şi mai înfricoşător. Dar după cîteva minute, din respiraţia obsedantă a mării s-a desprins mai uman un zgomot familiar de apă : ca şi cum s-ar fi umplut şi s-ar fi deşertat, ritmic, nişte găleţi. Apoi s-a auzit un murmur, un schimb de vorbe în şoapte. S-au trezit cu domnul Melfa în faţa lor, căci sub acest nume îl cunoşteau pe impresarul aventurii lor, mai înainte chiar de a fi înţeles că barca acostase.

— Sîntem cu toţii ? întrebă domnul Melfa. Aprinse lanterna, făcu socoteala. Lipseau doi : Poate s-au răzgîndit, poate vor sosi mai tîrziu... Cu atît mai rău pentru ei, în orice caz. Doar nu o să ne apucăm să-i aşteptăm, cu riscurile pe care le avem !

Toţi spuseră că nu era cazul să-i aştepte.

— Dacă vreunul dintre voi nu are banii gheaţă pregătiţi, îi preveni domnul Melfa, este mai bine s-o ia din loc şi să se întoarcă acasă : căci dacă îşi închipuie că îmi va face surpriza pe bord, greşeşte cu totul ; eu vă duc înapoi la mal, pe Dumnezeul meu, pe toţi cîţi sînteţi. Nu este drept ca pentru unul să trebuie să plătească ceilalţi : prin urmare, celui vinovat, i-o voi plăti cu mîna mea şi a tovarăşilor mei, cu o bătaie de care îşi va aminti cîte zile o avea ; dacă îi convine...

Toţi îl asigurară şi jurară că aveau banii gheaţă, pînă la ultimul bănuţ.

— În barcă, spuse domnul Melfa. Şi dintr-odată fiecare dintre cei ce plecau deveni o masă informă, un ciorchine confuz de bagaje.

— Isuse ! Da' ce, v-aţi luat casa cu voi ? prinse să înjure, încetînd abia cînd toată încărcătura, oameni şi bagaje, a fost îngrămădită în barcă, cu riscul ca un om sau o legătură să cadă afară. Iar diferenţa dintre un om şi o legătură consta pentru domnul Melfa în faptul că un om purta la el două sute cincizeci de mii de lire : la el, cusute în haină sau între cămaşă şi piele. Îi cunoştea el, îi cunoştea prea bine pe ţăranii ăştia ciufuţi, pe mojicii ăştia.

Călătoria a durat mai puţin decît se prevăzuse: unsprezece nopţi, inclusiv cea a plecării. Şi numărau nopţile şi nu zilele, pentru că nopţile erau de o promiscuitate atroce, sufocante. Se simţeau cufundaţi în mirosul de peşte, de petrol şi de vomă, ca într-un lichid cald, negru ca tăciunele. Vărsau din cauza asta, în zori, sleiţi, cînd urcau să se adape cu lumină şi vînt. Dar cum pentru ei marea era de fapt lanul înverzit de grîne cînd îl unduie vîntul, marea adevărată îi îngrozea, iar măruntaiele li se strîngeau, ochii le viermuiau de lumină, dureros, imediat ce rămîneau să zăbovească puţin cu privirea.

Dar în a unsprezecea noapte domnul Melfa îi chemă pe punte : la început au crezut că mii de constelaţii au coborît pe mare ca nişte turme ; dar erau de fapt sate, sate ale bogatei Americi, care străluceau în noapte ca nişte bijuterii. Şi

noaptea însăşi era o încîntare : senină şi dulce, o semilună care trecea printr-un şir transparent de nori, o briză care umplea plămînii.

— Iată America, spuse domnul Melfa.

— Nu s-ar putea să fie cumva un alt loc, din greşeală ? întrebă cineva : pentru că de-a lungul întregii călătorii se gîndise că pe mare nu există nici drumuri nici şleauri, şi numai Dumnezeu ar putea nimeri drumul, fără greş, mergînd cu vaporul între cer şi apă.

Domnul Melfa îl privi cu milă, întrebîndu-i pe toţi :

— Aţi mai văzut vreodată, pe la voi, un orizont ca ăsta ? Şi nu simţiţi oare că e altfel aerul ? Nu vedeţi cum strălucesc localităţile alea ?

Toţi au fost de acord, privindu-l cu milă şi neplăcere pe tovarăşul lor care îndrăznise să pună o întrebare atît de neghioabă.

— Să încheiem socotelile, spuse domnul Melfa.

Se căutară sub cămaşă, scoţînd banii.

— Pregătiţi-vă lucrurile, spuse domnul Melfa după ce încasase banii.

Le-au trebuit doar cîteva minute : dat fiind că îşi consumaseră aproape complet proviziile de drum, pe care trebuiseră să le ia conform înţelegerii, nu le mai rămînea decît puţină rufărie şi darurile pentru rudele din America : nişte vase pentru brînza de oaie, nişte sticle de vin vechi, nişte broderii de pus pe mijlocul mesei sau pe speteaza canapelelor. Coborîră în barcă mulţumiţi, rîzînd şi fredonînd uşor ; iar unul începu să cînte în gura mare, imediat ce barca se puse în mişcare.

— Da' ce, n-aţi înţeles nimic ? se înfurie domnul Melfa. Vreţi să mă băgaţi în bucluc ?... După ce-o să vă las la ţărm, puteţi alerga la primul poliţist pe care îl întîlniţi, şi-i puteţi cere să vă repatriaţi cu prima cursă, mie puţin îmi pasă, fiecare este liber să se omoare cum vrea... Că eu, în definitiv, am respectat învoiala : aici e America, datoria mea să vă las aici am îndeplinit-o... Dar daţi-mi măcar răgazul să mă întorc la bord, ce Dumnezeu !

Îi dădură mai mult decît răgazul să se întoarcă la bord : căci rămaseră aşezaţi pe nisipul umed, nehotărîţi, fără să ştie ce să facă, binecuvîntînd şi blestemînd noaptea a cărei protecţie, stînd nemişcaţi pe plajă, s-ar fi preschimbat într-o cursă teribilă dacă ar fi îndrăznit să se îndepărteze din acel loc.

Domnul Melfa le recomandase — împrăştiaţi-vă — dar nici unul nu se simţea în stare să se despartă de ceilalţi. Şi Trenton cine ştie cît de departe era, cine ştie cît le trebuia ca să ajungă acolo.

Auziră, îndepărtat şi ireal, un cîntec. „Pare un căruţaş de-al nostru", se gîndiră, precum şi că lumea este pretutindeni aceeaşi, orişiunde omul îşi picură în cîntec aceeaşi melancolie, aceeaşi durere. Dar erau în America, oraşele care se zăreau dincolo de orizontul de nisip şi de copaci erau oraşele Americii.

Doi dintre ei hotărîră s-o pornească în recunoaştere. Merseră în direcţia luminii pe care oraşul cel mai apropiat o reflecta pe cer. Găsiră aproape imediat şoseaua : „asfaltată, bine între-

ţinută, aici este altfel decît la noi", dar în realitate se aşteptau să fie mai largă, mai dreaptă. Rămaseră în afara ei, pentru a evita orice întîlnire ; o urmau mergînd printre copaci.

Trecu un automobil : „pare un Fiat 600", şi apoi un altul care părea un Fiat 1100, şi încă unul : „cumpără maşinile noastre din capriciu, le cumpără pentru copii cum cumpărăm noi bicicletele". Apoi trecură, asurzitoare, două motociclete, una după alta. Era poliţia, nu încăpea nici o îndoială ; cu atît mai bine că rămăseseră în afara şoselei.

Şi iată că în sfîrşit au apărut indicatoarele. Priviră înainte şi înapoi, intrară pe autostradă, se apropiară ca să citească : *Santa Croce Camarina-Scoglitti.*

— Santa Croce Camarina : parcă aş cunoaşte numele ăsta.

— Şi eu ; şi Scoglitti parcă-mi spune ceva.

— Poate că vreuna dintre rudele noastre locuia aici, poate unchiul meu înainte de a se muta la Philadelphia : mi-amintesc că locuia într-un alt oraş, înainte de a pleca la Philadelphia.

— Şi fratele meu ; locuia în alt loc, înainte de a pleca în Brooklyn... Dar cum se chema, nu-mi amintesc de loc ; şi apoi, noi citim Santa Croce Camarina, citim Scoglitti, dar cum citesc ei nu ştim, americana nu se citeşte cum se scrie.

— Tocmai, ce-i frumos în italiană este asta : că citeşti cum este scris... Dar nu putem petrece noaptea aici, trebuie să ne facem curaj... O să opresc prima maşină care trece, o să întreb doar

„Trenton" ?... Aici oamenii sînt mai binecrescuţi... Chiar dacă nu înţeleg ceea ce spui, vor face un gest, un semn, şi vom înţelege măcar în ce parte este blestematul ăsta de Trenton.

Din curbă, la douăzeci de metri, apăru un Fiat 500 ; automobilistul îi văzu ţîşnindu-i în faţă, cu mîinile ridicate pentru a-l opri. Frînă înjurînd ; nu se gîndi la o răpire, pentru că regiunea era dintre cele mai calme ; crezu că făceau autostop. Deschise portiera.

— Trenton ? întrebă unul din cei doi.

— Ce ? făcu automobilistul.

— Trenton ?

— Pe dracu', Trenton ! înjură omul din maşină.

— Vorbeşte italieneşte, îşi spuse cei doi, privindu-se ca pentru a se sfătui : dacă nu cumva era cazul să dezvăluie unui compatriot situaţia lor.

Automobilistul închise portiera, băgă în viteză. Maşina porni şi doar atunci le strigă celor doi rămaşi pe şosea ca nişte statui — beţivilor, beţivi nenorociţi, nenorociţi şi neam de... restul se pierdu în goană.

Se aşternu tăcerea.

— Îmi aduc aminte, spuse după o clipă cel căruia numele de Santa Croce nu-i părea străin, că într-un an cînd prin părţile noastre recolta a fost proastă, tatăl meu s-a dus la Santa Croce Camarina la seceriş.

Se trîntiră pe marginea şanţului, loviţi ca de trăznet : doar nu era nici o grabă să le ducă celorlalţi vestea că debarcaseră în Sicilia.

Marea de culoarea vinului

Trenul care pleacă vara de la Roma la 20,50 — *acceleratul de Reggio Calabria și Sicilia,* anunță la megafon o voce de femeie care, în marea de călători porniți spre tren, o mare ce duce cu sine valize legate cu sfoară și baloturi de pînză, evocă și atîrnă printre firele gării Termini, spre cerul de seară, un chip feminin de o frumusețe încă proaspătă — are un vagon de clasa întîi Roma—Agrigento : imens privilegiu solicitat și menținut de trei sau patru deputați din Sicilia de vest. În realitate, dintre trenurile accelerate pentru sud, acesta este cel mai puțin aglomerat: la clasa a doua sînt puțini călătorii care nu găsesc loc ; iar la clasa întîi, mai ales în vagonul de Agrigento, poți să ai un compartiment doar pentru tine : este suficient să stingi lumina, să tragi perdelele și să împrăștii bagaje și ziare pe scaune : măcar pînă la Napoli, iar dacă vrei să fii prudent pînă la Salerno. Dincolo de Salerno, poți dormi, în maiou sau chiar în pijama, căci nimeni nu va veni să caute un loc chiar în compartimentul tău. Dar această comoditate, în ce privește locurile, se compensează pe deplin prin orare : de aceea sicilienii preferă expresul care, plecînd cu două ore mai devreme, ajunge la

Agrigento, capătul liniei, cu un avans față de accelerat de cel puțin șapte ore.

Dar pe inginerul Bianchi, care pentru prima oară făcea o călătorie în Sicilia — mai precis la Gela, dar nu ca turist — și nu reușise să găsească loc la avion, l-au sfătuit să ia acceleratul și vagonul Roma—Agrigento : și să rețină locul, căci exista pericolul de a petrece noaptea pe culoar. Sfaturi unul mai rău decît celălalt și mai cu seamă cel cu rezervarea locului : căci într-un compartiment cu locuri rezervate se află totdeauna atîtea persoane cîte locuri sînt, pe cînd în alte compartimente, nerezervate, ai toate șansele să rămîi singur. Grație sfaturilor, cum se întîmplă întotdeauna, inginerul Bianchi a ajuns să aibă o călătorie incomodă, în tovărășia a cinci persoane, trei adulți și doi copii ; adulții extrem de vorbăreți, copiii — de prost-crescuți.

Dintre cei trei adulți, doi erau tatăl și mama copiilor prost-crescuți și, împreună cu ei, ca rudă sau prietenă sau cunoștință întîmplătoare, era o fată de vreo douăzeci de ani, la prima vedere ștearsă, îmbrăcată ca o călugăriță, în negru bordat cu alb. Copiii stăteau pe capul ei : cel mai mare sprijinindu-se, picînd parcă de somn, cel mai mic cățărîndu-se pe ea, luînd-o de gît, trăgînd-o de păr și coborînd apoi pe jos, ca să se ghemuiască, într-o mișcare continuă. Cel mare se numea Lulù iar cel mic Nenè : diminutive, afla inginerul Bianchi puțin înainte de a sosi la Formia, de la Luigi și respectiv de la Emanuele. Dar înainte de a sosi la Formia inginerul știa aproape totul despre cei patru din familie și

despre fata care îi însoţea. Erau din Nisima, o localitate din provincia Agrigento : o localitate mare, bogată în pămînturi şi cu proprietari bogaţi ; cu aer bun, administrat de social-comunişti ; patria unui şef al regimului fascist ; fără gară ; cu un vechi castel. Soţul şi soţia predau la clasele elementare ; şi fata la fel, dar nu era încă titulară, ci suplinea. Familia venise la Roma pentru că un frate al soţiei, Ministerul Apărării, grupul A, foarte mare în domeniul pensiilor, se însurase cu o romană : fată serioasă, de familie bună, tatăl Ministerul Instrucţiei Publice, grupul A ; mireasa cu licenţă în litere, profesoară într-o şcoală particulară ; fată frumoasă, înaltă, blondă. Se căsătorise chiar în acea zi, la San Lorenzo in Lucina ; biserică frumoasă ; nu chiar ca Sant'Ignazio, dar frumoasă. Martori din grupul A. Fata, care le fusese încredinţată pentru călătoria de întoarcere — de către un frate, Ministerul de Justiţie, grupul A — venise în schimb la Roma pentru a se recrea : ieşise dintr-o boală grea, purta rochia neagră bordată cu alb pentru a-şi ţine făgăduiala făcută sfîntului Calogero, protectorul Nisimei, sfînt făcător de minuni. La Roma, cu atîtea biserici, nu era una închinată sfîntului Calogero : cum e cu putinţă ? se întreba soţia ; — nu tu o biserică, nu tu un altar. Şi era un mare sfînt.

Soţul ei surîdea uşor sceptic, cînd auzea de sfîntul Calogero. Fata spuse că, pe cînd era copil, îi era frică de sfîntul Calogero : era negru la faţă, cu barba neagră, cu mantia neagră ; şi,

în realitate, nu ea făcuse jurămîntul, ci mama ei ; dar era ca şi cum l-ar fi făcut ea : încă o lună, cea de-a şasea, mai trebuia să poarte hainele negre bordate cu alb.

— În toiul verii, cu căldura asta care topeşte şi pietrele, spuse soţul.

— Altfel ce jurămînt ar mai fi ? — se supără soţia lui. Fără puţină suferinţă, jurămîntul nu are rost.

— Dar nu e de-ajuns că toată Roma se uita la mine ? întrebă fata.

— Nu e de-ajuns ! Umilire şi suferinţă sînt cele două lucruri necesare pentru a îndeplini o făgăduială, spuse doamna sigură de ea.

Fata se strîmbă uşor, cu dispreţ. Şi dintr-o dată, inginerul o văzu altfel. Avea sîni frumoşi sub veşmintele acelea severe, un corp frumos. Şi ochii luminoşi.

— Dezleg un jurămînt, spuse copilul cel mai mic dezlegîndu-şi pantofii şi încercînd să-i arunce în sus. Un pantof îi rămase în picior, celălalt îl lovi pe inginer în pipet.

— Nenè ! strigară tatăl şi mama în chip de dojană şi ameninţare. Îi cerură scuze inginerului, care, înapoind pantoful spuse : — Dar nu-i nimic : copiii, se ştie... şi nu fusese într-adevăr nimic, nu ştia ce-i pregăteau Nenè şi Lulù în cursul călătoriei atît de lungi : de la Napoli, unde s-au dezlănţuit cu totul, pînă la Canicatti.

— Povestea asta cu jurămintele ! spuse soţul continuînd discuţia în timp ce-i punea la loc pantoful lui Nenè. Treburi vechi de cînd lumea: superstiţie, ignoranţă...

— Dar şi tu ai urcat scara sfîntă, îi întoarse vorba, acră, soţia.

— Şi ce legătură are asta ? spuse soţul, evident foarte jignit.

— Are legătură : să-l lăsăm pe domnul să judece dacă are sau nu are legătură, spuse implacabilă soţia. Inginerul schiţă un zîmbet şi un gest timid că el nu se amestecă.

— Nu, insistă doamna, trebuie să spuneţi dumneavoastră dacă are sau nu vreo legătură faptul că el se duce la biserică să urce în genunchi scara sfîntă şi apoi rîde de jurămintele făcute sfinţilor.

— Bine, spuneţi-mi, îl încurajă soţul : cu o slabă speranţă de a fi iertat.

— Ce înseamnă să urci scara sfîntă ? întrebă inginerul, doar ca să cîştige timp.

— Nu ştiţi ? se miră doamna.

— Am o idee vagă, aşa ca o amintire, spuse inginerul.

— O idee vagă, o amintire... Dar iertaţi-mă, dumneavoastră sînteţi catolic sau nu ?

— Sînt catolic, dar...

— Gîndeşte ca şi mine, izbucni triumfător soţul.

— Tu ai urcat scara sfîntă, spuse, fulgerîndu-l din nou, soţia sa.

— Ca să fiu alături de tine, îndrăzni soţul.

— Mi-e foame ! strigă Nenè. Vreau salam, vreau banane.

— Şi eu vreau o oranjadă, spuse Lulù.

— Nici un salam ! îţi face urticarie, spuse

mama. Făcu semn spre nişte mici pete roşii pe braţele lui Nenè.

— Salam, sau fac ca măgarul lui don Pietro, spuse Nenè cu o figură care promitea imediata punere în practică.

— Cum face măgarul lui don Pietro ? îl întrebă fata, amuzată, pentru că, evident, ştia despre ce e vorba.

Nenè alunecă de pe banchetă pentru a da un răspuns mimat.

— Pentru Dumnezeu ! strigară tatăl şi mama punînd mîna pe el. Măgarul lui don Pietro, îi explicară inginerului, obişnuia să se tăvălească pe jos cu picioarele în sus, furios. Nenè reuşea să-l imite perfect.

Îi dădură salam.

— Oranjada, gemu Lulù, oranjada, oranjada!...

— La Napoli, îi promiseră toţi, inclusiv inginerul. Pentru a obţine ceea ce voia, Lulù scotea vaiete irezistibile, pe cînd Nenè se folosea de ameninţări şi şantaj. Inginerul prefera purtarea directă şi expeditivă a lui Nenè, vaietele lui Lulù călcîndu-l groaznic pe nervi.

Giugiulit de părinţi, Lulù se calmă. Intermezzo-ul fusese providenţial : subiectul delicat al scării sfinte era uitat.

— Dumneavoastră nu sînteţi însurat, emise doamna după ce aruncă o privire rapidă la mîna stîngă a inginerului.

— Oamenii cu scaun la cap nu se căsătoresc, glumi soţul.

— Asta e adevărat, dacă tu te-ai însurat, spuse soţia.

— Eu, în schimb, cred, spuse inginerul, că oamenii cu scaun la cap, mai devreme sau mai tîrziu, tot se căsătoresc : eu am s-o fac puțin cam tîrziu, dar am s-o fac.

— Auzi ? spuse soția, ca un reproș la adresa soțului. Așa vorbesc oamenii cu judecată.

— Dar eu glumesc... Însă, dacă am vorbi serios, în general, în mod obiectiv, căsătoria este o eroare... În mod subiectiv, personal, nu am dreptate să mă plîng : soția mea, nu o spun doar așa, sau pentru că e de față, e cu adevărat un înger — doamna plecă fruntea, dintr-o dată radioasă — și apoi mai sînt și acești doi îngerași... — mîngîie capul lui Nenè, care era lîngă el ; și pentru a nu rămîne dator, Nenè își șterse boticul, strălucitor și gras de salam, pe cămașa de mătase naturală a tatălui : cămașă de ocazii, pe care nu avusese timpul să o schimbe după căsătoria cumnatului.

— Cămașa ! strigă doamna. Dar era prea tîrziu : o pată grasă înflorea, hieroglifică.

— Îngerașule, spuse tatăl, ai distrus cămașa lui tata.

— Mai vreau salam, spuse Nenè.

— Mai pronunță o dată cuvîntul salam și vine polițistul să te ia, îl amenință tatăl.

— Nu îl pronunț, îl vreau, spuse Nenè ocolind cuvîntul.

— E deștept de n-are pereche, spuse tatăl cu mîndrie.

— Îl vreau, reluă Nenè.

— Nu, nu și nu, spuse tatăl.

— Cum ajungem acasă, spuse Nenè, o să-i spun mătușii Teresina că ați vorbit-o de rău cu unchiul Totò.

— Noi am vorbit-o de rău ? spuse mama ducîndu-și mîna la piept, preocupată și mîhnită.

— Tu și tata : i-ați spus unchiului Totò că mătușa e zgîrcită, că nu se spală, că face răutăți..., preciză Nenè cu o ținere de minte feroce.

— Îi dau salam, spuse tatăl.

— Dă-i, aprobă mama, și cînd va fi roșu tot de urticarie, plin de mîncărimi, va merge să-l scarpine mătușa Teresina.

— Mă frec de perete, spuse Nenè victorios, luînd salamul pe care i-l întindea tatăl.

Inginerul văzu, prin vălul de neliniște tăcută ce se coborîse peste părinții lui Nenè, chipul mătușii Teresina, ascuțit și mișcător, ca de dihor. Pentru a-i distrage de la mîhnirea lor spuse :

— Am și ajuns la Napoli, căci luminile orașului punctau noaptea.

Vestea îl tulbură pe Lulù, care moțăia moleșit, sprijinit de fată : strigă că vroia oranjada.

În timp ce trenul aluneca de-a lungul peronului, strigătul : plăcinte, plăcinte, îl făcu curios pe Nenè. Tatăl îl lămuri că era vorba de o prăjitură din foi de plăcintă cu cremă. Nenè, entuziasmat, și cu obișnuita lui politețe, ceru una. Inginerul îi oferi o oranjadă lui Lulù și o plăcintă lui Nenè. Atîta amabilitate față de copii a provocat un val de mulțumiri și o prezentare oficială : profesor Micciché, inginer Bianchi.

Nenè, care de la prima mușcătură chiar arătase un dezgust teribil față de plăcintă, o aruncă

în momentul festiv al prezentărilor, ca pe o sticlă de șampanie la lansarea unei nave, țintind evident capul tatălui său și ratîndu-l ca prin minune.

— Derbedeule, spuseră tatăl și mama într-un glas.

— E o porcărie, strigă Nenè. Vreau o plăcintă cu brînză de vaci.

— O plăcintă cu brînză de vaci ? spuse profesorul Micciché. Unde să găsesc, în gara Napoli, o plăcintă cu brînză de vaci ?

— La dracu' : eu vreau o plăcintă cu brînză de vaci, spuse Nenè dezvăluind o înclinație spre un limbaj crud, nebănuită, pînă în clipa aceea, de inginer.

Fata rîse. Profesorul Micciché și doamna, cuprinși de disperare, îl amenințară imediat cu sosirea polițistului cu bici și lanțuri, îl rugară pe inginer să privească pe culoar, căci polițistul, adus de limbajul urît al lui Nenè, era sigur pe undeva pe-aproape. Inginerul privi pe culoar, atestă prezența polițistului.

— Polițistul e un tîmpit ! spuse Nenè în șoaptă ; îi era frică, dar nu voia să cedeze.

Între cei doi soți se iscă o ceartă pentru a stabili de unde și de la cine învățase Nenè cuvintele acelea urîte. Clubul, unde tatăl îl ducea de obicei după-amiezele, era, după doamna, bolgia celor care debitau obscenități ; niște indivizi precum Calogero Mancuso și Luigi Finisterra, fiind cei mai direcți responsabili de degradarea lingvistică a lui Nenè : tineri care nu aveau nimic de făcut și se distrau pe seama nevinovăției unui copil. — Dumneavoastră nici nu vă puteți imagina, spuse doamna adresîndu-se inginerului, lucrurile pe care i le spun : lucruri îngrozitoare, chiar și despre sfinți și despre papa... Noroc că băiatul le uită.

Dezmințirea lui Nenè a fost imediată : — Papa e... — dar două mîini, una a mamei și una a tatei, au sărit să-i închidă gura, din care șuieră nu cu totul indescifrabilă teribila definiție, ca apa din spărtura unei conducte astupate ca vai de lume.

— Ați văzut ? spuse doamna inginerului. Și eu credeam că uitase... Astfel de lucruri îl învață.

Tot după părerea doamnei, asta desigur nu s-ar fi întîmplat niciodată dacă tatăl, în loc să joace partida de cărți la club, ar fi fost atent la copil : profesorul Micciché își pierdea capul la jocul ăsta.

După profesor, însă, lucrurile stăteau cu totul altfel : nu clubului, loc de manifestare a unor sentimente elevate și a unui limbaj rafinat, i se datorau expresiile vii ale lui Nenè, ci curții, locuite de o adunătură de bădărani, în care dădea un balcon al casei lor : și de vină era doamna, dacă Nenè stătea ore întregi privind din balconul acela.

Nenè se pronunță, lapidar, pentru a pune capăt controversei : — La club. Profesorul se muie, dar doamna nu abuză de triumf ; ba chiar schimbă vorba, aducîndu-și aminte, dat fiind că trenul o pornea din nou, de călătoria lor de nuntă în care, după Taormina, se opriseră la Napoli.

Era deja miezul nopţii. „Aici nu se doarme“ se gîndi inginerul. Dar dacă nu-i convenea, putea să schimbe compartimentul, căci erau unele aproape goale. Dar, în realitate, nu-i era somn ; iar iritarea de a fi nimerit între persoane de o limbuţie nestăpînită şi cu cei doi copii teribili pe deasupra, fusese înlocuită de amuzament ; acuma, pe punctul de a se decide să părăsească compartimentul, îl cuprinsese un sentiment vag şi nedefinit care nu putea fi afecţiune, dar semăna cu afecţiunea. Nu fusese niciodată apropiat de copii şi crezuse mereu că nu poate suporta compania lor, totdeauna în călătorii respectase regula de a nu se aşeza în compartimentele în care erau copii ; dar Nenè, hotărît lucru, îi plăcea. Şi-i plăcea şi fata : la fiece gest pe care îl făcea, cu fiece cuvînt pe care-l rostea, devenea mai plină de viaţă şi mai atrăgătoare. „Fapt e, gîndea inginerul, că o călătorie e ca o reprezentare a existenţei, o sinteză, prin limitarea în timp şi spaţiu ; întrucîtva era ca la teatru : şi acolo se creează din nou, în mod intens, pe un fond nebănuit de ficţiune, toate elementele, raţiunile şi raporturile vieţii noastre.“ Se hotărî să-i comunice profesorului intenţia sa de a se muta într-un alt compartiment, pentru a-i lăsa mai liberi, spuse, pentru a lăsa puţin mai mult spaţiu copiilor.

— Nici gînd, spuse profesorul, nu trebuie să vă deranjaţi : în cel mai rău caz, plecăm noi.

Au schimbat amabilităţi şi proteste politicoase şi, la urmă, hotărîră că nimeni nu avea să plece din compartiment.

Lulù spuse că îi era somn şi voia să se stingă lumina.

— Nu vreau întuneric : eu trebuie să mă păzesc de poliţist, spuse Nenè care, în privinţa poliţistului, nu avea conştiinţa împăcată.

— Stingeţi lumina ! strigă Lulù. Vreau să dorm.

Ca fulgerul, Nenè trecu, ca să vorbim ca poliţistul, la fapte : alunecă de la locul său şi se prăvăli asupra lui Lulù, muşcîndu-l deasupra genunchiului. Lulù ţipă, trăgîndu-l furios de păr pe fratele lui. Îi despărţiră strîngîndu-l de nas pe Nenè, ca să-l facă să-şi descleşteze gura, şi desfăcînd unul cîte unul degetele lui Lulù. Nenè primi de la tatăl său o palmă uşoară, iar Lulù o dojană uşoară.

— Dar cine e poliţistul ăsta ? îl întrebă inginerul, surîzînd, pe Nenè.

— E un... din nou, o mînă se puse rapid pe gura lui Nenè, dar fără vreun rezultat apreciabil.

— Pruncul Isus plînge ori de cîte ori spui lucruri urîte, plînge, spuse mama.

— Unde e pruncul Isus ? întrebă Nenè.

— E în cer şi e aici : e pretutindeni.

— Nu l-am văzut niciodată, spuse Nenè cu răceală.

— Nu se vede, dar există.

— Dacă nu se vede, nu există.

— Blestematule ! spuse mama.

— Ai să ajungi în iad, comentă Lulù.

— În iad se duc poliţiştii, spuse Nenè.

Au rîs cu toţii, chiar şi mama lui.

— Drăcuşor, asta eşti, un drăcuşor, spuse tatăl său mîngîindu-l cu dragoste. Iar către inginer, cu ochii strălucind de mîndrie : — Îl auziţi ? Aţi mai văzut vreodată un copil ca ăsta ?

Inginerul spuse : — Niciodată, şi era adevărat.

— Nu e rău, spuse mama, e doar nervos... Dacă aţi vedea cît e de generos : de cîte ori are un lucru nou, o jucărie, o carte cu poze, o dăruieşte imediat ; iar săracilor le-ar da casa cu tot ce e înăuntru ; cum vine vreun sărman să ceară pomană, îşi pierde capul : mamă, să-i dăm o haină ; să-i dăm o saltea ; să-i dăm nişte farfurii... E convins că sărăcia înseamnă lipsa de saltele şi de farfurii, e obsedat de ideea că săracii dorm pe jos şi mănîncă mîncarea din cutiile de lapte pe care le aruncăm noi...

— Dorm în faţa bisericii, spuse Nenè, şi mănîncă din cutiile de conserve : am văzut eu. Şi mor.

— Nu mor de loc, spuse tatăl.

— Mor, spuse Nenè pe un ton care nu admitea replică. Şi adăogă : Dar eu mă fac sărac : şi săracii n-o să mai moară.

— Vrea să se facă sărac ! îl ironiză Lulù. Cretinule, ţi-am spus-o de o mie de ori : te poţi face doctor, te poţi face preot ; dar nu te poţi face sărac.

— Nu-i aşa că te poţi face sărac ? îl întrebă Nenè pe tatăl lui.

— Desigur, desigur, te poţi face sărac... Cum de nu ? răspunse iute profesorul Micciché.

— Vezi ? îi spuse Nenè lui Lulù. Tu eşti cretin : nu ştii că te poţi face sărac.

— Şi eu mă fac poliţist, spuse Lulù, şi atunci te arestez pe tine şi pe toţi săracii.

Lovitura era dură. Nenè se ridică.

— Mă muşcă ! strigă Lulù ridicînd picioarele într-o poziţie din care să-l poată respinge.

— Nu te muşc : m-am ridicat pentru că vreau să fac cîţiva paşi. Doar nu trebuie să stau tot timpul aşezat ? spuse Nenè pe un ton care ascundea o minciună şi adresîndu-se tuturor pentru a fi aprobat. Dar, o clipă mai tîrziu, stătea iar jos, cufundat, se vedea, în gînduri melancolice. Şi aşa, pe-ncetul, îl fură somnul.

Au stins lumina, au coborît cu cîţiva centimetri geamurile şi au tras perdeluţele. — Să sperăm că vom dormi puţin, căci mai avem încă cincisprezece ore de călătorie : noapte bună, spuse profesorul Micciché. Toţi îi spuseră noapte bună, chiar şi Lulù, ameţit deja de somn. Era ora două.

Inginerul sta lîngă fată, iar lîngă aceasta, de partea cealaltă, Lulù ; locurile din faţa lor erau ocupate de profesor, de Nenè şi de doamnă. Nenè dormea agitat, poate că poliţistul apărea în pragul somnului, făcînd să şuiere vîna de bou şi să zdrăngăne cătuşele. Era un copil nu tocmai frumos, mai frumos era Lulù, fără îndoială ; era însă un copil extraordinar : lăsa să se întrevadă la el nişte sentimente, gînduri, raporturi, pe care inginerul Bianchi nu le aprofundase niciodată. Îl privea cu o senzaţie aproape dureroasă : ca pe un simbol al existenţei care pînă în acea clipă

îi scăpase. Viaţa, chiar şi viaţa lui de inginer, mai ales viaţa lui de inginer consta în definitiv din faptul că avea treizeci de ani faţă de Nenè care avea numai patru. „Nu poţi avea încredere în tehnică fără a avea încredere în viaţă : nu poţi evolua pe orbită, în jurul pămîntului, decît pentru că există copii care au patru ani, copii care se nasc, copii care se vor naşte. Dar societatea noastră începe să privească copiii ca pe o problemă, cum se şi face în Statele Unite, cu toate studiile de pedagogie şi de medicină care se efectuează în ceea ce priveşte libertatea lor." „Realitatea este aceasta : copiii nu sînt o problemă. O societate care îi priveşte astfel îi îndepărtează de ea, nu propune o soluţie de continuitate. Lulù şi Nenè nu sînt probleme pentru profesorul Micciché şi pentru soţia lui : e adevărat, totuşi, că sînt profesori, iar la un concurs ar fi repetat toate teoriile americanilor şi elveţienilor asupra educaţiei." „În legătură cu elveţienii : dintr-o societate cum e cea elveţiană, care pare lipsită de germenii tragediei şi ai istoriei, a ieşit acel inginer Faber al lui Max Frisch. Tragedia greacă şi politehnica din Zürich. Tragedia tehnicianului. Şi ajunge să explodeze în pămîntul antic al Greciei, unde fatalitatea te mai pîndeşte încă." „O clipă : te gîndeai la copii, inginerul Faber nu are nici o legătură cu asta." „Are legătură : dar trebuie să te gîndeşti mai bine la asta, acum te cuprinde somnul." „Iată : Grecia, Sicilia ; poate aceasta e problema." „Liceul clasic ! La fiece pas punem pe tapet Grecia." „Chiar aşa, e un fapt : în Elveţia, în fiece copil,

vezi elveţianul de mîine ; în Grecia, individul, omul... Şi chiar şi în Sicilia, îmi închipui : aceşti doi copii..." „Sînt locuri în care nu există educaţie, nu există reguli, tehnici, deprinderi educative; există sentimentele, iar grecii şi sicilienii cred că nu există problemă pe care sentimentele să nu o poată rezolva." „Astfel rezolvă chiar şi moartea", se gîndi în vreme ce pale uşoare de somn treceau peste mintea sa.

Îl trezi căldura. În somn, capul fetei alunecase de pe spetează pe pieptul lui : dormea un somn greu, obosit. Inginerul se simţi plin de duioşie, de o bucurie de nedescris : pentru părul acela care mai că-i atingea gura, pentru sînul care apăsa dosul palmei sale. Trupul său, eliberat acum de somn, se încordă.

Dormeau toţi, profesorul chiar sforăia puternic. Erau deja în Calabria ; în gări, în tăcerea nopţii care se întindea pe neaşteptate, se auzeau fraze în dialect. La un moment dat, trenul se opri pe malul mării, zgomotul mării deveni imagine, ca la cinematograf, într-una din acele schimbări ale imaginii în care figurile omeneşti se dizolvă tocmai în avansarea undelor ; inginerul se simţi pătruns de ea, dizolvat : era de fapt, nedescifrat, sentimentul de comuniune cu lumea, cu natura, cu dragostea.

Cînd trenul se puse în mişcare, inginerul îl simţi pe Lulù agitîndu-se : după cîteva clipe, pe neaşteptate, îl văzu în faţa lui. Copilul îl privea mut de stupoare şi reproş : apoi luă între mîini capul fetei şi, cu efort, îl ridică, îl sprijini de spetează. „E gelos, gîndi inginerul, e gelos : s-a

legat de fată ca un îndrăgostit ; de aceea a stat liniştit, mereu alături de ea." Fata se trezi, înţelese : — Iertaţi-mă, îi spuse inginerului, iar lui Lulù : — Dormi mai departe, puiule, e încă noapte ; îţi dau numaidecît locul meu, ca să te poţi întinde şi dormi liniştit.

Îl aşează pe două locuri, îl mîngîie pe păr. Lulù nu vorbi : o privea plin de resentiment şi în acelaşi timp implorînd-o, perpelindu-se de o durere fără nume. Fata ieşi pe culoar.

Ca să se poată duce după ea, inginerul aşteptă ca Lulù să adoarmă din nou. Fata stătea în fundul culoarului, sprijinindu-şi tîmpla de geam, lăsîndu-se parcă în voia somnului. Inginerul se apropie de ea spunînd : — A adormit din nou, şi apoi, după o lungă pauză : — E gelos.

— Mă iubeşte, spuse fata.

— Nu e ca Nenè : e mai închis, mai melancolic... Nenè e extraordinar, spuse inginerul.

— Nenè e teribil : încă n-aţi văzut tot ce e în stare să facă... Săraca Lucia e înnebunită.

— Pe doamnă o cheamă Lucia ? Mi se pare că soţul ei îi spune altfel.

— Îi spune Etta, de la Lucietta... Pe mine mă cheamă Gerlanda, dar mi se spune Dina, de la Gerlandina... Nu există om în Sicilia căruia să i se spună cu adevăratul nume, chiar dacă e un nume frumos.

— Gerlanda e un nume frumos.

— Nu e un nume frumos, e greoi, ca o povară [1]...

[1] Joc de cuvinte intraductibil : în italiană *gerla* înseamnă „coş de purtat în spate" (n. t.).

— Nu l-am mai auzit niciodată în alte părţi ale Italiei.

— Există doar în provincia Agrigento : sfîntul Gerlando este protectorul oraşului, primul episcop.

— Şi sfîntul Calogero era episcop ?

— Nu, sfîntul Calogero era pustnic... Erau şapte fraţi, spune legenda, toţi şapte cu numele de Calogero : unul a venit în împrejurimile satului Nisima. Şapte bătrîni frumoşi : Calogero în greacă înseamnă bătrîn frumos. Dar eu nu ştiu greceşte. Dar dumneavoastră ?

— Am învăţat, dar nu pot să spun că ştiu.

— Aş fi vrut să învăţ ; dar o fată care face liceul, spuneau ai mei, trebuia să meargă apoi la universitate ; şi cum să trimiţi o fată singură, într-un oraş ca Palermo ?

— În Sicilia toate familiile gîndesc aşa ?

— Oh, nu, nu toate.

— Familia dumneavoastră este deosebit de severă ?

— Nu deosebit : în Sicilia sînt încă multe familii care văd viaţa într-un anumit fel, care se tem...

— De ce ?

— De lume, de ei înşişi... Şi nu greşesc cu totul... Eu, înainte de boală, eram mai puţin tolerantă, mai nerăbdătoare : aş fi vrut să dau un concurs, să plec din Sicilia... Acum văd lucrurile puţin altfel : mi se pare că viaţa a pierdut din seriozitate, că fiecare e dispus să-i trădeze pe ceilalţi, pe toţi ceilalţi... Nu reuşesc să mă fac înţeleasă, nu-i aşa ?

— Ba vă faceţi foarte bine înţeleasă.

— La Roma, la Ostia, la o masă de cafenea, văzînd cum se scurge fluviul de oameni pe dinaintea mea, m-am gîndit că nici unul nu era cu ceilalţi, chiar dacă vorbeau, glumeau, mergeau la braţ ; în urma vieţii, ca în urma unui car funebru, cînd fiecare gîndeşte „sînt viu, a fost rîndul altuia, eu nu mor" şi toţi cei din jur, lumea întreagă, aveau să moară înaintea lui... Aţi luat parte vreodată la un cortegiu funebru ?

— De cîteva ori.

— Eu de mai multe ori... înţelegeţi deci ceea ce vreau să spun, chiar dacă vorbesc încurcat ; mergem aşa, căutînd bucuria.

— Dumneavoastră spuneţi lucruri perfect adevărate.

— Poate că sînt idei de om sculat după boală. Dar dumneavoastră nu vi se pare că viaţa şi-a pierdut din seriozitate ?

— Nu în toate părţile, spuse inginerul.

— Oh, nu, nu în toate părţile : eu cred că la mine în sat viaţa mai e încă serioasă... Dar aparenţele sînt meschine, intolerabile... Dumneavoastră vă gîndiţi că şi eu sînt meschină, demodată, şi pe deasupra îmbrăcată aşa...

— Nu, nu, protestă inginerul, gîndesc cu totul altfel.

— Mie-mi place viaţa : îmi plac lucrurile frumoase, hainele frumoase... Şi mi-ar plăcea să-mi dau cu ruj pe buze, şi să încerc să fumez.

— Sînteţi fata cea mai încîntătoare pe care am cunoscut-o vreodată, chiar îmbrăcată după

jurămîntul făcut sfîntului Calogero, şi chiar fără ruj pe buze.

Ea îşi plecă ochii, începu să mişte arătătorul pe geam, scriind parcă : — Scrieţi ceva ? o întrebă inginerul.

— Cum ?

— Vorbeam despre geam ; mi se părea că scrieţi ceva.

— Oh, da, numele meu ; cînd sînt tulburată, mă trezesc scriindu-mi numele.

— Nu trebuie să vă simţiţi tulburată dacă vă spun că sînteţi o fată frumoasă şi că îmi place să stau de vorbă cu dumneavoastră, pentru că este adevărul.

— Oh, spuse fata, şi îşi împreună mîinile, ca pentru a le împiedica să-i scrie din nou numele pe geam.

— Poate că nu e înţelept să încercăm să prelungim o întîlnire ca a noastră dincolo de destinaţia călătoriei, dar vreau să vă spun că mi-ar face plăcere să vă revăd.

Capul profesorului Micciché apăru pe culoar : părea desprins de trup, între perdelele încrucişate şi, la fel cu capul sfîntului Ioan Botezătorul, care şiroia de sînge, picotea de somn şi neîncredere. — Da' de ce aţi plecat ? îi întrebă cu oarecare iritare.

Fata îi spuse inginerului : — Şi mie, cu simplitate, şi porniră să risipească neîncrederea profesorului.

Trenul intra în gara Paola : şi abia se potolise scrîşnetul frînelor că se auziră strigătele „fragi, fragi", pe care profesorul Micciché le

aştepta cu şase sute de lire în mînă : un pahar de fragi pentru fiecare, inclusiv inginerul.

Copiii se deşteptară : cu ochii încă închişi, întinseră mîinile spre fragi.

— Oh, tu şi cu fragii tăi ! spuse doamna. I-ai trezit.

— Nu eu : s-au trezit din cauza strigătelor vînzătorilor, se scuză profesorul.

— Tu te-ai mişcat înainte de-a auzi strigătele, spuse doamna.

— M-am mişcat, explică profesorul, pentru că... se întrerupse, jenat ; iar din ochi, imperceptibil, arătă spre fată şi inginer. La doamnă, în locul preocupării de tutore a soţului ei, apăru atunci vocaţia oricărei femei măritate de a împinge alte femei spre căsătorie : în cazul în speţă, alimentat de latura romantică a unei călătorii cu trenul, făcută de un inginer de pe continent şi o fată bună din provincie.

Nenè, care abia gustase din paharul lui, spuse : — Mai vreau fragi.

— Uite-i pe ai mei : eu nu mănînc, spuse doamna.

— Este sau nu este prost-crescut ? întrebă profesorul cerîndu-le tuturor aprobarea.

— Nici nu-şi va termina paharul : vorbeşte ca să se afle în treabă, ca şi tine, spuse doamna, şi voia să-i reproşeze soţului mica gafă dinainte, cînd se întrerupsese.

— O să mănînc paharul meu, pe al tău şi încă zece, încă o sută de pahare cu fragi, spuse Nenè.

— O să mănînc o sută de pahare cu fragi ! îl imită Lulù.

— Două sute, o mie, se încăpăţînă Nenè, dar deja îi dădea cu greu de hac paharului său. După o clipă, îl dădu mamei spunînd : O să-l mănînc mai tîrziu.

— Uh, uh, uh, îl luă în rîs Lulù.

— Nu mă plictisi, îl preveni Nenè.

— Nu vorbeşte pentru ca să se afle în treabă, reveni profesorul la atac, vorbeşte pentru că e un derbedeu... Dar te aranjez eu : te bag într-un colegiu, să ştii asta.

— Printre orfani ? se informă academic Nenè.

— Exact : printre orfani.

— Dacă tu nu mori, nu mă iau : tu mori şi eu plec cu orfanii.

Profesorul pipăi peretele, căutînd o porţiune de metal şi puse mîna pe scrumieră [1]. Imunizat astfel în faţa morţii, cu aceeaşi mîndrie, îi spuse inginerului : Vedeţi ce logică ? Şi lui Nenè : Nu-ţi face iluzii : te iau şi dacă sînt în viaţă, e suficient să-i spun o vorbă lui padre Ferraro.

Dar prevăzînd perfect reacţia lui Nenè, sări în picioare şi aplecîndu-se ameninţător spuse : — Să nu cumva să te încumeţi să spui ceea ce voiai să spui despre padre Ferraro, că-ţi trag o bătaie s-o pomeneşti o sută de ani.

— Nu spun, o gîndesc, zise Nenè de loc tulburat.

Nervos, profesorul îşi trecu de două ori mîna peste faţă, apoi rîse. Rîseră cu toţii. Şi pe cînd rîdeau apăru controlorul să ceară biletele ; i le

[1] Obicei echivalent cu gestul nostru de a bate în lemn (n.t.).

dădură, profesorul se informă asupra orarului. Dar abia plecase, că Nenè anunță : — Mă gîndesc tot la padre Ferraro.

— Isuse ! se întristă doamna. Dar profesorul, inginerul și fata rîdeau cu lacrimi.

Ajunseră la Villa San Giovanni, după ce comentaseră pe îndelete vioiciunea lui Nenè și după ce potoliseră o serie de încăierări izbucnite pe neașteptate între Nenè și Lulù ; și ca amintire a intervențiilor de pacificare, cămașa profesorului și cea a inginerului erau stropite cu zeamă de fragi.

Profesorul, în plină euforie, propuse să meargă cu toții pe punte [1], pe vapor, să ia o cafea.

— Și valizele ? spuse doamna.

— Da, valizele... rămase consternat profesorul. Și cu voluptatea sicilianului de a se autodenigra îi explică inginerului că, apropiindu-se de Sicilia, regula era să nu lase niciodată nepăzite valizele ; era cu totul altceva decît în nord, unde după imaginația profesorului, valizele umblă, la fel cu cîinii, numai cu proprietarii lor legitimi.

Doamna, care avea în minte un plan anume, propuse o soluție : să meargă sus mai întîi Dina și inginerul iar apoi, la întoarcerea lor, dar să nu se grăbească, să meargă ea cu soțul ei, cu copiii, să ia o cafea.

Protestele copiilor, nerăbdători să urce pe punte, au fost reprimate autoritar. Profesorul,

[1] Trecerea din Calabria în Sicilia se face pe mare, trenul fiind transportat cu vaporul. (n.t.).

în realitate, nu părea convins : era sfîșiat între responsabilitatea față de fratele fetei și plăcerea de a înlesni o idilă. Dar hotărîrea doamnei îl înfrînse.

Așa rămaseră singuri, fata și inginerul, în strîmtoarea Messina, sclipitoare în soarele abia răsărit. Luară în grabă o cafea și apoi stătură, tăcuți, cu fața spre Messina : albă, limpede. Gîndurile le erau tulburate de noaptea nedormită și de lumina dimineții pe mare. Cînd vaporul o porni, fata spuse: — Să coborîm : copiii sînt nerăbdători să vină sus.

Erau mai mult decît nerăbdători : Lulù scîncea și Nenè era întins, în semn de protest mut, pe podeaua compartimentului.

Profesorul îl arătă în batjocură fetei și inginerului : — Priviți-l : ce deosebire e între el și un cîine ? dar Nenè o zbughise deja afară, urmat de Lulù și de doamna.

Profesorul era deja pe culoar cînd ideea că o lăsa pe fată cu un bărbat, într-un vagon aproape pustiu, îl opri locului : se întoarse și, ca să-și ia o grijă, o întrebă pe fată dacă nu voia să se întoarcă sus, în compania lor. Fata spuse că nu vrea, că era obosită.

— Profesorul nu are încredere, spuse inginerul.

— Vrea să mă ducă acasă teafără, surîse fata.

— Sper să nu reușească, spuse inginerul, sper că dumneavoastră... nu-și mai găsea cuvintele.

— Da, spuse fata înroșindu-se.

Nu mai spuseră nimic. Găsindu-i atît de tăcuți, profesorul căzu la îndoială : sau inginerul

fusese atît de domn încît nu îndrăznise nici măcar să vorbească, în absența lui, sau, dimpotrivă, fusese atît de puțin domn, încît încercase ceva și fusese respins. Cu limbajul mut al ochilor, al pleoapelor, doamna îi spulberă îndoiala : idila continua, dar așa cum se cuvenea ; era suficient să le privești chipul.

Profesorul se însenină ; dar i se părea că venise clipa să știe, dat fiind că doamna îl asigura că idila exista, cu cine avea de-a face : inginer, bine-bine ; necăsătorit, cel puțin așa declara ; vîrsta, aproximativ treizeci și cinci ; simpatic ; cu caracter, în aparență... Dar trebuia să afle mai multe. Întrebă : — Sînteți din Veneto, nu-i așa ? căci profesorul făcuse cursurile de ofițeri la Marostica.

— Vicenza, răspunse inginerul.

— Oraș frumos, oraș civilizat, spuse profesorul.

— Vicenza, Vincenza, Vincenzina : mătușa Vincenzina, glumi Lulù.

— Pandișpanul mătușii Vincenzina, spuse Nenè lingînd de pe degete resturile unei tablete de ciocolată.

— Și locuiți la Vicenza ? își continuă profesorul investigația.

— Așa, după acte, să spunem ; dar mi se întîmplă rar să ajung acolo : am acolo pe mama, pe frații mei... Am fost multă vreme în străinătate : în America, în Iran... Acum în Sicilia, la Gela.

— Petrol ?

— Petrol.

— ANIC[1] ?

— ANIC.

— Atunci, spuneți-mi confidențial : există sau nu există petrol la Gela ? întrebă profesorul coborînd vocea, într-un murmur.

— Dar desigur că există.

— Pentru că, vedeți dumneavoastră, umblă zvonul că ar fi, cum să spun ?, o exagerare : că ar fi atît de puțin petrol, încît nu merită osteneala.

— Dar e o nebunie ! spuse inginerul.

— Asta spun și eu. Dar uneori, știți cum e ? mă cuprinde îndoiala că Mattei ăsta face lucrurile pentru a arunca praf în ochii oamenilor... Dar să ne-nțelegem : de geniu e geniu, nu se discută... Chiar dacă Gela e o îmbrobodeală, ca să faci o asemenea îmbrobodeală trebuie să fii un geniu.

— Dar nu e o îmbrobodeală, îl asigură inginerul.

— Dacă spuneți dumneavoastră... spuse profesorul, ridicînd mîinile ca pentru a se preda. Și renunțînd la pista cu ANIC-ul se întoarse la cea, de interes imediat, referitoare la inginerul Bianchi :

— Și la Gela veți rămîne multă vreme ?

— Cred că da : dacă nu chiar la Gela, în Sicilia... la Troina, la Gagliano...

— Sicilia vă place ?

[1] Referire la întreprinderea petrolieră : Azienda Nazionale Idrogenazione Carburanti.

— Cred că îmi va plăcea mult : nu am mai fost niciodată pînă acum, spuse inginerul privind-o pe fată.

— Îl auziți ? spuse profesorul adresîndu-se soției și fetei.

— A bătut pămîntul în lung și-n lat și nu cunoaște Sicilia ! Doamne Dumnezeule, toți sînt la fel, continentalii ăștia !

— Dar mi-am dorit totdeauna să fac o călătorie în Sicilia, se scuză inginerul.

— Sigur, sigur, țara unde strălucesc deasupra frunzișului întunecat portocale de aur, cită profesorul ironic, amar.

— Totdeauna se-ntîmplă așa, spuse doamna, în ajutorul inginerului și pentru a atenua resentimentul soțului. Amîni de pe un an pe altul : și lucrurile pe care le dorim cel mai mult să le vedem nu ajungem să le vedem niciodată, sau poate doar printr-o întîmplare... Noi, de exemplu, nu am fost încă la Piazza Armerina : și de cînd ne-am căsătorit tot spune soțul meu că trebuie să mergem acolo.

— E adevărat, aprobă soțul, se-ntîmplă totdeauna. Dar eu, cînd aud că cineva, la vîrsta inginerului... Iertați-mă, cîți ani aveți ?... căci nu pierdea din vedere scopul de a afla toate informațiile posibile despre tovarășul de călătorie,

— Treizeci și opt.

— ...că cineva, la treizeci și opt de ani, nu cunoaște Sicilia : ei bine, nu o fac dinadins, dar mă apucă o furie... Pentru că (se-nțelege, vorbesc în general), fără a cunoaște, fără a ști, din înălțimea acelui „bum“ al lor, sau cum se cheamă,

al miracolului lor economic, în fine, taie și spînzură această sărmană Sicilie cum le vine și cum le place... Și eu spun atunci : „bum“ pe dracu !, voi faceți acest „bum“ pe pielea noastră, voi o s-o încurcați din cauza noastră. Pentru Dumnezeu, hai să schimbăm vorba.

Lulù și Nenè, prefăcîndu-se că apucă o armă, se împușcau unul pe celălalt cu bum bum bum.

— A fost separatist, spuse doamna, pentru a explica de ce se aprinsese așa soțul ei.

— Pentru autonomia Siciliei, corectă profesorul, și așa sînt și acum.

— Acum aveți petrolul, spuse inginerul, spre a-l consola.

— Petrolul ?... Credeți-mă : îl sug alții, spuse profesorul, îl sug... Vă amintiți de Musco din *San Giovanni* al lui Martoglio ? Ținea o lampă cu untdelemn în fața icoanei sfîntului : venea cîte un vecin și se usca untdelemnul : *„veni qualche divotu o qualche divota, con farso inganno, e s'acciuca l'ogghiu d' 'a lampa“* [1]... Și așa se termină și cu petrolul : o conductă lungă de la Milano la Gela și îl sug... Dreptcredincioșii, se-nțelege, cei care sînt preocupați de Sicilia, care sînt mîhniți... Mai bine să nu mai vorbim despre asta.

— Dar dacă se-ntîmplă sau se va întîmpla asta, nu credeți că vina e și a sicilienilor ?

— Desigur : așa sîntem făcuți, așteptăm ca para să ne pice în gură, din copac, cînd s-a copt.

[1] „Vine cîte un credincios, sau cîte o credincioasă, și se usucă uleiul de la lampă“ (în dialect sicilian).

— Dar, iertați-mă, dacă așa sînteți făcuți, nu văd ce aveți de cîștigat conducîndu-vă singuri.

— Nu sîntem făcuți așa, spuse fata. Ne place să lăsăm să se creadă despre noi cele mai rele lucruri : ca cei care-și închipuie că au toate bolile și își află mîngîierea vorbind despre ele.

— Așa e, spuse profesorul, puțin abătut. Dar imediat se trezi entuziasmîndu-se în fața mării la Taormina : Ce mare ! Unde mai există o mare ca asta ?

— Parcă e vin, spuse Nenè.

— Vin ? făcu profesorul perplex. Eu nu știu cum vede copilul ăsta culorile : parcă nu le-ar cunoaște încă. Dumneavoastră vi se pare de culoarea vinului, marea asta ?

— Nu știu : dar mi se pare că parcă ar fi niște vinișoare roșcate, spuse fata.

— Am auzit spunîndu-se, sau am citit undeva : marea de culoarea vinului, spuse inginerul.

— Vreun poet o fi scris-o, dar eu, mare de culoarea vinului, nu am văzut niciodată, spuse profesorul ; și-i explică lui Nenè : Vezi : aici dedesubt, lîngă stînci, marea e verde ; mai departe e albastră, de un albastru întunecat.

— Mie mi se pare că e vin, spuse copilul, sigur de el.

— E daltonist, decretă profesorul.

— Da' de unde daltonist ? se revoltă doamna. E încăpățînat.

Încercă și ea să-l convingă de culoarea verde și albastră a mării.

— E vin, spuse Nenè.

— Vezi că e încăpățînat ? spuse mama. Acum susține chiar că e vin.

— Un moment, spuse profesorul. Își luă din plasă cravata, verde cu dungi negre și, arătîndu-i-o, îl întrebă pe copil : Ce culori are cravata asta ?

— De vin, răspunse implacabil Nenè : și surîdea șiret.

Profesorul aruncă cravata în sus.

— E mai bine s-o lăsăm baltă ; e încăpățînat, spuse doamna.

— Poate că e și daltonist, insistă, dar acum fără convingere, soțul ei.

„Marea de culoarea vinului", unde am auzit asta ? se întreba inginerul. Marea nu are culoarea vinului, are dreptate profesorul. Poate în zori, sau la apus : dar nu la ora asta. Și totuși, copilul a surprins ceva adevărat : poate efectul, ca de vin, pe care-l produce o mare ca asta. Nu îmbată : pune stăpînire pe gîndurile tale, trezește o înțelepciune veche de cînd lumea." „Dialogurile lui Platon ar trebui recitate de Eduardo De Filippo : în napoletană." „Dar aici sîntem în Sicilia, poate nu e același lucru."

Trenul alerga de-a lungul celei mai splendide mări pe care o văzuse vreodată : în unele clipe, părea că are înclinația unui avion cînd decolează, cu peisajul răsturnat pe o parte, ca în zbor.

— Este sau nu este frumos ? întrebă profesorul, care obișnuia totdeauna să emită alternative extreme : și arăta coasta și marea la Aci ca un tablou pe care abia îl terminase.

— Foarte frumos, încuviinţară toţi : în afară de Nenè, ocupat să scoată din banchete ácele care fixau pînza albă pe care îţi rezemi capul.

— Nisima e la mare ? întrebă inginerul.

— Eh, nu ! spuse cu melancolie profesorul. Sicilia interioară, Sicilia aridă... Dar să ne-nţelegem, are şi ea frumuseţea ei : nu ca asta, care-ţi taie respiraţia ; o frumuseţe care te cucereşte pe-ncetul, poate mai mult chiar cînd eşti departe de ea, în amintire... Aici nu-ţi trebuie mult ca să spui că e frumos, şi unui cretin îi ia ochii imediat ; la Nisima, însă, îţi trebuie timp, îţi trebuie inteligenţă... E altceva, de fapt.

— Există mafie ? întrebă inginerul.

— Mafie ? făcu profesorul, uimit ca şi cum l-ar fi întrebat dacă la el în sat se mănîncă mămăligă şi se bea rachiu. Ce mafie ? Prostii !

— Şi lucrurile astea ? întrebă inginerul, arătînd în ziarul din ziua precedentă un titlu pe patru coloane care spunea *Mafia nu vrea digurile.*

— Prostii, i-o tăie iarăşi profesorul.

Inginerul se gîndi : „Un om instruit, politicos, bun tată de familie : şi nu vrea să vorbească despre mafie, ba chiar se miră că se vorbeşte despre ea, ca şi cum vorbind s-ar acorda importanţă unui lucru de nimica toată ; copilării, prostii. Încep să înţeleg mafia, e cu adevărat o dramă."

Erau în gara Catania. — Catania, anunţă profesorul. Pentru trenul ăsta, e ca un mormînt : nu se mai mişcă.

— Cobor : simt nevoia să fac cîţiva paşi, spuse Nenè.

— Acum mută vagonul pe altă linie, nu se poate să cobori, spuse tatăl.

— Vreau o îngheţată ; îngheţată şi biscuiţi, spuse Nenè.

— Şi eu : îngheţată şi brioşe, spuse Lulù.

Primiră îngheţată, biscuiţi şi brioşe.

— Ce fel de îngheţată e asta ? făcu Nenè, dezgustat, dar după ce vărsase, în parte pe haină, ultimul strop gata topit. Îngheţată e cea de la don Pasqualino ; cum ajungem la Nisima am să iau o căldăruşă plină.

— E mai bună decît cea a lui don Pasqualino, spuse Lulù, pentru a-l contrazice, fără convingere.

— Nu înţelegi nimic ; asta e făcută din apă, esenţă de lămîie şi zahăr ; don Pasqualino, în schimb, o face chiar cu lămîie şi mai pune şi albuş de ou, explică Nenè, competent.

— Le ştie pe toate, spuse mama. Toate îl interesează, mereu pune întrebări...

— Nu sînt curios : curioasă e mătuşa Teresina.

— Uite că o vorbeşti de rău, triumfă tatăl.

— Şi tu spui totdeauna : „e curioasă, vrăjitoarea bătrînă".

Profesorul, dîndu-se bătut, îl ameninţă cu o palmă formidabilă. De loc impresionat, Nenè le explică celor doi străini : Mătuşa Teresina e bogată, o să ne lase pămîntul ei, dar mie îmi pasă de pămîntul ei cît...

Primi, de la maică-sa, o palmă.

— Mătuşa Teresina îmi lasă mie pămîntul, spuse Lulù.

— Isprăviţi ! strigă profesorul.

— Mătuşa Teresina are perucă, mătuşa Teresina are ochiul strîmb... fredonă Nenè.

— Neruşinatul ! spuse mama.

— Mătuşa Teresina n-o să-ţi mai dea covrigi, spuse Lulù.

— Covrigi mucegăiţi, îmi vine să vărs cînd mă gîndesc, şi simulă atît de perfect, încît primi altă palmă.

Pentru a-l consola, fata îl invită să facă o plimbare pe culoar. Nenè acceptă spunînd :
— E mai bine să plec ; aici n-am cu cine vorbi.

Dar o clipă mai tîrziu, intră singur înapoi, în fugă, urmărit parcă de cineva, uitîndu-se înapoi ; se aşeză la locul lui şi-şi puse un ziar în faţă, desfăcut ; părea că citeşte, numai că ziarul era pe dos. Un plutonier de carabinieri corpolent, enorm, cu o faţă făcută şi mai feroce din cauza căldurii şi a sudorii care-i şiroia, apăru în uşa compartimentului. Nenè, pe deasupra ziarului, pîndea. Plutonierul întrebă dacă era vagonul de Agrigento, mulţumi, trecu mai departe. Nenè lăsă ziarul jos, ieşi de după el ca de după o perdea, spre bucuria lui Lulù, în rîsetele tuturor. Plînse de umilinţă, de furie : îl muşcă pe Lulù, îşi muşcă mîinile, dădu din picioare, apoi pe-ncetul, sughiţînd, adormi.

Conversaţia se aprinse pe tema educaţiei copiilor, şi a unui copil ca Nenè în mod special. Tatăl şi mama susţineau că Nenè era un prostcrescut şi-şi atribuiau vina, acuzînd societatea meridională : căci pe continent copiii creşteau mai cum trebuie, mai educaţi. Fata şi inginerul

susţineau, însă, că deşi Nenè avea un limbaj nu tocmai potrivit şi reacţii violente, inteligenţa lui era fără îndoială vie şi promptă, sentimentele lui generoase. Doamna şi profesorul rămaseră la punctul lor de vedere, dar mai mult din cochetărie, şi la urmă întreaga lor afecţiune se revărsă asupra somnului lui Nenè.

În timp ce trenul traversa un peisaj săgetat de soare, pustiu, toţi cei din compartiment stăteau în jurul somnului copilului ca personajele din jurul ieslei ; cu sentimentele lor calde, cu credinţa lor în viaţă ; şi cu credinţa că prietenia şi dragostea aveau să dureze, dincolo de întîlnirea întîmplătoare, dincolo de călătorie. Inginerul se gîndea că ajunsese în sfîrşit la ceea ce avea şi el drept în viaţă şi că trebuia, după toate regulile unei familii meridionale, să prelungească pentru toată viaţa întîlnirea cu fata aceea senină şi atentă, prea puţin vorbăreaţă, plină de sentimente intense ; şi că trebuia să spună ceva definitiv înainte de a se despărţi, măcar s-o însoţească în sat, să vorbească cu părinţii ei. Dar cînd profesorul începu să dea jos bagajele, căci tocmai se apropiau de Canicatti, îşi spuse : „Nu mai eşti un copil" şi că e timp pentru fiecare lucru şi că prima lui zi liberă o va dedica unei scurte călătorii la Nisima.

Îşi luară rămas-bun pe îndelete, încă înainte de a coborî din tren ; şi apoi din nou pe peronul gării, unde aştepta automotorul de Campobello-Licata-Gela. Erau toţi emoţionaţi, în afară de Lulù, care făcea de toate pentru a o distrage pe fată. Nenè îl invită pe inginer să meargă cu ei,

la Nisima ; îi promise înghețată de la don Pasqualino și o seară la club. Inginerul, privind-o pe fată, îi promise lui Nenè că avea să vină curînd să le facă o vizită. Copilul vru să-l îmbrățișeze. Profesorul îi dădu cartea lui de vizită.

Din automotor, unde se așezase lîngă fereastră, inginerul îi privi : un morman de valize și genți care se mișca spre ieșire. Înainte de a dispare, fata se întoarse să-l privească.

„Mă voi duce la Nisima duminică", hotărî inginerul.

Dar în timp ce automotorul pleca, sentimentele lui, melancolia și dragostea lui se învălmășiră dintr-o dată în somn. Ultimul său gînd fu la cel care-l sfătuise să ia trenul ăsta, vagonul ăsta, cu fața lui satisfăcută, sadică. „Doamne, ce călătorie".

Examenul

O grămăjoară de jetoane, mari cît niște monede de o sută de lire, de împărțit în trei coloane : aspre, mai puțin aspre, netede.

O bucată de sîrmă și un clește : pentru a face din sîrmă un triunghi.

Un carton pe care erau desenate mai multe cerculețe, formînd parcă un ciorchine de struguri : și în fiecare bob de strugure un număr. Și trebuia, de la o oarecare distanță, să citești cît mai multe numere, în timp ce omul, cu ceasul în mînă, spunea „dă-i drumul" și apoi „gata".

„Dă-i drumul" și „gata" erau cuvintele italienești pe care omul le pronunța cel mai bine. Un om înalt, rozaliu la față, cu ochii limpezi, cu păr blond în creștetul capului, bătînd în culoarea crizantemei. Elvețian din Zürich. Pe nume Blaser. Venit în Sicilia pentru a recruta mînă de lucru : fete peste optsprezece și sub treizeci de ani. Pentru o fabrică de aparate electrice : contoare, parcă ; nu se-nțelegea mare lucru din puținele cuvinte pe care le spunea.

Poate era catolic, poate luteran, poate calvin. Parohii nu reușeau să înțeleagă. Stătea liniștit, fără curiozitate și examina fetele : în casa parohială sau chiar în sacristie, ca și cum ar fi cu-

noscut acele locuri dintotdeauna, făcînd pe novicele sau frecventînd lecțiile de catehism.

Bătea satele provinciei cu un automobil și un șofer, închiriați după o contractare meticuloasă, după ce, bănuitor, se tocmise îndelung, în capitala provinciei, care era un oraș în inima Siciliei, închis, izolat, vibrînd de rafale metalice de vînt.

Într-un anume fel, șoferul se pasionase de jocul acela, de examenele acelea : îl urma în sacristii, în casele parohiale, și uneori nu rezista să nu pună o vorbă bună, cînd vreo fată nu reușea să treacă examenul sau nu avea vîrsta cerută, chiar dacă elvețianul nu ținea cont de el, de cuvîntul lui cel bun.

În fiecare sat se repeta aceeași scenă ; și pînă și fetele, de la un sat la altul, păreau aceleași. Și chiar și preoții parohi. La ora dinainte stabilită, parohii așteptau sosirea domnului Blaser ; vreo douăzeci de fete, însoțite de obicei de mamele lor, stăteau în sacristie sau în sala de la parter a casei parohiale ; șușoteau emoționate și rîdeau mînzește. Parohul le prezenta subliniind că respectau cum se cuvine preceptele legilor creștine și virtuțile domestice care în Elveția ar fi devenit virtuți muncitorești. Domnul Blaser scotea jetoanele, sîrma, cleștele și cartonul și începea examenul.

Șoferul simțea o undă de remușcare umbrind satisfacția cîștigului pe care-l dobîndea, a distracției în care se transforma ziua lui de lucru : ca și cum ar fi devenit complicele unei răpiri a Sabinelor, urzită în mod misterios de un om

din nord, neamț pe deasupra, și de parohii sicilieni. Nu-i iubea pe nemți, din cauză că suferise îndelung de foame într-un lagăr de prizonieri. Nu-i iubea nici pe preoți, din multe alte motive. Iar bruma aceea de germană pe care, suferind de foame, o învățase, îi servea să traducă numele clientului său în *suflător ;* și printr-o pornire inconștientă de răzbunare îl vedea atîrnînd gol, cu obrajii umflați, din care ieșea ceva ca un fascicul de raze ; ca la unii îngeri din stuc din corul anumitor biserici. Căci domnul Blaser îl considera pe șofer ca o parte a automobilului, iar încercările de a intra în vorbă în timpul călătoriei sau intervențiile în timpul examenului în favoarea cîte unei fete, erau apreciate la fel cu o mică pană : un accident, o plictiseală. Din cauza aceasta, șoferul se consuma : era o jignire care se preschimba în ură, atunci cînd privirea *suflătorului* se oprea asupra lui, la cea mai mică încercare de apropiere, ca asupra unui obiect ; un obiect care avea proprietatea surprinzătoare și supărătoare de a vorbi. Și se simțea umilit din cauza sentimentelor contradictorii cărora le cădea pradă : nu-i plăcea că elvețianul lua cu el fetele, dar intervenea să recomande pe cîte una care era pe punctul de a fi respinsă. Domnului Blaser nu i-ar fi trecut niciodată prin cap că niște sentimente atît de complexe ar fi putut lua naștere în sufletul unui om pe care-l plătea destul de bine pentru munca sa, nici că asemenea sentimente se datorau tocmai acestei munci ; iar dacă i-ar fi trecut prin cap, l-ar fi dezgustat.

Aşa trecu o săptămînă ; vreo zece sate, vreo sută de fete recrutate ; totul în linişte, totul în ordine. Şi a venit ziua pe care domnul Blaser o destinase satului V., sat izolat într-o nemărginită regiune aridă de moşii trunchiate acum prin arendări şi cu o mafie încă viguroasă.

În timpul călătoriei, şoferul îi spuse domnului Blaser poveştile satului, adăugînd de la el cele mai cutremurătoare amănunte ; dar elveţianul nu dădu nici cel mai mic semn de curiozitate sau de uimire.

Cînd ajunseră în mijlocul satului, unde pe treptele casei parohiale îi aştepta preotul, în timp ce elveţianul şi preotul se salutau, se apropie un tînăr de şofer, care tocmai închidea maşina. Salută, şoferul îi răspunse la salut şi rămaseră o clipă privindu-se, tînărul evident intimidat, încurcat ; şoferul, cuprins pe neaşteptate de o tulbure îndoială, pentru că poveştile spuse domnului Blaser reflectau de fapt o anume reţinere pe care o avea. De aceea întrebă brusc : — Ce e ? pentru a ascunde prin aroganţa tonului, teama care-l cuprinsese.

— E, spuse tînărul, că trebuie să-mi faceţi o favoare.

„Asta e !" se gîndi şoferul ; dar în realitate nu ştia ce anume e.

— Dacă pot, spuse el, dur, pentru a-şi arăta hotărîrea de a nu-i face favoarea aceea, sau măcar de a nu i-o face decît din amabilitate, nicicum de frică.

— Uite, spuse tînărul, e vorba de o fată : o fată care vrea să meargă să lucreze în Elveţia...

Nu vreau să meargă acolo, asta e... E aici, la părintele paroh... Nu trebuie s-o luaţi, asta e... Eu nu vreau... Trebuie să ne căsătorim, dumneavoastră mă înţelegeţi.

— Eu nu înţeleg nimic, dragul meu ; şi nu am nici un amestec. Eu nu fac decît să-l duc de colo-colo pe tipul ăsta. Sînt şofer : mă plăteşte şi-l duc prin sate. Nu ştiu nimic şi nu vreau să ştiu nimic din ce face. Fiecare îşi face meseria, eu pe a mea şi el pe a lui. Înţelegi ? şi începuse să-l tutuiască, atît de milă i se făcuse de tînăr : un copil gata să izbucnească în plîns.

— Trebuie să mă ajutaţi, spuse tînărul.

„Mă mîhneşte, îşi spuse în gînd şoferul, şi apoi, într-un sat ca ăsta sînt în stare de orice". Suspină de supărare, de mîhnire.

— Bine, am să încerc. Dar nu conta pe faptul că un cuvînt al meu valorează ceva : ăsta e un elveţian, un elveţian german. Ştii cît de exacţi sînt elveţienii ? Construiesc ceasornice şi merg ca ceasul... Iar germanii, mai bine să nu mai vorbim, au capete tari ca pietrele de ascuţit. Oare poţi scoate apă dintr-o piatră ? şi o porni spre biserică. Dar, din prag, se-ntoarse spre tînărul care rămăsese în josul scărilor, îl privi cu reproş şi în acelaşi timp cu compătimire. — Şi cum dracu' o cheamă ? întrebă.

— Rosalia, spuse tînărul, Rosalia Calaciura.

În sacristie, domnul Blaser îşi şi scosese lucrurile ; le aşeza pe masa lungă, ca pe nişte instrumente chirurgicale, cu atenţie, cu delicateţe ; şi, într-adevăr, în sacristia inundată de fascicule de soare, venite prin ferestrele înalte cu

gratii, sub privirea castă, dar și sadică, a episcopilor și parohilor de pe pînzele uzate, însufleţiţi parcă de valul de lumină, printre dulapurile mari de nuc închis la culoare, în mirosul ciudat de ceară și de tămîie, de vanilie și mucegai, se pregătea parcă o operaţie chirurgicală sau o tortură. Fetele priveau vrăjite mîinile domnului Blaser ; ca și parohul.

Din ușă, șoferul curmă atmosfera aceea de neliniște tulbure strigînd — domnule Blaser, un cuvînt, îmi permiteţi ? — și domnul Blaser se întoarse, surprins, aproape indignat cu ochii mai îngheţaţi ca de obicei. Şoferul, cu arătătorul mîinii drepte, îi făcu semn să se apropie. Elveţianul își umflă obrajii în semn de plictiseală („suflătorul", gîndi șoferul), se mișcă cu o încetineală supărătoare.

— Dumneavoastră aţi înţeles ce fel de sat e acesta ? îi murmură la ureche șoferul.

— Am înţeles, spuse domnul Blaser.

— Mafia, sat al Mafiei, spuse șoferul.

— Am înţeles.

— Ştiţi ce e mafia ?

— Puţin îmi pasă, spuse silabisind, cu greu, domnul Blaser.

— Ba mie-mi pasă, spuse șoferul, și dacă vreţi un sfat ca de la un frate, gîndiţi-vă de o mie de ori înainte de a zice „puţin îmi pasă". Între a-ţi păsa și a nu-ţi păsa e aceeași diferenţă ca între a muri și a trăi.

— Nu înţeleg, spuse domnul Blaser, deși chiar în acel moment începea să înţeleagă ceva.

— Atunci, ascultaţi sfatul meu, spuse șoferul.

— Hai, spuse domnul Blaser, și voia să spună „dă-i drumul cu sfatul, să terminăm mai repede".

— Între fetele astea e o fată pe care nu trebuie s-o luaţi ; se numește Rosalia Calaciura.

— Nu trebuie s-o iau ?

— Da ; respingeţi-o, respingeţi-o imediat... Nu e bună.

— Vîrstă nepotrivită ? întrebă domnul Blaser. Sau... ? și își atinse fruntea, pentru a sugera o deficienţă mintală.

— Nu, spuse șoferul, nerăbdător, din acest punct de vedere e în ordine, dar nu trebuie luată, și gata.

— Și gata ?

— Și gata ! Şoferul arătă pumnul, desfăcu în unghi drept arătătorul și degetul mare, lovi de trei ori degetul mare de arătător, ca un trăgaci de pușcă : Poc, poc, poc ! în noi, în mine și-n dumneavoastră... Ne aranjează.

— Cine ?

— Îndrăgostitul, cel care nu vrea ca fata să plece.

— Aha ! făcu domnul Blaser întorcîndu-i spatele.

„O ia, gîndi șoferul, pe Dumnezeul meu, c-o ia ; din nechibzuinţă, din aroganţă, și pentru a-mi face mie în ciudă. Dar dacă aș fi eu în locul amărîtului de-afară, i-aș da o lecţie. Și ăsta, în schimb, o să se lege de mine ; nimeni nu o să-l facă pe băiat să-i intre în cap că ăsta nu înţelege, va crede că eu n-am vrut să pun o vorbă bună."

Începuse examenul. Şoferul începu să fie atent pentru a vedea care dintre fete era Rosalia Ca-

laciura. Erau paisprezece. Alese cu grijă pe cele mai frumoase : trei. Dar imediat una din cele trei fu chemată cu un alt nume. Mai rămîneau două : dar nici una dintre cele două nu era Rosalia.

Rosalia nu era frumoasă ; privită cu grijă, atent, putea să pară grațioasă ; frumoasă, în nici un caz. Era mică, brunetă, iar la examen a fost printre cele mai agere.

Domnul Blaser, imediat după ce a spus „gata“ la examenul Rosaliei, privi în direcția în care era șoferul. Acesta îi făcu „nu“ din cap. Domnul Blaser rămase o clipă absorbit. Se întoarse apoi către paroh.

— Nu vreau șicane, spuse.

— Cum ? se miră preotul.

— Șicane, necazuri, incidente, spuse domnul Blaser, pronunțînd greșit, dar demonstrînd o nebănuită bogăție a vocabularului.

Capul preotului se învîrti pe gîtul deșirat ca pe o prăjină ; ochii ieșiți din orbite, gura deschisă ca pentru a sufla din răsputeri, ca la personajele din desenele animate, un balon de uimire exclamativă.

— Fata asta are un logodnic ? întrebă domnul Blaser.

— Nu, spuse parohul. Și începea să-nțeleagă.

— Nu, spuse mama Rosaliei.

— Eu spun că da, spuse domnul Blaser.

— Nu e un logodnic, spuse mama Rosaliei, e doar unul care o vrea, un șomer, un pierde-vară. Dar în ce o privește pe fata mea, eu hotărăsc.

— Nu-i adevărat că e un pierde-vară, spuse Rosalia, e un om care nu găsește de lucru.

— Vrea să te distrugă, spuse mama.

— Nu vrea să mă distrugă, mă iubește... Dar eu vreau să merg în Elveția și din cauza asta, să-mi fac o zestre, ca să mă mărit.

— Vrei să-ți faci zestre, se răzvrăti mama, și uiți mizeria de acasă și nădejdea în cei cîțiva bani pe care ni-i vei putea trimite din Elveția.

— Voi trimite ceva pentru voi, dar merg în Elveția pentru a-mi face zestre.

— Gata, spuse domnul Blaser, o iau.

Șoferul ieși din sacristie, traversă biserica pustie. Tînărul îl aștepta sprijinit de automobil.

— Ți-am spus eu, zise șoferul.

— A luat-o ?

— Ca și cînd eu nu i-aș fi spus nimic... Un încăpățînat, dragul meu... Și în plus, a lăsat să se înțeleagă că tu voiai să-l împiedici. Bătrîna s-a înfuriat, a spus că nu ești bun de nimic și că vrei să-i distrugi fiica, dar fata te-a apărat.

— Mă iubește, spuse tînărul.

— Te iubește, și se duce în Elveția, spuse cu ironie șoferul.

— Sătulul nu crede flămîndului ! se supără tînărul.

— Nu sînt așa de sătul ca să nu cred pe cine flămînzește, zise șoferul, numai că vreau să spun că tu puteai s-o convingi să nu facă cererea pentru Elveția, să nu se prezinte la examen ; și dacă ea nu a vrut să te asculte, înseamnă că are motivele ei : sau te iubește un pic mai puțin decît crezi, sau nu mai poate suporta mizeria...

— Nu mai poate suporta, spuse tînărul.

— Prin urmare, dacă o iubeşti cu adevărat, las-o să plece... Se va întoarce, e o fată tenace, se va întoarce... Şi vă veţi căsători.

— Dacă eu aş găsi de lucru... — spuse tînărul.

— Vei găsi : cu atîta lume care pleacă, n-ar trebui să lipsească lucrul pentru cine rămîne.

— Fapt e că cu cît pleacă mai multă lume, cu atît satul devine mai sărac.

— Nu se poate, spuse şoferul care aplica economiei pur şi simplu aritmetica.

— Nu e ca atunci cînd stau mai mulţi pe o bancă, vîrîţi unu-ntr-altul ; dacă unul se ridică, ceilalţi respiră şi se aşază mai comod... Aici nimeni nu stă jos ; şi ceilalţi nici măcar nu bagă de seamă cine pleacă, sau bagă de seamă doar că satul devine pustiu.

— Lucrurile nu sînt prea clare, spuse şoferul.

— Nu, nu sînt clare deloc, conveni tînărul.

— Dar de ce nu pleci şi tu în Elveţia ? În Elveţia, în Germania. Germania e la doi paşi de Elveţia.

— Am fost în Germania timp de trei luni... Dar vă spun : omul nu e un cîine... Poate sta într-o ţară care nu e a lui, suferind pentru că toate astea îi lipsesc — arătă biserica, piaţa de jur împrejur, cerul care se topea în aurul asfinţitului — dar dreptul nu trebuie să i-l ia nimeni.

— Dreptul ? Cum, nu te plăteau ?

— Mă plăteau, socoteala se făcea în fiecare vineri seară, la bănuţ : cinstit, exact. Dar eu vreau să spun dreptul de a fi cum sîntem acum aici : abia ne-am cunoscut, dar dumneavoastră

sînteţi un om şi eu sînt un om, şi sîntem egali, şi vorbim... Cu ei, în schimb, e altfel : nu ne văd, asta e, nu ne văd... Şi te simţi ca o muscă atîrnată de un fir de păianjen, legănîndu-te deasupra paharelor lor de bere... Berea ! Doamne Dumnezeule, berea !

— Ei, da, spuse şoferul, şi din cauza amintirilor care pe neaşteptate îl cuprinseră, simţi un frig în oase.

— Şi de aceea gîndul că ea trebuie să trăiască experienţa pe care am trăit-o eu, mă innebuneşte ; chiar dacă e vorba de Elveţia...

— Ea e femeie, spuse şoferul, femeile se adaptează ; îşi schimbă obiceiurile şi sentimentele... Pe o femeie o laşi curăţind un grajd şi o găseşti după cîteva luni ca pe o doamnă.

— Asta e adevărat, spuse tînărul.

— Ş-apoi, ştii ceva ? Totul ţine de soartă. Elveţia sau nu, dacă ţi-e sortit s-o iei de nevastă, o vei lua ; iar dacă ţi-e sortit s-o pierzi, o vei pierde.

Domnul Blaser ieşi din biserică. În urma lui roiau fetele.

— Plec, spuse tînărul, şi mulţumesc oricum.

— Pentru nimic ; cele bune, spuse şoferul.

Domnul Blaser se apropie de maşină.

— Ţară sălbatică, spuse.

Giufà

Giufà trăiește în Sicilia de pe vremea arabilor. În felul în care se scria pe atunci, numele lui însemna o pasăre mică cu coada ridicată, moțată, cu un bob de strugure în cioc : Au trecut o mie de ani ; și Giufà mai trece încă lălăindu-se pe străzi, fără vîrstă, cum sînt proștii, punînd la cale o gogomănie mai mare decît alta. Și lumea se înfurie, sau îi plînge de milă, sau în timpul liber, pe treptele bisericii, ca înainte vreme pe treptele moscheei, îl înconjoară dîndu-i cîte o idee neroadă, făcîndu-l să creadă lucruri de pe altă lume. Mama lui, sărmană văduvă a unui om care era ceva mai puțin prost decît fiul său, dar cel puțin muncea ca un animal de povară, iese din cînd în cînd din casă pentru a merge în căutarea lui Giufà ; și-l trage după ea ținîndu-l de mînă, îl tîrăște cu picătura de putere ce i-a mai rămas ; pentru că Giufà nici nu vrea s-audă să stea acasă, dar știindu-l afară, mama aude în urechi, de teamă, un greiere care țîrîie și spune Giufà, Giufà, Giufà... Cîte n-a văzut din cauza lui, sărmana bătrînă, într-o viață lungă de un mileniu ! Lucruri care ar fi făcut-o pe orice altă mamă să moară de durere, spaime pentru mai multe vieți, nenorociri cît să plîngă timp de un secol. Și mereu zbiri prin casă, tot

felul de zbiri : cei ai caidului și cei ai viceregelui, tovarăși de arme ai regelui Ferdinando și carabinieri ai regelui Vittorio. Ca atunci cînd Giufà a omorît un cardinal : și a scăpat nepedepsit, ori din prea multă prostie, ori din prea multă viclenie, pentru că prostia se-mpacă totdeauna bine cu viclenia, iar Giufà, prost cum e, știe să fie extrem de viclean. Sau ca atunci cînd pentru a omorî o muscă care se așezase pe fața unui judecător, un judecător din cei însemnați, i-a tras o asemenea palmă, încît judecătorul s-a răsucit de trei ori și a căzut leșinat ; iar cînd și-a revenit, voia să-l tragă-n țeapă pe Giufà, dar Giufà a scăpat ca de obicei. Se pot istorisi atîtea despre Giufà ! Cea mai bună e însă povestea cu cardinalul : căci Giufà era cît pe-aci să sfîrșească, împreună cu mama lui, care sărmana de ea nu avea nici o vină, la spînzurătoare. E adevărat că nici Giufà, neghiob cum era, nu avea nici o vină : pentru că acei pierde-vară, care se distrau să-i vîre în cap lucruri trăsnite și chiar periculoase, îl sfătuiseră să se apuce de vînătoare, cu vechea archebuză rămasă de la vreun strămoș de-al său, ori de la vreun urmaș, nu se știe, căci socoteala anilor și secolelor, a ceea ce e înainte și a ceea ce e după, nu poate fi ținută cu Giufà ; vechea archebuză, care atîrna pe perete, la capul patului său, cu cornul umplut cu pulbere și cu cartușele, cu cremenea și cu dopul cu cîlți. Giufà găsi că ideea era bună și ceru informații despre modul de a încărca arma și de a merge la vînătoare, despre animalele de vînat și care erau cele mai gustoase. Îi explicară

totul, în felul lor și în felul lui Giufà, și că cele mai bune de mîncat erau cele cu capul roșu, adică, păsările pe care țăranii le numesc cap-roșu, dar care de fapt sînt mici și slabe, iar vînătorii nu le împușcă niciodată. Zis și făcut : Giufà profită că mama lui era dusă la liturghie, la prima liturghie, cea din zori ; desprinse archebuza, o încărcă cu toată pulberea, cu toți cîlții și cu toate cartușele pe care le avea și se puse la pîndă, într-un cîmp în imediata apropiere a satului. Era un loc frumos : cu garduri vii, verzi, flori pretutindeni, fîntîni în care se oglindeau palmieri, cu o boare blîndă de vînt care trecea printre vîrfurile copacilor. Giufà vedea mari păsări albe cu gîtul lung, alunecînd peste apă, altele cu penele în diferite culori strălucitoare mergînd încet pe pietrișul potecilor, cu cozile rotate, care păreau mulțimi de ochi. Dar Giufà le aștepta pe cele cu capul roșu ; și nu știa dacă erau păsări, animale, cum sînt iepurii, măgarii, sau chiar oameni. Capul roșu : orice ființă vie care să aibă capul roșu. Și aștepta, cu arma care îi amorțea mîna, de grea ce era.

Dar, iată că deasupra unui gard viu se mișcă ușor ceva roșu, de un roșu frumos, strălucitor, un păr care părea de mătase. Avea forma unei mici cupole de moschee. Nu putea fi decît un cap, dacă se mișca, iar animalul trebui să fi fost atît de mare, încît ar fi ajuns pentru o companie întreagă ; dar Giufà nu era atît de prost să dea de mîncare altora, din ce era al lui, și-și făcu planul să mănînce imediat măruntaiele, așa cum

știa să le prepare mama lui, cu verdețuri și mirodenii ; să facă ciorbă din cap ; să pună carnea în saramură. Dădu foc pulberii și ținti imediat cupola roșie. Fu o lovitură care ar fi putut să facă de rușine chiar și tunul de la Castellammare, iar ca efect Giufà se trezi într-un rîușor. Se ridică și alergă în locul unde dispăruse cupola roșie, în spatele gardului viu. Găsi un trupșor roșu, roșu, care părea să fie al unui om (două mîini grase și albe, două picioare în pantofi negri cu catarame de argint), dar nu se mai putea spune asta prea sigur, după împușcătura care-l lovise. Era destul de mîncare pentru o lună. Îl luă în spinare și alergă acasă, unde îl descărcă pe masa din bucătărie. Mama lui nu se întorsese încă de la liturghie. Surpriză grozavă, se gîndi Giufà : mama va fi mulțumită, nu va mai spune că nu sînt bun de nimic, nu mai poate spune așa ceva cu minunea asta a lui Dumnezeu pe care i-am adus-o acasă.

Și a fost o asemenea surpriză, că maică-sa a fost la un pas să-și piardă mințile. Umbla prin casă smulgîndu-și părul, dîndu-se cu capul de pereți, lăcrimînd. „L-ai omorît pe cardinal, l-ai omorît pe cardinal“. Giufà habar n-avea ce era un cardinal ; privea cu ochii holbați, mirat de spaima aceea, deoarece se aștepta la o mare bucurie ; și nu știa ce să facă. Apoi, deodată, dat fiind că și el avea momente de furie, îl luă pe cardinal în spinare și se duse să-l arunce în fîntîna din curte.

Mama tot se mai agita și gemea. Giufà era tot înfuriat, dar nu știm dacă din furie sau din cal-

cul, din prostie sau din șiretenie, luă berbecul pe care-l creștea maică-sa și care în clipa aceea păștea iarba de prin ogradă, îl ridică în brațe și-l aruncă în fîntînă. Și mai tare răsună plînsul mamei sale, alergînd la fîntînă : berbecul era gata înecat. Giufà, pentru a nu mai auzi tînguielile mamei, plecă de-acasă.

Din cauza dispariției cardinalului au circulat tot felul de zvonuri în orașul acela și în toată Sicilia. Zbirii îl căutau peste tot, cu lăncile scotoceau în căpițele de fîn, în hambare, în grămezile de pietre și de bălegar ; și chiar și în saltelele oamenilor sărmani, cînd nu erau într-atît de sărmani încît să nu aibă nici saltele. Au pus și un premiu, o sută de scuzi, o sumă frumușică de bani, pentru cine ar fi dat vreo veste folositoare pentru a-l regăsi, viu sau mort, pe cardinal ; și de zece ori pe atît, o mie de scuzi, pentru cine l-ar fi denunțat pe vinovatul acestei dispariții. De aceea, spionii și avarii mergeau în sus și în jos pe străzile satului, ca suveicile unui război de țesut, iar urechile lor, din cauza efortului de a culege cele mai mici șoapte spuse în grupuri sau în spatele ușilor caselor, păreau să fi devenit mari cît pîlniile tromboanelor. Și așa se-ntîmplă că magistratul, șeful zbirilor [1], află că din fîntîna aflată în curtea casei lui Giufà venea un miros de mortăciune ; și se duse acolo cu o mulțime de zbiri, dar nu pentru că l-ar fi bănuit pe Giufà.

---

[1] În italiană *capitano di giustizia* : „în epoca seniorilor și principatelor, magistratul investit cu puteri de jurisdicție și poliție". (N. t.)

Unul cîte unul, în frunte cu căpitanul, zbirii se aplecară peste gura fîntînii și amețiți se traseră înapoi. Oricît l-ar fi iubit pe cardinal, nu se simțeau nici unul în stare să se vîre înăuntru pentru a scoate afară acel trup care, fără nici o-ndoială, se descompunea în apă ; se apropiau, aruncau o privire la ochiul acela de apă care le oglindea chipurile, coifurile strălucitoare, și se îndepărtau imediat să respire aerul curat al dimineții. Văzîndu-l, între timp, pe Giufà care stătea liniștit lîngă fîntînă ca și cum n-ar fi simțit nimic, absorbit doar de spectacolul oamenilor cu cuirasele și halebardele lor strălucitoare, care se mișcau prin curte, căpitanului îi veni ideea să-l coboare pe Giufà în fîntînă. Îi promise un scud. Pentru un scud, Giufà s-ar fi aruncat în fîntînă cu ochii închiși.

Nu se știe dacă Giufà își amintea de ceea ce făcuse, căci cei care povestesc istoria nu amintesc așa ceva. Trecuseră cîteva zile de cînd îl aruncase pe cardinal și berbecul în fîntînă ; se știe, însă, că prostănacii nu au memorie sau au o memorie confuză ; de lucrurile adevărate își amintesc vag, ca de niște vise. Oricum, era plin de veselie în timp ce-i legau corzile de brîu și pe sub brațe, în timp ce-l coborau jos. Cînd a atins fundul, apa îi ajungea la piept. Îngenunche și aproape îi ajungea la gură ; începu, apoi, să-și miște mîinile sub apă, pipăind. Imediat strigă : — L-am găsit !

— Pe Eminența Sa ? întrebă căpitanul, ținîndu-se de nas cu două degete.

— Care Eminența Sa ? întrebă Giufà.

— Vreau să spun cardinalul, preciză căpitanul.

— Eu n-am văzut în viața mea un cardinal, spuse Giufà, și cu atît mai puțin l-am atins : aici, însă, ating un lucru care poate fi un cardinal, așa cum poate fi un cîine.

— Mojicule ! strigă căpitanul. Am să te-nvăț cu lovituri de vînă de bou ce diferență e între un cîine și un cardinal.

— Dacă vorbim de lovituri de vînă de bou, spuse Giufà, eu nu mă mai mișc, și coborîți dumneavoastră să vedeți dacă e vorba de un cardinal sau de un cîine.

— Glumeam, spuse căpitanul.

— Așa mai merge, spuse Giufà ; și între timp continua să pipăie sub apă și privea în sus cu o expresie perplexă, ca de om orb.

— Grăbește-te, spuse căpitanul.

— Uite, am atins ceva păros, ceva lînos. Cardinalul avea lînă pe el ?

— Nu știu, spuse căpitanul.

— Nu știți... Da' cîte picioare avea cardinalul, știți ?

Căpitanul parcă fusese atacat de un roi de viespi ; începu să se agite, să miște mîinile în aer. — Cîte picioare avea Eminența Sa ? Ai curajul să întrebi cîte picioare avea prea iubitul nostru cardinal arhiepiscop ? Scoateți-l afară, le porunci zbirilor, și am să-i dau atîtea lovituri de vînă de bou, că am să-l fac să umble în patru labe toată viața.

Zbirii nu-l scoaseră afară, pentru că ar fi trebuit să coboare unul dintre ei în locul lui Giufà.

De altfel, căpitanul care, fiind înnebunit de furie nu-și mai ținea nasul cu degetele, din cauza putorii pe care o simțea, s-a convins să schimbe tonul. — Gata, spuse, nu e de glumă.

— Da' cine glumește ? spuse Giufà. Eu nu știu cum e făcut un cardinal ; vreau să știu dacă ăsta pe care-l căutăm avea două sau patru picioare.

— Patru, spuse căpitanul, zăpăcit de furie.

— Două, domnule căpitan, spuseră în cor zbirii.

— Da' ce, eu am spus patru ? se răsti acum căpitanul la zbiri. Ce mă mai enervați și voi acum ? Am spus două ; și nenorocitul ăsta care se încăpățînează să se îndoiască, o să aibă de-a face cu mine, da, da.

— Ați spus cu adevărat patru, spuse Giufà, surîzînd și ridicînd un deget spre căpitan ca o dojană glumeață. Iar apoi, serios : Deci, două sau patru ?

— Două, spuse căpitanul clocotind de furie.

— Ăsta de aici are patru ; deci nu e cardinalul, spuse Giufà.

— Două sau patru, spuse căpitanul, tu leagă-l de funie ca să-l tragem în sus.

— Da' de ce să facem o treabă degeaba ? spuse Giufà. Dacă nu e cardinalul, de ce să-l scoatem afară ?

— Fă cum ți-am spus, zise căpitanul, și n-are să-ți pară rău.

Giufà continua să pipăie sub apă, ca și cum n-ar fi auzit. Și...

— O clipă, strigă triumfător. Cardinalul avea coarne ?

— Coarne, Eminenţa Sa ? Ai spus coarne ? urlă căpitanul. Şi începu să alerge în jurul fîntînii urlînd : Sacrilegiu ! Sacrilegiu ! şi scrîşnea din dinţi şi se bătea cu pumnii în piept.

— Nu se poate ? întrebă liniştit Giufà.

— Am să te pun la prăjit ca pe un purcel de lapte, îi strigă căpitanul, apropiindu-se de fîntînă.

— Nu am voie să-ntreb ceva ? spuse Giufà. Spuneţi-mi cum e făcut un cardinal şi n-o să mai întreb nimic.

— Cum e făcut un cardinal ? strigă căpitanul. E făcut ca mine şi ca tine, imbecilule.

— N-are nimic deosebit, nimic special ? insistă Giufà.

— Nimic, spuse căpitanul.

— Şi de ce îl căutaţi cu atîţia zbiri ?

— Pentru că e un om important, pentru că e ca un principe.

— Şi e bogat ?

— Foarte bogat.

— Şi pe cap ce poartă ?

— O pălărie de catifea, o pălărie roşie.

— Şi n-are coarne... Sînteţi sigur că n-are ?

— Foarte sigur, spuse căpitanul, clocotind de furie.

— Un moment... Aşa, să judecăm... spuse Giufà, care în balta din fîntînă era la răcoare, ca sub un umbrar. Spuneţi că n-avea coarne : eu vă cred... Dar dumneavoastră l-aţi cunoscut în viaţă : dar ştiţi, oare, dacă nu cumva i-au crescut după moarte ?... Eu ştiu că celui care a păcătuit în timpul vieţii, îi cresc coarne după moarte. Cardinalul avea păcate din cele mari ?

Furia căpitanului explodă din nou : înjurături, ameninţări. Şi cînd se calmă, din fundul fîntînii se auzi glasul liniştit al lui Giufà care întrebă : — Nici măcar un păcat mic de tot ? şi arăta cît o unghie.

— Nici măcar, spuse căpitanul.

— Şi ce meserie avea ? întrebă Giufà.

— Meserie ? făcu căpitanul. Ce meserie, cretinule ? Era cardinal, asta era. Comanda preoţii, toţi preoţii din Sicilia.

— Şi pe don Vincenzo ? întrebă Giufà. Don Vincenzo era preotul din parohia de care ţinea el.

— Şi pe don Vincenzo, răspunse răbdător căpitanul.

— Atunci, spuse Giufà, cardinalul ăsta al vostru trebuia, după mine, să aibă coarne ; eu vi-l trimit sus şi o să vedeţi singuri.

Legă de funii, pe sub apă, corpul pe care-l pipăise : strigă să-l tragă. Şi sus, ajunse ud leoarcă, berbecul, iar după el Giufà. Căpitanul şi zbirii îl priveau, prostiţi, fără glas.

— E sau nu cardinalul ? întrebă Giufà vesel de tot.

Căpitanul îi trase un picior. Şi asta a fost toată pedeapsa pe care a primit-o Giufà ; căci nimănui nu-i trecu prin minte să mai caute în fîntînă.

Demitizare

Se întoarse acasă, ca-n fiecare seară, la opt fix ; după obișnuita partidă de șaizeci și șase la care pierduse două sute de lire.

I se nimerise ca partener, într-una din cele două perechi la joc, Nicola Spitale : un campion la toate celelalte jocuri, și mai ales la canastă ; dar la șaizeci și șase puteai să tragi perdelele și să stingi lumina, pentru că jocul acesta, spunea el, îl adormea îngrozitor : ochii i se închideau, privirea i se lipea de cărți, goală și îndepărtată.

„Există jocuri care nu-mi plac, care mă plictisesc ; iar dacă mă invită cineva să joc, spun nu. El, în schimb, la șaizeci și șase pică de somn, joacă precum o cizmă, dar niciodată nu refuză să joace". Așa gîndea Michele Tricò, despre prietenul său Nicola cu toată fierea adunată strop cu strop în cele două ore de joc, și era atît de absorbit de gîndul partidei, încît nu observă imediat întunericul și liniștea care domneau în casă ; mergea aprinzînd toate luminile, dar abia la ultima, la bucătărie, își dădu seama că soția sa nu era acolo.

Strigă : „Filomena", și din dormitor se auzi o ușoară bufnitură, un foșnet. Intră, mai auzi un foșnet de sub pat. „Doar nu s-a băgat sub pat ?"

își zise. Ridică un colț al cuverturii : era pisica, mieună părăsită, moartă de foame.

„Da' unde s-a dus ?... Și apoi la ora asta... Poate au chemat-o la mama ei." O văzu pe soacră-sa pe patul de moarte. Era și momentul. O bătrînă zdravănă, optzeci și cinci de ani și mai bine ; și rea, cu limba ascuțită, plină de încăpățînare și capricii.

„Mă duc acolo", hotărî. Se duse să stingă luminile, coborî scările, încuie de două ori ușa. „Sigur că o să trebuiască să veghem toată noaptea acum, tocmai asta-mi trebuia cu răceala pe care o am." Se îndreptă spre casa soacrei, la celălalt cap al orașului.

Dar bătrîna era bine, vioaie ca o nevăstuică, cu ochii limpezi, gata de sfadă. Îi deschise ușa rămînînd pe palier, fără a-i lăsa timp să urce scara ; îl întrebă brusc ce voia.

— Filomena e aici ?

— Nu e, spuse bătrîna : și în chip de rămas bun : Trage tare ușa, că nu se închide bine.

— Acasă nu e, unde o pot găsi ? insistă Michele.

— O fi la biserică, spuse bătrîna retrăgîndu-se și stingînd lumina.

Michele trase ușa după el cu o lovitură care părea o canonadă. „La biserică ; ce să facă la biserică la ora asta ? Ce slujbă poate să fie la nouă seara ?"

Biserica Sfînta Filomena era la doi pași de casa lui ; și traversase orașul, ca să meargă la soacră-sa. Fără să mai vorbim de sîngele care i se urca la cap, de cîte ori o vedea pe bătrînă.

„O să mă țină minte ; am s-o fac să-i treacă cheful de-a mai merge la biserică cîte zile o avea."

În fața bisericii era lume. „Poate e sărbătoare ; sau au inventat o slujbă nouă, o liturghie nocturnă, nu mai știu ce să invente." Apropiindu-se, remarcă mulți polițiști. „O fi vreo sărbătoare importantă, poate a venit episcopul".

— Tricò, se auzi chemat. Era brigadierul.

— Ce doriți ? întrebă Tricò, supărat, gata să se ia la harță cu brigadierul și cu oricine.

— Și dumneavoastră vreți să faceți revoluție pentru sfînta Filomena ? îl întrebă cu o ironie amenințătoare brigadierul.

— Ce revoluție ? Ce sfîntă Filomena ?

— Cum, nu știți nimic ? îl întrebă brigadierul : ironic, amenințător, neîncrezător.

— Nu știu chiar nimic, spuse Tricò, cu o nevinovăție atît de evidentă, încît brigadierul îl crezu.

— Femeile au intrat în biserică, explică brigadierul, și nu vor să iasă. Le e frică să nu fie dată jos de pe altar statuia sfintei Filomena ; nu vor pleca, spun ele, dacă parohul nu jură că statuia va rămîne acolo unde e.

„Am înțeles ; e vorba de sfînta Filomena. Se vorbește deja de o bucată de vreme. Da' ce i-a apucat pe preoți ? O biserică închinată sfintei Filomena, o localitate plină de Filomene, o sărbătoare pentru sfînta Filomena care ține o săptămînă întreagă, cu tîrg și cortegii cu torțe, procesiuni, casele zguduite de plesnetul de pocnitori,

prăjiturile cu miere, și deodată apare decretul că sfînta Filomena nu a existat niciodată."

— Am venit s-o iau pe soția mea, îi spuse brigadierului.

— Duceți-vă, dacă o să reușiți... Și măcar de-ar veni toți soții să-și ia soțiile... Asta e o adevărată pacoste, domnule Tricò... brigadierul îi surîse complice, prietenos. Crezuse că în protestul femeilor erau amestecați în vreun fel comuniștii ; chiar în dimineața aceea lansase zvonul un afiș, afiș pe care în timpul nopții cineva îl agățase la picioarele monumentului lui Garibaldi ; era scris cu litere de-o șchioapă roșii și negre, „Martyrologium Romanum : Apud Septempedanos, in Piceno, sanctae Philomenae Virginis", fiecare literă înaltă de o șchioapă. Frumusețea e că el văzuse afișul, dar i se păruse o afacere popească, anunț pentru vreo slujbă sau cruciadă împotriva blestemelor ; iar locul neobișnuit, tocmai la picioarele lui Garibaldi, ar fi fost un capriciu al parohului. În schimb, tocmai parohul îi telefonă, către unsprezece, că era o nerușinare, și că începea să-l cuprindă îndoiala în legătură cu atașamentul poliției față de biserică. Brigadierul îi atrase atenția că poliția, de la plutonier în jos, nu știa latinește și, în mod special, nimic care s-o privească pe sfînta Filomena. Afișul, în orice caz, fusese dat jos, iar paternitatea lui atribuită comuniștilor, atît de paroh, cît și de brigadier. Dar acum, din cauză că Tricò, secretar al sindicatului Federterra, i se păruse în mod sincer în necunoștință de cauză, brigadierul respirase ușurat.

Michele intră în biserică ; un fel de a spune, pentru că abia trecuse pragul, că s-a și trezit strivit de perete. „Doamne, da' cîte femei sînt în oraș ?" Și cum s-o găsească pe soția lui, în îngrămădeala aceea de femei și copii ? Între altele, biserica era aproape în întuneric ; cîteva lumînări aprinse în fața altarelor și candelele cu ulei din fața icoanelor cu Patimile Domnului. Bună ideea parohului, sau a brigadierului, de a stinge luminile, iar un sărman om care venea să-și ia soția ar fi trebuit să se înarmeze cu o lanternă. Și, ca și cînd nu ar fi fost de-ajuns întunericul, mai era și plînsul sugacilor ; și un miros greu, acru de sudoare, de haine ude, de fîn jilav. „Eu plec de-aici ; înghit ceva la cîrciumă și apoi acasă, în pat... Iar ea, cînd o s-o ajungă somnul și foamea, o să se întoarcă acasă, și o să vadă". Dar i se trezi amorul propriu : că și soția lui, tocmai soția lui, s-a apucat să facă revoluție pentru sfînta Filomena. Se împinse înainte strigînd — lăsați-mă să trec, la dracu' ! — expresie care sună atît de scandalos, din cauza ororii pe care o trezise, încît se făcu un gol împrejur, o trecere. Printre chipurile care se dădeau la o parte, ca pereții lichizi ai unei bulboane, distinse unul : nepoată-sa Filomena. Avea copilul la piept.

— Unde e Filomena ? o întrebă.

— Mai în față, spre cor.

„S-a dus să se așeze în primul rînd, își zise, ca la teatru." Iar nepoatei îi spuse :

— Du afară copilul, nu vezi că se sufocă ?

Un murmur de dezaprobare răspunse cuvintelor sale. Nepoata nu se mișcă.

Cu mare greutate înaintă spre cor. Cînd ajunse la balustradă, se sprijini de ea, sfîrșit. De sus, îl privea sfînta Filomena : o privire cum se obișnuiește să se facă statuilor, încît, oricum te-ai mișca, nu te părăsește ; dar blîndă, dulce, nu ca cea a lui Dumnezeu Tatăl de la catedrala Monreale, care te nimicește. „Și nu mai există sfînta Filomena... N-a existat niciodată." Calmă, cu acest gînd, sentimentul infantil de devoțiune, de teamă, pe care-l simțea crescînd în el : și întoarse spatele altarului, cercetînd primele rînduri. Nu o vedea pe soția lui. În pupile, chipurile începură să-i joace după zgîrcita și nesigura unduire a luminii : se simțea un curent, provocat poate prin strategia parohului, iar flăcăruile păreau să se stingă dintr-un moment într-altul ; iar din cauza curentului sudoarea îi îngheța pe sub cămașă.

Deodată o descoperi pe soția sa : obrazul învăluit de o basma neagră, ca de doliu, ochii speriați ațintiți asupra lui. „Spera să n-o descopăr." Se apropie de ea, clocotind de mînie, dar calm în aparență.

— Haide acasă, îi spuse.

— Nu pot, spuse Filomena, o să stăm aici pînă cînd parohul ne va jura că Sfînta va rămîne-n altar.

— Haide acasă, îți spun.

— Nu vin.

— Ah, nu vii... spuse Michele. Tonul era de amenințare rece, dar în realitate nu știa ce să facă : se afla într-una din acele situații în care este greu să distingi drama de farsă. Revolta so-

ției deschidea un abis în viziunea lui despre lume ; o viziune în care maiorul Gherman Titov se ciocnea, în zborul său orbital, cu răposatul Michele Tricò, mort la nouăzeci de ani în 1929, al cărui fiu al fiului, el adică, îi ducea mai departe nu numai numele, ci și părerea corectă despre femei în general și despre soții în special, pe care de la debarcarea lui Garibaldi și pînă la Concordat bunicul o pusese în aplicare atît de riguros, încît lăsase o amintire luminoasă despre ea ; și nu numai familiei, ci și țării. Femeile erau bune la un singur lucru, după părerea bătrînului ; așa spunea pe cînd nu mai era în stare să facă acel lucru iar el, jucîndu-se lîngă bunic și gata să-i umple pipa sau să alerge să aducă un pahar cu apă, nu știa încă în ce consta acel lucru.

— Nu vin, spuse din nou Filomena.

Maică-ta... spuse Michele. Îi venise pe neașteptate ideea să folosească o mică înșelăciune, o glumă prin care să se despăgubească de purtarea soacrei și de revolta soției.

— Ce e cu mama ? se alarmă Filomena.

— Nimic, spuse Michele, prefăcîndu-se încurcat, ca cineva care aduce vești neplăcute și vrea să folosească toate precauțiile ca să le comunice, un lucru de nimic...

— Ce s-a întîmplat ? aproape că strigă Filomena ridicîndu-se dintr-o dată.

— Un lucru de nimic, îți spun... Dacă mă gîndesc bine, poți chiar să rămîi aici ; oricum, acolo e doctorul, e preotul...

— Doctorul, preotul... Deci e grav ?

— Un mic atac, nu mai poate vorbi, și gîndi „măcar de-ar fi adevărat“.

Filomena se întoarse spre femeile care stăteau lîngă ea și spuse :

— Ați auzit ? Mama mea a avut un atac, trebuie să plec... trecu printre rînduri și-i spuse soțului ei : Haide, iar în dreptul altarului sfintei Filomena se întoarse și se închină, cerînd iertare, mai înainte de a o porni. Michele o privi din nou pe sfîntă. Tunica albă, cordonul de aur, rămurica de palmier verde în mînă. „Pare o apariție din *Quo vadis.*“

Trecerea a fost ușurată de faptul că soția se strecura cerîndu-și scuze și spunînd : „Mama a avut un atac, trebuie să alerg“..., iar femeile, compătimind-o, le făceau loc să treacă. Dar, mai înainte de-a ajunge la ușă, Michele se opri pentru a-i da un ultim sfat nepoatei sale Filomena, care stătea în picioare, legănînd în brațe copilul care plîngea, murmurîndu-i un cîntec de leagăn. Îi spuse brutal :

— Pe Dumnezeul meu, copilul ăsta o să moară : pentru gloria sfintei Filomena ! ceea ce ridică în jur un val de indignare.

— Ticălosule ! îi strigară.

— Ticăloase sînteți voi, care vă ridicați împotriva Papei, strigă Michele luînd-o imediat la fugă, după soția lui, dincolo de ușă. Îl treceau toate nădușelile, urechile îi ardeau, și se opri în pragul bisericii pentru a-și trage sufletul.

— Felicitări, spuse brigadierul, ați reușit.

— Am reuşit, da, spuse Michele, dar e un infern... Credeţi-mă, nu există decît o soluţie : să le lăsaţi să fiarbă în zeama lor.

— Ei, da, sînt şi eu de părerea asta... Dar aştept ordine... Vom vedea...

— Succes, îl salută Tricò.

— Haide, se impacientă Filomena.

— Te-a apucat graba, constată Michele mişcîndu-se în urma ei, ca şi cum ar fi pornit la plimbare.

— Sigur că da : mama...

— Fiindcă veni vorba, de ce n-ai luat-o cu tine, să facă grevă pentru sfînta Filomena ?... Poate că făcea cu-adevărat un atac, în haosul acela...

— Atunci nu-i adevărat !

— Că a avut un atac ?... Sigur că nu-i adevărat ; ideea mi-a venit pentru că am văzut-o chiar înainte de a veni aici şi se simţea mai bine decît mine.

— Vrei să o vezi moartă, sărmana bătrînă ; da' ce ţi-a făcut ea ţie ? spuse cu o voce plîngăreaţă Filomena.

— Tu ştii, mai bine ca mine, ce mi-a făcut... Dar acum e vorba de altceva : trebuie să vorbim despre ce mi-ai făcut tu în seara asta... Cum de-ţi trece prin minte, ştiind cum gîndesc, să te amesteci într-o asemenea aiureală ?

Erau deja acasă, iar Filomena începuse să-şi facă de lucru prin bucătărie, mişcîndu-se mai precipitat decît de obicei, pentru a pregăti cina.

— Nu era o aiureală ; aiureli sînt cele pe care le faci tu... Noi făceam ceva pe tăcute : vor să ne ia sfînta şi noi stăm în biserică s-o privim...

— Ignorantă, eşti ignorantă ca o oaie...

— Eu ştiu că sfînta a existat din totdeauna, că a apărat oraşul ăsta şi că a făcut minuni, că pentru ea s-au făcut slujbe, rugăciuni...

— Şi ce-i cu asta ? Cineva a citit în catacombe pe o lespede şi a înţeles greşit : că înăuntru erau oasele unei fecioare, pe nume Filomena ; şi nu era deloc adevărat, inscripţia spunea altceva...

— Nu se poate... Şi minunile ? Cum rămîne cu minunile ?

— Rămîne... Michele îşi duse o mînă la gură, pecetluindu-şi-o ca să nu dea drumul vorbelor de ocară pe care era gata să le pronunţe. Las-o baltă, problema e alta : problema e dacă tu şi toate nenorocitele alea care stau în biserică sînteţi sau nu sînteţi catolice.

— Sigur că sîntem catolice !

— Atunci, cînd vi se spune că sfînta Filomena nu există, că nu a existat niciodată, luaţi-o din loc cu coada între picioare fără să vă uitaţi nici la dreapta nici la stînga... Dacă parohul vă spune că cine nu votează pentru Democraţia Creştină ajunge în infern, îl credeţi ; dacă vă spune că sfînta Filomena nu există, faceţi revoluţie... Asta e nebunie curată !

— Nu înţelegi nimic, spuse Filomena.

— Eu nu înţeleg nimic ? explodă Michele. Eu ? Dar eu înţeleg atît de bine, încît îţi pot explica ţie, care spui că eşti catolică, ca să poţi

înțelege... Și acum să-ți spun ce cred eu : ești o proastă cu diplomă și e mai mare rîsul de toată povestea asta.

Aruncînd varza cu pumnul în cratița care fierbea, Filomena plîngea pe tăcute, își plîngea soarta de a avea un soț care nu credea nici în Dumnezeu, nici în sfinți.

— Îți plîngi propria ignoranță, care e mai neagră ca moartea.

— Minunile, se răzvrăti Filomena, există minunile : minunile nu pot fi negate de nimeni...

— Asta e frumusețea poveștii : că există minuni... Eu îmi amintesc cînd mama ta a văzut-o în vis pe sfînta Filomena și avea trei numere în mînă ; iar bătrîna a jucat la loterie și a cîștigat. Sfînta Filomena care spunea numerele cîștigătoare de la loto, lucrul era deja o comedie... Dar mai rău : există un preot căruia îi apărea sfînta Filomena ; și prin asta a ajuns aproape sfînt ; un preot francez, nu-mi amintesc cum îl chema...

— Vezi că sfînta Filomena există ?

— Zău, ce cap ! Sfînta Filomena nu există, animal ce ești ; și Papa însuși ți-o spune... Ce interes poate avea Papa, în acest caz, să-ți spună altceva decît e : ca să dea naștere unui scandal?... Sfînta Filomena nu există și gata... Și frumusețea e că deși nu a existat niciodată, preotul acela francez și mama ta și atîția alți preoți și atîtea alte femei au văzut-o așa cum te văd eu pe tine.

— Există, spuse Filomena, neclintită ca o stîncă.

— Nu există, nu a existat niciodată, spuse Michele, și o vor da jos de pe altar ; și în locul sfintei Filomena vor pune o altă sfîntă și tu vei continua să duci lumînări la biserică, să pui să ți se facă slujbe, să votezi după sfatul parohului... Iar mama ta va cîștiga vreun alt loz, cu numerele pe care i le va da noua sfîntă... Pînă cînd vor veni să vă spună că un oarecare a greșit iarăși citirea unei lespezi...

Ieși din bucătărie și se așeză la masă, așteptînd ca Filomena să-i aducă varza și oul fiert. Scoase din buzunar ziarul ca în fiecare seară ; îl deschise. Uitase ; în loc să discute degeaba, pentru că a discuta cu o femeie e ca și cum ai face reproșuri unui măgar, ar fi putut să-și citească liniștit „Unità". Parcurse din ochi titlurile : *Înregistrată de observatoarele din lumea întreagă A explodat în Noua Zemlie „superbomba" sovietică Dezarmare generală !* „Cînd trebuie, trebuie : acum știu că bomba noastră este mai puternică decît a lor"... *Scoaterea lui Stalin din mausoleu.*

— Ochelarii, strigă, adu-mi ochelarii, căci pentru literele mici avea nevoie de ei. Filomena îi aduse imediat ochelarii.

Michele se cufundă în lectură. Farfuria cu varză scotea aburi în fața lui. *Continuă la p. 9, coloana 3.* Scutură cu frenezie ziarul, căutînd pagina a noua, coloana a treia. Iată : „dacă s-a întîmplat din vina lui Stalin... să se considere nejustificată menținerea corpului lui Stalin în mausoleu... Rezoluția e pusă la vot. Delegații ridică carnetele roșii. Propunerea de scoatere a

rămăşiţelor pămînteşti ale lui Stalin se aprobă în unanimitate."

Cu violenţă, mîna lui Michele Tricò aruncă ziarul în plafon ; foile planară unele pe podea, altele peste maşina de cusut.

— Ce e ? întrebă Filomena.

Michele înfipse furculiţa în farfuria cu varză. Soţia îl privea, preocupată să ştie dacă va relua sau nu problema sfintei.

— Nimic, spuse Michele, nimic.

Filologie

— Dumneavoastră credeţi că vine din arabă ?

— Foarte probabil, dragul meu, foarte probabil... Dar, în materie de cuvinte, lucrurile nu sînt deloc sigure : de unde vin, care e calea pe care au urmat-o, sensurile pe care şi le-au schimbat ; o încurcătură infernală... Or, acesta este un cuvînt din cele despre care se pot spune cele mai diverse prostii ; prostii docte, prostii care-şi au fiecare logica lor... Fapt e că fiecare, înainte de a vedea care e originea cuvîntului, caută să afle sensul pe care îl are în clipa aceea ; şi aici încep necazurile ; căci cine consideră că un cuvînt înseamnă o stare de spirit o ia pe o cale, iar cine consideră, în schimb, că înseamnă o stare de fapt o ia pe alta... Să-l luăm, de pildă, pe Petrocchi [1], care scrie cuvîntul cu doi de f, ca în italiană : „Uniune de persoane de orice grad şi de orice fel care îşi acordă reciproc ajutor, în interese comune, fără a respecta nici legea, nici morala" ; şi îl pune în legătură, dar destul de nesigur, cu vechiul francez *mafler*, de

[1] Binecunoscut autor al unui *Dicţionar al limbii italiene*, ca de altfel şi Pitré, Fanfani, Zambaldi, Rigutini, Palazzi şi Traina, citaţi mai departe. (n. t.).

unde *maflé* şi *maflu* : a mînca, a se îndopa...

— Nu-mi place.

— Te dezgustă... Să mănînci, să te îndopi ; ce mentalitate !... Fiindcă vorbim de mentalitate : o asemenea apropiere n-ar fi venit niciodată în mintea unui om ca Pitré ; un bătrînel care părea că se hrăneşte cu aer, uşor ca o pasăre. Eu mi-l amintesc, locuia în cartierul meu ; a murit în timpul primului război mondial... Ascultă ce scrie Pitré : „Mafia nu e nici sectă nici asociaţie, nu are nici regulamente nici statute. Mafiotul nu e un hoţ, nu e un pungaş ; şi dacă, de cînd cu succesul recent al cuvîntului, calitatea de mafiot a fost aplicată hoţului şi pungaşului, aceasta se datoreşte faptului că publicul, nu totdeauna cult, n-a avut timp să se gîndească la valoarea cuvîntului, şi nici nu s-a îngrijit să ştie că pentru un hoţ şi un pungaş, mafiotul e un om curajos şi capabil, care nu admite abuzurile, în care sens mafioţii sînt necesari, ba chiar indispensabili. Mafia e conştiinţa propriei fiinţe, concepţia exagerată a forţei individuale, unică şi singură arbitru al oricărei dispute, al oricărei ciocniri de interese şi idei ; de aici, netolerarea superiorităţii şi mai mult încă, a abuzului de putere al altcuiva. Mafiotul vrea să fie respectat şi respectă aproape totdeauna. Dacă e jignit, nu se adresează legii, justiţiei, ci ştie să-şi facă dreptate singur, iar cînd nu are putere pentru aceasta, cu ajutorul altora cu aceleaşi sentimente ca el".

— Scrie ca un înger.

— Ca un înger, da : dar nu înseamnă că nu spune nici o prostie...

— Adevărat ? Mie mi s-a părut precis şi drept ca *Evanghelia.*

— Tu citeşti *Evanghelia ?*

— E un fel de a spune... Dar uneori am auzit-o citită.

— Ştii ce spune *Evanghelia ?* „Celui care-ţi dă o palmă, întoarce-i şi celălalt obraz" ; te simţi în stare s-o faci ?

— Pe ăla care îmi dă o palmă, îl împuşc în gură.

— Bine... Există prostii chiar şi în *Evanghelie,* prin urmare... Dar să ne întoarcem la Pitré.

— Am înţeles, am înţeles unde a-ncurcat-o : întîi a spus că mafia nu e o asociaţie, iar apoi că cineva poate să-şi facă dreptate şi cu ajutorul altora ; deci asociaţia există.

— Eşti inteligent, dar trebuie să înveţi să vorbeşti ; nu se spune „a-ncurcat-o", cînd se vorbeşte despre un om însemnat, despre o glorie a ţării noastre.

— Era un fel de a spune.

— Tu trebuie să te fereşti de feluri de a spune, de proverbe, de parabole ; lucrurile trebuie spuse în modul cel mai sec şi cel mai corect, cu bună-cuviinţă, cu tact.

— Isuse Cristoase, da' parcă eu sînt instruit ? Universitatea am urmat-o în mijlocul oilor.

— Vezi să nu laşi să-ţi scape un „Isuse Cristoase" în faţa comisiei !

— Dar sînteţi sigur că mă va chema comisia ?

— Sigur, aşa cum e moartea de sigură ; mi-aş pierde vremea cu tine, dacă n-aş fi sigur ? Te va chema.

— Îngheţ de frică, cînd mă gîndesc.

— De cîte ori ai fost chemat la poliţie, de cîte ori ai apărut în faţa unui judecător de instrucţie ?

— Asta a fost odată, de mult ; sînt mai bine de zece ani de cînd nu mă mai plictiseşte nimeni... Şi apoi, ăsta e un lucru nou... Comisia, vreau să spun, cine ştie cum procedează, cine ştie ce întreabă... Jandarmul, judecătorul, întreabă despre un fapt anumit, despre o anume persoană, dacă am fost de faţă la incident, dacă am relaţii cu cutare şi cu cutare, şi unde eram în seara aceea, la ora aceea... Unii îşi pregătesc răspunsurile înainte, la fiecare lovitură au răspunsul pregătit... Dar comisia, după cîte înţeleg, poate întreba ce vrea : şi trebuie să ai mintea ageră, nervii tari...

— Te-am împins vreodată să faci o greşeală, un pas greşit, o prostie ?

— Niciodată.

— Deci, nu fi îngrijorat... Eu, ca să ştii, voi cere să fiu audiat de comisie.

— Dumneavoastră ?

— Da, dragul meu, chiar eu ; trebuie să-mi aduc şi eu mica mea contribuţie.

— Dar...

— O contribuţie la această încurcătură, se înţelege... Şi-ţi garantez că la un moment dat nu se va mai înţelege nimic ; între istorie, filologie şi scrisori anonime, nu se va mai înţelege nimic, nimic... Ai idee de cantitatea de scrisori anonime pe care le va primi comisia? În 1943, cînd americanii m-au făcut primar, eu am primit vreo mie de scrisori anonime ; un sat întreg reieşea că e format din spioni de la OVRA [1] ; pînă şi deputatul Panebianco, care fusese în puşcărie pînă la căderea lui Mussolini fusese pîrît. Şi aceleaşi scrisori le primeau americanii ; la început le-au considerat adevărate, au arestat pe cîte unul şi l-au dus la Oran. Apoi, s-a pornit o avalanşă de scrisori, şi atunci au înţeles şi ei... Închipuie-ţi ce se va întîmpla acum... Asta e o ţară, dragul meu, în care pe acelaşi obraz, pe al tău sau al meu, un ochi îl urmăreşte pe celălalt... Vei vedea...

— Asta e adevărat.

— Să ne întoarcem la discuţia noastră, prin urmare... După Fanfani...

— Dumneavoastră mai vorbiţi încă despre Fanfani ?

— Nu Amintore, prostule ; vorbesc despre Pietro Fanfani, autorul unui vocabular italian în care cuvîntul mafie, cu doi de *f*, e dat cu sensul de „societate secretă în Sicilia“ şi derivat din arabul *maehfil*, care înseamnă adunare şi loc de adunare. De aceeaşi părere sînt Zambaldi şi Rigutini ; şi aproape toţi pînă la Palazzi... Iar definiţia lui Palazzi vreau să ţi-o citesc, pentru că e amuzantă ; prima parte e copiată după Petrocchi, apoi spune că „nu totdeauna mafia are drept scop răul, dar mijloa-

[1] Poliţia secretă din Italia în timpul fascismului.

cele pe care le foloseşte sînt totdeauna ilicite ; era răspîndită într-o vreme în Sicilia". Amuzantă, cu-adevărat amuzantă.

— Îmi place ; cînd spune că mafia nu are drept scop totdeauna răul, îmi place. Ăsta e un gentilom.

— Nu-i vorba că e gentilom ; ci că s-a încrezut în alţi gentilomi... Dar lucrul amuzant e ăsta : „era răspîndită într-o vreme în Sicilia".

— Şi noi spunem că mafia nu mai există... O dată a spus-o şi un ministru...

— Noi şi ministrul nu facem vocabulare... Şi nu uita că ăsta a fost tipărit în 1948... O veşnicie! Pe vremea regelui Martin poate... Să ajungem la sicilieni, la cercetătorii sicilieni : primul vocabular sicilian care înregistrează cuvîntul e cel al lui Traina, 1868 ; şi-l dă ca nou, provenind poate din toscanul *smàferi,* care înseamnă bandiţi...

— Nu-mi place.

— ... sau, şi asta îţi va plăcea şi mai puţin, spune că în Toscana cuvîntul *maffia* înseamnă mizerie, „şi e o adevărată mizerie să te crezi om mare doar prin forţa brutală, ceea ce arată în schimb o mare violenţă, adică a fi o mare bestie". Îţi place ?

— Mă dezgustă.

— Dar apoi adaogă : „Linişte sufletească, îndrăzneală aparentă ; cutezanţă".

— Începe să judece.

— Oricum, ca să nu o mai lungim cu etimologia, e-ti-mo-lo-gi-a ; adică originea cuvîntului, ne vom opri asupra Părintelui Gabriele Maria din Alep, misionar din ordinul capucinilor şi profesor de arabă, care îşi încheie astfel o doctă analiză : „Oprindu-ne, prin urmare, la sensul cuvintelor propuse mai sus, cuvîntul mafie, la origine, trebuie să fi avut valoarea de *protecţie împotriva samavolniciilor celor puternici, exceptare de la orice lege socială, adăpost de orice daune, forţă, putere trupească, linişte sufletească, recunoştinţă şi gratitudine faţă de cine le dădea un ajutor,* pe de o parte, iar pe de alta *partea cea mai bună şi aleasă a oricărui lucru,* ceea ce corespunde perfect cu ceea ce spune Pitrè". Cuvintele arabe propuse de Părintele Gabriele sînt acestea : *mohafat,* care înseamnă a apăra ; *hofuat,* partea cea mai bună a unui lucru ; *mohafi,* prieten, prieten recunoscător... Asta ca să simplificăm, ca să nu-ţi fac capul calendar...

— Ştie multe, capucinul ăsta !

— Ştie, dar nu mă convinge. Mă convinge mai mult Fanfani, fie vorba între noi.

— Fanfani ? Acum e de-ai noştri ?

— Trebuie să fii atent, dragul meu, trebuie să fii atent... Am spus *Fanfani,* şi ţi-am explicat deja că nu are nimic de-a face cu omul politic... Nu eşti atent la lucrurile pe care ţi le explic.

— Fapt e că, la drept vorbind, pierdem vremea cu lucrurile astea, aşa mi se pare ; Doamne sfinte, ce să mă fac cu toată ştiinţa asta despre cuvinte ! Toată ştiinţa mea, toată ştiinţa lu-

mii, eu o ţin în portofel şi în puşca cu două ţevi.

— Atunci are dreptate Traina : te crezi un om mare numai pentru că eşti o mare bestie... Dar mie puţin îmi pasă, eu n-am nici un amestec ; vă las în gura lupului. Oricum, tu şi cei care gîndesc ca tine, aveţi ştiinţa portofelului, a puştii cu două ţevi şi a maşinilor pline cu dinamită... Pentru că acum ştiinţa voastră s-a îmbogăţit cu dinamită, cu trotil ; cu rezultatul ăsta frumos... Lăsaţi-i pe nemţii din Tirol să facă lucruri din astea : oameni fanatici, oameni nebuni ; fascişti...

— Totuşi mergea, dinamita, mergea ; şi dumneavoastră, la început, cînd...

— Să punem lucrurile la punct ; la început, cum spui tu, pentru că eu nu ştiu bine cînd a fost începutul, voi mi-aţi spus „treaba asta cu flinta [1] trebuie să se isprăvească, acum toţi vorbesc de flintă, asta a devenit ţara flintei, facem impresie proastă în străinătate : există mijloace mai bune, mai expeditive, mai sigure ; şi cînd nu trebuie să se rateze lovitura, e mai bine să ne slujim de ele... Şi avem un tînăr care în materie de explozibile este un dumnezeu..." ; şi eu v-am lăsat să vă descurcaţi, voi şi dumnezeul vostru ; un dumnezeu care părăseşte maşina fără să întrerupă mecanismul... Un dumnezeu !

— Dumneavoastră ştiţi cum au mers lucrurile ; un moment de panică, de distracţie...

[1] În italiană *lupara :* puşcă de vînătoare cu ţeava scurtă.

— De distracţie ! Distracţie care aduce sfîrşitul lumii, o distracţie al cărei efect este simţit de lumea întreagă, cu toate consecinţele pe care le vedeţi.

— Dar am pus pe cineva să vă telefoneze : nu atingeţi maşina, că e prăpăd.

— Iar ăia, în schimb, au atins-o... Da' chiar te aşteptai să n-o atingă ? Şi de ce, din cauza unui telefon anonim ? Putea fi o glumă.

— Îmi pare rău, dar ce-a fost a fost... Îmi pare rău pentru soldaţi, care nu aveau nici un amestec.

— Nimeni nu avea nici un amestec, din cei care au murit... Frumuseţea e că după asta eu trebuie să particip la înmormîntare.

— Nu e pentru prima dată.

— Ai devenit spiritual, după cîte văd.

— Spiritual, eu ? Cu dumneavoastră ? Dar nu mi-aş permite niciodată !

— Bine... Hai să lăsăm, deci, la o parte metodele astea de terorişti ; noi nu sîntem anarhişti, sîntem oameni de bine... Iar socotelile pe care le avem de încheiat, de azi înainte le vom încheia după moda veche.

— Băieţii, însă, prinseseră gust...

— Sigur că efectul era mare, nu pot s-o neg... Dar nu putem s-o apucăm pe calea asta... Sau crezi că trebuie să ne apucăm să lucrăm ca să avem şi noi bomba atomică ?... Discreţie, asta trebuie ; înţelepciune, studiu, tact... Problema noastră, acuma, e comisia de anchetă ; s-o abordăm cu mintea limpede... Deci : Pitré spune că termenul de mafie, oricare ar fi ori-

ginea sa, chiar dacă e atestat pentru prima oară în 1868... Care dicționar îl înregistrează pentru prima oară ?

— Cel al lui Traina.

— Bravo... Chiar dacă e înregistrat pentru prima oară în 1868, exista înainte de venirea lui Garibaldi... Și că exista și obiectul, adică asociația, este dovedit de faptul (adaog eu) că mafioții din Vicaria, mafioții aceia care erau închiși la închisoare, au dat în 1860 o proclamație, adresată prietenilor liberi, prin care le recomandau să se comporte cum trebuie, să nu comită furturi, jafuri și asasinate pe care Burbonii să poată, în fața lumii, din propagandă cum se spune astăzi, să le atribuie revoluției garibaldine...

— Asta nu știam.

— Sînt atîtea lucruri pe care nu le știi, și pe care e bine să le știi... Cultura, dragul meu, este un lucru nemaipomenit...

Joc de societate

Ușa se deschise pe neașteptate, în timp ce mîna lui mai ezita încă pe butonul soneriei. Femeia spuse : „Intrați, vă așteptam“, surîzînd, cu vocea modulată ca și cînd se întîmpla cu-adevărat un eveniment dorit de ea, așteptat cu emoție și bucurie. El se gîndi că era o neînțelegere, încercă să aprecieze consecințele. Rămăsese în prag dezorientat, puțin tulburat. Cu siguranță, se gîndi, ea aștepta pe cineva, pe cineva pe care nu-l cunoștea sau abia îl cunoscuse, sau pe care nu-l mai văzuse de mulți ani. Și apoi nici nu avea ochelarii ; de obicei, știa, purta ochelari.

— Mă așteptați ?

— Sigur că vă așteptam... Dar intrați, vă rog, vorbi ea tot modulîndu-și glasul.

Intră, făcu trei pași pe dalele de mozaic ce reproduceau o veche hartă nautică ; păși cu greu, ca într-o mlaștină. Se întoarse spre ea, care închisese deja ușa și tot surîzînd îi arăta un fotoliu.

Încercă să lămurească echivocul, să știe.

— Dar dumneavoastră pe cine așteptați, de fapt ?

— De fapt ? repetă ea cu un surîs devenit ironic.

— Iată : eu...
— Dumneavoastră... ?
— În fine, cred că...
— Că eu vă confund cu altcineva. Nu mai surîdea. Şi părea mai tînără. Ba nu, vă aşteptam chiar pe dumneavoastră... E adevărat că n-am ochelarii, dar ochelarii îmi slujesc pentru a vedea lucrurile apropiate. V-am recunoscut de la intrare. Acum poate, de aproape, am nevoie de ochelari ; aşa, nici dumneavoastră, nici eu, nu vom mai avea nici cea mai mică îndoială.

Ochelarii erau puşi pe o carte deschisă, cartea pe pervazul ferestrei. Aşteptîndu-l, cu auzul desigur ocupat să surprindă scîrţîitul grilajului, începuse să citească cartea, dar citise puţine pagini. Îl cuprinse o curiozitate stupidă să ştie ce carte era, ce lectură îşi alesese pentru a-şi înşela aşteptarea. Dar cum de-l aştepta oare ? Căzuse într-o cursă, fusese trădat sau totul dovedea un regret neaşteptat din partea omului care-l trimisese ?

În mod ciudat, ochelarii cu montură neagră şi mare o făcură să pară şi mai tînără : privirea, dilatată de lentile, luă un aer de uimire, de teamă. Dar nu era nici uimită, nici speriată. Dimpotrivă, îi întoarse spatele, sfidîndu-l parcă. Deschise sertarul unui birou, scoase nişte hîrtii. Cînd se întoarse şi se apropie de el, avea în mînă un evantai de fotografii.

— Sînt cam prea mult expuse, spuse, dar nu e nici o îndoială. Asta a fost luată la orele 11 în ziua de 20 iunie, pe strada Mazzini ; dumneavoastră sînteţi cu soţul meu ; cealaltă, la cinci după-amiaza, în piaţa Del Popolo : 23 iulie, sînteţi singur, tocmai încuiaţi maşina după ce aţi parcat-o ; şi în asta se află şi soţia dumneavoastră... Vreţi să le vedeţi ?

Tonul era ironic, dar fără duşmănie, aproape distrat. El simţi în sfîrşit povara a ceea ce trebuia să facă. Dar nu putea ; din cauza celor pe care reuşea să le pună cap la cap, nu mai putea, nu trebuia. Făcu semn că da, că voia să le vadă. Ea i le dădu, rămase să-l privească cu neliniştea uşoară şi satisfăcută a celui care arată fotografii de familie, ale copiilor, şi aşteaptă complimente. Dar omul era ca paralizat, simţurile, gîndurile, mişcările îi erau încete şi îndepărtate, dezolant de greoaie. Iar complimentul veni de la ea, banal şi crud.

— Dar ştiţi că sînteţi fotogenic ? şi într-adevăr, proasta expunere nu reuşea să ascundă identitatea, în timp ce o voala pe cea a soţiei sale şi a comandorului.

— Luaţi loc, spuse femeia arătîndu-i fotoliul cel mai apropiat, şi el se cufundă în fotoliu ca în prăpastia existenţei sale. Apoi : Vreţi să beţi ceva ? şi fără să aştepte răspunsul, luă două pahare, o sticlă de coniac. Se trezi cu paharul în mînă, în faţa ei, care sorbea din pahar, privindu-l amuzată. Bău. Privi în jur, parcă trezit dintr-un leşin. Frumoasă casă. Îi restitui fotografiile.

— E fată frumoasă soţia dumneavoastră. Seamănă, nu ştiu dacă ştiţi, cu prinţesa de Monaco. Dar pe fotografia asta pot greşi. Greşesc ?

— Poate că nu greşiţi.
— Deci nu v-aţi dat niciodată seama. Iarăşi rîsul acela odios, modulat. Sînteţi îndrăgostit de ea ?
Nu răspunse.
— Nu mă consideraţi indiscretă, nu vă întreb din curiozitate.
— Dar, atunci de ce ?
— Veţi vedea... Sînteţi îndrăgostit de ea ?
Respinse întrebarea cu un gest al mîinii.
— Nu vreţi să-mi răspundeţi, sau trebuie să înţeleg că nu aveţi nici un sentiment faţă de soţia dumneavoastră ?
— Cum doriţi.
— Eu vreau un răspuns precis. O spuse cu asprime, ameninţînd ; apoi cu un ton convingător şi mîhnit : Pentru că, vedeţi, eu trebuie să ştiu mai înainte dacă puteţi suporta.
— Înainte de ce ?
— Mi-aţi şi răspuns la întrebare.
— Nu mi se pare.
— Ba da. Eu v-am spus : trebuie să ştiu mai înainte dacă puteţi suporta ; şi nu m-aţi întrebat ce anume ar fi trebuit să suportaţi, ce dezvăluire privitoare la soţia dumneavoastră, la iubirea pentru ea... V-aţi legat imediat de acel „mai înainte". Mai înainte de ce ? Exact. Nu de soţia dumneavoastră sînteţi preocupat, ci de dumneavoastră. Exact. Aşa e bine.
— Vă întreb acum : ce anume va trebui să suport ?
— Ceea ce vă voi spune.

— Despre soţia mea ? Şi sînteţi îngrijorată gîndindu-vă dacă pot suporta ?
— Gîndindu-mă la soţia dumneavoastră. Şi eram preocupată să ştiu cum veţi reacţiona, pentru că noi doi sîntem sortiţi unei lungi şi solide prietenii, şi va trebui să uităm atîtea lucruri. Doar dacă vreţi, se-nţelege.
— Dar soţia mea...
— Voi ajunge imediat la ea. Deocamdată spuneţi-mi : aţi înţeles ?
— Ce anume ?
— Fotografiile astea, faptul că vă aşteptam: aţi înţeles ?
— Nu.
— Nu mă deziluzionaţi ; dacă într-adevăr n-aţi înţeles, speranţele mele se prăbuşesc. Şi ale dumneavoastră de asemenea.
— Ale mele ?
— Desigur, şi ale dumneavoastră. Nu v-am spus că vom deveni prieteni ? Spuneţi-mi, prin urmare, cu toată sinceritatea : aţi înţeles ?... Nu vă temeţi să vorbiţi, nu există nici un microfon ascuns, nici un magnetofon branşat. Vă puteţi convinge, de altfel... Eu vreau să vă ofer o treabă simplă, rapidă, rentabilă şi fără riscuri. Fără a mai spune că vă scap de un pericol imediat, cert. Trebuie să admiteţi, deci, că am măcar dreptul de a cunoaşte gradul dumneavoastră de inteligenţă... Prin urmare, aţi înţeles ?
— Nu întru totul.
— Bineînţeles. Spuneţi-mi ce anume aţi înţeles.

— Am înţeles că dumneavoastră ştiţi.

— Răspuns scurt şi cuprinzător. Vreţi să ştiţi acum cum am ajuns aici ?

— Mi-ar place.

— Am pierde vremea, dar e cinstit să ştiţi... Dar la ce oră trebuie să vă întîlniţi cu soţul meu ? Pentru că e bine să vă spun imediat : baza viitoarei noastre prietenii va fi întîlnirea pe care o veţi avea diseară cu soţul meu. La ce oră ?

— Dar nu trebuie să ne întîlnim.

— Uite că iar nu aveţi încredere. Îl cunosc foarte bine pe soţul meu ; nu se poate să nu vă fi dat întîlnire astă seară. La ce oră ?

— La douăsprezece şi un sfert noaptea.

— Unde ?

— Pe un drum de ţară, la treizeci de kilometri de aici.

— Bine, avem timp... Dar poate că e mai bine ca acum să-mi puneţi dumneavoastră întrebări.

— Nu aş şti de unde să încep, sînt mai degrabă încurcat.

— Adevărat ? Mă aşteptam să fiţi un tip mai prompt, cu reflexe mai rapide, gîndind mai iute. Dar poate că motivul uimirii, al tulburării dumneavoastră este faptul că soţul meu nu v-a spus nimic despre mine, despre firea mea, despre capacitatea mea de a intui gîndurile lui cele mai tainice. După cincisprezece ani de viaţă comună, un om ca el e o carte deschisă pentru o femeie ca mine. O carte foarte proastă, foarte plicticoasă. Ce credeţi ?

— Despre ce ?

— Despre soţul meu.

— Judecînd după situaţia în care mă aflu în această clipă, e un imbecil.

— Sînt mulţumită să vă aud spunînd asta. Dar aţi fi putut să-nţelegeţi şi mai înainte ce imbecil e. Înţeleg, însă, cum aţi fost amăgit de prestanţa lui, de felul lui de a acţiona, de autoritatea şi de banii pe care tot timpul, dar şi cu o oarecare şiretenie, o oarecare *nonchalance*, ostentează că i-ar avea... Şi bani are, nu vă alarmaţi... Şi eu, de altfel, m-am lăsat prinsă. Nu că m-am căit de asta ; singura mea dezamăgire e că m-am măritat cu el, să spunem, din dragoste şi nu din calcul. Dar m-aş fi măritat cu el în orice caz ; iar căinţa mea a fost imediată. Şi m-am adaptat, ba chiar m-am instalat într-o situaţie care-mi permitea să-mi împlinesc orice capriciu şi poftă, într-o situaţie care-mi oferea tot ceea ce-şi poate dori o femeie, inclusiv dispreţul pentru omul care trăieşte alături de ea, şi iată că imbecilul vine să rupă echilibrul.

— Nu aş zice, însă, că e chiar perfect imbecil cum îl socotiţi dumneavoastră ; în cazul în care mă aflu eu, da, nu e nici o îndoială, s-a comportat prosteşte, fără nici o precauţie... Dar e un om care şi-a făcut o situaţie singur, aşa spun toţi ; şi a ajuns foarte bogat, foarte puternic...

— Aveţi nişte idei de *Bibliothèque rose*, de manual american pentru reuşită, despre oamenii care-şi fac o situaţie singuri. Eu îl cunosc

nu numai pe soţul meu, dar un grup destul de mare de oameni care şi-au făcut o situaţie singuri ; şi pot să vă asigur că au fost făcuţi toţi de alţii, care la rîndul lor, au fost făcuţi de împrejurări, combinaţii şi urzeli care, chiar dacă ajung la înălţimea istoriei, rămîn fortuite şi jalnice... În ultimul război, soţul meu era în batalioanele miliţiei fasciste împreună cu Sabatelli, care a ajuns apoi ministrul lucrărilor publice ; voluntari amîndoi. Asta-i tot. Şi nici nu vă puteţi imagina ce cretin e Sabatelli. Într-o societate bine organizată, cinstită, în care nu se comit acte false, în care capacitatea şi meritul îşi fac drum singure, soarta cea mai fericită i-ar fi adus în pragul unui serviciu public, ca uşieri, iar cea mai nefericită dincolo de pragul unei închisori. În schimb...

— În schimb sînt bogaţi, puternici şi respectaţi... Dar dumneavoastră m-aţi invitat să vă pun întrebări. Pot ?

Oprită în elanul oratoric, făcu semn că da ; dar contrariată, supărată.

— Multe lucruri mă fac curios, dar cel mai mult mă miră asta : de ce mă aşteptaţi tocmai astă seară ?

— Pentru că astăzi, la masă, soţul meu m-a întrebat dacă aveam intenţia să ies în seara asta : la cinema, la vreo prietenă şi că el se va întoarce tîrziu, foarte tîrziu, din cauza unei şedinţe a consiliului de administraţie a uneia dintre societăţile sale. Şedinţe similare a mai avut în vara asta încă două ; şi deci cea de-a treia trebuia să fie cea adevărată. Bună pentru el, fatală pentru mine. Căci nu o spun numai eu, care îl cunosc atît de bine, dar oricine are o oarecare intimitate cu el ştie că este obsedat de superstiţia perfecţiunii bazate pe „trei". Ca să nu mai vorbim de „nouă", după care se înnebuneşte de-a dreptul. Cea de a treia şedinţă, deci ; ziua de trei : iar dumneavoastră aţi ajuns exact la nouă. El v-a spus, nu-i aşa, că trebuia să sunaţi la uşă la nouă fix ?

— Da, dar eu credeam...

— ... că era un detaliu calculat de mintea lui de organizator. Dar nu ştiţi cît de puţin organizată e mintea lui, admiţînd că ar avea aşa ceva. Şi mai vreau să adaug că în hotărîrea lui de a vă încredinţa o misiune atît de... delicată să spunem, de riscantă... e sigur că a jucat un rol şi faptul că sînteţi profesor de matematică. El abia ştie tabla înmulţirii şi de aceea îşi cultivă convingerea că escrocheriile lui şi toate escrocheriile care reuşesc tind spre matematicile cele mai sublime. În unele jefuiri de bănci, aude de-a dreptul muzica sferelor. Jafurile acelea despre care se scrie în ziare : cronometrate, perfecte... Şi cînd nu sînt perfecte, le studiază pe baza dărilor de seamă, surprinde slăbiciunile şi erorile, le aduce la perfecţiunea ideală. Aşa s-a întîmplat în acest caz. A existat, cu ani în urmă, o crimă de care cu siguranţă vă amintiţi, un proces faimos. Soţul meu s-a pasionat de el, a ajuns chiar să trimită un funcţionar de-al său, în fiecare dimineaţă, să se instaleze la Curtea cu juri, să-i ţină locul pentru cazul că el ar fi avut timp să meargă să asiste ; şi de

mai multe ori a avut timp. Dar exact în perioada în care căuta erorile care îl duseseră pe protagonist în boxa acuzaţilor, iată că el însuşi comitea o eroare. Dacă dumneavoastră astăzi... În sfîrşit, dacă lucrurile ar fi mers după planul lui, cel puţin zece persoane şi-ar fi adus aminte de interesul lui pentru acel proces şi mai ales funcţionarul care îi reţinea locul şi unul dintre judecători care îl cunoaşte bine şi care uneori, de la înălţimea prezidiului, îi surîdea.

— De-atunci aţi început să aveţi bănuieli ?

— Chiar dinainte ; dar din pasiunea lui pentru acel proces am înţeles că intenţiile lui începeau să se concretizeze într-un plan precis.

— Şi atunci v-aţi adresat unei agenţii de investigaţii.

— O poveste foarte lungă, foarte scumpă ; dar, cum vedeţi, merita osteneala. Timp de cîţiva ani, agenţia nu mi-a relatat altceva decît infidelităţile lui ! Mai mare rîsul : infidelităţile lui ! Deja la cîteva luni după ce ne căsătorisem, nu mă mai interesau de loc. El plătise totdeauna femeile, continua să le plătească, mă plătise şi pe mine prin căsătorie, crezînd că preţul meu, deşi uriaş, şi de lungă durată, ar fi fost suportabil.

— Şi nu era suportabil ?

— Sigur că nu.

— Vreau să spun : de ce v-a devenit insuportabil ?

— Din vina mea, bine-nţeles. Am făcut totul pentru a-l îndepărta de mine, pentru a-l

arunca în marginea vieţii mele, a zilelor mele, a nopţilor mele. O margine foarte redusă, un mic *tapis roulant* de rente... Nu, nu am avut alţi bărbaţi. Sau mai bine zis, o singură dată, cînd am început să mă dezgust de soţul meu. Aşa, de încercare. Încercare nereuşită. Nu vă faceţi iluzii, deci.

O cuprinse un acces de furie, căută un răspuns violent.

— Nu vă jigniţi. Ştiu bine că nu sînt nici frumoasă, nici tînără, aţi putea chiar să-mi spuneţi că sînt urîtă şi bătrînă. Dar voiam să spun că aţi putea crede uşor că puteţi ajunge la toţi banii mei, şi nu numai la o parte din ei, trecînd peste trupul meu viu, după ce aţi trecut peste trupul mort al soţului meu ; dar eu, în schimb, vreau ca totul să fie limpede între noi chiar de acum.

— Deci dumneavoastră recunoaşteţi că soţul dumneavoastră nu poartă toată vina.

— Eu nu recunosc nimic ; iar dacă dumneavoastră, în punctul în care s-a ajuns, în care am ajuns, aveţi chef să cîntăriţi avantajele celor două acţiuni posibile, executarea planului soţului meu sau executarea planului meu, pe balanţa dreptăţii, e treaba dumneavoastră. Dar e o afacere proastă, să amesteci balanţa în treburi de-astea. Acest tip de balanţă, vreau să spun. Dumneavoastră, şi zîmbi linguşitor, sînteţi un mic delincvent lacom : nu vă puteţi permite un lux care să vă poată pierde.

— Nu sînt un delincvent.

— Adevărat ?

— Nu mai mult decît dumneavoastră.

— De acord. Şi mult mai puţin decît soţia dumneavoastră, aş spune.

— Poate. Dar dumneavoastră cum o puteţi spune ?

— O deduc din ceea ce ştiu. Nu ştiaţi că soţia dumneavoastră, să spunem aşa, frecventează alţi bărbaţi ?

— Nu e adevărat !

— Sigur că e adevărat. Să nu vă simţiţi ofensat. Ce anume pot să-i ia unei femei ca soţia dumneavoastră, toţi bărbaţii pe care îi frecventează ? Sînteţi o pereche frumoasă, vă potriviţi bine, doriţi aceleaşi lucruri, nu vă certaţi niciodată, vecinii vă privesc cu simpatie... Primul raport pe care mi l-a trimis agenţia despre voi, spune lucruri cu-adevărat drăguţe: ea are 22 de ani, lucrează la o grădiniţă, e foarte frumoasă, vioaie, elegantă ; el are 27 de ani, e suplinitor de matematică într-o şcoală medie, simpatic, serios ; foarte îndrăgostiţi, foarte liniştiţi... Al doilea raport, şi apoi toate celelalte, nu spun nimic deosebit despre dumneavoastră ; dar dezvăluie o activitate de nebănuit, surprinzătoare, a soţiei dumneavoastră. Pentru bani, fără îndoială. De aceea, chiar dacă într-adevăr, pînă în clipa de faţă, nu ştiaţi, liniştiţi-vă. Pentru bani, numai pentru bani... Ştiaţi că o dată, o singură dată, a fost şi cu soţul meu ?

— Bănuiam. Am bănuit asta, aşa, în principiu ; am crezut că soţul dumneavoastră se legase de noi numai pentru că voia să ajungă la

soţia mea. Dar, nu că soţia mea ar fi făcut-o. Apoi, bănuiala s-a risipit ; nu mai aveam motive să cred că venea s-o cucerească pe soţia mea, dacă ceea ce voia de la noi, de la mine, o declarase deja.

— Dar în planul soţului meu trebuie să fie o mică *liaison* cu soţia dumneavoastră. Pentru a se sluji de ea, cred, în eventualitatea că, din întîmplare sau dintr-o oarecare neatenţie în executarea planului, v-aţi fi trădat. Atunci ar fi spus : am avut o legătură cu soţia lui, el a aflat, din răzbunare a ucis-o pe a mea ; sau a ucis-o pentru că ea venise să mă caute pe mine, pentru a mă ucide, iar el i-a rezistat sau l-a înjosit sau i-a stîrnit în vreun fel violenţa... Dar să nu începeţi acum să vă lăsaţi chinuit de bănuiala că, în orice caz şi de acord cu soţia dumneavoastră, soţul meu ar fi pus poliţia pe urmele dumneavoastră ; nu a ajuns la asemenea subtilităţi. Şi apoi sînt sigură că soţia dumneavoastră nu ar fi acceptat niciodată această soluţie finală ; cred că am înţeles ce fel de femeie e.

— Ce fel de femeie ?

— Îmi seamănă. Seamănă cu atîtea altele... Adorăm lucrurile, am pus lucrurile în locul lui Dumnezeu, al universului iubirii. Vitrinele sînt firmamentul nostru, dulapurile în perete şi bucătăriile americane conţin universul. Bucătăriile în care nu se găteşte, locuite de Dumnezeul emisiunilor de televiziune. Tatăl meu, care era un mic burghez, şi-a petrecut întreaga viaţă în case de închiriat, fără a simţi vreodată ne-

voia de a poseda o casă. Astăzi, nu există revoluţionar care să nu vrea să fie proprietarul casei în care locuieşte, care să nu se înglodeze în datorii, în împrumuturi plătibile în 25 de ani, pentru a poseda o casă. Ideea eternităţii, ideea infernului, s-au strîns în împrumuturi la bancă pe 25 de ani. Băncile sînt cele care administrează metafizica. Dar s-o lăsăm baltă... Soţia dumneavoastră, prin urmare, îmi seamănă. Semănăm toate, astăzi, asta e nenorocirea. Soţia dumneavoastră, în plus, e indiferentă sau inocentă. Sînt sigură că ea a fost cea care s-a înflăcărat prima, cînd soţul meu v-a propus afacerea... Apropo : în ce termeni v-a propus-o ?

— A depus deja pe numele nostru, la o bancă din Hamburg, o sumă foarte mare.

— Cît ?

— Două sute de mii de mărci.

— Deci dumneavoastră puteaţi în astă seară, în loc să veniţi aici, să luaţi avionul pentru Hamburg şi...

— Puteam. Dar peste doi ani, dacă totul ar fi mers bine, aş fi avut alte patru sute de mii de mărci.

— Veţi primi de la mine cinci sute de mii, peste şase luni. Aveţi încredere ?

— Nu ştiu.

— Trebuie să aveţi încredere. Şi nu uitaţi că planul meu comportă un risc minim, pe cînd cel pe care vă pregăteaţi să-l executaţi v-ar fi dus la închisoare cu o precizie, e cazul să o spun, matematică. Agenţia de investigaţii era însărcinată, în cazul în care mi s-ar fi întîmplat ceva, să trimită poliţiei copii ale rapoartelor şi fotografiilor... Pe cînd acum, admiţînd chiar că eu nu-mi ţin promisiunea sau că am chiar intenţia să vă trădez, riscaţi doar să nu aveţi alţi bani şi să fiţi condamnat pentru crimă pasională. Doi sau trei ani de puşcărie, iar apoi apare totdeauna cîte o amnistie. Mai mult, nu uitaţi acest sfat al meu : în cazul în care aţi cădea în cursă, susţineţi mereu trădarea soţiei, deziluzia atroce pe care v-a provocat-o soţul meu. Mereu.

— Dacă mă gîndesc bine, parcă tocmai dumneavoastră mă împingeţi în cursă.

— V-aş considera un cretin, dacă n-aţi pleca de aici cu această bănuială... Se uită la ceas, se ridică, întrebă surîzînd : M-aţi socoti indiscretă dacă v-aş întreba de ce moarte trebuie să mă faceţi să pier ?

— Revolver.

— Foarte bine... Plecaţi acum, sînteţi tocmai la limita timpului care vă trebuie pentru a ajunge la locul întîlnirii. Şi succes.

Îl însoţi la uşă, surîzînd dulce, matern. Mai înainte de a o închide, cînd el se îndrepta deja spre ieşire, îl chemă înapoi cu un murmur :

— Vă rog : mai multe lovituri, e foarte robust, îi spuse cu aerul de a solicita o atenţie particulară pentru un copil plăpînd. Şi apoi : Aveţi surdină, îmi închipui.

— La revolver ? Da, am.

— Bine. Încă o dată succes. Închise uşa, se sprijini cu spatele de ea. Avea un surîs încîn-

tat, gustă fiecare silabă spunînd : „Surdină ; crimă premeditată". Se apropie de fereastră. Îl văzu ieşind pe poartă.

Se aşeză în fotoliu. Se ridică. Se plimbă. Atinse cu mîinile, de parcă ar fi cîntat la un instrument, mobilele şi obiectele. Se opri în faţa tablourilor. Privi la ceas. Merse la telefon, făcu numărul, cu o voce agitată, întrebă :

— Soţul meu mai e la birou ?... A şi plecat ?... Sînt îngrijorată, foarte îngrijorată... Da, ştiu că nu e prima dată că întîrzie ; dar astă seară s-a întîmplat ceva care mă nelinişteşte... A venit să-l caute un tînăr, avea un aer tulburat, ameninţător ; s-a pus să-l aştepte ; a plecat chiar acum. M-a speriat... Nu, nu e doar o impresie ; ştiu din ce cauză putea fi tînărul atît de tulburat, atît de ameninţător... Dar de cît timp a plecat soţul meu ?... Da, mulţumesc. Bună seara... Da, noapte bună.

Puse receptorul în furcă, făcu un alt număr, vorbi cu o voce şi mai agitată şi întristată.

— Comisariatul ? Comisarul Scotto e acolo ?... Daţi-mi-l imediat, vă rog... Oh, domnule comisar, ce noroc să vă găsesc la birou la ora asta... Sînt doamna Arduini... Iată, sînt îngrijorată, foarte îngrijorată... Soţul meu... E jenant, pentru mine, umilitor, dar nu pot să nu vă spun... Soţul meu are o legătură cu o femeie măritată, o femeie foarte tînără, foarte frumoasă... Ştiu asta pentru că am plătit o agenţie de investigaţii să-l urmărească, nu-mi e ruşine să mărturisesc... Nu, nu vreau să-l acuz de adulter ; dimpotrivă, sînt îngrijorată să nu i se

întîmple ceva... Pentru că, vedeţi, în astă seară a venit aici soţul ei, un tînăr profesor ; era foarte agitat, tulburat. L-am lăsat să intre, în mod imprudent ; şi aici, s-a pus să-l aştepte, ameninţător, pe soţul meu. Vreme de cîteva ore. Am încercat să-l fac să vorbească, dar nu răspundea decît evaziv, în cîteva cuvinte. Acum a plecat... Da, de cîteva minute... I-am telefonat soţului meu pentru a-l avertiza, dar plecase deja de la birou. Ar fi trebuit să fie deja aici, dumneavoastră nu puteţi face ceva ?... Da, bine — aproape plîngînd — voi mai aştepta încă o jumătate de oră şi vă voi telefona din nou... Mulţumesc.

Un caz de conștiință

Avocatul Vaccagnino își ocupa în mod sistematic călătoria de la Roma la Maddà, cu un tren care plecînd din Roma la opt de dimineață ajungea la Maddà șapte minute după miezul nopții, citind un ziar, trei reviste ilustrate și un roman polițist. Măcar o dată pe lună era nevoit să facă călătoria asta : la dus, studia din nou și aranja hîrtiile care erau motivul călătoriei sale, la întoarcere dedicîndu-se unor lecturi mai distractive.

Dar ziarul, cele trei reviste și romanul erau de mult măsura unei călătorii fără întîrzieri, de la opt la miezul nopții, cu pauza celor două mese : una la vagonul restaurant, alta pe bac. Nenorocirea era cînd trenul avea întîrziere : terminîndu-și lectura, neputînd nici măcar să se ocupe cu privitul peisajului sau al mării care se pierdeau acum în noaptea amorfă, începea să-l încerce somnul, și exista pericolul să ajungă, dormind adînc, la capătul liniei, cum i se-ntîmplase odată. De aceea, cînd apărea o întîrziere, în trenul acum aproape gol, avocatul se apuca să caute ziarele abandonate de ceilalți călători și se simțea în siguranță cînd găsea vreunul, oricare, fie că era unul fascist, vreun jurnal de modă, sau cu benzi desenate.

Așa s-a înîtmplat că într-o noapte de vară, în trenul care avea deja la Catania patruzeci de minute întîrziere și era de prevăzut să aibă o sută douăzeci înainte de a ajunge la Maddà, avocatul se cufundă în lectura săptămînalului „Voi" : modă, casă, actualități. Mai întîi îl frunzări, oprindu-se să privească fotografiile modei care, prin ceea ce descoperea din corpul manechinelor, era fără îndoială plină de vioiciune și de grație, dar ar fi părut indecentă pentru a îmbrăca corpul unei soții, al unei fiice, al unei surori. Nu că avocatul ar fi fost, Doamne ferește, un om cu vederi înguste, care să nu admită evoluția modei și la Maddà, dar fapt e că nu toți, la Maddà, erau ca el, în stare să admire grația feminină dintr-un punct de vedere pur estetic, iar apariția unei femei îmbrăcate astfel (decolteu adînc și fustă foarte scurtă) ar fi provocat, printre membrii clubului, o salvă de strigăte de dorință sau de considerații obscene care să-l constrîngă pe soțul, pe tatăl, pe fratele femeii să le suporte în chip nedemn sau să se compromită printr-o reacție violentă.

Revista era groasă, din fericire. Ajuns la ultima pagină, avocatul începu să o răsfoiască din nou pentru a începe să o citească. Multă publicitate, iar apoi *Conștiința, sufletul. Răspunde Părintele Lucchesini.* Avocatul își scoase pantofii, își întinse picioarele pe bancheta din față, începu să citească. Și imediat avu o tresărire : „Un caz foarte delicat și complex ne e prezentat de o cititoare din Maddà. «Cu cîțiva ani în urmă, într-un moment de slăbiciune, l-am în-

șelat pe soțul meu cu un om care ne frecventa casa, o rudă de-a mea de care, din copilărie, am fost totdeauna puțin îndrăgostită. Legătura noastră a durat aproape șase luni, dar și în timp ce exista eu continuam să-l iubesc pe soțul meu, iar acum îl iubesc mai mult decît înainte și acea ușoară exaltare pe care o aveam pentru ruda mea s-a sfîrșit cu totul. Dar sufăr pentru că am înșelat un om atît de bun, atît de credincios și onest, atît de îndrăgostit de mine. Sînt momente cînd simt pornirea de a-i mărturisi totul, dar mă oprește frica de a-l pierde. Sînt foarte credincioasă, și de aceea am mărturisit de mai multe ori remușcările mele unor duhovnici. Toți, cu excepția unuia (dar era de pe continent), mi-au spus că dacă căința mea era sinceră și dragostea pentru soțul meu neatinsă, trebuie să tac. Dar eu continui să sufăr. Dumneavoastră, Părinte, ce sfat îmi puteți da ?»".

Starea de spirit care-l cuprinse pe avocat era de satisfacție, vecină cu jubilarea. Se va vorbi cel puțin timp de o lună, despre scrisoarea aceea : la club, pe coridoarele tribunalului, la petrecerile de familie. Sute de ipoteze de făcut, atîtea existențe — de soții, de soți, de rude ale nevestelor — de trecut prin ciurul celei mai pătrunzătoare curiozități : pură, aproape literară, ca a lui ; răutăcioasă, tinzînd să scoată la iveală vreo faptă urîtă, ca a celorlalți.

Închise ochii, întoarse capul spre lampă, parcă pentru a fi luminat în căutarea care, pe-ncetul, ca un trandafir pe care-l rupi petală cu pe-

tală, începea să se deschidă. „Dar cine poate fi? se întrebă din vîrful buzelor, cu blîndețe. Cine oare poate fi ?" dar întîrziind să se cufunde în căutare, din teama că identitatea doamnei, din datele oferite de scrisoare, i s-ar fi conturat imediat în minte.

Și amînarea era atît de plăcută încît somnul, în chip încîntător, se strecură în ea ; avocatul însă se scutură de el la gîndul neașteptat că mai avea de citit răspunsul Părintelui Lucchesini.

Părintele, era evident, își începuse răspunsul cu tot sîngele în cap : „O clipă de slăbiciune ? O clipă care durează șase luni ? Cum puteți fi atît de indulgentă cu dumneavoastră, față de greșeala dumneavoastră, încît să considerați slăbiciune de o clipă o trădare care a durat șase luni, ȘASE LUNI, în defavoarea unui om, cum spuneți chiar dumneavoastră, bun, onest, credincios, îndrăgostit ?" Apoi, atîrnat de un „dar", venea un mănunchi de iubire pentru aproape, de duioșie : „Dar dacă căința dumneavoastră este sinceră, remușcarea încă vie și persistați în dorința de a nu mai cădea niciodată în păcat..." În fine : „Dumneavoastră v-ați plătit și vă plătiți păcatul prin pedeapsa remușcării ; dar nu puteți și nici nu trebuie să ajungeți să mărturisiți trădarea unui om bun și neștiutor cum e soțul dumneavoastră, unui om care are încredere în dumneavoastră, încredere care însoțește adevărata dragoste : aflarea trădării i-ar face un rău poate iremediabil. La modul abstract, nu e decît lăudabil impulsul conștiinței

de a mărturisi trădarea făcută, persoanei care a fost victima acesteia ; dar dacă această persoană nu știe și dezvăluirea nu-i aduce altceva decît durere și neliniște, datoria de a tăcea se impune. A tăcea și a suferi. Pe bună dreptate, prin urmare, v-au sfătuit acei duhovnici, care v-au recomandat să nu dezvăluiți soțului dumneavoastră trădarea. În ce-l privește pe cel care v-a sfătuit contrariul, eu cred că sfatul nesocotit trebuie pus pe seama unei slabe cunoașteri a sufletului uman și nu pe seama faptului că e, cum spuneți dumneavoastră, de pe continent. Rugați-vă lui Dumnezeu, în orice caz, rugați-vă ; și fie ca tăcerea să fie pentru dumneavoastră un sacrificiu mai mare decît mărturisirea făcută omului trădat."

„Frumos răspuns, gîndi avocatul, frumos de tot. Indignare, iubire de aproape, bun simț, are de toate. E un om de mîna întîi, acest Părinte Lucchesini." Și după ce căscă bine, aprinzîndu-și o țigară, se cufundă într-un fel de gineceu în care toate tinerele și plăcutele doamne din Maddà așteptau pline de teamă ca un om ca el, cu principii severe și de o mare inteligență, să descopere printre ele vinovata, adultera.

Refăcut după opt ore de somn și o ceașcă de cafea, în timp ce se îmbrăca, avocatul Vaccagnino se gîndi din nou la scrisoarea doamnei din Maddà. O tăiase și o păstrase în portofel, deși știa că soția sa era abonată la „Voi" și că în sat trebuiau să circule cel puțin cinci-

zeci de exemplare ale revistei. Și poate punctul de plecare pentru o cercetare ar fi trebuit să fie acesta : să se facă o listă a doamnelor din sat care erau abonate la revistă, sau care o cumpărau de obicei de la chioșc. Operație nu prea grea : vînzătorul de ziare era clientul său; iar funcționarul de la poștă, pus la curent cu aceasta, ar fi alergat chiar și noaptea să deschidă sacii poștali. În orice caz, unele indicații le putea obține de la soția sa. Și o chemă.

Cînd sosi doamna, cu un — ce vrei ? — nerăbdător, plină de bigudiuri și strălucind de cremă, avocatul se simți, însă, pe neașteptate, dispus să folosească un ton disprețuitor și inchizitorial.

— Citești jurnalele pe care le cumperi ? întrebă.

— Care jurnale ?

— Cele de modă.

— Sînt abonată doar la „Voi".

— Și pe celelalte le iei de la chioșc.

— Nu e adevărat, pe celelalte mi le împrumută prietenele, și doamna credea că alunecă într-una din obișnuitele discuții despre cheltuieli, risipă, cumpărături nesăbuite care, după soțul ei, erau lucruri ce se descopereau mai devreme sau mai tîrziu.

Dar avocatul nu voia să intre într-o discuție despre bilanțul cheltuielilor gospodăriei :

— „Voi", spuse, — tocmai „Voi" ! Îl citești ?

— Sigur că-l citesc.

— Și rubrica Părintelui Lucchesini ?

— Uneori.

— Şi cea din ultimul număr, ai citit-o ?
— Nu, n-am citit-o. De ce ?
— Citeşte-o.
— De ce ?
— Citeşte-o, îţi spun, ai să vezi...

Doamna rămase o clipă nesigură dacă să insiste pentru a afla ce era interesant, sau să plece răspunzînd tonului dispreţuitor al soţului prin dispreţul de a nu citi rubrica, sau curiozitatea de a alerga imediat să o citească. A învins, bine-nţeles, curiozitatea ; dar nu a vrut să-i dea soţului satisfacţia de a arăta uimire şi interes pentru ceea ce citise. De aceea, avocatul, care voia să-i observe reacţiile şi să-i smulgă vreo informaţie, vreo bănuială, o chemă din nou după un sfert de oră.

Dar glasul doamnei se auzi de la măsuţa de toaletă, pe un ton ridicat, de exasperare :

— Ce e ?

În spatele uşii închise, avocatul întrebă :

— Ai citit-o ?
— Nu, răspunse doamna sec.
— Cretină mai eşti, spuse avocatul.

Sigur că o citise, dar, dintr-o toană din cele care umbreau fericirea lor conjugală, nu voia să-i facă plăcerea de a vorbi despre acest lucru.

Dar a avut mai mult noroc pe coridoarele tribunalului ; şi a înregistrat un succes răsunător apoi la club. La tribunal, faptul că avocatul Lanzarotta, de cincizeci de ani, pe care nu i-i dădeai, dar cu soţie de douăzeci şi cinci, şi-a scos toga zece minute după ce citise scrisoarea

şi, pretextînd pe neaşteptate că se simte rău, l-a rugat pe preşedinte să amîne procesul pe care tocmai îl judecau, a fost interpretat de toţi în sensul în care trebuia ; şi la fel şi acea *rigor mortis* care se ivi pe faţa judecătorului Rivera pe măsură ce citea scrisoarea : şi o înapoie fără un cuvînt, îndreptîndu-se ca un somnambul spre biroul său.

La club s-au povestit reacţiile avocatului Lanzarotta şi ale judecătorului Rivera ; toţi au fost de acord, cu compasiune răutăcioasă, că cei doi aveau de ce să fie preocupaţi. Dar don Luigi Amarú, care era burlac, declară fără milă că în situaţia lui Lanzarotta şi a lui Rivera, şi asta ca să se limiteze numai la cercul prietenilor şi al cunoscuţilor, trebuie să mai fi fost cel puţin vreo douăzeci. „Ce situaţie ?" întrebară mai mulţi. Şi don Luigi o defini astfel : vîrsta femeii între douăzeci şi treizeci şi cinci ; nu urîtă ; cu o educaţie aleasă, cum se vedea din scrisoare ; cu o rudă de vreo patruzeci de ani, frumos la înfăţişare, cu un oarecare farmec, care frecventa sau frecventase casa lor ; cu un soţ cu caracter bun, blînd, nu prea inteligent. Aprobarea unanimă a schemei a fost urmată imediat de o consternare difuză: cu excepţia inteligenţei, pentru că nici unul nu era dispus să se îndoiască de propria inteligenţă, în situaţia aceea, printre cei prezenţi (cineva îi şi înnumărase), erau nouă.

Printre ei, primul care a arătat că a luat act de aceasta a fost topograful Favara.

— Dați-mi să mai citesc o dată scrisoarea, spuse îndreptîndu-se, întunecat la chip, amenințător, spre avocatul Vaccagnino. Avocatul i-o întinse ; și Favara, așezîndu-se într-un fotoliu, se cufundă în lectură cu acea concentrare pe care o dedica de obicei rebus-urilor, criptogramelor, cuvintelor încrucișate ; și nu-și dădea seama de tăcerea ce se făcuse, și de atenția amuzată sau neliniștită al cărui obiect devenise. Căci burlacii, văduvii, bătrînii, fericiții a căror soție era total lipsită de rude, se distrau : dar o neliniște reală exista în ochii celor care se găseau în situația stabilită de don Luigi, ca și cum comportamentul lui Favara ar fi fost un fel de sacrificiu care, o dată consumat, le-ar fi restituit lor acea siguranță pe care o simțeau surpîndu-se.

Și într-adevăr Favara, ridicînd de pe acea foaie de hîrtie o privire de naufragiat, a reacționat în felul pe care tovarășii săi de suferință, chiar și cei care se distrau, și-l doreau. — Da' ce priviți ? Lucruri inventate, prostii... Eu nu am dat niciodată crezare scrisorilor publicate în ziare ; le inventează ei, jurnaliștii.

Cei mai mulți spuseră :

— E adevărat, ai dreptate, dar cu un zîmbet disprețuitor de compasiune.

În schimb doctorul Militello. binecunoscut ca om credincios și văduv de cel puțin treizeci de ani, se ridică :

— Ba nu, dragă prietene : pot admite că jurnalele inventează niște scrisori, ca să spunem așa, provocatoare ; dar aici ne aflăm în fața

unei rubrici ținute de un preot ; or, că un preot poate inventa ceva, ba chiar un caz de conștiință, e o bănuială pe care eu trebuie s-o resping ca necuviincioasă și ofensatoare.

— Dumneavoastră o respingeți ? întrebă Favara cu o ironie care abia stăpînea violența ce clocotea în el. Dar dumneavoastră cine sînteți ?

— Cum, cine sînt eu ? făcu doctorul, bîjbîind în căutarea unei identități care să-i dea dreptul net de a respinge bănuiala lui Favara. Cine sînt eu, mă întrebați ?... Cine sînt eu ? plimbîndu-și privirea ca pentru a-i întreba pe ceilalți.

Profesorul Nicasio, președintele asociației profesorilor catolici, sări în ajutorul doctorului:

— Sînteți un catolic, și ca atare aveți dreptul...

— Ipocriților, strigă Favara sărind din fotoliu ; și mai înainte ca cei jigniți să fi avut timpul de a reacționa, mototoli bucata tăiată din ziar, o aruncă în pian cu o furie și o putere de parcă ar fi trebuit să-și ajungă ținta transformată într-una din acele ghiulele de bombardă care se pot vedea la Castel Sant'Angelo ; și ieși iute.

Se lăsă o tăcere deplină, dar ușoară, tremurînd de ilaritate. Apoi doctorul Militello spuse :

— Nu știam că soția lui Favara are rude, deschizînd astfel o discuție deosebit de plăcută, întreruptă doar de intervenția chelnerului, care plin de respect, atrase atenția asupra orei : două după amiază.

Avocatul Vaccagnino a găsit spaghetele răsfierte și soția încruntată. Și mîncă fără să murmure, dat fiind că vina era a lui, încercînd să o înveselească pe soția sa cu povestirea, colorată cum se cuvine, a scenelor ai căror protagoniști fuseseră Lanzarotta, Rivera și — *dulcis in fundo* — Favara.

Dar doamna nu păru să aprecieze povestirea amuzantă.

— Frumoasă conștiință mai aveți. Și dacă se-ntîmplă o tragedie ?

— Da' de unde tragedie ! spuse avocatul. Și chiar dacă se-ntîmplă vreo tragedie, eu mă simt cu conștiința împăcată. În primul rînd, pentru că e vorba de o scrisoare publicată într-un ziar pe care-l citesc pînă și cîinii și porcii...

— L-ai citit și tu, constată doamna.

— Din întîmplare, preciză soțul.

— Atunci eu, care-l citesc totdeauna, aparțin categoriei cîini și porci, spuse doamna care, cine știe de ce, voia să provoace cu tot dinadinsul un scandal.

Avocatul, care, în schimb, nu avea chef de așa ceva, îi ceru scuze și continuă :

— În al doilea rînd, pentru că nimeni, nimeni nu a făcut nici cea mai mică aluzie la situația exactă a vreunuia din cei trei : a) pentru că nu a existat niciodată nici o bîrfă despre soțiile lui Lanzarotta, Rivera și Favara, după cîte știu eu ; b) că și dacă ar fi fost, sîntem toți oameni de onoare, iar eu chiar pînă la exagerare ; c) dacă cineva vrea să se proclame încornorat, e liber s-o facă, așa cum eu sînt liber să mă distrez din asta...

— Asta e buba, spuse doamna, că vrei să te distrezi.

Enervat că fusese întrerupt în elanul subîmpărțirilor, în care era maestru, avocatul ridică vocea.

— Da, tocmai, vreau să mă distrez... Dar dacă tu știi că ăsta e un subiect pe seama căruia eu nu am dreptul să mă distrez, n-ai decît să-mi spui, și deja expresia lui devenea feroce.

— Necioplitule, spuse doamna și alergă să se închidă în dormitor.

Avocatul se căi imediat de ultima replică, mai mult pentru că-și destrămase propria liniște, decît pentru că-și jignise soția ; căci, acea replică îi amintea o poveste veche, de la care începeau să înmugurească și să foșnească neliniștea, îndoiala, teama. Istorioara se referea la decretul lui Wilhelm normandul, care ordona ca toți încornorații din regatul său să poarte o glugă ascuțită, pentru a se deosebi de cei care nu erau, sub pedeapsa unei amenzi de 100 de scuzi ; iar un soț deosebit de atent la legi o întrebă pe soția sa dacă, cu mîna pe conștiință, trebuia sau nu să poarte gluga ascuțită, trezind proteste mîndre, cum că nu era femeie mai atentă decît ea cu onoarea soțului. Dar, cînd acest om cumsecade, astfel încurajat, se pregătea să plece cu capul gol, femeia îl chemă înapoi și-l sfătui ca, pentru orice eventualitate, să-și pună gluga.

„Ce știe un soț?" gîndi avocatul; și o întreagă literatură de înșelătorii feminine, de trădări făcute de femei cu o viclenie diabolică, veni să-i alimenteze sentimentul de autocompătimire căruia i se abandonă cu disperarea unui orb (comparația îi fulgeră în minte) care se gîndește la propria sa nenorocire. Și, într-adevăr, se simți într-o situație de orbire fizică, asaltat de întunericul compact în care se ascundeau anii pe care îi trăise soția lui înainte ca el s-o cunoască, vremea în care el o lăsa singură, libertatea de care se bucura, sentimentele pe care le avea cu adevărat, lucrurile la care se gîndea cu adevărat. „Trebuie multă filozofie", își spuse ; și o găsi în imaginea lui Marc Aureliu, înaltă și imobilă în fața goliciunii labile și lubrice a Mesalinei ; căci, cine știe cum, se înrădăcinase în el convingerea că Mesalina fusese soția lui Marc Aureliu și că acesta devenise filozof pentru a-și da un echilibru în nenorocirile sale conjugale.

Filozofia pluti ușor prin club întreaga seară. Erau acolo și judecătorul Rivera și avocatul Lanzarotta, care desigur — și se vedea după culoarea feței și după ochii pierduți — simulau o indiferență senină ; și, de altfel, erau mulți cei care-și ascundeau jena, neliniștea, teama. Chiar și avocatul Vaccagnino, deși se găsea, în ochii celorlalți, în situația fericită de a număra printre rudele soției doar un văr care locuia la Detroit, dar nu fusese văzut niciodată în orașul lor, și o mătușă călugăriță claustrată.

Topograful Favara făcuse tot ce putuse pentru a se scutura de orice preocupare ; cum a

părăsit clubul, a alergat să ia un interogatoriu strîns soției, folosind (se șoptea) și metode forte; și dat fiind că doamna a negat, a negat cu disperare, de a fi comis acel păcat și de a fi scris acea scrisoare, Favara a hotărît că nu era decît un singur lucru de făcut : să alerge la Milano, să-l găsească pe Părintele Lucchesini și să-l convingă să-i arate acea scrisoare. Pentru eventualitatea că Părintele Lucchesini nu s-ar fi lăsat convins de bună voie, își pusese un revolver în buzunar. De aceea doamna, cum a ieșit soțul său, i-a telefonat inginerului Basicò, să-și salveze asociatul și prietenul de la catastrofă ; iar inginerul, care era un adevărat prieten, alergă la aeroportul din Catania, calculînd că Favara, plecat cu trenul, cum îl asigurase șeful gării, ar fi ajuns la Milano a doua zi. Dar, oricît de prieten ar fi fost, înainte de a pleca a vrut să-l informeze pe doctorul Militello, adică pe toți membrii clubului, de misiunea delicată și secretă pe care se pregătea s-o îndeplinească.

De aceea, toți aplicau acum filozofia, cazului lui Favara, spunînd că bănuielile care-l cuprinseseră erau nefondate, dar sperînd cu tărie ca acestea să se dovedească fondate. Au ajuns chiar să proclame că scrisoarea trebuie să fi fost trimisă de vreun deștept din Maddà : tocmai pentru a provoca ceea ce se întîmplase ; și că era de neconceput o asemenea nesocotință din partea unei doamne.

— Dacă-l găsesc, spuse profesorul Cozzo, îi sucesc gîtul, pe Dumnezeul meu.

Cozzo fiind burlac, toți se minunară.

— Da' tu ce amestec ai ?

— Ştiu eu ce amestec am, răspunse Cozzo bătînd nervos cu pumnul strîns al mîinii drepte în palma stîngă. Şi într-adevăr, avea un amestec : avea o întîlnire, prima, cu doamna Nicasio; într-un hotel din capitala provinciei ; dar doamna i-o contramandase, spunînd că nu putea spune tocmai în acea zi soţului că se ducea singură în oraş să facă cumpărăturile obişnuite, pentru că profesorul fusese nervos la masă, prost dispus şi plin de bănuieli.

Atitudinea lui Cozzo a trezit un nou val de bănuieli, dar tot reţinute, tot ascunse ; şi chiar şi în profesorul Nicasio, care era de faţă, făcîndu-l să-şi amintească acel bal din timpul carnavalului la care aproape toată seara soţia sa dansase cu Cozzo (iar acasă, după aceea, se certaseră).

A fost, de fapt, o seară lungă pentru unii ; pentru alţii prea scurtă.

Ca în fiecare seară, avocatul Zarbo se culcă înaintea soţiei. Avusese o zi proastă, cu scrisoarea aceea : la tribunal, la club, şi în sine însuşi mai ales, fusese frămîntat de resentiment şi de milă, de dragoste şi de ură. Nu ca ceilalţi. El ştia, ştiuse totdeauna.

Luă cartea, o deschise la pagina însemnată. Citi cîteva pagini, dar între ochi şi gîndire căzuse parcă un văl, gîndirea separîndu-se în chip dureros. Cînd ridică privirea de pe carte, aproape se sperie văzîndu-şi soţia goală, cu braţele ridicate, cu capul acoperit de cămaşa de noapte pe care şi-o îmbrăca. Şi i se păru momentul potrivit pentru a o întreba, cu o voce albă, cu un ton calm :

— De ce i-ai scris Părintelui Lucchesini ?

Faţa ei păru sfîşiată, îngheţată într-o strîmbătură de rătăcire, de frică. Aproape strigă :

— Cine ţi-a spus ?

— Nimeni, am înţeles imediat că era scrisoarea ta.

— De ce ? Cum ?

— Pentru că ştiam.

Ea căzu în genunchi, îşi afundă faţa în marginea patului ca pentru a-şi sufoca urletul :

— Deci ştiai ? Ştiai ! şi rămase aşa, zguduită de sughiţuri fără glas.

El începu să-i spună despre dragostea lui şi despre durerea lui ; şi o privea cu un dispreţ duios, cu o milă amestecată cu dorinţă şi ruşine. Şi cînd ceea ce spunea ajunse la plînsete, la lacrimi, se apropie să o ridice, să o tragă spre el.

Dar abia o atinse, că soţia lui se ridică deodată. Rîdea, în ochi şi pe buze cu un rînjet rău, rece, imobil. Întinse spre el mîna cu pumnul strîns, iar din gură îi ieşi, isteric şi sfîşietor, behăitul berbecului :

— Beeeee... beeeee...

Apocrife asupra cazului Crowley

Pentru șeful poliției.

A se cerceta și raporta asupra vieții pe care o duce la Cefalú cetățeanul englez Edward Alexander Crowley.

M.

Excelenței Sale Benito Mussolini
Șeful Guvernului

Roma, 15 iulie 1924

Referitor la nota Excelenței Voastre, prin care se ordonau cercetări privindu-l pe cetățeanul englez E.A. Crowley, în prezent cu reședința la Cefalú (Palermo), transcriu punctele esențiale ale raportului primit acum de la Comisariatul Poliției Secrete din acea localitate.

„Numitul Edward Alexander Crowley, născut la Learnington, la 12 octombrie 1875, trăiește într-o vilă, situată la circa trei kilometri de localitate, încă din aprilie 1920. Plătește regulat chiria anuală proprietarilor, care se plîng numai de mania lui Crowley de a picta în frescă pereții și cu imagini, după cît se pare, nu tocmai conforme cu decența ; dar proprietarii nu au avut niciodată posibilitatea să vadă vila, de cînd au închiriat-o lui Crowley, și doar din zvonurile

care circulă în sat știu despre mania englezului. Zvonuri alimentate de faptul că împreună cu Crowley locuiesc nu mai puțin de cinci femei, relativ tinere și care se țin bine (în afară de trei copii, dintre care un negru și un mulatru), asupra cărora fantezia unui sat ca acesta se descătușază și deformează totul în așa măsură, încît e greu să deosebești, în tot ce se povestește, adevărul de neadevăr. Se pare, în orice caz, că ciudățeniile care i se reproșează în sat lui Crowley se reduc la un mod de viață natural : copiii, femeile și chiar Crowley au fost văzuți goi, făcînd plajă ; din partea vecinilor, însă, nu au parvenit plîngeri la acest comisariat. Se pare, de altfel, că țăranii din regiune se ocupă activ cu spionarea vilei, bine împrejmuite, a englezului, bucurîndu-se de goliciunea tinerelor femei, bucurie pe seama căreia apoi, în tot satul, se fabulează pînă la scandal. Despre aceasta am fost avertizați de către Excelența Sa Episcopul, dar o cercetare a noastră, făcută cu multă discreție, nu a confirmat altceva decît violarea de către țăranii din regiunea acelui drept la libertatea privată pe care-l are orice cetățean și la care țin mai ales englezii. S-a considerat, de aceea, să nu se dea urmare cercetării, asigurînd însă pe Excelența Sa Episcopul că cele ce se-ntîmplau în vila lui Crowley nu scapă atenției noastre și că la prima violare, comisă de locuitorii vilei, a legilor țării noastre, vom adopta cu promptitudine și hotărîre măsurile necesare.

Rezumînd : desigur, Crowley duce o viață în afara normelor comune, dar într-un fel mai mult

misterios decît scandalos ; tocmai din cauza misterului, prezența sa la Cefalú e un element de îngrijorare. În ce privește o eventuală activitate de spionaj sau îndreptată împotriva siguranței Statului Italian, credem că bănuiala e cu totul neîntemeiată ; ajunge faptul că raporturile sale cu lumea exterioară se reduc pur și simplu la aprovizionare, care de regulă se face o dată pe lună într-un magazin din localitate. De unde se deduce că pîinea e făcută de femei, deoarece vila e dotată cu un cuptor cu lemne ; în schimb carnea, admițînd că mănîncă așa ceva, provine din creșterea de capre și animale domestice, căreia i se dedică mica comunitate."

În așteptarea unor noi ordine, cu salut fascist,

Șeful poliției
gen. E. DE BONO

Notiță pentru șeful poliției.

Cercetările asupra englezului Crowley trebuie să continue. A se face o constatare la fața locului. A se raporta. Cine a spus că e suspectat de spionaj ? Cel care e preocupat în privința conaționalului său e ambasadorul englez ; se teme, pentru bună reputație a Angliei, să nu iasă scandal în Italia. Mie puțin îmi pasă.

M.

Excelenței sale Benito Mussolini
Șeful Guvernului

Roma, 11 septembrie 1924

Pe baza dispozițiilor primite de la Excelența Voastră în legătură cu supusul englez Edward Alexander Crowley, în prezent cu reședința la Cefalú (Palermo), transmitem raportul Comisarului de P.S. din acea localitate.

Cu salut fascist,

Șeful poliției
gen. E. DE BONO

Excelenței Sale Șeful Poliției
Roma

Subsemnatul, în urma celor dispuse de Excelența Voastră prin scrisoarea din 20 iulie 1924, prot. 19 328, am trecut la executarea delicatei misiuni cu toată grija. Înainte de toate, pentru a evita nașterea unor incidente cu Autoritatea Judecătorească, l-am informat de misiunea primită pe domnul Procuror al Regelui de la tribunalul din Cefalú, așa încît descinderea la fața locului în vila locuită de Crowley să aibă loc în conformitate cu legea și la un eventual protest al englezului privind intruziunea noastră în viața lui particulară, să nu primim observațiile Procurorului. Acesta nu a aderat imediat și fără ezitări la cererea subsemnatului, cu toată motivarea că e vorba de interese superioare și poate chiar de siguranța patriei, la care aspira ancheta împotriva lui Crowley. De aici, întîrzierea în a o încunoștința pe Excelența Voastră de ceea ce subsemnatul a putut în sfîrșit constata personal.

Cercetarea la fața locului în vila locuită de Crowley a fost efectuată de către subsemnatul, ajutat de brigadierul Lo Turco Angelo și de agentul Vasta Bartolomeo, în dimineața zilei de 7, luna curentă, însoțiți de profesorul Paolo D'Alunzio, docent de limba engleză la școala tehnică din localitate, care a fost chemat de subsemnatul pentru a servi, eventual, de interpret. Dar în realitate nu a fost nevoie de ajutorul lui, Crowley vorbind o italiană destul de inteligibilă. Prezența profesorului a fost totuși utilă pentru un detaliu de care vom vorbi în cele ce urmează.

Crowley a manifestat la început o oarecare indignare pentru faptul că în Italia o persoană, care nu a violat nicicum legea și nici nu a dat naștere la vreun scandal, poate fi supusă la o cercetare în opoziție flagrantă cu principiul elementar al libertății individuale ; dar imediat a adoptat o atitudine de condescendență și chiar de amuzament, jucînd parcă rolul ghidului dintr-un muzeu, nu fără a explica mai întîi filozofia pe baza căreia trăiau și erau martore persoanele și lucrurile din jurul său. Care filozofie, dacă subsemnatului îi e permis să facă apel la amintirea studiilor sale liceale, reiese aproximativ din amestecul unor elemente din civilizațiile antice medio-orientale, magie și astrologie, cu elemente ale unui epicurism denaturat și curent în accepția horațiană a dictonului *Epicuri grege porcum*. Dar cu un revers de pesimism feroce, și totul subliniat printr-un ritual de extracție în

același timp catolică și masonică, judecînd după obiectele care servesc la acest ritual și care ne-au fost arătate și explicate. Nu lipsesc, desigur, lanțuri și instrumente de flagelare ; în această religie pe care Crowley consideră că a fondat-o, religie a soarelui și a sîngelui, plăcerea e rodul durerii. Dar al durerii altuia, probabil, chiar dacă profesorul D'Alunzio afirmă că în Anglia, pentru a ajunge la plăcere, se întîlnesc adeseori practicile de flagelări reciproce sau de autoflagelări.

Subsemnatul a constatat de asemenea că sînt adevărate zvonurile privind picturile în frescă răspîndite de Crowley pe pereții interiori ai vilei : picturi care reprezintă, nu fără talent, poziții ciudate de împreunări dar și scene de perversiune și de sodomie și subliniază, sub formă aproape de motive ornamentale repetate, acele părți ale corpului omenesc pe care decența le cere acoperite și nepronunțate. Crowley a vrut să-l convingă pe subsemnatul că viața nu constă din altceva și nu înseamnă altceva decît lucrurile reprezentate și practicate de el și că, în realitate, orice gînd și acțiune a omului decurg din acele lucruri și, sub forme diferite, le realizează pe acestea. Astfel, a ajuns să se declare admirator al fascismului și al șefului său, fericit de a se afla ca oaspete într-o țară ca Italia ; căci, în acest moment, grație fascismului, Italia i se pare țara în care găsește cele mai multe elemente comune cu viziunea sa despre viață. Acest com-

pliment a fost considerat de subsemnatul că trebuie respins ; dar Crowley a insistat cu argumente înşelătoare şi forţate, deşi nu lipsite de inteligenţă. Mai tîrziu, descoperind subsemnatul o piatră pătrată pe care erau urme evidente de sînge, şi întrebînd la ce folosea, Crowley a răspuns că pe ea se făceau sacrificiile. Dar a adăogat o frază în engleză din care subsemnatul nu a prins decît numele de Matteotti ; şi profesorul D'Alunzio ne-a explicat apoi că Crowley spusese textual : „deputatul Matteotti a fost omorît în altă parte". Poate nu fără ironie.

În ce le priveşte pe femei, deşi e de presupus că trăiesc într-un fel de sclavie, nu par şi nici nu s-au declarat nefericite. Evident, au pentru Crowley o adoraţie necondiţionată.

Copiii, în momentul descinderii noastre, dormeau sub un copac. Par sănătoşi.

În definitiv, impresiile obţinute de către subsemnatul sînt total negative şi ar fi suficiente pentru a motiva o expulzare a lui Crowley din Italia, cu atît mai mult cu cît au fost strînse mărturii ale ţăranilor din regiune, în care se afirmă că de mai multe ori au fost văzute femeile lui Crowley, cînd una cînd alta, legate goale de o stîncă, lăsate în soare în orele de arşiţă.

Aşteptînd ordinele, cu salut fascist,

Cefalú, 8 septembrie 1924

Comisarul
A. CAMINITI

Pentru şeful poliţiei

A se proceda urgent la expulzarea din Italia a domnului Crowley.

Comisarul din Cefalú e un cretin.

M.

Pentru Ministrul de externe

A se informa ambasadorul Marii Britanii că s-a decis de către Ministrul de interne expulzarea din Italia a domnului Crowley.

M.

Western de tip italian

Un sat mare, aproape un oraș, la granița dintre provinciile Palermo și Trapani, în anii primului război mondial. Și ca și cum asta n-ar fi fost de-ajuns, satul are un război intern : nu mai puțin sîngeros, cu o frecvență de asasinați egală cu cea a cetățenilor care cad pe front. Două facțiuni ale mafiei sînt puse pe răfuială de multă vreme. O medie de doi morți pe lună. Și de fiecare dată, satul întreg știe din ce parte a venit glonțul și cui îi revine glonțul de răspuns. Și o știu și polițiștii. Aproape un joc, cu regulile unui joc. Tinerii mafioți care vor să urce, bătrînii care-și apără pozițiile. Cade un membru al unei facțiuni, cade și un membru al celeilalte facțiuni. Șefii stau liniștiți : așteaptă să ajungă la învoială. În cel mai rău caz, unul din cei doi, șeful bătrînilor sau șeful tinerilor, va cădea după învoială, după împăcare ; în plină împăcare.

Dar iată că la un moment dat aria răzbunărilor se accelerează, urcă în scara ierarhică. De obicei, accelerarea și urcarea ierarhică a *vendettei* e manifestarea dorinței de pace a celui care o promovează : și e momentul în care din satele vecine se pornesc patriarhii pentru a intervieva cele două părți, pentru a le reuni, pentru a-i convinge pe tineri că nu pot avea totul și pe bătrîni că nu pot păstra totul. Armistițiul, tratatul. Și apoi, după ce s-a înfăptuit unirea, și cu asentimentul tacit și total al celor uniți, eliminarea unuia dintre cei doi șefi : emigrarea, pensionarea sau moartea. Dar uneori nu e așa. Patriarhii sosesc, delegații celor două facțiuni se întîlnesc ; dar între timp, împotriva oricărei uzanțe și așteptări, ritmul execuțiilor continuă; ba chiar mai agitat și implacabil. Cele două părți se acuză, în fața patriarhilor, în mod reciproc de nelealitate. Satul nu mai înțelege nimic din ceea ce se întîmplă. Și nici polițiștii. Din fericire patriarhii au mintea limpede, judecata clară. Reunesc încă o dată cele două delegații, fac o listă a victimelor din ultimele șase luni și „pe-ăsta l-am omorît noi", „pe-ăsta noi", „pe-ăsta noi nu" și „noi nici atît", ajung la concluzia deconcertantă că două treimi au fost aranjați de mînă străină și uneia și alteia din facțiuni. Există deci o a treia facțiune secretă, invizibilă, care se dedică exterminării ambelor facțiuni, existente aproape oficial ? Sau e cineva care se răzbună singur, un lup solitar, un nebun care se dedică sportului de a omorî mafioți dintr-o parte și din cealaltă ? Tulburarea e mare. Chiar printre polițiști ; aceștia, deși îi culeg pe cei căzuți cu o oarecare satisfacție (căci au fost lichidați de niște criminali, mafioții aceia care n-ar fi fost niciodată înfundați cu probe), în acel moment, cu toată treaba pe care-o aveau cu dezertorii, așteptau și doreau ca *vendetta* din localitate să se stingă.

Patriarhii, după ce au pus problema aşa cum trebuie, le-au ordonat acelor facţiuni să se grăbească s-o rezolve : şi au luat-o din loc, dat fiind că, de-aici înainte, nici una din cele două părţi, nici chiar împreună, nu erau în stare să le garanteze imunitatea. Mafioţii din sat au început să cerceteze ; dar frica, faptul că se simţeau obiectul unei răzbunări de necercetat sau al unui capriciu asasin, că se găseau pe neaşteptate în condiţiile în care persoanele cinstite se găsiseră totdeauna în raport cu ei, îi descumpănea şi-i moleşea. N-au găsit altceva mai bun decît să-i roage pe oamenii lor politici să le ceară poliţiştilor o cercetare serioasă, riguroasă, eficientă ; deşi nutreau îndoiala că tocmai poliţiştii, nereuşind să-i distrugă în baza legii, să se dedice acelei vînători mai întunecate şi mai sigure. Dacă guvernul, pentru a evita suprapopularea, răspîndea din cînd în cînd holera, de ce să nu te gîndeşti că poliţiştii se dedicau eliminării secrete a mafioţilor ?

Hărţuielile necunoscutului, sau ale necunoscuţilor, continuă. Cade şi şeful facţiunii bătrînilor. În sat domneşte un vînt de libertate şi în acelaşi timp de spaimă. Poliţiştii nu ştiu încotro s-o apuce. Mafioţii sînt îngroziţi. Dar imediat după înmormîntarea solemnă a şefului, la care participase întregul sat, prefăcîndu-se plin de regrete, mafioţii îşi pierd acel aer de rătăcire, de teamă. Se-nţelege că acum ştiu de la cine vin loviturile şi că zilele acestuia sînt numărate. Un şef este un şef chiar şi în moarte ; nu se ştie cum, bătrînul muribund reuşise să transmită un

semn, un indiciu ; iar prietenii săi au ajuns să descopere identitatea asasinului. E vorba de o persoană cu neputinţă de suspectat : un funcţionar serios, stimat ; cu o fire puţin închisă, cu o viaţă izolată ; dar nimeni în sat, în afara mafioţilor care ştiau acum, nu l-ar fi crezut vreodată în stare de urmărirea aceea lungă, nemiloasă şi precisă, care pînă în acea clipă oferise necroscopiei atîtea dintre persoanele pe care poliţiştii nu reuşeau să le ţină arestate mai mult de cîteva ore. Şi mafioţii îşi aduseseră aminte şi de motivul pentru care, după atîţia ani, ura acelui om împotriva lor explodase la rece, calculată lucid şi executată sigur. Era vorba, dacă mai e nevoie s-o spunem, de o femeie.

Încă de pe cînd era student, îi făcuse curte unei fete de familie nu tocmai sigur nobilă, dar sigur bogată. După ce-şi luase licenţa, avînd siguranţa dragostei care-i lega, făcuse nişte încercări pe lîngă familia ei pentru a ajunge la căsătorie. Fusese respins : pentru că era sărac, şi, avînd în vedere sărăcia de la care pleca, nici viitorul său profesional nu era sigur. Dar corespondenţa cu fata a continuat ; sentimentele celor doi tineri au devenit mai puternice în faţa dificultăţilor ce trebuiau învinse. Şi atunci rudele nobile şi bogate ale fetei au apelat la mafie. Şeful, bătrînul şi temutul şef, l-a chemat pe tînărul licenţiat ; cu proverbe şi exemple a încercat să-l convingă să renunţe ; nereuşind aşa, a trecut la ameninţări directe. Tînărului nu i-a păsat ; dar au făcut o impresie grozavă asupra fetei. Aceasta, de frică să nu se realizeze

poate la un moment dat nefasta amenințare, a trecut la demonstrația practică a faptului că dragostea aceea era în orice caz imposibilă ; și s-a căsătorit cu unul din lumea ei. Tînărul s-a posomorît, dar nu a dat semne de disperare sau de furie. A început, evident, să-și pregătească răzbunarea.

Acum, prin urmare, mafioții îl descoperiseră. Și era condamnat. Îl aleseră pentru executarea condamnării pe fiul bătrînului șef ; avea dreptul la aceasta prin doliul recent și prin gradul defunctului său tată. Au fost studiate cu grijă obiceiurile condamnatului, topografia zonei în care locuia și a casei sale. Dar nu s-a ținut seamă de faptul că tot satul înțelesese că mafioții știau : își redobîndiseră aroganța obișnuită, nu se mai temeau de pericolul necunoscut. Și înainte de oricine, acest lucru fusese înțeles de condamnat.

Pe-nnoptate, tînărul răzbunător a ieșit din casă, îmbărbătat de ultimele recomandări materne. Casa funcționarului nu era departe. S-a pus la pîndă, așteptîndu-l să se-ntoarcă acasă ; sau a încercat să intre în casă pentru a-l surprinde în somn ; sau a bătut la ușă și l-a strigat, crezînd că va apare la o fereastră anume, la un anume balcon. Fapt e că cel care trebuia să fie victima sa, l-a simțit, l-a ocolit. Văduva șefului, mama tînărului delegat cu *vendetta,* auzi o împușcătură ; crezu *vendetta* încheiată, așteptă întoarcerea fiului cu o neliniște care creștea dureros cu fiece minut ce trecea. La un moment dat, a avut revelația atroce a ceea ce se-ntîmplase cu adevărat. A ieșit din casă și l-a găsit pe fiul ei mort în fața casei omului care în noaptea aceea, conform planurilor și înțelegerii, ar fi trebuit să fie ucis. Își luă în brațe fiul mort, îl duse acasă, îl puse pe pat și apoi, a doua zi, spuse că murise pe patul acela, din cauza rănii primite cine știe de unde și de la cine. Nici un cuvînt polițiștilor despre cine ar fi putut să-l omoare. Dar prietenii au înțeles, au știut, au pregătit cu mai multă grijă *vendetta.*

În amurgul unei zile de vară, la ora la care toți stau în piață să respire prima răcoare a serii, așezați în fața cluburilor, a cafenelelor, a magazinelor (și se afla în fața unei farmacii și omul care o primă dată reușise să zădărnicească condamnarea), cineva încercă să pornească motorul unui automobil. Învîrtea manivela, și motorul răspundea cu un zgomot violent de fierărie și cu un pîrîit prelung care semăna cu cel al unei mitraliere. Cînd zgomotul asurzitor se stinse, în fața farmaciei, abandonat pe scaun, se afla, cu inima străpunsă de o împușcătură de flintă, cadavrul omului care reușise să semene moartea și frica în rîndurile uneia dintre mafiile cele mai oțelite din Sicilia.

Proces pentru violenţă

În dimineaţa de 8 decembrie 1870, zi de sărbătoare închinată Imaculatei Concepţiuni, la Bottanuco, sat din provincia Bergamo, care avea atunci o mie de suflete, dintre care fără-ndoială, măcar unul era negru, o fată de paisprezece ani, slujnică la familia ţăranilor Ravasio, cerînd voie stăpînilor şi promiţînd să se-ntoarcă seara, se îndreptă spre satul vecin Suisio, unde avea rude. Ieşi din casă împreună cu stăpîna, dar se despărţiră puţin după aceea. Era ora şapte sau ceva mai mult, şi deci nu se luminase încă de tot. Stăpîna, dată fiind ora, drumul pustiu, vremea proastă, o privi îndepărtîndu-se cu o nelinişte nedesluşită. Curînd după aceea, îndreptîndu-se deja spre Madone, auzi nişte vaiete ascuţite, ca de lup ; şi fu sigură că sînt de lup, căci era zăpadă şi, pentru lupi, se ştie, e greu de tot cînd e zăpadă. Faptul că vaietele veneau de unde dispăruse fata, nu au neliniştit-o pe moment ; nu exista nici un precedent în care lupii să atace, prin părţile acelea, oamenii. Îşi aminti de asta după două zile, pe seara de 10 ; căci fata nu se-ntorsese în seara de 8, nici a doua zi ; şi nu ajunsese niciodată la Suisio.

Au găsit-o sub acoperişul unui grajd. „Nefericita copilă zăcea pe pămînt, complet goală,

avînd încălţat doar piciorul stîng cu un ciorap, iar trupul prezenta urmele celei mai feroce siluiri. Sluţit de numeroase răni, era aproape tăiat în două, în lung, lipsindu-i unele părţi şi în primul rînd viscerele. Acestea au fost găsite în scorbura unui copac. Într-o cocioabă din apropiere s-a găsit o parte din pulpa piciorului drept şi o iconiţă cu Papa Pius al IX-lea, care-i aparţinea fetei. Sub un morman de tulpini de porumb, pe moşia alăturată, au fost găsite hainele, iar o batistă de-a ei a fost ridicată de pe drum, din mijlocul zăpezii. În sfîrşit, s-a observat imediat că lîngă cadavru se aflau aşezate într-o simetrie ciudată zece ace de cap pe care nefericita obişnuia să le poarte în păr“ (din acest amănunt şi din altele aflate apoi din mărturii, s-a ajuns să se atribuie sărmanei Giovannina Motta, în momentul în care iese din căsuţa familiei Ravasio pentru a merge către moarte, imaginea Luciei care se pregăteşte de nuntă : „Părul negru şi tineresc, cu cărarea albă şi subţire deasupra frunţii, se răsucea la spate în numeroase cercuri de cozi împletite, străpunse de ace lungi de argint, care se desfăceau în chip de raze ale unei aureole, cum mai obişnuiesc încă ţărăncile din provincia Milano. În jurul gîtului avea un şirag de granate...“, dar şiragul Giovanninei era de „corali fini“).

Acele erau aşezate pe jos ca o aureolă ; asasinul a vrut poate să copieze felul în care erau aşezate în părul fetei, sau să reprezinte un chivot. Pe haine nu erau urme de sînge, semn că fata fusese dezbrăcată înainte de a fi ucisă.

Antebrațul drept fracturat, picioarele zgîriate, gura plină de pămînt, au dus la deducția că fata s-ar fi apărat și ar fi strigat.

Primele bănuieli căzură pe un zidar din Suisio, un oarecare Abramo Esposito, care a fost arestat. Numele de familie sugerează un meridional. Suspectat, pentru că e meridional ? Dar nu avea nici o legătură cu toate astea, avea „un alibi neîndoielnic" ; și i s-a dat drumul „foarte repede", dar printr-o sentință a tribunalului din Bergamo ; adică după cîteva luni de pușcărie. O dată eliberat Esposito, nimeni n-a mai știut de unde să-nceapă cercetările, spre cine să-și îndrepte bănuielile. În sat, însă, stăruia impresia acelei crime îngrozitoare, îngrijorarea din cauza asasinului acela, liber încă. De aceea, pe 27 august 1871, într-o duminică, ziua Sfintelor Moaște, fu suficientă o absență de două ore a soției sale, de la șase la opt, pentru ca țăranul Antonio Frigeni să se agite s-o caute. O găsi aproape de locul unde ea îi spusese că se duce : într-un cîmp de porumb, complet goală și nu mai puțin siluită decît tînăra Motta. „Avea pe gît o echimoză mare și adîncă și pielea sfîșiată prin strangularea cu sfoară chiar în acel loc, sfoară care trebuie să-i fi fost aruncată pe la spate ca un laț, și pe care ea încercase în zadar s-o smulgă, cum o arătau zgîrieturile găsite pe ambele părți ale gîtului. Sufocarea fusese într-adevăr, cum au apreciat experții, singura cauză a morții sale. Dar după ce murise, cadavrul său nu fusese respectat. S-au găsit răni mari la abdomen, pe brațul drept, pe ceafă, pe șolduri,

toate făcute după ce-și dăduse sufletul, cu un instrument bine ascuțit și cu tăiș, probabil cu o seceră. Din rana adîncă care-i deschidea stomacul ieșeau intestinele. În spate s-au găsit înfipte trei ace..." Acele de păr, așezate în triunghi perfect, cu vîrful în direcția cefii.

Și de data asta au încercat să aresteze imediat pe cineva. Alegerea căzu pe Luigi Comerio, țăran din Suisio, pe motivul că „îi plăcuse Elisabetta Pagnoncelli și chiar încercase s-o facă să-și uite îndatoririle conjugale". Dar nu a reieșit că o plăcuse vreodată pe tînăra Motta, și avea de altfel un alibi de neatacat.

Trecură șase luni, iar cercetările se stinseseră cu totul, anchetatorii și lumea se resemnase să nu afle dezlegarea misterului, cînd pe neașteptate, prin descoperirea unor fapte ascunse pînă atunci, începu să se pronunțe numele lui Vincenzo Verzeni. „Acesta era un tînăr de douăzeci de ani, născut și locuind la Bottanuco, dintr-o familie bogată de țărani. Considerat pînă atunci un tînăr cinstit, înclinat spre practici religioase, străin de orice viciu, nimeni nu l-ar fi crezut niciodată în stare de crime atît de atroce, dacă nu s-ar fi răspîndit vestea unor fapte, asupra cărora se păstrase pînă atunci cea mai perfectă tăcere."

Cu patru ani în urmă, într-o oarecare zi de sărbătoare (sărbătorile religioase și duminicile revin mereu în faptele atribuite lui Verzeni), în amurg, o fată de doisprezece ani, Marianna Verzeni, e atacată în patul ei, în timp ce se odihnește sau chiar doarme. O pernă pe față, o mînă

care o strînge de gît. Fata reușește să scape, cît să poată striga, agresorul fuge. O vecină l-a văzut pe Vincenzo Verzeni, vărul fetei, care locuia în casa de alături, ieșind din casa lui, intrînd în casa rudelor sale, pe furiș, cu grijă, și ieșind după cîteva minute. După cîteva clipe, auzise strigătele fetei : cîteva clipe după ce Verzeni ieșise, nu încape nici o îndoială. Mai coerentă, o mătușă a fetei spune că a auzit mai întîi strigătele, iar apoi l-a văzut pe Verzeni pe scară, plecînd. Verzeni a susținut că a venit în fugă auzind strigătele, dar văzînd-o pe fată goală, rușinat, s-a retras imediat.

Cu trei ani în urmă, venind din împrejurimi, în zori, pe cînd se îndreptau spre biserica parohială pentru a asculta liturghia, două femei au fost atacate una după alta, la scurt interval de timp : Barbara Bravi, apucată de atacator de gît, a strigat și l-a silit să fugă ; mai voinică și mai curajoasă, Margherita Sala a reacționat, apucîndu-l de cămașă și de buza de jos, și luptîndu-se îndelung, a reușit să scape și să fugă. Nici una nici alta nu l-a recunoscut pe om, dar amănuntele pe care le-au reținut — vigoare tinerească, constituție robustă, statura, haina de stofă groasă și mițoasă numită *pelucc* — puteau foarte bine să aparțină lui Verzeni. În plus, un oarecare Pozzi, chiar în dimineața aceea, îl întîlnise pe-acolo, și observase pe obrazul stîng al lui Verzeni o zgîrietură (dar nu pe buza de jos).

În aceeași lună, în decembrie, Angela Previtali de doisprezece ani, mergînd la școală (era

zi de lucru, dar trebuie să fi fost vreo sărbătoare religioasă) se întîlni cu Vincenzo Verzeni care, fără s-o bruscheze și spunîndu-i doar „hai, hai“, luînd-o de mînă încercă s-o ducă spre grajdul sub care fusese apoi găsită masacrată Giovannina Motta. Fata, la-nceput, se lăsă dusă, apoi strigă și fugi. Verzeni, calm, mai merse puțin după ea.

Aprilie 1871 : țăranca Maria Galli întîlnește un necunoscut, pe care îl recunoaște apoi a fi Verzeni, care îi smulge basmaua de pe cap și fuge cu ea. Pe 26 august al aceluiași an, deci cu o zi înainte de asasinarea Elisabettei Pagnoncelli, țesătoarea Maria Previtali, de nouăsprezece ani, e urmărită și, la un moment dat, atacată de Verzeni, „binecunoscut“ ei, fiindu-i văr. Reuși s-o arunce pe jos și să-i ridice fustele, dar deoarece ea striga, Verzeni, care o ținea de gît, îi dădu drumul ca să meargă să se uite pe drum dacă nu venea cineva. Cînd se întoarse, iar ea se ridicase, „îi luă ambele mîini, i le ținu cîtăva vreme într-ale sale, fără a spune nici un cuvînt, iar la rugămințile ei, o lăsă să plece“.

La aceste fapte, cine știe de ce atît de tîrziu ieșite la iveală și adunate laolaltă, se adăogară două mărturii nu mai puțin tîrzii : ale Rosei și Carolinei Previtali, care, în dimineața de 8 decembrie 1870 îl văzuseră la locul crimei, sub acoperișul grajdului pe Verzeni, chiar și după ce au auzit strigăte venind din acel loc, strigăte care cereau ajutor și gemete (dar nu o văzuseră pe Giovannina, nici moartă, nici înainte ; și nici nu se alarmaseră din cauza acelor strigăte);

și a lui Giovanni Bravi, care îl văzuse pe Verzeni, pe 27 august 1871, în locul unde a fost apoi găsită Elisabetta Pagnoncelli, aproximativ la ora la care se presupune că fusese asasinată.

Dar la proces, iată că se produce o lovitură de teatru : Carolina Previtali, interogată dacă acel tînăr văzut sub acoperiș seamănă cu Verzeni, neagă cu hotărîre. I se atrage atenția că în timpul instrucției declarase că-l recunoaște. Neagă că ar fi declarat așa ceva. E confruntată cu tatăl ei, care spune că a auzit-o zicînd că tînărul acela semăna foarte bine cu Verzeni. Neagă. „Eu nu am spus nimic“, repetă într-una. Procurorul cere arestarea ei și deschiderea imediată a procesului. Curtea se retrage, lăsînd sala agitată, cu Previtali care o imploră pe fiică-sa să-l recunoască pe Verzeni. Cînd reintră curtea, fata cere iertare, se declară convinsă că omul pe care l-a văzut sub acoperiș „semăna mult cu numitul Verzeni“. Și procesul continuă mai abitir. Verzeni, însă, neagă mai departe. Împotriva lui nu sînt decît indicii. Mărturiile cam șchioapătă. Cea mai gravă, cea a verișoarei sale Maria Previtali, nu reușește să confere intenția de crimă unui fapt pe care, pe moment, tînăra îl considerase un atentat brusc la virtutea ei, încheiat lamentabil prin gestul de a-i ține mîinile într-ale sale, pe tăcute ; abia apoi, după apariția celor două cadavre, Verzeni fiind bănuit și detestat ca orice asasin, faptul dobîndise în amintirea ei caracterul de întîmplare înspăimîntătoare, evitată din fericire.

Dar imputatul nu avea nici un alibi, în afară de liturghii : ascultase trei în ziua în care a fost asasinată Motta ; trei în ziua în care a fost asasinată Pagnoncelli. Și de amîndouă dățile se spovedise și se împărtășise. Dar merită să cităm unele pasaje din interogatoriu.

PREȘEDINTELE : Cu cît timp înainte de nenorocire ai văzut-o pe Motta ?

ACUZATUL : În octombrie, pe cîmp, la săpat.

PREȘEDINTELE : Ai auzit ceva despre ea ?

ACUZATUL : Da, știți și dumneavoastră... *(Rîsete.)*

PREȘEDINTELE : Da, dar aș vrea să aud și de la dumneata.

ACUZATUL : Era complet desfigurată, asasinată, nu mai putea fi nici măcar recunoscută, nu era îmbrăcată, era goală...

PREȘEDINTELE : Goală ?

ACUZATUL : Da, goală, nu avea nimic pe ea...

PREȘEDINTELE : Trupul era întreg ?

ACUZATUL : Nu... Despicat în două, în față și-n spate...

PREȘEDINTELE : Capul ?

ACUZATUL : Nu l-am putut vedea.

PREȘEDINTELE : Cînd ai văzut-o ?

ACUZATUL : După prima liturghie, în ziua în care au găsit-o. Eram acolo cu ceilalți...

PREȘEDINTELE : Cum ai aflat de lucrul ăsta?

ACUZATUL : Am rămas acolo... Ce să spun? Am aflat de la lume.

PREȘEDINTELE : Care spunea... ?

ACUZATUL : Că sînt lucruri care nu sînt făcute de oameni întregi la minte.

PREȘEDINTELE : Nu se spunea că fata fusese la Suisio, în ziua sărbătorii Sfintei Fecioare? Și nu se făcea socoteala de cînd lipsea de acasă? Și dumneata nu știai, dumneata personal, de cînd lipsea ?
ACUZATUL : Nu am auzit și nu știu nimic de toate astea.
PREȘEDINTELE : Nu știai că plecase pentru a lua parte la sărbătoare ?
ACUZATUL : De ce trebuie să știu eu ceva despre treaba altora ?
PREȘEDINTELE : Nu cumva ai fost de ziua Sfintei Fecioare la locul masacrului sau în apropiere, pe drum ?
ACUZATUL : Nu.
PREȘEDINTELE : Cum ai petrecut orele dimineții în ziua aceea ?
ACUZATUL : Am mers la liturghie la șase, apoi m-am întors acasă ; m-am dus din nou la biserică, m-am spovedit și m-am împărtășit. *(Rîsete.)*
PREȘEDINTELE : Nu ai fost altundeva ?
ACUZATUL : Nu... Am asistat la a doua liturghie, apoi la cea de douăsprezece.
PREȘEDINTELE : Tot mereu în biserică, prin urmare... Și cînd ai văzut trupul fetei Motta, în grajd, era acoperit ?
ACUZATUL : Era acoperit... Dar ea era goală...
PREȘEDINTELE : Să ajungem la ultimul fapt... Ce-ai făcut pe ziua de 27 august 1871, duminică ?

ACUZATUL : M-am sculat dis-de-dimineață pentru prima liturghie, m-am spovedit părintelui Martina, m-a împărtășit preotul paroh *(rîsete)*, apoi am mers la a doua liturghie a lui don Bartolo, apoi la a treia a părintelui Curradú. După asta, m-am întors și m-am dus pe cîmp — alții spun că acasă...

Această ultimă lovitură e de bun simț, deși nu e tocmai șireată : cum vreți să-mi amintesc de ceea ce am făcut într-o dimineață de acum trei ani ? Liturghiile, spovedirea, împărtășania, da, mi le amintesc : pentru mine sînt obligatorii în fiece duminică, în fiece zi de sărbătoare ; dar în rest, să-i lăsăm pe martori să hotărască, pentru că au memorie mai bună pentru faptele mele decît mine. Și toate răspunsurile sale pot fi considerate chibzuite și, în măsura în care acest lucru e adevărat, pecetluite de indiferența celui care simte bunul simț inutil în fața acestei mașini absurde care e justiția. Există doar trei puncte slabe în răspunsurile date de Verzeni judecătorului : primul, cînd spune „am rămas acolo“ (unde ? la locul crimei, după ce o comisese ?) ; celelalte două, în cîteva clipe oprite parcă în loc, fixate în timp, în care se simte că încă se mai bucură în mod irezistibil, de amintirea sau de imaginarea victimei goale. Dar nici procurorul, nici judecătorii nu știu să profite de aceste trei puncte slabe.

Confruntată cu „caracterul anormal“ al delictelor ce se atribuiau, „normalitatea“ imputatului, atît fizică cît și de judecată, le punea judecătorilor problema responsabilității. Mai trebuie

spus că apărarea și autoapărarea creaseră imaginea de „normalitate“ pe baza acestor elemente: practicile religioase asidue — liturghii prin rotație, spovedanii și împărtășanii — spre care era înclinat Verzeni ; faptul că pînă la douăzeci și doi de ani nu avusese raporturi intime cu vreo femeie și nici nu erau de presupus practici erotice solitare ; repulsia sa dovedită de a asista la omorîrea puilor de găină (pe care îi omori, se știe, răsucindu-le gîtul). „Așa a fost să fie.“ Astăzi, cel mai nepriceput avocat știe ce ar dovedi asemenea elemente ; dar pe-atunci, ele slujeau apărării.

În orice caz, pentru a aborda cu ajutorul drept al științei problema responsabilității inculpatului, curtea se adresă celui care, în acel moment, era în fruntea incontestabilă a criminologiei : profesorul Cesare Lombroso, creatorul *școlii pozitiviste de drept penal.*

Profesorul Lombroso nu poate, desigur, să se pronunțe așa, pe loc. Cere să fie făcut mai întîi, de către niște specialiști, „un examen atent de fund de ochi inculpatului, pentru că retina e ca o fereastră prin care se observă creierul“; și să-i fie adus inculpatul tuns zero, ca un recrut, pentru a putea proceda la relevee „craniometrice“, indispensabile pentru a se stabili dacă e sau nu nebun, dacă e sau nu criminal. La această a doua cerere, procurorul se ridică pentru a se opune : „dacă îl tundeți, cum o să-l mai recunoască martorii ?“ Obiecție admisă : va fi tuns chilug, dar după confruntări.

După ce a pus mîna pe el, profesorului nu-i trebuie mai mult de o săptămînă pentru a-l supune unei expertize așa cum trebuie. Și nu numai pe inculpat ; conform „canoanelor“ școlii, expertiza se extinde la părinții, bunicii, unchii, verii inculpatului. Tatăl are sechele de pelagră, doi unchi sînt „cretinoizi“ (și unul în mod special : craniul, mic cît o căpățină de zahăr, spîn, cu un testicul atrofiat iar cellalt de-a dreptul lipsă), un văr a avut hiperemie cerebrală și un altul e un „hoț recidivist“. Mama, bunica în viață, străbunicii și răsstrăbunicii defuncți „nu prezintă boli demne de menționat“. Una peste alta, nimic mai mult decît se constată cercetînd mai atent o familie. Termenul de „cretinoid“, de altfel, îl atenuează pe cel de cretin : „în afară de cretin — explică profesorul — există „cretinoidul“, care seamănă cu primul, dar și cu omul sănătos și normal“. Păcat că acest cuvînt nu a ieșit din expertizele criminologului pentru a intra în uzul curent ; azi, am avea mare nevoie de el, căci s-ar potrivi celor care sînt cretini, dar folosesc instrumentele inteligenței.

După profesor, Verzeni nu putea fi considerat nici măcar „cretinoid“ cu-adevărat : suferea doar de „acea ușoară intoxicație cretinoidă și pelagroasă, existentă la rudele sale, care lăsase urme în lobul frontal drept, stricînd echilibrul facultăților afective în comparație cu apetiturile“. De fapt, profesorul exclude cu hotărîre că aceste afecțiuni, împreună cu constrîngerile exercitate de mediul familial și cu cunoscutul „libido al castului“ au putut produce în timpul

delictelor o stare de inconştienţă, de iresponsabilitate. În cel mai bun caz, lucrurile pot sta aşa: „perfect responsabil la începutul acţiunii, mai puţin responsabil în delirul actului“ şi din nou pe deplin responsabil atunci cînd se ascunde, se apără.

După citirea expertizei profesorului Lombroso, procurorul Quintavalle îşi începu pledoaria. Evocă figurile victimelor: „vie, inteligentă şi înfloritoare, model prietenelor pentru puritatea vorbirii şi obiceiurilor“ — Giovannina Motta; „mamă a doi copii mici, dintre care unul sugaci încă — Elisabetta Pagnoncelli“. Le evocă apoi moartea, făcînd risipă de amănunte înfricoşătoare. Iar la sfîrşit: „Nu-mi mai rămîne altceva de făcut decît să mă las în voia judecăţii experţilor“. Şi s-a lăsat definitiv, în voia acestora.

Pentru Verzeni, muncă silnică pe viaţă.

Eufrosina

Am citit de mai multe ori *Cronicile italiene* ale lui Stendhal, la distanţă de ani sau de luni de zile; dar abia ieri, recitind *Zdrenţele,* mi-am dat seama pe neaşteptate de o eroare şi mi-am amintit de o poveste lungă şi tragică, care începe în Sicilia, în casa familiei Corbera şi se sfîrşeşte la Roma, în cea a familiei Massimo. Eroarea este acolo unde se spune că papa, dispus să-i acorde viaţa lui Beatrice şi altor condamnaţi, devenise aspru după aceea şi ordonase executarea sentinţei, la vestea că Paolo di Santacroce îşi omorîse mama şi amintindu-şi „şi de fratricidul din familia Massimo comis cu puţin timp în urmă“.

Dar cei doi fii ai lui Lelio Massimo îşi omorîseră mama vitregă, pe tînăra şi frumoasa Eufrosina de Siracusis; şi deci nu avusese loc un fratricid, ci ceva asemănător unui matricid, nu ştim dacă din interes sau pentru salvarea onoarei. Cronicarul sicilian care ne face cunoscută povestea Eufrosinei este tentat să-l considere un delict de onoare, dacă îi numeşte „cavaleri foarte cinstiţi“ pe cei doi asasini şi îi crede împinşi de supărare şi mînie. Şi aveau de ce, avînd în vedere trecutul Eufrosinei.

Această femeie care purta numele bucuriei, al aceleia dintre cele trei grații care reprezenta bucuria — un nume pe care Linné îl dăduse unui fluture de culoarea mierei cu striații armonioase negre ; această Eufrosina numită familiar Frosina, tînără și desigur frumoasă, foarte probabil proastă și crudă, a avut și a dat prea puțină bucurie în scurta ei viață ; a fost, dimpotrivă, în destinul ei și al altora, un fluture aducător de moarte.

Lui Stendhal i-ar fi plăcut mult povestea de care, fără să știe, a fost atît de aproape, chiar dacă în partea ei cea mai lungă nu se desfășoară în Roma papilor, ci în Sicilia viceregilor. Și începe tocmai de la un vicerege, Marcantonio Colonna, care se îndrăgostește de Eufrosina, soția lui Calcerano Corbera, moștenitor al moșiei Misilindino (care avea să devină, prin *licentia populandi* dată de Filippo II, satul ce avea să primească apoi numele de Santa Margherita Belice ; și cum să nu amintim casa aceea, construită aproape un secol mai tîrziu de un Filangeri, distrusă acum patru ani de un cutremur, misterioasă și fabuloasă în *Ghepardul* lui Giuseppe Tomasi ?). O îndrăgește, îi face curte, o răsfață și o sărbătorește ; ca un „nebun bătrîn", așa cum, în ce privește aceste lucruri, îl definește soția sa.

„Domnul Marcantonio — spune cronicarul sicilian — a devenit atunci atît de orb, încît, neținînd cont de autoritatea și reputația de vicerege, a fost un nou Marcantonio cu Cleopatra. Umbla după ea, se învîrtea în jurul ei și

pe stradă și în biserici. O trata și îi vorbea sigur pe el, ziua privind-o și făcîndu-i complimente, iar noaptea cu efecte adevărate. Viceregele a fost întîlnit de mai multe ori singur și travestit, noaptea, mergînd acasă la ea..." Soțul Eufrosinei, foarte tînăr și poate nu tocmai inteligent, nu-și dădea seama ; dar tot orașul vorbea. Așa a aflat, pe cînd se ocupa să întemeieze un sat în ținutul Misilidino, don Antonio Corbera : și a hotărît să plece la Palermo să vadă cum stau lucrurile, să le pună la punct.

Cum a aflat de hotărîrea socrului, Eufrosina „i-a spus domnului Marcantonio că ea se afla în mare pericol, și că se îndoia (adică se temea) mai mult de socru decît de „soț" ; și Colonna nu a întîrziat să născocească modalitatea s-o scape. Ca să folosim o expresie de astăzi, Marcantonio Corbera a fost un vicerege care aresta ușor. Dar să ordone arestarea lui don Antonio Corbera nu era ușor, deoarece acesta era în relații bune cu Inchiziția — și anume se bucura de privilegiul că justiția curentă nu-l putea aresta și nu-i putea face proces, ci numai justiția inchizitorială, orice crimă i s-ar fi imputat. Viceregele nu s-a descurajat. Dușman acerb al Inchiziției și al inchizitorilor, se pretă să ceară o favoare inchizitorului : era chiar acel Diego de Haedo, din ordinul benedictinilor, căruia îi datorăm o *Istorie a Algerului* plină de știri asupra vieții lui Cervantes. Inchizitorul acceptă ; sau poate se aștepta la un contraserviciu, care nu mai veni ; fapt e că se plînge de aceasta într-o comunicare trimisă regelui în au-

gust 1581 și care e un adevărat rechizitoriu, înveninat, împotriva lui Colonna.

Anul trecut — spune Haedo — Marcantonio (îi spune chiar pe nume, cu ironie și dispreț) ne-a înșelat : prin intermediul unui anume Pompeo Colonna, ne-a cerut să suspendăm privilegiul de om al Inchiziției acordat baronului din Misilindino, promițînd să ne dea apoi informațiile și să explice motivele ; dar imediat ce noi am permis suspendarea, iată că a pus să-l aresteze pentru datorii, „iar lumea știe că era pentru scopurile sale personale". Și poate să pară straniu că inchizitorul nu se oprește asupra acestor „scopuri particulare" ale lui Colonna, care erau de fapt intriga lui cu Eufrosina ; dar a lăsa să se înțeleagă vreun alt scop, era într-adevăr acuzație mai gravă la adresa viceregelui, decît o dragoste pasionată. Oricum, baronul Antonio Corbera a murit în închisoare cîteva zile după arestare ; unii spun că a murit de otravă, inchizitorul vorbește doar de cele îndurate.

Rămînea soțul, și oricît de naiv era, de la arestarea și de la moartea tatălui său putea să aibă o bănuială, fie ea cît de mică. Și soluția a fost să-l trimită la Malta, într-o misiune condusă de Pompeo Colonna și din care făcea parte un anume Flaminio din Napoli care, după cît se pare, a avut sarcina să-l omoare pe Corbera, imediat ce vor fi ajuns. Și astfel „într-o noapte a fost găsit baronul Calcerano Corbera mort îndărătul ușii casei unde locuiau, cu multe lovituri de pumnal, fără să fi avut dușmănie sau

supărare cu nimeni". Avea douăzeci și unu de ani. Cîți avea, oare, Eurofsina, rămasă acum singură și liberă ?

Dar învingătorul de la Lepanto (care număra ani patruzeci și nouă) nu era nici singur și nici liber. Soția sa, Felice Orsini, deși înțeleaptă și indulgentă, îi punea totuși niște bețe în roate. Într-o noapte, în palat, s-a dus să bată la apartamentul soțului, unde știa că stă Eufrosina. Intrat în panică, Marcantonio a ascuns fata în balcon, dîndu-i hainele „pentru a se îmbrăca acolo" ; dar uită papucii. Intrînd, donna Felice spuse : „Eu am venit să dorm cu dumneata în noaptea aceasta, pentru că e foarte frig" ; și văzînd papucii. „Acum îmi dau seama că sînteți un soț iubitor. Pentru mine ați cumpărat papucii aceștia ?" „Da", răspunse soțul. Și ea : „Ah, bătrîn nebun, nu ai minte de o lași să moară de frig pe sărmana tînără, afară, în balcon ?" Și deschise ușa balconului, o trase înăuntru pe Eufrosina rușinată și speriată, o liniști și porunci să fie condusă acasă.

Mai periculos era Diego de Haedo, care veghea înveninîndu-i (expresie ce trebuie luată poate *ad litteram)* cucerirea în dragoste, faptul că se bucura aproape nestingherit de femeia iubită. Mai mult decît numeroasele jigniri aduse de Colonna Inchiziției, îl durea probabil fraza mușcătoare pe care, la ultima întîlnire, i-o adresase viceregele : „Pe cei de o seamă cu mine, regele îi numără pe degete, cu cei de seama voastră poate încărca nave întregi".

Chemat în Spania, poate pentru a se disculpa de tot ce insinuase sau spusese Haedo în rapoartele sale (pot fi citite în *Contribuţii la istoria Inchiziţiei în Sicilia* a lui Garufi), Marcantonio Colonna s-a îmbarcat la Palermo la 1 mai 1584. După cronicar, înainte de a pleca a dat-o în grija soţiei pe amantă ; cu vorbe emoţionante şi paterne, promiţînd că la întoarcere avea să o mărite pe Eufrosina „cu o persoană cu care să trăiască în mod cinstit".

Promisiune de marinar, ce era ; dar donna Felice a crezut-o sau s-a prefăcut că o crede, şi la rîndul ei a promis că o va ţine pe Eufrosina cu ea, în palat, pînă „va fi voia Domnului ca să vă întoarceţi". Dar nu a fost voia Domnului să-l lase să se întoarcă : căci a murit la Medinaceli, în drum spre Madrid, bănuindu-se că a fost otrăvit. Bănuială ce cade asupra inchizitorilor, după unii ; asupra curţii spaniole, după alţii. Dar nimeni nu s-a gîndit la Eufrosina ; nu la ea în mod direct, se-nţelege, ci la cineva care ar fi făcut-o din pasiune pentru ea. Şi iată o mică problemă : Lelio Massimo era printre însoţitorii lui Colonna, în călătoria spre Madrid ? Desigur, îi fusese totdeauna aproape, în anii petrecuţi la Palermo ; iar cronicarul îl aminteşte alături de vicerege, la prima discuţie cu Eufrosina, la jocurile, atenţiile, galanteriile sale.

Şi de ce să nu credem că s-a îndrăgostit în taină de femeia aceasta, că s-a consumat şi a suferit în faţa acelei iubiri, ale cărei subterfugii era obligat să le ţină în mînă, între femeia dorită şi prietenul puternic ? Şi de ce să nu credem — dacă l-a întovărăşit — că, mînat de pasiune, în afara oricărei bănuieli şi profitînd de zvonul despre dizgraţia în care căzuse Colonna în ochii regelui, ar fi cedat tentaţiei de a-l elimina ? Sălbatice sînt pasiunile, şi mai sălbatice erau în vremea aceea.

Că o iubea pe Eufrosina, în orice caz, nu există îndoială ; şi nici că o iubea atîta, încît putea depăşi orice idee de onoare, orice ruşine. Trebuie să fi fost bine cunoscută, de la Palermo la Roma, vina ei în tragedia familiei Corbera (într-atît încît, în mod public, prin acte notariale, cumnatele refuzau să primească bijuteriile de familie pe care le purtase ea), aventura ei fără nici o reţinere cu viceregele. Dar Lelio Massimo se însură cu ea — cerîndu-i mîna de la donna Felice — şi o duse la el acasă. Acolo, pentru a pune capăt ruşinii, poate batjocurei, cei doi „cavaleri prea cinstiţi", fiii săi, într-o zi, lipsind tatăl, „cu două focuri de archebuză o uciseră". Şi au fost omorîţi apoi, prin decapitare, de călău.

„Iată un subiect foarte serios — conchide cronicarul — cu care să se facă o tragedie plină de lacrimi." Plină de lacrimi, adică plină de durere. Exact contrariul decît ar fi putut-o scrie Stendhal, în *Cronicile italiene*.

TODO MODO

Căci, într-adevăr, partea bună a tuturor lucrurilor poate fi exprimată prin multe cuvinte, prin puține sau chiar prin niciunul, dat fiind că despre ea nu putem vorbi și nici nu avem cunoștință, iar ea transcende totul în chip supranatural, manifestîndu-se fără ocolișuri și pe de-a întregul celor care depășesc atît lucrurile impure, cît și cele pure, ridicîndu-se dincolo de culmile cele mai sfinte, părăsind lumina divină și sunetele și cuvintele cerești, cufundîndu-se în întunerec, unde se află cu adevărat, cum spune Scriptura, cel ce este deasupra tuturor lucrurilor... Și spunem că această parte nu este nici suflet, nici rațiune ; că ea nu are imaginație, nici părere, nici rațiune, nici gîndire și nu este nici rațiune nici gîndire ; nu poate fi exprimată, nici gîndită. Nu este număr, nici ordin, nici mărime, micime, egalitate, neegalitate, asemănare, neasemănare. Nu este imobilă, dar nici în mișcare ; nu este repaus, nici nu are putere și nici nu este putere sau lumină. Nu trăiește și nu este viață: nu este substanță, nici ev, nici timp ; nu poate fi cunoscută prin intelect. Nu este știință și nu este adevăr, nici putere regească, nici înțelepciune ; nu este unul, nu este divinitate sau bunătate, nu este spirit, conform noțiunii noastre de spirit. Nu este filiație, nici paternitate, nici alt lucru cunoscut nouă sau altei ființe. Nu este nimic din ceea ce aparține non-existenței și nici din ce aparține ființei ; ființele nu o cunosc, așa cum este în sine, cum nici ea nu cunoaște ființele așa cum sînt. Despre ea nu avem un concept, nici nume, nici cunoaștere ; nu este tenebră și nu este lumină, nu este greșeală și nu este adevăr...

DIONYSOS AREOPAGITUL,
De Mystica theologia

A lăsat să cadă ultimul văl de pudoare, citindu-l pe Sfîntul Clement din Alexandria.

CASANOVA, **Storia della mia vita**

„Reluînd o celebră definiție care face din universul kantian un lanț de cauzalități depinzînd de un act de libertate", — spune cel mai mare critic italian din vremea noastră — am putea „rezuma universul pirandellian la o lungă

sclavie într-o lume fără muzică, depinzînd de o posibilitate muzicală infinită : de muzica intactă și dătătoare de satisfacții a *omului singur*".

Credeam că parcursesem, *à rebours,* un întreg lanț de cauzalități și că ajunsesem singur, la posibilitatea muzicală infinită a anumitor momente din copilărie, din adolescență : cînd vara, la țară, mă retrăgeam ore întregi într-un loc, pe care mi-l închipuiam îndepărtat și inaccesibil, cu copaci și apă ; și toată viața, trecutul scurt și viitorul foarte lung se contopeau muzical, pînă la infinit, cu libertatea prezentului. Și din atîtea motive, dintre care ultimul nu era desigur cel de a mă fi născut și de a fi trăit ani întregi în locuri pirandelliene, printre personaje pirandelliene, cu traume pirandelliene (încît între paginile scriitorului și viața pe care o trăisem pînă dincolo de tinerețe nu exista nici o abatere, nici în amintirile mele, nici în sentimente) ; pentru atîtea motive, deci, răsuceam în minte, mereu mai precisă (încît o transcriu acum fără s-o controlez), fraza criticului : exact ca o frază sau o temă a posibilității muzicale infinite de care dispuneam. Sau, măcar, de care îmi făceam iluzia că dispun.

Mai pe scurt : nu aveam obligații de slujbă sau sentimentale ; aveam atîția bani, puțini sau mulți (dar mă prefăceam că erau puțini), cît să-mi permită să-mi satisfac orice nevoie sau capriciu ; nu aveam nici program, nici țel (dacă nu cele, întîmplătoare, ale orelor de masă și de somn) ; și eram singur. Nici o neliniște, nici o teamă. În afară de cele, obscure și de neînfrînt,

pe care le-am avut întotdeauna, de a trăi și pentru a trăi ; și pe ele se grefau neliniștea și teama pentru actul de libertate pe care trebuia totuși să-l fac : dar ușoare și puțin amețite, ca și cum m-aș fi găsit într-un joc de oglinzi, nu obsedant, ci luminos și liniștit ca momentul și locurile pe care le parcurgeam, gata să repet, să multiplic, atunci cînd s-ar fi declanșat, cînd aș fi vrut să declanșez, actul meu de libertate.

Mergeam cu mașina. Și acest mijloc, pe care de obicei îl detestam și de care mă slujeam foarte puțin, făcea și el acum parte din libertatea mea, din clipa în care hotărîsem să fiu liber. O conduceam fără grabă, cu un calm care făcea ca desele mele momente de distracție să fie de cele mai multe ori inofensive. Și tocmai viteza moderată, și plăcerea liniștită de a privi în jur în timp ce conduceam, mi-au permis să surprind, la o curbă, pancarta *Eremo di Zafer 3,* neagră pe galben, de care a mușcat imediat, ca de o momeală, neliniștea aceea a mea, teama aceea a mea. Am oprit mașina și apoi am dat-o ușor înapoi, pînă am avut în față pancarta galbenă și neagră. *Eremo di Zafer 3.* Cuvîntul *eremo* („schit, sihăstrie"), numele Zafer, numărul trei: lucruri deopotrivă de sugestive, dar într-alt fel, pentru mine ; și se mai adăuga și ideea că erau trei, trei-ul care se repeta : și chiar și faptul că tocmai de trei zile hoinăream liber (căci, mărturisesc, am o ușoară, dar tenace nevroză a trinității, nu știu cum născută și fixată în mine). Sihăstria este un loc de singurătate ; și nu de singurătate obiectivă, în natură, pe care o descoperi și o apreciezi mai bine cînd ești cu ci-

neva : un frumos loc singuratic, cum se spune ; dar de o singurătate care a oglindit o altă singurătate omenească şi s-a impregnat de sentiment, de meditaţie, chiar şi de nebunie. Iar cît îl priveşte pe Zafer : era vreun sfînt musulman sau creştin ? Şi se afla la trei kilometri : atît, precis şi exact. Am făcut scurta manevră pentru a intra pe drumul asfaltat (şi asfaltul ar fi trebuit să mă pună în gardă) şi am început suişul. Copaci de plută şi castani mărgineau drumul, aerul era parfumat de grozame întîrziate. Şi pe neaşteptate un spaţiu foarte întins, asfaltat şi el, închis pe o latură de un fel de cazarmă de ciment, străpunsă oribil de ferestre strîmte şi prelungi. M-am oprit, dezamăgit şi înfuriat : căci nu părea că drumul ar fi putut continua şi deci sihăstria era construcţia aceea monstruoasă. Un hotel, după toate probabilităţile. Şi am rămas cîteva clipe nehotărît : dacă să mă întorc înapoi fără să cobor din maşină, sau să cobor pentru a mă uita în jur şi a întreba cine a construit acolo cazarma aceea, şi de ce. A învins curiozitatea ; şi pofta de a-mi răzbuna dezamăgirea spunînd cuiva, căci înăuntru trebuie să fi fost cineva, chiar dacă părea nelocuită şi totul era absolut tăcut, împărtăşind deci cuiva indignarea pe care o simţeam găsind, în locul unui schit, un hotel. Am coborît din maşină şi am închis-o cu cheia, căci tăcerea avea ceva misterios şi sinistru. Uşa centrală a clădirii, mare, cu geam, era deschisă. Am intrat şi m-am trezit, cum prevăzusem, în holul unui hotel. La locul portarului, în faţa tabloului plin de chei, se afla

un preot. Tînăr, brunet, pletos. Citea *Linus*. Văzîndu-mă intrînd, ochii i s-au umplut de plictiseală. A răspuns la salutul meu fără glas, mişcînd buzele.

— Mă iertaţi, acesta e schit sau hotel ? am întrebat cu o oarecare violenţă şi ironie.

— Este şi schit şi hotel.

— Schitul lui Zafer ?

— Schitul lui Zafer, exact.

— Şi hotelul ?

— Şi hotelul ce ? foarte plictisit.

— Hotelul ce nume are ?

— Al lui Zafer. Şi pronunţînd rar cuvintele, ca să mi le întipăresc în memorie : Hotelul lui Zafer.

— Schitul lui Zafer, hotelul lui Zafer. Bine. Şi cine era Zafer ?

— Un pustnic, bineînţeles, căci acesta era un schit.

— Era, am subliniat.

— Este.

— Aţi spus-o dumneavoastră : era... Oricum, un pustnic musulman ?

— Da' de unde musulman : credeţi că am fi continuat să cinstim un musulman ?

— De ce nu ? Mişcarea ecumenică...

— Mişcarea ecumenică nu are nici o legătură... A fost musulman, apoi s-a convertit la credinţa adevărată.

— Credinţa adevărată ; dar asta e o expresie musulmană. Vroiam să-l mai plictisesc încă.

— Se poate, spuse preotul, şi aruncă din nou

o privire pe *Linus,* ca să-mi dea să înțeleg că-l plictiseam și-l deranjam.

— Dacă nu vă deranjez, am apăsat, pentru a spune că voiam să-l deranjez, aș dori să știu cîte ceva despre Zafer, despre schit... Și despre hotel.

— Dumneavoastră sînteți ziarist ?

— Nu. De ce ?

— Dacă sînteți ziarist, vă pierdeți vremea : am avut deja un scandal.

— Ce scandal ?

— Din cauza hotelului : că nu trebuia făcut, că e urît... A fost deja, acum trei ani.

— Nu sînt ziarist. Și mi-ar plăcea să știu ceva și despre scandal.

— De ce ?

— Nu am nimic de făcut. Și nici dumneavoastră, după cum văd.

Aruncă pe *Linus* o privire lipsită acum de speranță.

— În realitate, spuse, aș avea ceva de făcut.

— Ce anume ? am întrebat cu obrăznicie, provocator.

— Oh... spuse, făcînd cu mîna un gest care includea în el atîtea lucruri pe care le avea de făcut, marea zăpăceală în care avea să se cufunde cine știe pentru cîtă vreme și cu cîtă osteneală ; și de aceea, pînă atunci, pentru a-și păstra forțele, citea *Linus.*

I-am spus-o. S-a simțit jignit, dar a devenit mai afabil.

— Ce anume doriți să vă spun ? Despre scandal, și anume despre cum au fost prezentate lucrurile de unele ziare și de unii oameni politici, știu prea puțin... Că a existat : și gata... Exista un schit, o casă dărîmată, o bisericuță prost întreținută ; și don Gaetano a construit, acum trei ani, acest hotel... Republica apără peisajul, știu; dar dat fiind că don Gaetano apără Republica... În fine : povestea obișnuită. Surîse acru. Nu se înțelegea dacă avea ceva cu don Gaetano sau cu Republica.

— Și cine e don Gaetano ?

— Nu știți cine e don Gaetano ? Era uimit și nu-și credea urechilor.

— Nu știu. Ar trebui să știu ?

— Aș spune că da. Începea să se amuze.

— Dar de ce ?

— Pentru ceea ce a făcut, pentru ceea ce face...

— A făcut acest hotel : toate lucrurile pe care le face sînt de felul acesta ?

— A făcut acest hotel, ca să spunem așa, cu mîna stîngă.

— Și cu dreapta ?

— Școli, cu zecile, poate cu sutele. Pretutindeni. De orice grad. Chiar și o universitate.

— Sute de școli și un hotel.

— Trei hoteluri.

— Ah, trei hoteluri. Și totdeauna distrugînd schituri ?

— Nu distruge schiturile, le înglobează. Aici, schitul lui Zafer e intact. A devenit o criptă.

— Și poate fi văzută ?

— Sigur că poate fi văzută. Suspină de oboseală, așteptînd să-i cer s-o văd.

Nu i-am cerut-o.

— Şi don Gaetano ? l-am întrebat.

— Don Gaetano ce anume ?

— Poate fi văzut şi don Gaetano ?

— Desigur, e aici. Petrece aici întreaga vară. Dintre hotelurile pe care le-a făcut, acesta îi e cel mai drag.

— De ce anume ?

— Nu ştiu. Poate că e legat de locurile astea prin amintiri din copilărie. Poate că pentru a-l face a dus un război lung... Dar l-a cîştigat.

— Evident, nu putea decît să-l cîştige.

— Ei da, nu putea decît să-l cîştige, conveni el. Tonul era plin de mîndrie, dar cu o uşoară reţinere.

M-am uitat în jur.

— De liniştit e liniştit, am spus. Dar e oare şi comod ?

— Hotelul ? Foarte comod.

— Aş rămîne aici cîteva zile, am spus.

— Nu e posibil.

— E complet ocupat ? Ironic, dat fiind că părea şi era pustiu.

— În clipa aceasta, incluzînd personalul de serviciu, sîntem douăzeci şi unu. Dar poimîine sosesc o mulţime.

— Clienţii sosesc toţi odată ?

— Sînt clienţi speciali. Făcu o pauză ; apoi, ca şi cum mi-ar fi destăinuit un secret : Exerciţii spirituale.

— Oh, exerciţii spirituale ! Simulînd o uimire adecvată secretului pe care mi-l împărtăşea. Dar, în realitate, puţin uimit tot eram. De ani de

zile, de mulţi ani, nu mai auzeam vorbindu-se despre exerciţii spirituale ; şi credeam că nu se mai făceau. Se vorbea atîta pe cînd eram copil, la sosirea în sat a misiunilor pauline[1] : erau, pentru întregul an, un eveniment important, la fel ca sosirea companiei de operetă Petito-D'Aprile şi a celei dramatice D'Origlia-Palmi ; şi la fel de punctuală. Paulinii ţineau predici pentru toată lumea, exerciţii spirituale pentru puţini ; şi la urmă instalau, în vreun loc de la periferie, o cruce de fier, în amintirea misiunii, şi plecau. Ultima dată auzisem de exerciţii spirituale după război : apropiindu-se alegerile, primele, un părinte dominican venise să predice, entuziasmînd într-atîta personalul didactic şi funcţionăresc, încît i-a luat cu sine vreme de o săptămînă într-o vilă pusă la dispoziţie de către un cucernic înstărit. Şi partea frumoasă a fost că s-au dus acolo şi masonii, revenind la fel de spiritualizaţi la trup şi la suflet, ca şi cei ce nu erau masoni.

— Exerciţii sprirituale, reluă preotul. În fiecare an, fără greş ; în ultima duminică din iulie încep seriile.

— Şi cît durează o serie ?

— O săptămînă.

— Şi cîte serii ?

— Trei, patru. Trei pînă anul trecut, patru anul acesta.

— Credincioşii se înmulţesc.

[1] Misiuni religioase, conform doctrinei Sfîntului Pavel, care cutreierau oraşele ţinînd predici, conferinţe şi exerciţii în diferite parohii (n.t.).

— Da, desigur, spuse preotul ; dar de formă. Avea nişte îndoieli. Şi revenind la confidenţe : Dar cea mai importantă e prima serie.

— De ce ?

— Din cauza persoanelor care participă la ea. Coborînd vocea şi făcînd confidenţa mai convingătoare : Miniştri, deputaţi, preşedinţi şi directori de bănci, industriaşi... Şi chiar trei directori de ziare.

— Cu-adevărat important, am spus. Mi-ar plăcea să fiu aici, în timp ce aceste persoane fac exerciţii spirituale.

— Imposibil.

— Înţeleg... Dar astăzi şi mîine, pînă nu soseşte, cum spuneţi dumneavoastră, mulţimea, aş putea rămîne, nu ?

— Teoretic...

— Şi în practică ?

— În practică, chiar dacă don Gaetano spune da, trebuie ca dumneavoastră să vă mulţumiţi cu ce e, să vă adaptaţi : serviciile sînt defectuoase, iar bucătăria...

— Şi aş fi singurul, să spunem aşa, oaspete, care ar plăti ?

— Nu singurul, mai sînt alţi cinci. Şi cu un aer oscilînd între exasperare şi mister : Cinci femei.

— Bătrîne şi străine, am spus.

— Ba nu ; nu sînt bătrîne şi nu sînt străine.

— Dar singure ?

Privirea îi fu străbătută de o undă de ironie ; şi ca şi cînd şi-ar fi spălat mîinile spuse :

— Au sosit singure.

— Dar dumneavoastră vă îndoiţi că ar fi cu-adevărat singure.

— Nu, nu... Fără vlagă ; şi ca pentru a îndrepta formal cele spuse : Vroiam să spun : au sosit singure, dar acum îşi ţin de urît.

— Eu aş fi deci al şaselea.

— Trebuie să-l auzim pe don Gaetano.

— Să-l auzim.

— Nu acum. Mai tîrziu, cînd va fi ora mesei. Nu poate fi deranjat în timp ce se reculege : e în capela de jos. Îndreptă arătătorul spre podea.

— Schitul lui Zafer, am spus.

— Exact... Între timp, dumneavoastră puteţi merge pe unde vreţi : înăuntru şi afară. Întrevederea se încheiase în mod definitiv ; ochii săi se fixară din nou, cu lăcomie, pe *Linus*.

Am ieşit afară ; dincolo de piaţă, în pădure. Pe măsură ce mă îndepărtam de hotel, copacii deveneau mai deşi, aerul mai răcoros şi parfumat de răşină. Singurătatea era deplină. Mă gîndeam la perfecţiunea aceasta şi la libertatea de a mă bucura de ea, cînd am întrezărit printre copaci ca o pată de soare şi de culori care se mişcau. M-am apropiat cu grijă. În luminiş, la soare, erau nişte femei în bikini. Erau cu siguranţă cele din hotel, despre care îmi spusese tînărul preot. Cinci, într-adevăr. M-am mai apropiat puţin, tot fără zgomot. Şi ele tăceau : patru erau întinse pe prosoape pluşate viu colorate ; una, în schimb, era aşezată, cufundată în lectură. Era o apariţie. Ceva mitic şi magic. Dacă ţi le închipuiai pe toate complet goale (şi nu era greu deloc), în umbra întunecată a pădurii în care mă aflam eu şi pata de soare în care se

aflau ele, cu culorile acelea, în nemişcarea aceea, aveai dinainte un tablou de Delvaux (nu de-al meu : căci eu nu am ştiut niciodată să văd femeia înconjurată de mit şi magie, nici gînditoare, nici visătoare). Aranjamentul era de Delvaux, perspectiva în care se găseau faţă de ochii mei ; şi chiar ceea ce nu se vedea, dar era ştiut de mine : faptul că locuiau, singure, în cazarma aceea oarbă, administrată de preoţi. Am stat puţin să le spionez : aveau trupuri frumoase. Patru erau blonde, una brună. Ochelarii mari de soare pe care-i purtau mă împiedicau să văd dacă erau frumoase ; şi distanţa poate, cu tot prezbitismul meu.

Trebuie să mărturisesc că mi-am dorit o aventură ; şi că m-am simţit fericit, închipuindu-mă în centrul companiei lor, la fel de mult ca în urmă cu cîteva clipe, ba chiar mai mult, pe cînd mă simţeam într-o singurătate totală. Dar m-am îndepărtat, întorcîndu-mă spre hotel.

L-am găsit pe don Gaetano (nu putea fi decît el) sprijinit, din afară, de biroul recepţiei pe care preotul-portar citea acum, în loc de *Linus*, o carte legată în negru. Înalt, în haina lungă, neagră, nemişcat ; în ochi cu o privire îndepărtată, pierdută şi imobilă ; nişte mătănii din mărgele mari, negre, răsucite pe mîna stîngă ; dreapta, mare şi aproape diafană, pe piept. Părea că nu mă vede, dar îmi veni în întîmpinare. Şi tot ca şi cum nu m-ar fi văzut, dîndu-mi senzaţia curioasă, halucinantă, că se dedubla vizual, fizic — o figură imobilă, rece, distantă

chiar, care mă respingea dincolo de orizontul privirii sale ; o alta, plină de bunăvoinţă părintească, primitoare, caldă, prevenitoare — îmi ură bun venit la schitul lui Zafer. Care nu mai era, sau nu era numai, un schit, ci un hotel ; fără îndoială urît, o recunoştea ; dar ce poţi face oare cu arhitecţii aceştia, în ziua de azi ?... Îngîmfaţi, fanatici, inabordabili... Cu totul altceva, oh, cu totul altceva, meşterii de altădată... De urîţenie, în ori ce caz, nu era vinovat ; în privinţa comodităţii, un oarecare merit... Arhitecţii ! Cele două mari imposturi ale vremurilor noastre : arhitectura şi sociologia. Şi era pe punctul de a li se adăoga medicina, ajunsă acum la nivelul celei mai josnice vrăjitorii... Şi preocupat dintr-o dată :

— Sper că dumneavoastră nu sînteţi nici arhitect, nici sociolog, nici medic.

— Sînt pictor, am spus.

— Pictor... Da, mi se pare că vă recunosc... O clipă, nu-mi spuneţi numele dumneavoastră... La televiziune, acum vreo trei luni, arătau cum se naşte un tablou, un tablou al dumneavoastră. Sincer vorbind, puteaţi să fiţi televizat pictînd un tablou mai frumos... Dar aţi făcut dinadins, îmi închipui : cum se naşte un tablou urît pentru o lume urîtă, un tablou lipsit de inteligenţă pentru milioanele acelea de fiinţe lipsite de inteligenţă care stau în faţa unui televizor.

— Vă aflaţi şi dumneavoastră în faţa unui televizor, am spus puţin enervat.

— E un compliment, dar poate nu sînt demn de el : mă uit prea mult la televizor, pentru ca

să mă consider complet imun de lepra imbecilizării. Prea des : şi am să sfîrşesc, dacă nu am şi sfîrşit, prin a mă molipsi de ea... Pentru că, vă mărturisesc, contemplarea imbecilităţii este viciul meu, păcatul meu... Chiar aşa : contemplarea... Giulio Cesare Vanini, care a fost ars ca eretic, recunoştea măreţia lui Dumnezeu, contemplînd o brazdă ; alţii, contemplînd firmamentul. Eu o recunosc după imbecilitate. Nu există nimic mai profund, mai abisal, mai ameţitor, mai greu de atins... Numai că nu trebuie să contempli prea mult... Iată, am găsit : dumneavoastră sînteţi... şi-mi spuse numele.

— Trebuie să vă spun că nu mă măguleşte mecanismul prin care aţi ajuns să vă amintiţi de numele meu, am spus glumind, dar cu o undă de resentiment.

— Oh, nu ; în vreme ce vorbeam despre imbecilitate, o parte a minţii mele lucra, căutîndu-vă numele, căutînd să-l combine... Memoria e un mecanism special : a mea, cel puţin... Deci, dumneavoastră doriţi să rămîneţi aici astăzi şi mîine. Va fi o cinste pentru noi, dar cred că nu va fi o plăcere pentru dumneavoastră. În orice caz, întreg hotelul, cu excepţia puţinelor camere care sînt deja ocupate, e la dispoziţia dumneavoastră.

— Dar mi-ar plăcea să rămîn şi după aceea ; am aflat că se vor ţine exerciţii spirituale.

— Doriţi să le faceţi şi dumneavoastră ?

— Să spunem că aş vrea să-mi exersez spiritul, făcînd pe spectatorul la exerciţiile spirituale ale altora.

— Simplă curiozitate, de fapt.

— De acord.

— S-au mai rău : plăcerea de a-i surprinde pe ceilalţi în practici pe care, dumneavoastră, poate, nu le consideraţi demne de un om ; de a vă bate joc de ei...

— Poate.

— Ei, nu se ştie niciodată.

— Ce anume ?

— Nimic ; aţi auzit despre exerciţiile spirituale şi v-a cuprins dorinţa de a asista la ele... Şi credeţi că acest impuls vine din dorinţa de a vă distra, de a lua pe cineva în derîdere... Dar nu se ştie niciodată ce se poate naşte dintr-un asemenea impuls : un act de libertate...

— ...de care se leagă apoi inelele cauzalităţii.

Mă privi, pentru prima oară, cu un oarecare interes.

— Da, spuse, lanţul.

Se înclină uşor. Şi dispăru.

Am coborît din cameră cînd am auzit, pe coridor, un clopoţel sunînd prelung, ca în gări cînd se anunţă sosirea unui tren ; acelaşi sunet. L-am interpretat drept înştiinţarea că masa era gata ; şi nu am greşit.

Sufrageria era mare, plină de mese rotunde şi pătrate din care doar două erau pregătite şi ocupate. Don Gaetano m-a chemat la masa lui. Locul meu, la dreapta sa. Mai erau alţi patru preoţi, inclusiv portarul. Cele cinci femei stăteau la o masă foarte îndepărtată de-a noastră ; dar nu suficient, pentru a nu se auzi vocile lor, discuţiile lor ; şi se confundau în cercul acela,

ca apa care ar fi țîșnit din cinci guri într-o fîntînă. Tăcură cînd don Gaetano se ridică pentru rugăciune și binecuvîntare ; pe aceasta din urmă le-o adresă și lor, dar cu un gest care, fără a-și pierde din solemnitate, avea o nuanță nepăsătoare și în același timp zeflemitoare ; ca cineva care după ce a mîncat pulpa, aruncă osul la cîine. Femeile își făcură umil cruce, murmurară rugăciunea, își făcură din nou cruce. Și reîncepură să pălăvrăgească. Don Gaetano se așeză la locul lui și, începînd cu mine, turnă vin tuturor, lăudîndu-l ca un cunoscător, dar cu cuvintele acelea franțuzești pe care acum le folosesc necunoscătorii. Era un vin, spuse, din părțile acelea ; de pe dealuri, între munte și mare ; și cită în grecește poetul grec care, după părerea sa, cîntase tocmai vinul acela, din părțile acelea. Nu mai vorbi de altceva. Bea cu plăcere și mînca fără chef. Și avea de ce să-ți piară cheful, din cauza mîncării : prost gătită, insipidă ; altceva nu puteai face, pentru a o înghiți, decît să-i adaogi sare și piper, care măcar cereau vin, un vin într-adevăr excelent. La sfîrșit, scuzîndu-se, don Gaetano îmi spuse că bucătarul avea să sosească a doua zi seara : și avea să fie cu totul altă mîncare.

La fel prînzul ; și micul dejun de-a doua zi. Dacă nu ar fi fost curiozitatea pe care o simțeam pentru exercițiile spirituale și pentru cei care ar fi participat la ele, aș fi plecat, deși conversația lui don Gaetano îmi făcea o mare plăcere : fie

că vorbea de vin sau de Arnobius[1], de sfîntul Augustin, de piatra filozofală, de Sartre.

Cina din cea de-a doua seară a fost cu adevărat mai bună, deși în mod relativ. Bucătarul și ajutoarele sale sosiseră spre seară ; și putuseră doar să corecteze, să îndrepte. Dar îmbunătățirea fu suficientă pentru a ne da o oarecare bună dispoziție, după cum a constatat don Gaetano ; așa, a ajuns să-i condamne pe acei proști care zic că nu le pasă de ceea ce mănîncă sau sînt atît de grosolani din naștere și lipsiți de educație, încît nu le pasă cu-adevărat. A vorbit despre bucătăria franceză, singura, și pe merit, care număra un erou ca Vatel, comparabil cu Cato ; căci dacă acesta s-a sinucis pentru libertatea care dispărea, celălalt s-a sinucis din cauza peștelui care nu sosea. Iar fapta, în fața lui Dumnezeu, avea aceeași valoare, pentru că era provocată de aceeași convingere : respectul de sine.

— Dar, am obiectat, există respect de sine și respect de sine : nu putem nici noi, nici Dumnezeu, pune pe același plan peștele, care de altfel nu era decît unul dintre numeroasele feluri de la masa lui Ludovic al XIV-lea, și libertatea.

— Și de ce nu ? Lăsîndu-l pe Dumnezeu la o parte, dat fiind că ceea ce știm despre părerea sa e dat de opțiunile operate de noi pentru a ne salva, eu cred că mai mult contează voința noastră de a ne salva, decît opțiunile ; lăsîndu-l pe Dumnezeu la o parte, iată : admițînd că respectul de sine e o opțiune bună, mărturia lui

[1] Scriitor latin, apologet al religiei creștine, mort către 327 (n.t.).

Vatel e mai exemplară decît cea a lui Cato : peştele trebuia să sosească şi într-adevăr a sosit o oră după ce Vatel se sinucisese... Dar libertatea ?

Se aprinse o discuţie pe care participarea celor patru preoţi o încurcă imediat, o învălmăşi. I-am lăsat, don Gaetano şi eu, să-şi dea frîu liber : fiecare spunîndu-şi părerea, fără a ţine cont nici cît negru sub unghie de cea a celorlalţi ; şi terminînd cina, i-am lăsat cînd aproape ajunseseră la insulte.

Ieşind din sufragerie, don Gaetano mă întrebă dacă eram decis să rămîn pentru a asista la exerciţiile spirituale. I-am răspuns că da, eram decis. Mi s-a părut că se bucură, ironic ; dar, agitînd în aer mîna mare, albă, făcu un gest de dezaprobare glumeaţă şi de ameninţare ; ca pentru a spune : necredincios rău, care vrei să-l surprinzi pe adevăratul credincios în fortăreaţa lui : ai să dai socoteală. Şi aşa, lăsîndu-mă cu mîna aceea a lui în ochi, dispăru. (Şi aici trebuie să explic de ce spunînd de don Gaetano că pleacă, că a plecat, am folosit verbul „a dispărea" ; şi voi mai folosi poate şi altele ca „a pieri" şi „a se dizolva". Trebuie să fac apel la un joc de copii : desenezi pe o foaie de hîrtie o siluetă complet neagră, cu un singur punct alb în centru ; priveşti fix punctul acela alb, numărînd pînă la şaizeci ; apoi închizi ochii sau priveşti cerul : şi vezi tot silueta, dar albă, diafană. Cu don Gaetano se întîmpla ceva asemănător : cînd plecase deja, imaginea sa persista, ca în ochii închişi sau în gol, astfel că nu reuşeai niciodată să surprinzi momentul precis, real, în care se

îndepărta. Era un efect datorat acelei dedublări despre care am încercat să amintesc. Fapt este că stîndu-i în preajmă se năştea un fel de zonă de hipnoză. Dar anumite senzaţii sînt greu de redat).

Din cauza unei oarecare nerăbdări, care mă făcuse să dorm agitat, m-am trezit în zorii acelei zile mari. Nu vroiam să pierd sosirea celor care aveau să se dedice o săptămînă întreagă gimnasticii spiritului, dar fără să-şi mortifice trupul, dat fiind că faimosul bucătar sosise. Totuşi, m-am grăbit prea mult, chiar dacă nu am avut de ce să-mi pară rău. Nu mai văzusem zorile, aşa, de la o fereastră, pe pămînt, cel puţin de douăzeci de ani. Le văzusem de cîteva ori, în tot acest timp, călătorind în avion ; dar nu era acelaşi lucru. Am stat puţin la fereastră, bucurîndu-mă de acest echilibru perfect şi deplin între natură şi simţurile mele. Şi mi-a venit pofta să pictez. Dar am renunţat imediat, de frică să nu provoc un dezechilibru, să nu stric, adică să nu redau exact. Vreau să spun că era o poftă cu totul banală şi într-un anume sens, academistă ; de fapt, de loc comun. Era pofta celui care, ştiind să picteze fără a fi cu-adevărat pictor, în faţa unui spectacol al naturii, a unui peisaj, a unei anume dispuneri de lucruri în spaţiu şi lumină, spune — ar fi de pictat — ceea ce e, tocmai, cel mai banal şi academist elogiu al naturii, în aceeaşi măsură în care devalorizează şi degradează pictura ; pentru mine cel puţin, pictura se îndreaptă spre tot ce nu ar merita

pictat. Era o poftă falsă, de altfel : şi o ştiam chiar în clipa în care mă cuprindea. O ştiam din faptul că aveam picioarele reci : de cînd am citit replica lui Voltaire, că pentru a picta trebuie să ai picioarele calde (chiar dacă se referea la pictorii englezi ; şi aş spune pe drept, inclusiv Bacon şi Sutherland), am ţinut cont de ea şi am verificat-o pe pielea mea. Tablourile pe care le-am pictat cu picioarele reci sînt cele mai proaste ; dar asta nu înseamnă că nu sînt cele mai apreciate de critici şi de colecţionari. Şi pictasem atîtea cu picioarele reci, pentru că aveam chef cu-adevărat să pictez cîte unul în timp ce mă simţeam liber, nelegat de meserie, de cota tablourilor, de expoziţii, de bani, de celebritate ; chiar dacă această libertate se datora faptului că aveam deja totul : multă celebritate, mulţi bani, expoziţii în toate părţile lumii, o cotă în plină creştere, o meserie care-mi permitea să fac chiar şi două sau trei tablouri pe zi. Cu picioarele reci, bine-nţeles. Cele pictate cu picioarele calde, nu multe, le păstram pentru mine : pentru o mai tîrzie şi mai dreaptă faimă. Dar ca să fiu sincer, nu prea îmi pasă de celebritate, după ce voi muri.

Mă simţeam eliberat de toate, în orice caz. Chiar şi de pictură. Sau (pentru că vorbim despre asta, nu este nepotrivit să încerc să mă explic pînă la capăt), fuga asta a mea, iluzia mea de libertate, nu erau altceva decît o pauză, un intermezzo : pentru a mă întoarce la o pictură, după înţeleapta prescripţie a lui Voltaire, cu picioarele calde. Întoarcere imposibilă, cum recu-

noşteam în cîte o clipă de iluminare : aveam să continui să pictez mult cu picioarele reci şi puţin, foarte puţin, cu picioarele calde. Dar lucrurile, în noi, sînt totdeauna blestemat de complicate ; şi cu cît ne înşelăm mai mult pe noi înşine, cu atît mai evidentă şi imediată apare dezamăgirea.

Am rămas, deci, cîtăva vreme, la fereastră, bucurîndu-mă de acel echilibru deplin şi perfect etcaetera... M-am cufundat apoi în apa fierbinte, pentru a-mi încălzi picioarele şi a mi le şterge astfel din conştiinţă. Şi, într-adevăr, am ieşit din baie plin de puteri noi. M-am bărbierit, m-am pieptănat, m-am îmbrăcat. Şi am coborît jos.

Era mare agitaţie, în hol. Personalul de serviciu se înmulţise. Şi chiar şi preoţii, am numărat şapte noi, care plecau şi veneau, foarte aferaţi. Prea multă zăpăceală ; am ieşit în piaţă, unde puseseră şezlongurile : toate goale, dar adîncite, cu amprenta corpurilor pe care le susţinuseră, recompunînd, parcă, în cercuri, aşezarea unor staluri de teatru ; din cauza culorilor lemnului şi pînzei grosolane, cu dungi verticale albastre şi roşii, şezlongurile dădeau impresia unui tablou metafizic. Am pătruns acolo ca să completez tabloul : celui care ar fi privit de la o fereastră de la etajul hotelului, i-aş fi părut un manechin uitat pe un scaun (eu trăiesc tablourile altora mai mult decît pe ale mele, mai ales pe cele ale pictorilor celor mai diferiţi de mine).

Piaţa era, mi se pare că am mai spus-o, extrem de largă. În afară de spaţiul ocupat de scaune, mai era spaţiu suficient pentru a permite par-

carea şi manevrele numeroaselor automobile care aveau să sosească. Dar s-a făcut ora nouă pînă au început să sosească.

Primele patru au sosit într-o succesiune rapidă. În momentul în care prima s-a oprit în fața hotelului, don Gaetano s-a materializat în prag, dar poate că era acolo încă dinainte. Din automobil a coborît un episcop, şi cîte unul din celelalte trei care urmau. Cînd au fost împreună, mi-am dat seama că unul din cei trei avea tichia roşie şi nu violetă. Un cardinal ; şi l-am recunoscut, nu datorită respectului, care îmi lipsea, ci, trebuie să admit, pentru că mi-am amintit un vers al lui Belli [1], „şi a scos-o pe cea neagră şi şi-a pus-o pe cea roşie" ; atunci cînd o patrulă de jardarmi se năpusteşte într-un bordel, iar brigadierul care o comandă, vede, ieşindu-i în întîmpinare, „extrem de serios", un preot care, scoțîndu-şi solemn tichia neagră şi punîndu-şi-o pe cea roşie, se metamorfozează în cardinal ; spre marea tulburare a jandarmului.

Un prinț al bisericii ; de aceea, vreo zece motociclete, cu tot atîția polițişti care, cu un picior sprijinit în pămînt, se țineau țanțoşi în şa şi vuiau în piață împiedicîndu-mă să aud ceea ce-şi spuneau cardinalul, episcopii şi don Gaetano. Dar păreau că se salută şi schimbă vorbe de duh. Don Gaetano, ca de obicei, în haină preoțească ; ceilalți patru, în pantaloni şi jachetă gri, vestă de aceeaşi culoare, pe care se detaşa crucifixul de argint, guler tare şi lucios. Şi tichia. Nici unul din cei patru nu-mi părea să fi avut o personalitate deosebită. Doi arătau a țărani şi doi a funcționari : din cei cu regulamentul în mînă, de o pedanterie zeloasă. Dacă şi-ar fi scos tichia şi ar fi trebuit să ghiceşti, din toți cinci, cel care arăta a cardinal era don Gaetano ; iar ceilalți ar fi părut nişte preoți parohi, doi de la oraş şi doi de la țară. Cu toată atitudinea de devoțiune filială, de bucurie şi uneori de ilaritate, don Gaetano păstra o distanță, o răceală, o severitate care-mi trezeau un sentiment de admirație totală. Ce spun eu cardinal : putea fi chiar papa.

[1] Giuseppe Gioacchino Belli (1791—1863), cel mai mare poet dialectal al literaturii italiene, alături de Carlo Porta (n.t.).

Motocicliştii se îndepărtară cu un uruit şi mai puternic. În tăcerea neaşteptată, l-am auzit pe cardinal lăudînd frumusețea şi măreția hotelului. Don Gaetano, aşa mi s-a părut, a privit către mine cu o clipire de compătimire ironică în ochi ; pentru acel sărman cardinal, care ar fi trebuit să ştie şi nu ştia ce era cu adevărat grandios, cu adevărat frumos. Apoi a spus :

— Eminență..., şi a luat cu sine, în hotel, acel mic ciorchine de personaje suspuse.

Atent fiind să surprind ceea ce-şi spuneau cardinalul, episcopii şi don Gaetano, n-am observat sosirea altor automobile. Aproape toate cu şofer în uniformă, deci ale unei instituții sau ale unor ministere. Cei care coborau trebuie să fi fost un ministru, un subsecretar, un director general, un preşedinte, un vice-preşedinte. Unele în schimb, aveau la volan o femeie ; şi nu mi-a trebuit prea mult ca să-nțeleg că era vorba

despre soțiile care-și însoțeau soții, dar pentru a-și lua înapoi automobilul. Una mi-a plăcut : nu era cu adevărat frumoasă (dar femeile cu adevărat frumoase nu mi-au plăcut niciodată, doar pe una am luat-o de soție și am părăsit-o imediat), era însă, înaltă și bine făcută ; o expresie inteligentă, ironică ; ceva abia reținut, nerăbdător în mișcări, în surîs, în lumina ochilor ; ca și cum ar fi fost gata să izbucnească într-un strigăt de eliberare ; într-o goană, aproape un zbor, de bucurie. În timp ce soțul deschidea portbagajul și scotea valizele, ea vorbea cu volubilitate ; iar vocea ei suna pentru mine ca o invitație, de parcă recomandările făcute soțului de a nu răci, de a fi cumpătat la mîncare, de a îmbrăca seara puloverul și de a nu uita la masă pilulele, ar fi vrut să însemne pentru mine (căci mă observase sau poate mă recunoscuse) : acum, îl las pe cretinul ăsta, pe porcul ăsta, pe hoțul ăsta și vreme de o săptămînă voi fi liberă, liberă, liberă... Și în timp ce descifram această invitație m-a privit, veselă și languroasă, sfidînd și promițînd, confirmîndu-mi intuiția. O clipă, am fost tentat să plec după ea sau, mai simplu, să-i cer să mă ducă în oraș ; în fața soțului, căruia o oarecare teamă în ce-o privea pe soția sa, dacă era în stare s-o aibă, i-ar fi fost de folos în exercițiile pe care se pregătea să le facă. Dar am privit-o plecînd fără să mă mișc ; o sărutare distrată soțului, o ultimă privire mie, picioarele descoperite bine de tot în momentul în care închidea portiera. De altfel, cineva, poate, o aștepta deja : „l-am însoțit pe porcul ăla la schitul

lui Zafer, pentru exercițiile lui spirituale ; în fine, avem o săptămînă întreagă pentru noi"... Cîteva clipe, însă, mi-am făcut iluzia că l-ar fi lăsat baltă pentru mine pe cel care o aștepta.

Piața era acum plină de automobile, grămezi de valize și genți. Hamalii veneau și plecau, gîfîind și transpirînd ; dar nu știau, desigur, să recunoască gradul oaspeților care sosiseră deja sau care soseau, și de aceea unii dintre aceștia îi chemau și protestau cu un ton care vroia să spună : bagajul pe care-l iei înainte de a-l lua pe al meu, e al vicepreședintelui meu, în timp ce eu sînt președintele, și sînt înaintea lui, chiar dacă ajung după el ; sau ceva asemănător. Dar în afară de aceste ieșiri, care se revărsau asupra servitorilor, atmosfera era de prietenie superficială și ironică, strigăte de surpriză, îmbrățișări, strîngeri de mînă, insulte glumețe. La sosirea unui ministru larma s-a stins, și printr-o mișcare tăcută s-au lăsat atrași către automobilul din care cobora, ca pilitura de fier spre magnet. La fel și la sosirea altor trei sau patru, pe care nu i-am recunoscut. Iar cînd, la un moment dat, a apărut don Gaetano, mișcarea aceea, incluzîndu-l pe ministru și pe ceilalți potentați necunoscuți mie, îl înconjură din toate părțile, oprindu-se însă la distanță de cel puțin un metru, în semicerc. Mi s-a părut că în acel semicerc ordinea importanței s-a reconstituit perfect, pentru a-i săruta mîna. Don Gaetano i-a recunoscut pe toți, pentru fiecare și-a amintit un amănunt relativ la funcție, la familie sau la starea sănătății ; și toți erau fericiți de a fi fost astfel recu-

noscuţi şi deosebiţi. Dar, în tot ce făcea sau spunea don Gaetano, era mereu o nuanţă sau o undă de ironie, pe care, evident, nimeni din turma aceea care se strîngea în jurul lui nu era în stare s-o perceapă. Iar eu o percepeam şi eram încîntat de ea : pentru că mi se părea că acea ironie distilată, acel dispreţ subtil, erau făcute dintr-un fel de conivenţă, de solidaritate, stabilită între el şi mine ; şi că imaginea lui ar fi fost, mai bătrînă, mai înţeleaptă şi mai pricepută, cea la care aspiram eu.

Pe neaşteptate, piaţa s-a golit, a redevenit pustie şi tăcută ca de dimineaţă. Sau poate că pe neaşteptate am devenit conştient de asta.

Am reintrat în hotel. Preoţii-portari erau doi acum : cel care era acolo la sosirea mea şi un altul, dintre cei patru pe care îi cunoscusem la masă.

— Şi acum ce se întîmplă ? am întrebat.

— Oaspeţii s-au dus în camerele lor ; peste o jumătate de oră vor coborî la liturghie. O va oficia cardinalul. Apoi va vorbi don Gaetano.

— În capela de jos ?

— Da, în capela de jos.

— Aş putea să asist ?

— Cred că da ; don Gaetano nu are nimic împotrivă ca dumneavoastră să asistaţi la exerciţiile spirituale, aşa mi s-a părut că înţeleg ; şi dat fiind că exerciţiile încep cu această liturghie...

Am mulţumit şi m-am îndepărtat. Eram nehotărît. Şi nu pentru că mi se părea o indiscreţie,

căci rămăsesem tocmai pentru a o comite, cît pentru că mă temeam să nu mă plictisesc şi să nu fiu obligat, din discreţie, să plec mai înainte ca totul să se sfîrşească.

Dar m-am dus. Şi nu m-am plictisit prea tare. Nu mai asistasem la o liturghie de cel puţin un sfert de veac (şi a scrie un sfert de veac în loc de 25 de ani se potriveşte cu cochetăria de a mă îmbătrîni). Dat fiind că era prima oară cînd o auzeam în italiană, m-am lăsat în voia unor reflecţii despre biserică, istoria ei, destinul ei. Adică splendoarea trecutului, prezentul mizer, sfîrşitul ei inevitabil. Pe plan estetic, credeam ; dar în schimb, în ceea ce gîndeam în mod dezordonat, era ceva mai îndepărtat şi mai obscur ; ceva mai periculos. Un fond de neplăcere, de nelinişte ; ca şi cum, plecînd, abia pornit, simţi că ai uitat sau ai rătăcit ceva, dar nu ştii precis ce anume. Dar dacă ar fi să-mi destăinui cît mai exact chiar exagerînd, starea mea de spirit : mă simţeam oarecum păgubit şi descumpănit. Blocul acela de piatră imobil de care mă lovisem ani de zile, muntele acela de superstiţii şi temeri, de intoleranţă, de latină : iată-l friabil şi sterp, ca brazda cea mai stearpă. Îmi mai aminteam încă (la zece ani ajutasem la oficierea liturghiei) unele pasaje ale liturghiei în latină : şi le comparam cu italiana în care fuseseră transpuse ; de fapt, cu ce ajunseseră, chiar în sensul folosit atunci cînd se spune cît de rău a ajuns cineva. „Apa unită cu vinul fie semnul unirii noastre cu viaţa divină a Celui care a vrut să-şi asume natura noastră umană.“ Ce spuse insipide, care

amintesc de ființele acelea insipide care la masă botează vinul cu apă *„Deus, qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti, et mirabilius reformasti ; da nobis per hujus aquae et vini mysterium, ejus divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps, Jesus Christus Filius tuus Dominus noster : Qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus : per omnis saecula saeculorum ;* unde era acum sensul acestor cuvinte și, dincoace sau dincolo de sens, misterul ?

Dar tu, îmi spuneam, tocmai asta voiai : ca misterul să se risipească, ca din acel scenariu grandios, din acea iluzie solemnă, să rămînă pur și simplu urzeala, ca atunci cînd actorii intră în scenă în piesa *Șase personaje...* a lui Pirandello... Dar demistificarea aceea aparține teatrului, e o formă care îl reinventează și îl reafirmă ; și voiai deci ca biserica, renunțînd la mistificare și la înșelăciune, să se reinventeze și să se reafirme ?... Ba nu, voiam să sfîrșească. Și e deja la sfîrșit... Și totuși... Adevărul este că atîtea lucruri în noi, pe care le credem moarte, stau ca într-o vale a somnului ; nici plăcută, nici ariostescă. Iar rațiunea trebuie să vegheze mereu somnul lor. Sau, măcar de probă, să le trezească uneori și să le lase să iasă din valea aceea, dar pentru a se întoarce înapoi înjosite și neputincioase... Dar dacă proba nu reușește ? Iată problema, în fața căreia, în realitate, nu mă aflasem niciodată ; căci totul, în mine și în jurul meu, e deja de ani de zile ficțiune. Nu trăiam decît înșelîndu-mă și lăsîndu-mă inșelat. Doar

lucrurile care se plătesc sînt adevărate, care se plătesc cu prețul inteligenței și al durerii. Iar eu nu mai plăteam acum decît prin bănci. Nu exista sentiment, convingere, idee pentru care să mi se ceară altceva decît o semnătură pe o carte de credit. Sau pe un tablou : dat fiind că ceea ce dă valoare unui tablou este semnătura, exact ca la o carte de credit. (O dată tot o să fac o expoziție cu pînze doar cu semnătura mea, pe care să le vînd la prețuri destul de mari ; și-i voi sugera negustorului această reclamă : „faceți-vi-l singuri, un mare pictor vi l-a semnat deja“). Iar durerea altora (boala, mizeria, dezastrul, care loveau persoane pe care le cunoșteam sau care, fără să le fi cunoscut, mi se adresau ; războiul care pîrjolea sau oprimarea sub care gemeau popoare întregi), era suficientă o iscălitură pentru ca imediat imaginile lor să dispară și eu să mă eliberez de ele. Și mă eliberasem astfel de atîtea lucruri ; de prea multe pentru ca să nu mă fi simțit, în momentul acela, departe de adevăr, de viață... Mi-a venit atunci ideea, puțin supărătoare, puțin ironică, cum că tot continuînd să reflectez și să mă acuz astfel, aveam să sfîrșesc prin a face cu adevărat exerciții spirituale : și aveam să fiu singurul, căci toți ceilalți care veniseră să facă exerciții spirituale păreau și erau departe de asta. Cei apropiați nu făceau decît să-și vorbească la ureche în timpul liturghiei, iar cei îndepărtați, să se salute prin semne și surîsuri. Se simțeau în vacanță, dar o vacanță care le permitea să înnoade

iar relații fructuoase, să țeasă urzeli de mărire și de bogăție, să răstoarne alianțe și să repare trădări.

„Liturghia s-a sfîrșit ; mergeți în pace.“ Dar nu trebuiau să plece ; zgomotul și agitația, iscate imediat, s-au stins la ivirea, în spatele balustradei corului, a lui don Gaetano. Cei care se grăbiseră erau rușinați, evident ; și pe pocăința lor tăcută își revărsă don Gaetano dojana. Vorbea cu voce tărăgănată, ca și cum își reținea cu greu un căscat permanent ; și, fără a schimba tonul, a trecut de la reproșuri la explicații : a sensului și necesității acelor exerciții, pentru fiecare și pentru toți bilanț al conștiinței și pentru anul care trecuse și pentru cel care începea ; recapitulativ și de previziune. Și cum toți cei care se adunaseră în acel loc, pentru a-și exersa spiritul și a-i înnoi forțele, reprezentau lumea creștină și catolică în conducerea treburilor publice și în cele făcute spre binele public, trebuia ca în acea săptămînă să se întrebe, în primul rînd, hotărît : i-am dat Domnului ce e al Domnului ?

La acest punct, unul care era în fața mea murmură la urechea vecinului :

— Sigur mai vrea să facă un hotel.

Dar imediat aruncă o privire în jur, temător ; și bănuind că eu auzisem, schiță un surîs de înțelegere, crezîndu-mă de teapa lui ; nu puteam ignora, deci, cum înțelegea cucernicul acela de don Gaetano, desigur cucernic, dar mai degrabă exigent, a da Domnului. Don Gaetano, de altfel, nu intră în amănuntele a ceea ce se cuvine Domnului (omițînd cu totul, se înțelege, a da Cezarului) : lăsă ca tema aceasta să răsune în fiecare conștiință, să se traducă, după mărimea puterii și funcțiilor fiecăruia, în imagini sau cifre concrete.

— Acum puteți merge, spuse în sfîrșit don Gaetano, încărcînd prima silabă cu restul de dojeni cu care începuse.

Toți, de data aceasta gravi, s-au ridicat și s-au îndreptat spre ieșire. Cardinalul și cei trei episcopi dispăruseră deja, poate prin sacristie. Am rămas, în capela care păru mai mare, don Gaetano și eu. Don Gaetano părea, ca de obicei, că nu mă vede ; dar după cîteva clipe a început să-mi vorbească. Înțelesese de ce rămăsesem.

— Dumneavoastră încă nu ați văzut bine capela, care e chiar bisericuța schitului... După cum vedeți, a fost păstrată ; ultimele modificări datează din secolul al XVII-lea... Schitul lui Zafer ! O poveste inventată de la un cap la altul, în a doua jumătate a secolului trecut, de către un erudit din partea locului... Exista tradiția, legenda unui schivnic cu chipul smolit și barba albă ; iar farmacistul din satul din vale i-a dat un nume, Zafer... Eu cred că, în capul farmacistului, lucrurile s-au petrecut așa : exista numele ținutului Zaffù, și de curînd fusese publicată traducerea lui Michele Amari din lucrarea *Solwan el Mota'* de Ibn Zafer. Cine știe, textul i s-o fi părut creștin ; se întîmplă ca izolînd unele pasaje, într-un text care nu e cîtuși de puțin

creştin, să se vadă ivindu-se creştinismul... Zaffù, Zafer : cu mult mai frumos Zafer[1]...

Şi apoi mai era şi tabloul acela. Mi-l arătă ; pînă în clipa aceea nu-l văzusem : un sfînt întunecat şi bărbos, cu ditamai cartea deschisă în faţă ; şi un drac cu expresia pe jumătate ipocrită, pe jumătate batjocoritoare, cu coarnele roşii ca para focului, ca de carne jupuită. Dar ceea ce te izbea cel mai mult la drac era faptul că avea ochelari : un *pince-nez* cu rama neagră, iar impresia de a fi văzut deja ceva asemănător, fără a-ţi aminti cînd şi unde, conferea diavolului ceva misterios şi înspăimîntător : ca şi cum l-aş fi văzut în vis sau în spaimele vizionare ale copilăriei.

— Pe tabloul acesta, continuă don Gaetano, farmacistul a construit o legendă : Zafer, sfîntul, nu mai are vederea bună ; diavolul îi aduce în dar lentilele. Dar aceste lentile au, desigur, o calitate diabolică : dacă sfîntul le va accepta, prin ele va citi *Coranul,* totdeauna, în loc de *Evanghelie,* de Sfîntul Anselmo sau de Sfîntul Augustin. „Oh, fie ca semnul pur al silabelor tale să se strice, să se preschimbe în cirilică pocită..." Citatul m-a surprins : don Gaetano îl citise pe cel pe care eu îl consider drept ultimul poet italian, în vremea de aur a poeziei italiene; şi ştia versuri pe de rost.

---

[1] Urmează o înşiruire de cuvinte asemănătoare ca sonoritate, ca într-un joc, intraductibile în română fără a le distruge valoarea stilistică : *lo zaffiro, la zaffera, lo zafferano :* „safirul, vopseaua (de sticlă), şofranul" (n. t.).

— În acest caz, scrierea cufică, sau cum se cheamă scrierea Coranului... Inutil să spun că Zafer bănuieşte înşelăciunea şi nu acceptă darul ; mai mult, ignoră de-a dreptul prezenţa diavolului... Dar acest tablou, după cum ştiţi, nu e decît o copie, mai degrabă grosolană, a celui semnat de Manetti care se află la Siena, în biserica Sfîntul Augustin. Un tablou curios, în orice caz. Lăsînd la o parte fanteziile farmacistului, aş spune neliniştitor... Diavolul cu ochelari ; ceea ce vroia să spună Manetti e destul de evident, în raport cu vremea lui ; dar astăzi...

— Ca atunci : orice instrument care te ajută să vezi mai bine, nu e decît opera şi darul diavolului. O spun pentru dumneavoastră, pentru biserică.

— Interpretarea laică, de laicism vechi : asocieri ce poartă pecetea lui Giordano Bruno sau Francesco Ferrer... Eu aş spune în schimb : orice corectare a naturii nu poate fi decît opera şi darul diavolului.

— Interpretare sadistă.

— Dar Sade era creştin, spuse don Gaetano smulgîndu-se din contemplarea tabloului şi privindu-mă uimit : uimit că nu ştiam, că nimeni pînă atunci nu-mi spusese.

— Dacă spuneţi dumneavoastră... Cu o ironie mult prea afişată.

— Nu o spun eu, spuse brusc don Gaetano. Se învîrti puţin prin capelă, ca şi cum eu n-aş mai fi fost acolo ; apoi se întoarse la tablou.

Eu, uşor supărat pe mine însumi din cauza ironiei banale a acelui „dacă spuneţi dumnea-

voastră“, încercam să compun o frază de ironie mai subtilă ; dar don Gaetano, urcînd treptele altarului, scosese, dintr-un buzunar interior de la piept, ochelarii și punîndu-și-i pe nas, ridicîndu-se pe vîrful picioarelor, se înclinase cercetînd colțul din dreapta al tabloului. Cînd se întoarse pentru a-mi spune :

— Există semnătura, veniți să vedeți, avui o clipă de stupoare amețitoare : ochelarii săi erau copia exactă a ochelarilor diavolului. Nu-și dădu seama de stupoarea mea, care trebuie să fi fost vizibilă, sau se prefăcu că nu-și dă seama, bucurîndu-se de ea. De altfel, eu încercai imediat să parez lovitura, dacă el ar fi avut chef să-mi dea o lovitură, luînd un aer care voia să spună : șarlatan bătrîn, păstrează pentru turma ta de imbecili găselnița asta cu ochelarii. Dar nu păru să bage de seamă nici trecerea mea de la uimire la dispreț. M-am apropiat ca să citesc semnătura. Cu greu am descifrat : b, u, t, a, s, u, o, c, o : Butasuoco.

— Buttafuoco, m-a corectat don Gaetano. Dumneavoastră n-ați văzut al doilea „t“ și ați citit pe „f“ ca „s“... Nicolò Buttafuoco, un pictor local. Iar după un alt erudit, de acum două secole, nu mai puțin fantast decît farmacistul, diavolul e autoportretul său, inclusiv coarnele... Într-o zi, pe cînd picta o Madonă, dat fiind că avea drept model o femeie ușoară, îi veni să spună : „Madona aceasta va face minuni, atunci cînd o să-mi crească mie coarnele“ ; și iată că i-au crescut și a fost prima dintr-o lungă serie de minuni pe care le-a făcut apoi Madona

aceea... Coarne binemeritate, pentru cît de îngrozitor picta.

Își scoase ochelarii și-i puse la loc în buzunarul de la piept. Și cu indiferența voită a celui care și-a atins deja ținta, a pisicii care a mîncat canarul, continuă :

— De acest nume, Buttafuoco, se leagă întotdeauna, în realitate cît și în imaginație, ceva ce are de-a face cu răul, sau măcar cu încurcăturile ; acest pictor care-și face autoportretul în chip de diavol ; Buttafuoco al lui Boccaccio, în nuvela lui Andreuccio da Perugia... Încîntător, studiul acela al lui Croce despre nuvela lui Boccaccio ; faptul că a găsit în registrele angevinilor un Buttafuoco printre exilații sicilieni..., și continuă să divagheze astfel, ținîndu-mă de braț, mergînd spre sufragerie.

M-a vrut din nou la masa lui. În locul celor patru preoți se aflau cardinalul și cei trei episcopi ; și fuseseră adăogate două locuri, pentru ministru și un industriaș. Mă simțeam foarte prost. Și nu pentru că nu mai stătusem niciodată la masă cu miniștri, industriași și prelați (căci, de obicei, dimpotrivă, nu era zi să nu mă trezesc cu vreunul, sau cu un întreg asortiment, la masă) ; ci pentru locul și momentul acela : un hotel ținut de preoți, o întrunire de catolici pentru exerciții spirituale. Pe cît eram eu de surprins și neliniștit de faptul că mă aflam acolo, cu atît mai mult au fost ceilalți cînd don Gaetano a făcut prezentările (impecabil, mă prezentă pe mine celor patru prelați, iar mie mi-l

prezentă pe ministru și pe industriaș). Și poate că se gîndiră imediat la conversiunea mea ; dar pe cînd cardinalul îmi întindea mîna să i-o sărut, și eu i-am coborît-o și i-am strîns-o cum se face de obicei, pe fețele lor se zugrăvi perplexitatea. Dar față de don Gaetano. Spre el se îndreptară priviri întrebătoare și preocupate ; iar don Gaetano le spuse că mă aflam acolo din întîmplare, din curiozitate, aproape din spirit de aventură.

Dat fiind că ceea ce făcea don Gaetano nu putea decît să-și atingă scopul, s-au liniștit. Și toți, imediat, se crezură obligați să laude cîte un tablou de-al meu : prelații pe cele pe care le văzuseră în expoziții sau în colecții, ministrul și industriașul pe ale lor (și am înțeles că aveau cîteva, și încă din cele pictate cu picioarele calde). Astfel se ajunse să se vorbească despre pictură ; și cu toate complimentele pe care mi le adresaseră, a fost imediat clar că pentru cei patru prelați pictura pierise de aproape un secol, ultimul care o practicase fiind Nicolò Barabino (și mi-a venit în minte, la acest nume, imaginea Madonei cu măslinul pe care mama mea o ținea, în reproducere cromolitografiată, la capul patului și pe care eu, poate de prima oară cînd am avut în mînă un creion, am copiat-o ani de-a rîndul : totdeauna extraordinar, după mama ; mai tîrziu în mod acceptabil, după părerea mea) ; și că pentru ministru și industriaș, pictura nu existase niciodată, decît poate într-o anume clipă a vieții și a bogăției lor, sub formă de investiție și avere. De aceea, nu erau de acord

cu prelații, dat fiind că la galeriile de tablouri cotele pictorilor minori erau nesigure, iar ale celor mari erau incalculabile, dincolo de orice apreciere reală ; în schimb, erau sigure și în creștere sigură, la contemporani, fie mari, fie mici. Numai că printre contemporani nu existau pictori mari, obiectă cardinalul. Dar imediat, fără convingere, adăogă :

— În afară, se înțelege, de prietenul nostru aici de față.

Eu, fără convingere, mă eschivai și pronunțai numele lui Guttuso. Cardinalul spuse că mai avea mult ca să ajungă mare. Don Gaetano începu, în schimb, să laude acea „Răstignire“ a lui Guttuso, care cu 30 de ani în urmă produsese un scandal și care acum sperau, spuse el, să fie achiziționată de muzeele Vaticanului. Unul dintre episcopi întrebă de ce fusese scandal.

— Pentru că toate personajele sînt goale, spuse don Gaetano, cu un ton de uimire ironică adresat celor care cu 30 de ani în urmă se scandalizau văzînd scena Răstignirii populată de nuduri.

Prelații conveniră că a-l dezbrăca pe Christos, Fecioara și bocitoarele era un lucru perfect nevinovat, dacă era făcut cu intenții nevinovate și cu rezultate nevinovate ; și apoi, în vremea noastră, tragedia aceea sublimă era batjocorită mult mai rău. Și s-a trecut la clasificarea relelor timpurilor noastre, cînd unul dintre episcopi se întoarse la Guttuso, manifestîndu-și rezerva, din pricină că era comunist.

— Dar cine nu e ? spuse don Gaetano. Şi cu o intonaţie de parodie : *Pentru că nu putem să nu ne numim comunişti.*

Nu se înţelegea dacă vorbea serios sau glumea. De aceea, primi, din partea tuturor, şi din a mea, o aprobare ambiguă. Şi se lăsă tăcerea.

Am rupt-o eu, intimidat, dar făcînd efortul să folosesc un ton uşor, aproape un ton de glumă şi de batjocură, întrebînd ce credeau despre restaurarea diavolului efectuată de Paul al VI-lea.

— Oh, diavolul, pufăi ironic cardinalul. Şi ironia sa, cum am verificat puţin mai tîrziu, nu-mi era adresată doar mie, care pusesem întrebarea.

— Cu tot respectul, se înţelege, cu toată devoţiunea filială, pe care o datorăm Sfîntului Părinte, spuse ministrul, eu mă întreb dacă acesta era momentul potrivit pentru a ne ocupa de problema diavolului. Şi m-a privit cu sfidare, pentru a mă face să iau act de lipsa lui de prejudecăţi, de curajul lui, în faţa unui cardinal, a trei episcopi şi a unui preot cunoscut pentru inteligenţa, ştiinţa şi puterea sa.

— E momentul, spuse don Gaetano accentuînd verbul.

A urmat, mi s-a părut că ghicesc, un fel de mişcare de ordonare : în mintea celor patru prelaţi, a celor doi credincioşi. Ca atunci cînd se spune că o casă abia construită s-a aşezat, şi apare cîte o crăpătură în tencuială. În mintea lor apăreau fisurile.

— Nu zic că nu e momentul, spuse cardinalul. Zic, uite, modul... Nu ştiu... Poate se putea... Şi tăcu, lăsîndu-i cu iscusinţă pe ceilalţi să escaladeze acel „se putea", în vîrful căruia ar fi fost loviţi de fulgerele doctrinare ale lui don Gaetano. Dar nu mai puţin iscusiţi, cei trei episcopi şi cei doi credincioşi au eludat discuţia teologică (şi m-au deziluzionat) ; şi-au început să vorbească de discursul lui Paul al VI-lea despre diavol ca de un fapt pur birocratic, ca de o circulară ministerială ; iar despre papă, ca despre un ministru ale cărui decrete, mai mult sau mai puţin neîndemînatice, mai mult sau mai puţin obscure, sînt de fapt opera directorilor generali; există şi unii devotaţi ministrului dar incapabili, alţii capabili dar nedevotaţi, sau capabili şi devotaţi, sau incapabili şi nedevotaţi.

— Şi sănătatea, sănătatea papei ? se informă industriaşul.

— Papii, spuse don Gaetano, sînt totdeauna sănătoşi. Se poate spune, chiar, nu numai că mor sănătoşi, ci pentru că sînt sănătoşi. Vorbesc, se înţelege, de sănătatea spiritului, adresîndu-se industriaşului, dat fiind că întrebarea dumneavoastră, lipsită în mod cert de răutate, la asta făcea aluzie... Alte rele, alte boli, nu contează.

— Exact, am spus eu, nu a existat niciodată vreun caz în care papa, datorită vîrstei sau aterosclerozei, să înceapă să bată cîmpii. Vreau să spun : nu s-a ştiut niciodată.

— Nu a existat niciodată, tocmai, spuse cardinalul.

— Nu s-a ştiut niciodată, am repetat.

— Lucrurile care nu se ştiu, nu există, spuse don Gaetano.

— Eu aş spune că anumite lucruri se poate să nu fie ştiute, dar există, am răspuns.

— Da, de acord. Dar nu uita că vorbim despre biserică, despre papă, spuse don Gaetano. O forţă fără forţă, o putere fără putere, o realitate fără realitate. Cele ce în orice altă realitate lumească nu ar fi decît aparente, ce trebuie ascunse sau mistificate, pentru biserică şi pentru cei care o reprezintă sînt interpretările sau manifestările vizibile ale invizibilului. Deci totul... Asta nu înseamnă că, voind, nu putem să prindem gust în a căuta ciudăţeniile de temperament sau de bătrîneţe ale vreunui papă... Ale lui Pius al II-lea, de exemplu, dacă cercetăm atent încîntătoarele sale *Comentarii*... În acelaşi timp, chiar ciudăţenia faptului de a scrie, ca papă, istoria propriei vieţi : o dorinţă mai degrabă de aventurier decît de papă...

Cardinalul şi episcopii încremeniră, tăgăduiră, dar reieşi că nu citiseră *Comentariile,* în vreme ce don Gaetano era în stare să citeze din memorie toate pasajele care-i slujeau ideea.

— Aş spune, continuă, că într-un anume moment, momentul în care începe să dicteze *Comentariile,* Pius al II-lea nu mai reuşea să-şi ascundă propria satisfacţie pentru faptul că ajunsese papă, mai mult datorită spiritului său decît Spiritului Sfînt. Dorinţa irezistibilă de a spune tuturor : priviţi-mă, aici pe tronul lui Petru ; sînt bătrînul Enea Silvio, cel din *Istoria celor doi amanţi,* am reuşit, v-am făcut-o... Un erou stendhalian *avant la lettre*... Şi pentru a-l linişti pe cardinal, care, încurcat, încerca să-l recheme la ordine tuşind iritat : Dar a fost un mare papă, eminenţă : foarte mare şi sfînt. Şi apoi, a murit cu mai bine de cinci secole în urmă... Am o idee : deoarece a murit în noaptea de 14 spre 15 august 1464, la încheierea celei de-a doua serii de exerciţii, care cade tocmai atunci, voi vorbi despre Pius al II-lea credincioşilor.

— Foarte bună idee, spuse cardinalul, dar cu răceală.

— Excelentă, bombăni, mestecînd zgomotos, ministrul : şi-şi arăta, mişcînd furculiţa ca pe un pămătuf de agheasmă, farfuria. Se referea la bibilica umplută, care era cu-adevărat demnă de toată lauda. Şi aici îmi dau seama că pentru a relata discuţiile care aveau loc am uitat să descriu sala foarte animată şi felul în care luam gustarea (căci aşa erau denumite mesele de la prînz şi de seară). Meniul, un pliant tipărit, hîrtie groasă, detaliul cu diavolul care-l ispiteşte pe sfînt reprodus pe prima copertă, era deosebit de bogat ; şi se materializa în faţa noastră, apreciabil, cum am spus, prin calitate şi nu numai prin cantitate. Dintr-odată, totul se schimbase la hotelul lui Zafer ; sufrageria era ticsită, bucătarul se întrecea pe sine, serviciul era rapid şi îngrijit. Îl îndeplinea, în afară de vreo zece chelneri, o echipă de fete cărora apartenenţa la nu ştiu care ordin terţiar nu le lipsea de o oarecare cochetărie provocatoare. Alte amănunte : pe fiecare masă înflorea un buchet aranjat cu fantezie ; cele cinci femei dispăru-

seră ; cel care a binecuvîntat masa a fost cardinalul. Şi în legătură cu asta aş putea spune că m-am simţit ca un cîine în biserică, dar de dragul părerilor mele spun ca un om în cuşcă, atunci cînd toţi s-au sculat în picioare, şi-au făcut semnul crucii, au spus rugăciunea, şi-au făcut din nou cruce. Trebuie să mărturisesc, însă, că eu nu am putut, aşa cum îmi propusesem, să rămîn aşezat în timp ce toţi se sculau.

Ieşind din sufragerie, l-am oprit pe preotul pletos, cel care citea *Linus,* pentru a-l întreba unde dispăruseră cele cinci femei.

— Da' ce credeţi ? Stau în camerele lor, mi-a răspuns cam misterios, aproape fugind.

După-amiaza, cardinalul a deschis seria exerciţiilor. A vorbit mai bine de-o oră. L-am urmărit distrat, dar mai puţin distrat decît ai săi. A insistat pe *Biblie,* mai ales pe *Exod,* demonstrînd ce e mişcarea teologică, nouă, cred, a speranţei. Din ceea ce am reuşit să înţeleg, această mişcare numea speranţă disperarea. Nici o referire la *Evanghelii ;* şi doar de două sau trei ori numele lui Christos.

Cînd cardinalul a întors ultima dintre foile pe care le citise, discretul oftat de uşurare al fiecăruia s-a contopit într-un tot care a semănat cu fîşîitul unui aerostat care se dezumflă. S-au auzit, la sfîrşitul discursului, aplauze. Cardinalul a făcut un gest pentru a le opri ; şi cînd s-au stins, don Gaetano le-a recomandat să se retragă fiecare în camera sa, pentru a medita vreme de o oră la discursul eminenţei sale. Am surprins, în turma care ieşea, o cu totul altă

intenţie. Se vorbea de cărţi de citit, de rapoarte de făcut, de corespundenţă de rezolvat, de telefoane ce aşteptau. Arătîndu-mi un tip cu aer de ascet, cu lentile groase, un altul care la ieşire mi se afla alături îmi spuse :

— Acela ştie ce să facă, în cameră.

Am întrebat cine era şi ce avea de făcut în cameră.

— Dar cum, nu-l cunoşti ? E... Spuse un nume pe care-l cunoşteam.

— Da, mi se părea mie... Şi ce are de făcut ?

Mişcă mîna pentru a sugera lucruri minunate, lucruri din altă lume, în timp ce pe chip i se aşternea o ironie veselă, de lăcomie, de invidie. Şi s-a îndepărtat de mine, bănuitor dintr-odată.

În piaţă erau numai doi, într-o discuţie animată. Vorbeau despre drumuri, despre antreprize. Don Gaetano, care a ieşit după mine, i-a găsit astfel. A îndreptat arătătorul către ei şi energic :

— Domnule avocat, domnule senator ! Mă mir de dumneavoastră ; încă mai sînteţi aici, vorbind despre mizeriile voastre şi ale noastre! Mergeţi în cameră şi meditaţi la cuvintele eminenţei sale !

Ca nişte copii prinşi pe cînd scotoceau în cămară, cei doi s-au despărţit ; şi unul după altul s-au strecurat în hotel. Don Gaetano a surîs şi s-a apropiat de mine.

— Pariez că dumneavoastră veţi medita mai mult decît ei toţi la discursul eminenţei sale.

— Nu-mi acordați atîta încredere, am spus. Meditez, da ; dar la o aluzie, răutăcioasă cred, pe care am surprins-o acuma, la ieșirea din capelă. Un oarecare, indicîndu-mi-l pe... și am spus numele omului care-mi fusese arătat, a spus : ăsta da, știe ce are de făcut în cameră ; sau ceva asemănător. Mă întrebam la ce făcea aluzie în mod precis.

— La o femeie, bine-nțeles.

— La o femeie pe care și-o ține în cameră ?

— Nu tocmai ; femeia are camera ei.

— Am înțeles : e una dintre cele cinci.

— Una dintre cele cinci, da. Și toate cinci sînt aici pentru același motiv. Dar nu pentru același bărbat, se-nțelege.

— Și dumneavoastră permiteți... ?

— Prietene, eu permit totul. Admit și permit.

— Dar, vreau să spun, exercițiile spirituale...

— Am impresia că dumneavoastră credeți în ele mai mult decît mine ; adică le luați *ad litteram* sau cu sensul original, ca la Ignazio de Loyola... Și, de altfel, cred că laicismul, cel pentru care vă numiți laici, nu este decît reversul unui exces de respect pentru biserică, pentru noi preoții. Aplicați bisericii, ne aplicați nouă, un fel de aspirație spre perfecțiune, dar rămînînd instalați comod în afara ei. Noi nu vă putem răspunde decît invitîndu-vă să veniți înăuntru și să încercați, cu noi, să fiți imperfecți... Oricum, vreau să mă plasez din punctul dumneavoastră de vedere și anume concepînd exercițiile spirituale ca pocăire... Ei bine : acești cinci nenorociți au soții, fii, alegători, adversari, prieteni și dușmani care îi șantajează,

prieteni și dușmani care le controlează pașii și telefoanele... Și-au luat o amantă, cum se obișnuiește. Și un an întreg visează la săptămîna aceasta, de aici, de exerciții spirituale ; și ajung chiar să le facă... Își trimit mai întîi femeile ; recomandîndu-mi-le, se-nțelege, căci nu le-aș accepta fără recomandările lor, ca pe niște persoane cu nervii la pămînt, care caută liniște și odihnă pentru vicisitudinile lor familiare, pentru nenorocirile lor, într-o ambianță religioasă reconfortantă. Eu mă prefac că n-am înțeles, că nu știu ; și le accept. Pentru că știu prea bine că visul unei săptămîni de dragoste se va transforma într-o săptămînă de iad... Cretinul pe care l-ați auzit își imaginează delicii și delire erotice. Și, în schimb, știți ce anume fac acești cinci adulteri, acești cinci păcătoși ? Se ceartă. Și se ceartă fără motiv, sau pentru vreun motiv neînsemnat, printr-un fel de autopedepsire ; tocmai pentru că se simt adulteri, se simt păcătoși... Dacă te duci să asculți la ușile lor (mulți o fac, în acest moment), îi vei auzi certîndu-se ; mai mult decît o pereche căsătorită, cu mai multă furie, cu mai multă cruzime... Credeți-mă, cel mai bun mod de a face dragoste e cel im diat, trecător, pe care-l oferă prostituatele...

— Dar dumneavoastră, atît de...

— E un lucru atît de simplu, să faci dragoste... E chiar dragostea ; nu există alta, între un bărbat și o femeie... E ca și cum ți-e sete și bei ; să fii satisfăcut bînd și în faptul de a fi băut ; să nu-ți mai fie sete. Foarte simplu. Dar

gîndiţi-vă dacă omul ar fi dedicat apei, setei, băutului (ca urmare a unei ordini diferite a creaţiei şi a evoluţiei) toate sentimentele, gîndirea, riturile, legitimările şi interdicţiile pe care le-a dedicat dragostei ; n-ar fi nimic mai extraordinar, mai minunat, decît să bei cînd ţi-e sete... Cît priveşte prostituatele, gîndiţi-vă dacă cea mai bună băutură pe care am băut-o în viaţa noastră nu e cea de la o fîntînă la colţul unei străzi, la puţul de pe marginea unui drum de ţară...

— Nu e nouă, treaba asta cu setea şi băutul.

— O idee revoluţionară rusă ; dar Lenin, dacă vă amintiţi, a pus problema paharului : refuza să bea din paharul din care băuseră alţii. Mai degrabă reacţionar, nu vi se pare ?

— Puritan, aş zice puritan. Toţi revoluţionarii sînt aşa.

— Da, dacă ar fi spus : eu beau mereu din acelaşi pahar...

— De acord. Dar nu vi se pare că sînteţi cu atît mai reacţionar, postulînd existenţa prostituatelor ?

— Dar eu sînt pe cît de reacţionar, pe atît de revoluţionar.

— Şi nu ridicaţi problema paharelor, am spus cu oarecare ironie.

— Stop. Nu deveniţi grosolan ; încercaţi să vă eliberaţi de acea răuvoitoare şi vulgară literatură despre preoţi, de care toţi italienii, chiar şi cei care practică religia, sînt mînjiţi. Fiţi mai subtil şi mai serios... Eu pot spune despre mine ceea ce un cronicar medieval spunea despre Henric al VII-lea : „el era cast la trup, iar castitatea trebuie să-l fi făcut să putrezească pe dinăuntru“. Castitatea mă face să simplific ceea ce se numeşte de obicei iubire. Lipsa de castitate vă face pe dumneavoastră să o complicaţi. Sigur, recunosc, castitatea e îngrozitoare ; dar numai la început, cînd o alegi şi o înfrunţi... Apoi se-ntîmplă ceva asemănător, dumneavoastră mă puteţi înţelege, cu ceea ce se întîmplă în artă, pentru cine o practică : limitele şi piedicile expresive sînt forma ei, nu sînt limite şi piedici. În acelaşi fel, castitatea e forma cea mai sublimă spre care poate tinde amorul propriu : a face ca viaţa să devină o artă.

— Eu nu pot trăi, am spus, decît iubind o femeie ; şi cu toate complicaţiile posibile. Nu mereu aceeaşi femeie, se-nţelege. Una dispare din viaţa mea şi apare alta. Şi uneori a doua apare mai înainte ca prima să fi dispărut.

— Şi pariez că e mereu aceeaşi. Vreau să spun ca fire, dacă nu chiar ca fizic.

M-am gîndit puţin :

— Poate că aţi cîştiga pariul, am spus.

— Vedeţi ? Dumneavoastră suferiţi de un rău oarecum obişnuit, oarecum banal... Trecem din copilărie în pubertate, dar cei mai mulţi găsesc modalitatea de a rămîne copii pe planul activităţii erotice la care duce pubertatea... Să vă explic : lucrul cel mai serios pe care l-au descoperit cercetătorii psihologiei copilului, printre atîtea altele care nu sînt serioase, e cel numit legea repetării fenomenelor asemănătoare sau identice, nu-mi amintesc bine. Era atît de uşor

de descoperit, de altfel !... Un copil cere să i se povestească aceeaşi poveste, preferă aceeaşi jucărie, repetă acelaşi joc ; pînă cînd nu mai e copil. Atitudinea de donjuan nu e decît prelungirea acestei legi, dincolo de pubertate : în tinereţe, la bătrîneţe. Şi am trecut de la tinereţe la bătrîneţe, sărind peste epoca maturităţii, tocmai pentru că maturitatea, la oamenii loviţi de un astfel de rău, nu există. Atitudinea de donjuan e prelungirea lipsei de maturitate : pînă la ramolire, care e rezultatul normal, şi pînă la moarte... luaţi aminte : toţi donjuanii cad în mintea copiilor.

— Mă voi sinucide puţin mai-nainte. Admiţînd că sînt cu adevărat bolnav de donjuanism.

— Sînteţi. Şi nu vă veţi sinucide puţin mai-nainte, pentru simplul motiv că nu veţi reuşi să vedeţi linia de demarcaţie, graniţa.

— Nu vi se pare că folosiţi vechile arme ale sexofobiei catolice, în această clipă, împotriva mea ? Cu varianta care-mi promite ramolirea în locul infernului.

— Vă înşelaţi amarnic ; nu a existat niciodată o sexofobie catolică. În trecut, nu s-a făcut altceva decît să se îmbogăţească şi să se rafineze. Doar dacă astăzi, în cadrul concesiilor făcute, nu se poate întrezări o mişcare spre sexofobie... Cît priveşte ceea ce vă promit, adică cu ceea ce vă ameninţ, nu vă ameninţ de loc. E vorba de o constatare. O puteţi face şi dumneavoastră, dacă priviţi în jur. Cred că aţi cunoscut bărbaţi care au alergat după femei, una după alta, sau două şi trei în acelaşi timp : încercaţi să vă amintiţi ultimii ani ai vieţii lor. Şi mă părăsi, pradă acestei dezolante căutări.

Punctuali, după o oră, oaspeţii mişunau în piaţă. Meditaseră, era lesne de văzut. Erau pradă neliniştii de a-şi comunica rezultatele meditării : propuneri în cifre şi cifre în propuneri, anecdote picante pe spinarea unor prieteni-duşmani şi duşmani-prieteni, adulări, aprecieri condescendente ; şi cîte o glumă obscenă, mai degrabă învechită. Cei mai mulţi, cîte doi, îşi vorbeau la ureche ; şi mi-a venit în minte acel *numquam duo* care este regula seminariilor teologice, şi care ar trebui să fie regula oricărei reuniuni de catolici. Era uşor de imaginat că cei doi care-şi vorbeau lîngă mine complotau ceva împotriva celorlalţi doi care stăteau de partea opusă, şi invers ; şi, astfel, fiece pereche împotriva oricărei alteia aflate la distanţă ; piaţa devenea parcă un război de ţesut, pe care se întindea o urzeală deasă de înşelăciune, de trădări ; şi suveicile treceau dintr-o mînă într-alta.

Mergeam de la o pereche la alta, de la un grup la altul, surprinzînd cuvinte, fragmente de fraze, fraze întregi : şoptite, uneori în suspensie şi ezitante, alteori sigure. În ansamblu, părea că toţi vorbeau despre masa luată la prînz şi de cea pe care aveau s-o ia peste cîteva ore ; de lipsa de apetit a cîte unuia şi de foamea celor mai mulţi. Ăla mănîncă, celuilalt i-e o foame de lup, ăla încă n-a mîncat, nu vrea să mănînce, vrea, nu poate, trebuie să fie convins să mănînce, trebuie să nu mai mănînce atîta, există o limită la

mîncare ; și așa mai departe. Mi-am dat seama că vorbeau la figurat și am continuat metafora, închipuindu-mi-i pe toți bîjbîind într-o groapă cu alimente în descompunere.

M-am îndepărtat spre pădure și m-am întors la hotel cînd erau deja cu toții la masă.

Don Gaetano m-a chemat cu un gest la locul meu obișnuit. Cardinalul și episcopii nu mai erau acolo. În locul lor stăteau alte personaje, pe care don Gaetano mi le-a prezentat. Nu-mi erau necunoscute numele și funcțiile fiecăruia. Mi-am propus să plec a doua zi.

La conversație, oricît de diferite ar fi fost subiectele despre care se vorbea, nu am participat. Nici nu am ascultat-o, decît numai în clipele cînd don Gaetano intervenea. Și erau totdeauna intervenții ascuțite și rapide: citate, care cădeau cu o autoritate rece, calambururi, vorbe de duh: în mare parte pentru mine, căci deși ochii priveau în gol, îndepărtați și ficși, mă cerceta și descifra motivul tăcerii mele. Îmi oferea, de aceea, solidaritatea lui în disprețul față de ceilalți ; ca și cum ar fi spus : înțeleg nemulțumirea dumneavoastră, dar priviți cum îi tratez. Eu, însă, eram supărat și pe el.

La terminarea mesei și pe măsură ce comesenii ieșeau afară, am văzut că toți se adunau în jurul lui don Gaetano ; nu întîmplător, ci ca pentru o întîlnire stabilită, programată. Și proasta mea dispoziție s-a transformat în curiozitate.

Stăteau în cerc. La un moment dat, poate cînd au considerat că sînt toți prezenți, cercul

s-a desfăcut și a luat forma de pătrat. Don Gaetano, care era în centrul cercului, a ajuns în mijlocul primului șir al pătratului. Astfel așezați, au rămas o clipă pe loc, tăcuți ; apoi s-a ridicat vocea lui don Gaetano : „În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin“, și pătratul a pornit. Piața, cum am spus, era mare ; și mai mare părea prin faptul că luminile fuseseră aproape toate stinse. Pătratul merse de la ușa hotelului pînă la marginea opusă. Ajungînd acolo, mi se păru că se strîngea în dezordine și se trudea să se formeze la loc, în timp ce recitau în cor *Tatăl Nostru*. Reconstituit, pătratul veni spre hotel recitînd *Ave Maria ;* la lumina care venea de la ușă și de la fereastra parterului, am văzut că în primul rînd, tot cu don Gaetano în mijloc, nu mai erau aceiași dinainte. Și am observat că mișcarea era într-adevăr mai ordonată decît mi se păruse de departe ; oprindu-se puțin, înainte de a face stînga-mprejur, don Gaetano lăsa ca pătratul să se deschidă cît stătea el pe loc și să meargă înainte, reunindu-se, pînă ce nu ajungea el, în clipa cînd se executa stînga-mprejur, în centrul ultimului șir, care devenea primul. Desigur, cîte unul greșea, dar recitarea rugăciunii către Fecioara Maria nu își pierdea ritmul.

Lîngă mine a venit să se așeze cineva. Nu i-am dat atenție ; dar cînd am auzit că rîdea încet și rînjea, m-am întors să-l privesc. Era cu mînecile suflecate, cu un șervețel la gît, cu altul în mînă, cu care-și ștergea fruntea și fața. Îmi spuse :

— Vin în fiecare vară ca să nu pierd acest spectacol, chiar dacă mă plătesc prost. Priviţi-i. Rîse scurt, ironic ; apoi, iute, ca la cinema cînd nu vrei să pierzi firul acţiunii, intrarea unui personaj : Sînt bucătarul, şi se cufundă, scoţînd din cînd în cînd un pleşcăit de desfătare, în contemplarea spectacolului.

Şi avea de ce. Mersul acela în sus şi în jos prin piaţa aproape întunecată, nu ca într-o plimbare liniştită, ci cu pasul vioi, tocmai ca cineva căruia îi e frică de întuneric şi se grăbeşte să ajungă în zona de lumină (care era cea de la intrarea hotelului ; şi acolo, într-adevăr, pasul lor devenea mai lent, zăbovind mai înainte de a înfrunta drumul spre partea mai întunecată) ; vocile acelea care se înălţau recitînd *Tatăl Nostru, Ave Maria, Gloria,* cu o undă de spaimă şi de isterie ; vocea lui don Gaetano, care venea după vocile lor, distantă şi rece : vocea aceea care imprima cuvintelor „mesaj misterios“, „mister al salvării“, „anticul şarpe“, „spada care va străpunge inima“ o semnificaţie cu totul fizică, nu mai erau metafore, ci evenimente care erau pe punctul de a se realiza, care se realizau, în locul acela, la marginea lumii, la marginea iadului, care era hotelul lui Zafer. Şi în clipa aceea chiar şi cei care, ca mine şi ca bucătarul, îi vedeau în tot ce era mistificare abjectă şi grotesc, descoperea că ceva era adevărat, spaimă adevărată, mîhnire adevărată, în mersul acela prin întuneric, spunînd rugăciuni ; ceva care se apropia cu adevărat de exerciţiul spiritual ; ca şi cum ar fi fost disperaţi şi s-ar fi simţit disperaţi, în dezordinea unei bolgii, pe punctul de a se metamorfoza. Şi era uşor să-ţi vină în minte bolgia dantescă a hoţilor.

— V-a plăcut scena Rosariului ? m-a întrebat a doua zi don Gaetano.

— Foarte mult.

— Ştiam că o să vă placă.

— Păcat că am fost doar doi care ne-am bucurat de ea : bucătarul şi eu.

— Ah, bucătarul... Da, ştiu, e un pasionat. Un om inteligent, se vede din felul în care găteşte, dar un anticlerical turbat, de modă veche. Nu cred să fie comunist ; republican, poate, sau socialist... Dar greşiţi, crezînd că eraţi doar doi care vă bucuraţi : mă bucuram şi eu.

— Îmi permiteţi o întrebare ?

— Vă rog.

— Ce fel de preot sînteţi dumneavoastră ?

— Un preot ca toţi ceilalţi preoţi.

— Nu, n-aş putea spune.

— Dumneavoastră cunoaşteţi mulţi preoţi ?

— Am cunoscut. Cînd eram copil, cînd eram tînăr. Într-un sat mic. Doi sau trei buni, nouă sau zece răi. Cei buni erau cei care nu se amestecau în treburile altora ; nu erau pretenţioşi la tarifele pentru căsătorii, înmormîntări şi botezuri ; făceau cîte o înfrumuseţare, de fapt cîte o stricăciune, bisericii lor ; dar nu dădeau prilej la bîrfeli. Cei răi erau cei avizi şi avari ; care-şi lăsau biserica să se dărăpăneze ; care, spovedind femeile, le întărîtau împotriva soţilor ; care aveau în jurul lor ursuline, fiice ale

Mariei şi bigote pline de bani. Dar atît cei buni cît şi cei răi, total ignoranţi.

— Înţeleg problema dumneavoastră ; nu ştiţi dacă să mă puneţi între cei buni sau între cei răi... Ei bine : sînt foarte rău.

— Nu, nu asta e problema mea.

— Ba da, asta e... Şi dumneavoastră aţi fi rezolvat-o deja punîndu-mă între răi, dacă nu ar fi mica dificultate că nu sînt ignorant... *J'ai lu tous les livres...* Dar puteţi înlătura această dificultate : sînt un preot rău care, spre deosebire de ceilalţi răi pe care i-aţi cunoscut cîndva, a citit multe cărţi... Vreau chiar să vă ofer un mic paradox, ca justificare a clasificării mele printre cei răi, nu din modestie, ci din convingere : preoţii buni sînt cei răi. Supravieţuirea, şi, mai mult decît supravieţuirea, triumful bisericii peste secole, se datorează mai mult preoţilor răi decît celor buni. În spatele ideii de imperfecţiune trăieşte de fapt ideea perfecţiunii : preotul care contravine sfinţeniei sau, prin modul său de a trăi, o nimiceşte pur şi simplu, în realitate o confirmă, o înalţă, o slujeşte... Dar acesta e un adevăr complet banal : aş putea să-l mai rafinez sau să-l mai complic.

— Cel mai mare papă a fost deci Alexandru al VI-lea.

— Şi asta e o banalitate : o replică, iertaţi-mă pe care aş putea s-o aştept de la bucătar. Dar vreau să vă urmez pe terenul dumneavoastră : Alexandru al VI-lea, fără voia lui, a fost un mare papă. Dacă mi-aţi cere să aleg între Pius al X-lea şi Alexandru al VI-lea...

— L-aţi alege pe Alexandru al VI-lea.

— Tocmai. Dar sîntem, nu uitaţi, în sfera paradoxului. Dacă ieşim din ea, pot să vă spun că măreţia bisericii, caracterul ei supraurnan, se află în faptul că presupune un fel de istorism absolut : necesitatea inevitabilă şi precisă, utilitatea sigură a oricărui eveniment intern în raport cu lumea, a oricărui individ care o slujeşte şi o atestă, a oricărui element al ierarhiei sale, a oricărei schimbări şi succesiuni...

— Dumneavoastră sînteţi un fanatic.

— Credeţi că aş putea să nu fiu, cu haina asta ? Dacă, bine-nţeles, pentru dumneavoastră fanatic este cine are nişte certitudini... Dar certitudinile mele, asta nu ştiţi, sînt la fel de corozive ca şi dubiile dumneavoastră... Oricum, putem reintra în paradox, dacă paradoxul e forma de adevăr care vă convine cel mai mult.

— Nu, să rămînem în afara lui. Mai mult : în forma cea mai directă, mai simplă, spuneţi-mi : ce anume e biserica ?

— Iată : un preot bun v-ar răspunde că e comunitatea reunită de Dumnezeu ; eu, care sînt un preot rău, vă spun : e o corabie, corabia *Meduzei,* dacă vreţi ; dar o corabie.

— Îmi amintesc tabloul lui Géricault, dar nu-mi amintesc exact ce anume s-a petrecut pe acea corabie, deşi acum cîţiva ani am citit o carte întreagă. Ceva teribil : proverbial... S-a salvat cineva, de pe corabia aceea ?

— Cincisprezece, din 149 ; poate prea mulţi... Oh, nu, nu vorbesc de corabia *Meduzei,* vorbesc

de cea a bisericii. Zece e un procent mai degrabă ridicat.

— Şi ce au făcut cei 15 pentru a se salva ?

— Nu mă interesează. Adică : nu mă interesează din moment ce corabia *Meduzei* e pentru mine metafora a ceea ce e biserica.

— Prefer să pier imediat, în naufragiu.

— Ba nu, dumneavoastră înotaţi pentru a ajunge la corabie. Pentru că naufragiul a avut deja loc... Schiţă un surîs aproape amuzat : Nu v-aţi dat seama ?

Am rămas singur. Şi, gîndindu-mă la corabia *Meduzei,* încercînd să-mi amintesc ce se-ntîmplase acolo, m-am îndreptat spre maşina mea. Nu reuşeam să găsesc, în memorie, faptele acelea ; dar resimţeam oroarea pe care o simţisem atunci citindu-le. Canibalism, aproape sigur. „Acesta e trupul meu, acesta e sîngele meu." *Totem şi tabu,* prima mea întîlnire cu Freud : o mare revelaţie, un fulger orbitor. Apoi, îţi dai seama că marile revelaţii vin dintr-o lumină mai discretă şi continuă, aproape neobservată... Dar nu, nu înotam pentru a ajunge la corabie. Şi nici măcar nu avusese încă loc naufragiul. Viaţa mai exista încă, pentru mine, o navă cu catarge echilibrate (cum poate fi tradus *„steamer balançant ta mâture"* din poezia lui Mallarmé, din care don Gaetano citase acea jumătate de vers, „am citit toate cărţile"? Şi astfel, reamintindu-mi de la început *„La chair est triste, hélas ! et j'ai lu tous les livres..."* m-am abătut de la gîndul iritant al naufragiului şi al corăbiei).

M-am dus în oraş. Un cuptor ; dar m-am cufundat în el cu oarecare plăcere ; ca pentru a-l contrazice, acceptînd căldura, vara fierbinte, pe don Gaetano şi schitul-hotel ; răcoarea, bucuria adierilor.

M-am întors la schit la începutul după-amiezii, dar pentru a mă duce să dorm în pădure. Asta, cel puţin, era intenţia mea. Am rămas, însă, în luminişul unde femeile făceau plajă, şi de data asta cu ele. O după-amiază încîntătoare. Dar nu am dus prea departe jocul şi mai ales cu cea care se prinsese mai mult (se prinsese, pentru că nu reuşisem să ascund că o preferam), dat fiind că a doua zi, mă hotărîsem deja, aveam să plec. Mai rămîneam încă o noapte, în hotelul acela oribil, doar pentru că voiam să asist din nou la scena Rosariului. Eram şi eu fascinat, exact ca bucătarul.

Dar în lanţul cauzalităţii şi al întîmplării se mai lega o altă verigă.

Prînzul s-a petrecut ca de obicei. Alţi patru erau în locul celor patru care, cu o zi înainte, fuseseră pe locul cardinalului şi al episcopilor. Am înţeles că don Gaetano, menţinîndu-i pe ministru şi pe industriaş, nu ştiu pe ce criteriu de prioritate sau preferinţă, reînnoia în fiece zi pe ceilalţi patru comeseni. Mi i-a prezentat. Nume cunoscute, nici al meu necunoscut lor. Unul dintre cei patru era preşedintele unei mari întreprinderi de stat, demisionase de

curînd din Senat pentru a prelua acea președinție. O față ascuțită, de vulpe. Bine pregătit în domeniul patristicii și al scolasticii ; și, cît timp a durat prînzul, între el și don Gaetano a avut loc un schimb de citate, ca o partidă de ping-pong. La sfîrșit, era mai degrabă interesat de Origene, de Irineu și de Pseudo Dionisos, dar într-un mod complet eterodox. În maniera lui Borges, ca să fiu mai clar.

Ca și în seara precedentă, la sfîrșit am ieșit toți în piață. M-am dus să mă așez lîngă bucătar, care era deja la postul său :

— Ați prins gust și dumneavoastră, mi-a spus în chip de salut.

— Ei, da, e un spectacol extraordinar.

— De nepreţuit ; v-o spun eu care-l plătesc într-un fel. Și mai devreme sau mai tîrziu îl voi plăti de-a binelea : o să mă căptușesc cu o pneumonie, da, da. Și-a șters cu grijă, cu șervetul pe care-l avea în mînă, fața, ceafa, capul, urechile. Dumneavoastră nu știți ce iad sînt bucătăriile, iar eu ies afară în aerul ăsta, fără precauțiile necesare, pentru că am treabă înăuntru și pentru că mă grăbesc să nu pierd spectacolul de afară... Dar e o satisfacție, Doamne, o mare satisfacție : să-i vezi pe toți escrocii ăștia mergînd în sus și în jos, recitînd Rosariul...

— Biserica, am spus, dă satisfacții și necredincioșilor.

— Poate că așa e. Dar mie puțin îmi pasă de biserică.

— Dar cum de-ai ajuns să ai de-a face cu acest hotel de preoți ?

— Din întîmplare. Adică, prin înșelătoria unui prieten. Mi-a spus : sînt bolnav, du-te de mă înlocuiește cîteva zile. De fapt, își găsise un alt post, mai bine plătit. Cînd am aflat, voiam să las totul baltă. Dar don Gaetano... Și apoi, era spectacolul acesta... Dar eu i-am spus-o lui don Gaetano : într-o zi tot arunc un kil de stricnină în ciorbă, și ce-o fi, o fi.

— Și don Gaetano ?

— Știți ce mi-a răspuns, escrocul ăsta ? dar punînd în acea expresie admirație și devoțiune. Mi-a răspuns : fiul meu, cînd va veni ziua, anunță-mă, și eu nu am să mănînc ciorba... Vedeți ce tip ? Dar oh, încep, și se instală în scaun.

Începea, într-adevăr. Pătratul se puse în mișcare, în timp ce se înălța vocea lui don Gaetano : În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh...

— Un înger trimis de Domnul...
— Tatăl nostru care ești în ceruri...
— Ave Maria...
— Slavă Tatălui...
— Tatăl din veșnicie...
— Tatăl după păcat...
— Tatăl nostru...
— Ave Maria...
— Slavă Tatălui...
— Salut, o Regină...

Cînd din glasul lui don Gaetano, cînd din cel al corului, rugăciunile se înălțau în obscuritatea nopții ; și totul, glasurile, sensul cuvintelor,

marşul acela absurd de animale în cuşcă, pasul pe loc şi ezitarea în zona cu puţină lumină şi mersul mai rapid şi înfricoşat către întuneric ; totul părea că ţine de o invocaţie, de o vrăjitorie ; dar cu o nuanţă de mistificare şi de grotesc, ca la şedinţele de spiritism, pentru cine nu crede.

— Sfîntă Marie.
— Preasfîntă născătoare de Dumnezeu.
— Sfîntă Fecioară între Fecioare.
— Născătoare de Dumnezeu.
— Maică a îndurării divine.
— Maică prea curată...

Îmi aduceam aminte nu de cuvintele latineşti de altădată, ci de cum erau pronunţate acele cuvinte de femeile care, iarna, în jurul vasului cu jăratic, vara, în curte, se strîngeau să spună Rosariul, în anii copilăriei mele. Şi amintirea aceea adăoga grotesc la grotesc, şi mai ales amintindu-mi de *„turris eburnea“* („turnul de ivoriu“) care devenea *burrea* („din unt“) ; parcă o promisiune, pentru paradis, de pîine cu unt, mie, căruia îmi plăcea untul încă de copil.

— Turn de ivoriu.
— Casă de aur.
— Arcă a unirii.
— Poartă a cerurilor.

Şi abia terminase don Gaetano de spus, că începea să se înalţe corul cu — roagă-te pentru noi — cînd s-a auzit un zgomot, ca atunci cînd desfunzi o sticlă.

Pătratul era la marginea pieţii, în punctul cel mai îndepărtat de intrarea hotelului şi de

unde stăteam, bucătarul şi cu mine. Abia se refăcuse după stînga-mprejur ; şi iată că, între „poartă a cerurilor“ şi „roagă-te pentru noi“, lovitura aceea l-a oprit şi l-a ţinut în suspensie vreme de o clipă ; şi imediat după aceea l-a descompus, imprimîndu-i o mişcare centrifugă.

Don Gaetano rămase nemişcat unde se afla: Iar în spatele lui, la 10 sau 15 metri, o pată deschisă, mai mult decît o pată, o grămadă.

Mi-au trebuit vreo 30 de secunde, cred, ca să-mi dau seama că grămada aceea era forma unui om căzut ; cîte îi trebuiră şi lui Don Gaetano, nemişcat ca o statuie, privind spre hotel, ca să se întoarcă înapoi şi să meargă spre cel căzut. L-am văzut aplecîndu-se şi mişcîndu-l. Bucătarul şi cu mine ne-am ridicat în acelaşi timp şi am alergat spre acel punct. Am ajuns cînd don Gaetano, cu un genunchi în pămînt, cu mîna dreaptă suspendată în aer, spunea :

— *Ego te absolvo in nomine Patrii, Filii et Spiritus Sancti.* Ne-a privit, s-a ridicat : E mort, a spus.

Era ex-senatorul, preşedintele acelei mari întreprinderi de stat, care în timpul prînzului se jucase de-a citatele cu don Gaetano. În moarte, chipul său pierduse expresia de vulpe, era modelat parcă într-o materie fragilă şi dobîndise un aer fragil şi dureros gînditor. L-am privit atent, în lumina oscilantă a brichetei mele. Apoi l-am privit pe don Gaetano şi pe bucătar. Impasibil, preoţelul. Iar bucătarul transpira mai rău decît lîngă cuptor.

Toţi care fugiseră, se întorceau acum. Şi în mişcarea lor convergentă spre noi era nerăbdare şi precauţie, curiozitate de a afla şi de a vedea şi teamă de ceea ce aveau să vadă şi să afle. Se întrebau, şi apropiindu-se de noi întrebau : „Cine este ? Dar ce s-a întîmplat ? L-au împuşcat ? Cine a tras ?“ cu febrilitate. Pînă ce făcură, în jurul nostru şi al mortului, un cerc compact. Dînd din coate, am ieşit de-acolo, urmat de bucătar. Don Gaetano a spus :

— Trebuie chemată poliţia, şi rugînd să nu fie atins mortul ieşi şi el de acolo, îndreptîndu-se cu paşi mari şi siguri spre hotel.

Ne-am întors la scaunele noastre. Ciudat, revenisem la starea de spirit a unui spectator : parcă mi-aş fi dat seama că delictul era un episod tip *happening,* care trebuia să facă acea incredibilă recitare a Rosariului mai agitată şi mai potrivită epocii noastre. Dar bucătarul era foarte îngrijorat :

— Bine că eram aşezat lîngă dumneavoastră, îmi spuse cu un tremur în glas.

— De ce, crezi că ne-ar fi suspectat ?

— Nu se ştie niciodată... Trebuie să găsească pe cineva pe care să-l suspecteze ; şi nu-l vor căuta printre ăia... Vi se pare că pot fi suspectaţi că şi-au omorît un frate, în timp ce spuneau sfîntul Rosariu pe deasupra ?

— Dar nu poate să fi fost decît unul dintre ei.

— Asta spuneţi dumneavoastră şi o spun eu ; dar poliţia va începe să se gîndească la unul din

ei doar după ce se va încredinţa că toţi ceilalţi, chelnerii, rîndaşii, ţăranii din jur, dumneavoastră şi eu nu avem nici un motiv să-l facem să dispară pe acest domn... Încredinţaţi, zic : şi veţi vedea cum... Dar poate că pentru dumneavoastră vor arăta mai mult respect.

— Şi pentru că, am glumit eu, nu am exprimat niciodată intenţia de a-i otrăvi.

— Nici nu vreau să mă gîndesc, pentru că dumneavoastră glumiţi, dar poliţia, dacă îi ajunge la ureche un asemenea lucru, nu mă mai lasă. O cunosc eu ; oh, şi încă cum...

— Ai avut de-a face cu poliţia ?

— Da, dar nu pentru ce făcusem eu, pentru ceea ce mi se făcuse, ca păgubaş. Mi-a furat portofelul un necunoscut care făcea autostopul şi pe care l-am luat în maşină. Am făcut o plîngere. Şi ştiţi ce-au crezut ?

— Simulare de delict.

— Exact. M-au frecat o jumătate de zi : însurat, da ; vreo legătură extraconjugală, nu ; cărţi, nu am jucat niciodată ; nici la loto, nici la loto ; datorii, nici măcar o liră ; cît aveam în portofel, ceva cam în jur de o sută de mii de lire ; exact nu ştiu ; imposibil, foarte posibil... Şi dă-i şi dă-i în legătură cu punctul ăsta pînă cînd, exasperat, i-am spus şefului de post : „Spuneţi-mi dumneavoastră cît aveţi în portofel, exact.“ S-a gîndit puţin, căci nu se aştepta, apoi, sec, mi-a răspuns : „37.500 de lire.“ Şi eu, candid : „Să-i vedem.“ Parcă venise sfîrşitul lumii. Apoi au chemat-o pe soţia mea, şi i-au strecurat bănuiala că eu întreţin o altă fe-

meie. În sfîrşit, a fost o nenorocire. Ca păgubaş. Închipuiţi-vă dacă află de fraza aia a mea... Dar don Gaetano mă cunoaşte, şi nu o să le-o povestească ; chiar dacă cineva o să le-o sufle, sînt sigur că mă apără.

— Dar se înţelege, am spus, căindu-mă de a fi glumit.

Don Gaetano s-a întors afară. S-a oprit în prag, a bătut din palme, ca pentru a-i chema, apoi ridicînd vocea, a spus :

— Toţi aici.

Încet, s-au apropiat toţi. Don Gaetano a spus :

— Poliţia soseşte numaidecît... Mi s-a spus să nu mişcăm cadavrul şi să rămînem cît mai departe de el. Şi nimeni să nu plece din hotel, desigur, sau să se ducă să se culce ; căci va fi rechemat... Aşezaţi-vă toţi pe partea aceasta, deci, şi încercaţi să vă amintiţi ceea ce-aţi văzut sau aţi auzit în momentul împuşcăturii, sau puţin mai înainte. Cu cît veţi fi mai clari şi scurţi în răspunsuri, cu atît mai repede o vom rezolva.

Din nou a bătut din palme, dar spre interior, unde erau înghesuiţi chelnerii :

— Aduceţi cearceaful pentru a acoperi mortul ; şi aprindeţi toate luminile.

Lumina a venit în trei valuri : un crescendo orbitor. La marginea pieţii, mortul mi s-a părut, din punctul meu de vedere, în racursiu, şi mai mort ; dar, cîteva clipe mai tîrziu, doi servitori i-au aşternut deasupra un cearceaf. Noaptea s-a populat cu hore îndesate de musculiţe, de limacşi care se tîrau pe ziduri spre lămpile

acum aprinse. Am avut parcă revelaţia unei orori pînă atunci invizibile. Chiar şi liniştea care s-a aşternut mi s-a părut dintre acelea în care se mişcau limacşii. (Mi-a fost totdeauna silă de limacşi, iar cei care susţin utilitatea lor în ordinea naturii, pentru că se hrănesc cu musculiţe nocive plantelor, trebuie să admită existenţa dezordinei, dacă nu în existenţa limacşilor, în existenţa musculiţelor : o ordine mai bună ar fi dată de inexistenţa atît a musculiţelor nocive, cît şi a limacşilor care le devorează.)

La un moment dat s-a auzit, tremurînd uşor, în contrast cu sensul arogant al cuvintelor, vocea ministrului :

— Don Gaetano, aţi spus poliţiei că aici ne aflăm noi ?

— Noi cine ? a spus don Gaetano cu o voce sigură şi rece.

— Noi... Noi toţi, în fine... Eu, prietenii... Ministrul intrase în încurcătură.

— Da, am spus că sînteţi aici ! a spus don Gaetano. Dar ca şi cum ar fi spus : a trebuit să mărturisesc că frecventez oameni dubioşi.

Mi-a plăcut foarte mult. Şi a plăcut şi bucătarului, care mi-a tras un cot.

Ministrul s-a muiat. Stalurile, dat fiind că stăteam aşezaţi, privind spre mort, ca la teatru, rămaseră tăcute. Apoi, don Gaetano spuse :

— Nici nu vreau să mă gîndesc că a fost unul din voi...

Toţi, pe neaşteptate, s-au gîndit, că fusese unul dintre ei. În afară, se-nţelege, de asasin.

S-au privit unul pe cellalt, de parcă fiecare ar fi putut să-l recunoască imediat în vecinul său, pe omul care ucisese.

— Mă gîndesc, a continuat don Gaetano, că o fi tras cineva din pădure ; poate în joacă.

— Ce soi de..., murmură bucătarul, în timp ce din staluri se înălța un cor de aprobare.

Încă nu se stinsese cînd a sosit, zgomotoasă, poliția.

* * *

— Bine, bine a spus comisarul după ce se uitase în jur : noi toți de-o parte, mortul perfect izolat, după cum recomandase deja. S-a apropiat de don Gaetano și i-a strîns mîna.

— Dragă domnule comisar, l-a salutat don Gaetano.

— Ce nenorocire, a spus comisarul. Și s-a îndreptat către mort, urmat de don Gaetano.

Instinctiv m-am ridicat și m-am dus și eu ; și bucătarul cu mine.

Comisarul a ridicat cearceaful, a privit, a suspinat ; l-a lăsat să cadă înapoi :

— Cine este ? l-a întrebat pe don Gaetano.

— Președintele societății Furas, senatorul Michelozzi... Ales senator, la ultimele alegeri ; dar a demisionat pentru a prelua președinția la Furas. Un om deosebit : cult, plin de zel, onest...

— Cine se îndoiește ? a spus comisarul. Dar cu o vibrație ironică, ca pentru a spune : chiar dacă aș vrea, nu aș putea.

— Tocmai, a spus don Gaetano, reflectînd vibrația, ca pe o rază reflectată de o oglindă, și

trimițînd-o înapoi la comisar cu sensul că : nu e nimic de făcut, dragul meu, trebuie să te resemnezi.

— Personalul hotelului ? a întrebat comisarul.

Bucătarul mi-a făcut un semn cu cotul în coaste.

— În ordine, a răspuns don Gaetano. Nimic de spus, despre nici unul.

— Și aici în regiune ?... Vreau să spun : vreun țăran care are ceva cu dumneavoastră, cu hotelul... Nu știu...

— Nimeni nu are nimic cu mine, a spus don Gaetano, jignit. Iar țăranii, puțini cîți mai sînt, au avut avantaje de la hotel : vînd, ca și cum ar fi din cotețul lor, ouăle pe care se duc să le cumpere la oraș, brînzeturile, verdețurile... Lumea vine aici și cînd pleacă își face iluzia că duce acasă lucrurile bune și sănătoase de la țară.

— Dar uneori, cîte un fanatic...

— Dumneavoastră faceți aluzie la poveștile de pe cînd am inclus schitul în hotel... Nu, au trecut toate ; marile cîștiguri fac să dispară marile principii, iar cele mici fac să dispară micile fanatisme.

— Dar un motiv trebuie să existe totuși... Adică, lăsînd de-o parte motivul : cineva trebuie să fi tras. Pentru că, de tras au tras, nu ? Mi s-a adresat și mie și bucătarului, așteptînd confirmarea.

— Se pare că da, a spus don Gaetano.

— Și cine anume ?

— Cred că asta, dragă domnule comisar, va reveni poliției să descopere.

— Ei da, a spus comisarul, cu un suspin de resemnare, îi revine poliţiei, sigur că-i revine poliţiei... Numai că poliţia, cînd au tras, nu era aici...

— Iar noi, în schimb, eram, vreţi să spuneţi... Dar credeţi-mă : sîntem în aceeaşi situaţie ca şi poliţia care nu era aici ; cel puţin toţi cei care eram adunaţi, recitînd Rosariul.

Bucătarul mi-a tras din nou un cot.

— În afară de asasin, am spus eu.

Don Gaetano m-a privit : cum obişnuia, de parcă nu m-ar fi văzut. Şi cu o stupoare profundă, de parcă răspunsul meu l-ar fi îndurerat sau i-ar fi redat speranţă :

— Dar dumneavoastră credeţi că a fost unul dintre noi, unul din cei care recitau Rosariul cu mine — apăsînd pe „cu mine“, — care a ucis ?

— Îmi pare rău, dar cred că da.

— Şi de ce ?

— De ce am această convingere ? În primul rînd, pentru că plăcîndu-mi să trag cu pistolul şi cu puşca, am, să spunem, urechea formată ; iar împuşcătura am auzit-o opacă, atenuată ; ca şi cum arma ar fi fost sprijinită de corp, în timp ce se ţintea. Şi aş putea paria că l-au împuşcat în spate şi că haina, în punctul în care a fost lovit, este pîrlită...

— Nu putem verifica imediat, trebuie să-l aşteptăm pe procuror şi pe medic, a spus comisarul.

— Şi apoi, a întrebat don Gaetano cu condescendenţa examinatorului care a hotărît deja să-l trîntească pe candidat.

— Şi apoi, dar asta e o presupunere, cred că dacă ar fi tras cu-adevărat cineva din afară, de departe, de la marginea pădurii, gloanţele ar fi fost multe, două sau trei, din plăcerea de a trage asupra unui grup.

— Şi dacă cuiva, la pîndă la marginea pădurii pentru a vîna iepuri, i-ar fi scăpat fără să-şi dea seama o împuşcătură ?

— Acest fel de vînătoare, am explicat, se face pe clar de lună, iar lună nu e. Se face cu puşca, iar noi am auzit o împuşcătură trasă cu pistolul.

— L-aţi auzit dumneavoastră, pistolul. Eu am auzit un zgomot care putea fi de pistol, sau de puşcă, sau de dop de şampanie, a precizat don Gaetano.

— Nu a fost omorît de un dop de şampanie, a spus bucătarul.

M-a surprins că don Gaetano nu a reacţionat la ironia bucătarului. A spus :

— Da, da... şi a dispărut.

A sosit procurorul, şi imediat după aceea medicul. Pe procuror am avut impresia că-l mai întîlnisem ; dar nu am reuşit să-mi amintesc cînd şi unde. Era ca atunci cînd întîlneşti pe cineva pe care l-ai cunoscut gras, şi este slab ; sau slab, şi este gras. Dar procurorul nu era nici slab nici gras. Cînd i-au căzut ochii asupra mea, după ceea ce se cheamă în jargonul lor recunoaşterea cadavrului, am observat că în mintea lui se întîmpla ce se întîmpla în mintea mea : din fixitatea privirii, din mişcarea mîinii, frecîndu-şi bărbia. Iar cînd, la un moment dat, a auzit de la bucătar numele meu, privindu-mă

ca cel care a găsit primul soluția unei probleme la care trudește celălalt, mi-a spus :

— Îți amintești ? Întîia B, anul 1941... Sau 42 ?

— 41... Da, uite, îmi amintesc : Schembri.

— Scalambri, a precizat.

— Da, Scalambri...

— După mai bine de treizeci de ani... Și cred că te-aș fi recunoscut imediat, într-un alt loc, dar aici !

— Te miri că mă găsești aici. Și eu, ca să spun adevărat, mă mir că mă aflu aici...

M-a luat familiar la braț :

— Povestește-mi, povestește-mi...

Am început să mă simt prost. Am evitat totdeauna, cu grijă, întîlnirea fie cu vechii colegi de școală, fie cu femeile iubite în tinerețe. Întîlnirea, vreau să spun, după mulți ani. Iar acum, la jena de a fi întîlnit unul după mai bine de 30 de ani, se adăuga cea a locului în care mă aflam, a circumstanțelor, a funcției pe care vechiul meu coleg mi-o conferea, a familiarității cu care mă trata. Faptul că stătusem cîteva luni în aceeași clasă, nu însemna de fapt cine știe ce în privința afinităților, a afecțiunilor. Doar doi colegi avuseseră importanță în anii mei de școală : unul pe care l-am văzut apoi mereu, altul pe care nu l-am mai întîlnit. Eram, toți trei, slabi la învățătură ; dar citeam atîtea cărți care nu aveau de loc de-a face cu școala, mergeam în fiecare seară la cinema, ne destăinuiam iubirile și despărțirile... Scalambri, după cîte-mi aminteam, era în schimb dintre cei buni ; și dintre cei buni care nu treceau copiind versiunea

din greacă sau din italiană în latină (aceasta din urmă era tema pe care o uram cel mai mult, ca cea mai lipsită de sens dintre samavolnicii).

Nu aveam nimic să-i povestesc. Voiam, în schimb, să vorbesc cu el despre crimă. Dar cum am încercat să abordez subiectul, mi-a scăpat printre degete. Nepăsător, distrat : conform regulii și obiceiului profesiei sale, prefăcîndu-se, sau pentru că realmente interesul lui pentru acest caz, această problemă, nu reușea să se disocieze de neplăcerea de a fi fost chemat la acea oră, în mediul acela de preoți și oameni politici care îi impuneau o precauție în cercetări, niște scrupule, o meticulozitate mult mai mari decît de obicei (nu puteam să mă îndoiesc de aceasta, reluînd tot amintirea felului cum era în școală). În orice caz, discuția ne-a fost întreruptă de ministrul care s-a apropiat de noi. Scalambri l-a recunoscut. Mi-a dat drumul la braț : și din clipa aceea m-a uitat.

Ministrul a fost exagerat de politicos. Și nu mai puțin fostul meu coleg.

— Domnule procuror, a spus ministrul după cele mai bombastice și reciproce saluturi, dumneavoastră, îmi închipui, veți dori să auziți impresiile fiecăruia dintre noi, căci nimic altceva decît impresii nu cred să sîntem în stare să relatăm... Dar sîntem atîția, cum vedeți... Oare nu s-ar putea, îmi permit să vă întreb, să amînăm pe mîine dimineață, la ora pe care veți binevoi s-o stabiliți ?...

— Desigur, desigur..., a fost de acord imediat Scalambri.

— Vă mulţumesc, a spus ministrul. A rămas o clipă cufundat în scrutarea chipului lui Scalambri, de parcă ar fi fost o hartă pe care se trudea să găsească un nume familiar, o ţară cunoscută. Apoi a suspinat îndelung ; şi la sfîrşitul suspinului a lansat exclamaţia :

— Ce încurcătură !

— Nu ştiu nimic, a spus Scalambri, prudent. Se-nţelege, în afară de puţinul pe care mi l-a spus comisarul : identitatea mortului, zgomotul de armă de foc...

— Un om de o corectitudine, de un profil moral, de o consecvenţă...

— Exemplare, a completat Scalambri.

— Cu-adevărat exemplare, a spus ministrul ; ca şi cum, fără acel „cu-adevărat" al său, exemplaritatea ar fi riscat să devină incredibilă şi ironică.

— Tocmai de aceea, a observat Scalambri, treaba asta are toate posibilităţile să devină, cum foarte bine aţi spus, o încurcătură... Cum s-ar putea, nu zic să găseşti, ci să imaginezi un mobil ?

— Ei, da, aveţi dreptate : nici nu poate fi găsit, nici nu poate fi imaginat... Îmi permit să anticipez că nici nu a existat.

— Există totdeauna, domnule ministru, există totdeauna : neînsemnat, nebunesc, invizibil pentru un ochi normal ; dar există totdeauna.

— Adevărat, a admis ministrul, adevărat ; dar neînsemnat, dar nebunesc... Nu poate să fi fost decît victima nebuniei, sărmanul, dragul Michelozzi. Şi numele îi scăpă ca într-un suspin.

— Un om de neînlocuit, a spus Scalambri, dar numai pentru a-i arăta ministrului că lua parte la durerea lui.

— De neînlocuit, a răspuns ca un ecou ministrul ; și mi-a trezit în amintire un alt ecou, îndepărtat : al pisicii care în faimoasa carte a lui Collodi repetă mereu ultimul cuvînt al vulpii. Gîndiți-vă, a continuat, că renunțase la mandatul parlamentar pentru a prelua președinția societății Furas.

— Nobil sacrificiu, a spus Scalambri.

Încă de la primele replici, mi se părea că-l ascult pe Eugen Ionesco. Dar ce-i prea mult strică ; și dat fiind că cei doi erau absorbiți unul de celălalt, ca o pereche de tineri pe băncuța din fața bisericii Saint-Germain, strîns îmbrățișată, în timp ce în jur e ora de vîrf, m-am îndepărtat discret.

L-am regăsit pe bucătar, neliniștit încă. L-am încurajat, i-am urat noapte bună, și m-am retras în camera mea, unde pînă la trei dimineața am continuat să aud agitația care, din cînd în cînd, se concretiza în vocile nerăbdătoare ale polițiștilor.

* * *

M-am trezit la nouă, la început, cu senzația de a fi visat ceea ce se-ntîmplase cu o seară înainte. Dar mi-am revenit imediat și am avut confirmarea deschizînd fereastra : în piață erau polițiști, automobile gri-verzui ale poliției ; și unde căzuse senatorul Michelozzi era o siluetă sinistră desenată cu creta și o pată de un roșu

pămîntiu, în locul și în formă de plămîni, în interiorul siluetei.

Din oaspeții hotelului, nu se vedea nici unul ; mai erau încă în cameră, ca mine, sau își continuau exercițiile ?

Cînd am ieșit din cameră, tăcerea coridoarelor mi-a amintit de-o mănăstire ; dar apropiindu-mă de ascensor, de scări, auzeam un murmur indistinct și continuu, profund, aproape subteran.

Erau toți în hol, stivuiți parcă. În grupuri care păreau așezate în zig-zag, în continuitatea tangențială care se stabilea între unul și celălalt și în fine între toți, șerpuind. Parcă era un desen de Steinberg.

Parcurgînd zig-zag-urile, am aflat că procurorul, în biroul lui don Gaetano, începuse deja să interogheze. Ceruse să intre mai întîi, primii, cei care erau în același rînd cu senatorul Michelozzi, cînd senatorul Michelozzi, după împușcătură, căzuse ; dar nu apăruse nimeni. Procurorul își exprimase, în vorbe măsurate, dezaprobarea, și toți îi dădeau dreptate, dezaprobînd la rîndul lor :

— Cum era posibil ca cineva să nu-și aducă aminte dacă-l avea sau nu alături pe sărmanul Michelozzi ?

Dar fapt e că această întrebare și-o puneau și cei care trebuiau să-l fi avut alături ; deci, sau într-adevăr nu-și aminteau, sau se eschivau ; în afară de cel care trăsese, care avea toate motivele să se ascundă. În orice caz, procurorul începuse să interogheze în ordine alfabetică ; și stăteau acolo să aștepte să fie chemați și cei cu

„Z“, cărora, dacă totul mergea bine, le-ar fi venit rîndul seara tîrziu.

Scalambri fusese printre primii din clasă, poate că fusese printre primii la concursul de magistrat, dar în meserie nu era cu siguranță un vultur. Ar fi putut să înceapă cu mine și cu bucătarul, care eram afară ; și apoi să procedeze la o reconstituire a pătratului, făcînd apel la memoria fiecăruia. Așa, în schimb, crease o oarecare panică, și toți încercau să se sustragă ; chiar așa.

M-am apropiat de ușa biroului lui don Gaetano. Făcea de gardă un polițist, care a crezut că mă previne spunînd :

— Îmi pare rău, dar trebuie să așteptați ca domnul procuror să vă cheme.

Eu nu avusesem intenția să trec dincolo de ușa aceea, dar impedimentul mi-a dat-o. Am scos carnetul și am desenat, în genul lui Steinberg, pătratul oranților ; dedesubt am scris : „trebuie reconstituit pătratul“. Și am încredințat mesajul polițistului :

— I-l voi da cînd mă va chema, a promis polițistul.

L-a chemat cîteva minute mai tîrziu. Și au ieșit trei afară, din biroul lui don Gaetano : Scalambri, polițistul și omul care abia fusese interogat. Acesta din urmă se mistui imediat printre prietenii săi, fugind parcă de Scalambri, pentru a se mimetiza, pentru a dispărea. Polițistul mi l-a arătat pe Scalambri, dar acesta venea deja spre mine, agitînd foaia cu desenul și spunînd :

— Trebuie să mi-l semnezi.

Dorinţa, strigată aproape, a avut efectul de a-i face pe toţi să tacă. S-au întors către Scalambri aşteptînd, cred, să vadă în mîna lui un mandat ; şi au avut surpriza să vadă în schimb un desen. Eram surprins şi eu, dar în alt fel. Mai mult decît obişnuit, sătul să aud că mi se cere o semnătură — de obicei de către chelneri — pentru orice mîzgăleală pe care — în general aşteptînd şi aşteptînd o femeie — mecanic, cuprins de nerăbdare, mă trezeam făcînd-o pe un şerveţel de hîrtie sau pe un ziar, dorinţa lui Scalambri mi s-a părut că friza absurdul, nebunia. Mi-a venit să-i răspund ca Picasso, o dată, unei fete care voia să-i semneze un desen pe care abia i-l dăruise : „Ba, nu, draga mea ; acest desen nu face doi bani, dar semnătura mea valorează un milion de franci" ; dar m-am stăpînit. Am spus :

— Dar nu, e un nimic, nu e în maniera mea : pare de Steinberg sau de Flora ; îţi voi face altul şi cu binecuvîntarea mea pe deasupra.

Expresia l-a amuzat pe Scalambri :

— Cu binecuvîntarea ta : văd că te conformezi mediului. Iar apoi : Vorbeşti serios, îmi promiţi ?

— Îţi promit.

— Astăzi ?

— Astăzi.

Calmîndu-se, dar punîndu-şi în buzunar foaia pentru orice eventualitate, m-a întrebat :

— Vrei să spui că trebuie să aşezăm toată lumea asta aşa cum era ieri seară la recitarea Rosariului ?

— Exact.

— Ai dreptate ; interogîndu-i unul cîte unul nu se obţine nimic ; mi-au trecut deja şase sau şapte prin mînă : nu-şi amintesc nici măcar cum îi cheamă. S-a întors către poliţist şi i-a ordonat să-l caute pe comisar ; apoi a bătut din palme pentru a solicita atenţia tuturor oaspeţilor. Cînd i-a fost acordată, a spus : Domnilor, mi-am dat seama că a vă interoga unul cîte unul e perfect inutil ; voi face, de aceea, o încercare pentru a trezi memoria unora, în speranţa că alţii vor fi solicitaţi sau constrînşi să-şi amintească... Sînteţi rugaţi să ieşiţi afară şi să vă aşezaţi ca aseară, cînd aţi început să recitaţi sfîntul Rosariu. Şi a spus cuvîntul „sfînt" atît de ambiguu, încît însemna pentru aceia un „sfînt de-al vostru", iar pentru mine toată batjocura lui viscerală pentru Rosariu şi pentru cei care-l recitau.

S-a produs o oarecare agitaţie, s-au auzit unele încercări de protest indirect, pe care Scalambri s-a prefăcut că nu le aude. Dar comisarul, care sosise între timp, a început împreună cu poliţiştii să execute ordinul ; şi se mişcau ca nişte cîini ciobăneşti cînd trebuie să mîne turma în ţarc.

Iată-i pe toţi afară, în fine ; şi toţi în jurul lui don Gaetano, care apăruse pe neaşteptate. Ca în seara anterioară, doar că trecerea de la cerc la pătrat avea să fie mai spontană şi mai dificilă :

— Îmi închipui, mi-a şoptit Scalambri, că tu nu te-ai amestecat printre ei ; prin urmare eşti singurul care mă poţi ajuta.

— Nu singurul ; mai era și bucătarul, așezat lîngă mine.

— Aduceți-mi-l pe bucătar, a strigat Scalambri.

I l-au adus, cuprins de spaimă, încît m-am căit că l-am făcut să intre în horă.

Scalambri, pe treptele de la intrare, era ca un dirijor pe podium :

— Voi doi, bucătarului şi mie, în locurile unde erați ieri seară... Don Gaetano (mai delicat), încercați dumneavoastră să mă ajutați : cine era cu dumneavoastră în primul rînd, cînd ați pornit ?

— Excelența sa ministrul, desigur ; și desigur sărmanul senator Michelozzi.

— Michelozzi era deci în primul rînd ; măcar asta, în fine, am aflat-o, a spus Scalambri. Acum, încercați să vă amintiți cine mai era în primul rînd... Cîți erau, în primul rînd ? adresîndu-mi-se mie și bucătarului.

— Șapte-opt, am spus eu.

— Șapte-opt, m-a imitat, ca un ecou, bucătarul.

— Șapte-opt, a repetat Scalambri. Și implorînd : Don Gaetano, excelență, încercați să vă amintiți.

— Să vedem : eu eram în dreapta lui don Gaetano, a spus ministrul, iar în dreapta mea era... Cine era în dreapta mea ?

— Eu, a strigat unul, și a ridicat mîna.

— Foarte bine. Ia notă, comisare : profesorul Del Popolo în dreapta excelenței sale... Și în dreapta dumneavoastră, domnule profesor Del Popolo ?

— În dreapta mea... Doamne, cine era în dreapta mea ?

— Eu.

— Ia notă : senatorul Frangipane în dreapta profesorului Del Popolo... Și în dreapta dumneavoastră, domnule senator Frangipane ?

— În dreapta mea, era inginerul Lodovisi ! a răspuns sigur de el senatorul.

— Exact, a spus inginerul ieșind în față cu mîna ridicată.

— Și în dreapta dumneavoastră, domnule inginer Lodovisi ?

— În dreapta mea, nimeni. Era aproape fericit de asta.

— În stînga lui don Gaetano, a spus Scalambri, cu un suspin care dovedea resemnare pentru sine și compasiune pentru defunctul al cărui nume avea să-l pronunțe, era deci sărmanul senator Michelozzi. Dar cine era în stînga lui Michelozzi ?

S-a făcut o liniște îngrozitoare. Apoi, s-a ridicat o voce tremurată, o mînă ezitantă :

— Poate... Nu știu... Mi se pare...

— Avocatul Voltrano, a constatat Scalambri.

— Da, însă..., a spus avocatul.

— Erați sau nu erați ?

— Da, eram, însă...

— Însă ce ? Scalambri devenise dur, aspru.

— Nimic, așa, o impresie.

— Ce impresie ?

— Impresia, iată, că nu mi-a fost tot timpul alături.

— Cum adică ? Scalambri devenise feroce. Avocatul Voltrano păru că redobîndeşte puterea nevinovăţiei :

— Adică am această impresie : că n-a fost tot timpul lîngă mine.

— Ah, a făcut Scalambri, bănuitor, ironic.

— Fireşte, m-am trezit spunînd. Fără să vreau.

Scalambri m-a fulgerat cu o privire. Dacă n-ar fi fost apropierea noastră din trecut şi desenul pe care i-l promisesem, m-ar fi alungat sigur. S-a calmat şi s-a limitat la un :

— Fireşte ce ?

M-am ridicat, m-am apropiat de el, l-am luat deoparte :

— Fireşte, spun eu, pentru că posibilităţile, ca totdeauna, sînt două : sau avocatul Voltrano l-a omorît pe Michelozzi şi, de teamă că mai devreme sau mai tîrziu vom descoperi că era în stînga lui, sare el cu gura, prefăcîndu-se a bănui că cineva s-a strecurat între el şi Michelozzi ; sau avocatul e nevinovat şi deci spune adevărul : că cineva a manevrat în aşa fel încît s-a deplasat prudent din rîndul său pentru a ajunge, cînd aveau să fie în partea cea mai întunecată, alături de Michelozzi... Găseşte pe altul, dintr-un alt rînd, care să aibă aceeaşi îndoială ca avocatul, şi anume că nu l-a avut alături, la un moment dat, pe cel care era alături de el la plecare ; şi ai să-l găseşti pe asasin.

Era atît de bine chibzuit ceea ce spuneam, încît Scalambri a fost impresionat. Deşi fusese primul din clasă.

— Dar tu, mi-a spus cu un surîs indulgent, eşti un cititor de romane poliţiste sau chiar le scrii ?

— Le scriu şi le public sub pseudonim, am răspuns cu o seriozitate care l-a lăsat perplex.

— În orice caz, ăsta nu e un roman, a spus întorcîndu-se la cercetările sale. Dar, din acel moment, a continuat pe linia pe care i-o trasasem.

Toată dimineaţa a trecut aşa : cine era în dreapta lui, cine la stînga lui, dacă în dreapta sau în stînga lui fiecare avusese tot timpul aceeaşi persoană. În afară de patru, cu avocatul Voltrano cinci, toţi l-au asigurat că nici o schimbare, nici o substituire, nu avusese loc în dreapta sau în stînga lor. Desigur, nu puteau să jure pe *Evanghelie ;* trecerea de la zona luminată la zona întunecată, intensa (spuneau) participare la Rosariu, faptul că nu-şi puteau măcar imagina delictul între ei şi că se manifestase tocmai în clipa acelor umile şi paşnice rugăciuni (enciclica *Supremi Apostolatus* a lui Leon al XIII-lea citată de ministru) care erau caracteristica cucerniciei creştineşti ; toate acestea făcuseră ca memoria lor să înregistreze foarte puţin, sau aproape nimic, din ceea ce magistratul le pretindea acum să-şi amintească. Cît despre cei cinci care aveau unele îndoieli în privinţa permanenţei alături de ei a persoanelor care erau acolo în mod cert atunci cînd începuse rugăciunea, toţi erau în aceeaşi situaţie cu avocatul Voltrano : impresii fugare, şi nimic altceva. Nici nu ştiau, sau nu voiau să spună, cine, la un mo-

ment dat, se aflase lîngă ei în loc de cel cu care porniseră.

Scalambri era furios. După cum îi sugerasem, reușise, după patru ore, să reconstituie pătratul (care a rezultat apoi că nu era un pătrat, ci un trapez isoscel) ; găsise cinci persoane care își aminteau vag de a nu fi avut mereu alături, în dreapta sau în stînga, aceeași persoană ; dar ancheta lui rămăsese la punctul de plecare, și nici nu se întrevedea posibilitatea ca măcar să i se materializeze vreun indiciu oarecare, chiar dacă apoi putea fi spulberat la judecată. Era furios în asemenea măsură încît, în prezența ministrului și a lui don Gaetano, ajunse să facă aprecieri batjocoritoare la adresa credinței și la practicile religioase ale tuturor acelor domni care nu-și aminteau nimic.

Ministrul își rodea frîul. Foarte calm, în schimb, era don Gaetano ; și nu scotea nici o vorbă. Doar la masă, după rugăciune și binecuvîntare, solicitat de Scalambri, care era în stînga lui (la dreapta eram eu), a început să se dezghețe ; dar evitînd, cu o dibăcie nemaivăzută, să se ocupe de crimă, ori de cîte ori a încercat Scalambri să aducă vorba despre ea. Știa, după părerea mea ; sau măcar intuia. Și, și după părerea lui Scalambri, care, atunci cînd ne-am sculat de la masă, mi-a șoptit la ureche :

— Dacă preoțelul ăsta ar vorbi..., cu un mîrîit de furie, ca de dulău care nu-și poate apuca prada.

— Ce facem, domnule procuror ? s-a apropiat să-l întrebe în clipa aceea comisarul.

— Și ce vreți să facem ? a spus Scalambri. Rămînem aici, oaspeți ai hotelului lui don Gaetano ; fie că descoperim ceva, fie că nu descoperim nimic, nu putem face altceva decît să rămînem aici, să observăm, să spionăm.

— Pot vorbi ? l-a întrebat comisarul, arătînd din ochi către mine.

— Vorbește.

— I-aș aresta pe toți, inclusiv pe don Gaetano.

— Cui i-o spuneți, dragă domnule comisar, cui i-o spuneți... Cu un aer visător.

— Oricum, se grăbi să spună comisarul, toți sînt în situația celui care, pe cînd îi citeau sentința de condamnare, a spus : „pentru cîte am făcut, nu m-ați închis niciodată, acum pentru ceea ce nu am făcut mă condamnați". Nu vi se pare ?

— Mi se pare, dragă domnule comisar, mi se pare... Și din visător devenind emoționat, și dîndu-și seama de asta într-o străfulgerare, Scalambri făcu :

— Oh, dar vinul acesta se ține de șotii... La culcare, mă duc la culcare, și s-a îndepărtat nesigur, lăsîndu-mă cu comisarul.

— Și pe el, bombăni comisarul privindu-l pe Scalambri care se îndepărta. Să-l aresteze și pe el sau și el încurca lucrurile, pentru că băuse mai mult decît trebuia, într-o situație care cerea luciditate și promptitudine. Dar imediat cuprins de îngrijorare, din cauza familiarității cu care Scalambri și cu mine ne tratam unul pe celălalt, a vrut să se corecteze și să atenueze cele spuse : Și el, ziceam, ca și mine : și asupra mea a

avut un oarecare efect vinul acesta... Și se știe : unde există un preot, există și cămară bună.

— Don Gaetano se pricepe, am spus pentru a-l măguli. Se pricepe cu adevărat.

— Nu numai la vinuri ; la toate.

— Și la crime ?

— La crime în general, nu știu. Sigur, la spovedanie, o fi văzut multe murdării... Dar vedeți, aș paria pe orice, adică aș fi dispus să pariez pe orice, că din crima asta a înțeles ceva, știe ceva.

— Sînt convins și eu.

Comisarul a trecut la un ton inchizitorial :

— Îl cunoașteți bine ?

— Nu cred că există cineva care să-l poată cunoaște bine.

— Da, a aprobat melancolic.

— Este un om extraordinar.

— Extraordinar.

— Teribil.

— Teribil.

— Foarte inteligent.

— Foarte inteligent, da ; teribil ; extraordinar... Dar vedeți, dacă l-aș avea în mîna mea timp de 24 de ore, să-l interoghez cum spun eu, cum știu eu, don Gaetano și-ar vărsa și inima din el, dacă o are... Și să nu vă gîndiți, doamne sfinte ! la maltratare, la tortură... L-aș face doar să coboare de pe piedestal, l-aș face doar să priceapă că pentru mine el e la fel cu hoțul de buzunare, cu drogatul găsit cu trei grame de heroină în buzunar... Cînd unul care se crede puternic intră într-un post de poliție și aude că i se ordonă să-și scoată șireturile de la pantofi

și cureaua de la pantaloni, se prăbușește, scumpul meu prieten, se prăbușește cum nici nu vă puteți închipui.

— Chiar și don Gaetano ?

— Chiar și don Gaetano, și papa, și Dumnezeu însuși... Încercați să vă imaginați scena : postul de poliție, o cameră mizeră ca a mea, mirosul acela tipic pe care Gadda te face să-l simți, fără să-l mai poți uita și pe care-l simți în nări de cîte ori se vorbește de poliție (și îl simt și eu, cu toți anii de obișnuință) ; în spatele biroului, comisarul, care nu se ridică, care nu face nici cel mai mic semn, nu spun de respect, ci de salut ; jandarmul în picioare, care spune cu indiferență sau chiar cu dispreț : „domnule Montini, scoateți-vă șireturile de la pantofi și cureaua de la pantaloni"... Sfîrșitul lumii, scumpul meu prieten, sfîrșitul lumii...

— Îmi place mai mult să-mi imaginez scena cu Dumnezeu în locul papei.

— Imaginați-vi-o, imaginați-vi-o... S-a îndepărtat surîzător, dar s-a întors imediat, preocupat : Dar, vai, vă rog : asta e o ieșire numai față de dumneavoastră, pentru că știu că dumneavoastră gîndiți ca și mine.

Surîzînd înțelegător, și parcă în glumă, am întrebat :

— Și cum gîndim, noi doi ?

— Gîndim că... harșt. Și și-a mișcat mîna în semicerc, secerînd, decapitînd. Și surîzînd iarăși, s-a îndepărtat.

Într-adevăr, de ani de zile nu mi se mai întîmpla să mă gîndesc că — harșt — era ceva

de secerat, de decapitat ; nu aş fi crezut că un asemenea gînd sau o asemenea dorinţă, stinsă în mine, încolţea atît de viguroasă într-un comisar de poliţie, deşi era bine ascunsă. Dar pierdusem din ochi atîtea lucruri ; de atîtea schimbări nu-mi dădusem seama, de atîtea noutăţi. Şi nu numai eu : şi lumea pe care o întîlneam în fiecare zi era în aceeaşi situaţie ca mine. Miniştri, deputaţi, profesori, artişti, bancheri, industriaşi ; cea care e numită de obicei clasa conducătoare. Şi ce anume conducea, concret, efectiv ? O pînză de păianjen în gol, propria pînză de păianjen efemeră. Chiar dacă era din fire de aur.

Meditînd cu mîhnire la pînza de păianjen, la firul de aur de care eram suspendat, şi la cît de uşor putea fi distrusă de o deplasare a crengilor, de o pală de vînt (şi m-am oprit în faţa unei pînze de păianjen care strălucea argintie, nu aurie ca a noastră, printre crengile unui alun ; am îndepărtat una din crengile de care era atîrnată, am aplecat-o spre mine pentru a o lăsa apoi să se mişte ca un arc ; şi am văzut firele de argint rupîndu-se şi păianjenii mergînd în sus şi în jos ca nebunii), mă îndreptam spre luminişul unde în celelalte zile femeile făceau plajă. Nu erau acolo. Am mers mai bine de o sută de metri ; şi, pe neaşteptate, l-am observat pe don Gaetano care, aşezat pe o piatră rotundă, probabil o piatră de moară sau de la vreun teasc de pe vremuri, mă privea fix dar, ca de obicei, dîndu-mi impresia că nu mă vedea. M-am apropiat ; şi am avut impresia şi mai neplăcută şi mai supărătoare, că nu mă vedea, că nu voia să mă vadă. De aceea mi-a venit să mă întorc, să mă port cu el în mod dezagreabil şi jignitor.

— Cineva v-a mărturisit la spovedanie că a comis crima sau că a făcut mărturii false ?

— Aşezaţi-vă, a spus don Gaetano, arătîndu-mi locul de lîngă el, pe piatra de moară. Dezarmat, am încercat să rezist. Am recitat :

— Nimeni nu poate şti de cine e iubit cînd se află în braţele norocului. Dar m-am aşezat lîngă el, pe piatra răcoroasă, umedă, de parcă ar fi transpirat.

Tăcerea era imensă, mărită încă şi devenind consistentă din cauza unui fundal îndepărtat de voci, motoare, cîini care lătrau. Hai să facem un concurs de tăcere, mi-am spus : căci peisajul, peisajul acela, mă transpunea în timpul copilăriei, al jocurilor mele, printre care erau cele, care-i oboseau pe cei mai agitaţi, de a nu vorbi, de a nu rîde, de a sta cu ochii închişi. Ştiam însă că-l voi pierde. Într-adevăr, curînd după aceea am întrebat :

— Ce credeţi despre cum conduce ancheta prietenul meu Scalambri ?

— Ah, e prietenul dumneavoastră ?

— De loc, am spus-o cum se obişnuieşte să se spună ; am fost colegi de liceu, nu l-am mai văzut de mulţi ani, nici măcar nu ştiam că a intrat în magistratură... Credeţi că va ajunge la vreun rezultat ?

— Şi dumneavoastră ?

— Cum vreţi să ajungă, Isuse Christoase, făcînd cercetări în congregaţia asta ?

— Nu spuneți Isuse Christoase ; Isus Christos este unul singur... Și greșiți total dacă credeți că asta e un fel de congregație : e un coș cu vipere.

— Se mușcă între ele ?

— N-ați observat ?

— Nu am ochii atît de exersați pentru a observa... În orice caz, nu se vor mușca în folosul sărmanului Scalambri.

— Cine știe ? Va fi de-ajuns, poate, să fie scoase din coș și să se vadă cine are mai puține mușcături.

— Și cine are mai puține este vinovat, îmi închipui.

— Închipuiți-vă ce doriți.

— Și dumneavoastră ?

— Eu ce anume ?

— Dumneavoastră nu veți face nimic pentru ca Scalambri să rezolve problema ?

— Problema e a lui Scalambri. Nu poate și nu trebuie să fie a mea.

— Dar justiția, vina, ispășirea...

— Nu. Ferm. Apoi, scoțînd cuvintele parcă dintr-un loc foarte îndepărtat, într-o stare de divinație : Vedeți : a crede că Isus a vrut să oprească răul e greșeala cea mai veche și mai răspîndită a lumii creștine. „Dumnezeu nu există, deci nimic nu ne e permis." Cuvintele acestea mari, nimeni nu a încercat cu adevărat să le răstoarne ; mică, evidentă, banală operație. „Dumnezeu există, deci totul ne e permis." Nimeni, spun, în afară de Isus. Și în adevărata sa esență, acesta e creștinismul : că totul ne e permis. Delictul, durerea, moartea ; credeți că ar fi posibile, dacă Dumnezeu n-ar exista ?

— Deci triumful răului...

— Nu răul, nu triumful răului ; ar trebui să ne dezbărăm de aceste cuvinte, de cuvinte... Și totuși nu avem decît cuvinte... Ar trebui să pătrundem în inexprimabil fără a simți necesitatea de a-l exprima... Dar dumneavoastră, înțeleg, nu aveți ce face cu inexprimabilul ; să revenim pe pămînt, prin urmare... Să revenim, iată, la vechile acuzații, la vechile apărări. La Tertulian, de exemplu, care a încercat atît de disperat și inutil să-i apere pe creștini de acuzația de a fi total sterili în viața publică : „Practicăm și noi forul, piețele, băile, magazinele, hotelurile și orice alt comerț al vostru ; cu voi coabităm în ev..." Foarte adevărat ; numai că pentru noi evul, lumea, e cu totul altceva. E marginea abisului ; în noi, în afara noastră. Abisul care cheamă abisul. Teroarea care cheamă teroarea. De aceea voi, pe bună dreptate, vă temeți ; și greșea Tertulian cerîndu-vă să nu vă temeți, să vă liniștiți ; dar avea dreptate să conchidă că, în măsura în care voi vă condamnați, Dumnezeu vă absolvă.

— Voi care ?

— Voi care vedeți evul, lumea, conduse din for ; și forul de Dumnezeu, chiar dacă îl numiți pe Dumnezeu cu alte nume.

— Și coborînd mai mult, dumneavoastră ce-mi veți spune ? Că de asasinatul acesta, petrecut aici, între oaspeții dumneavoastră, de faptul că unul dintre oaspeții dumneavoastră a fost omorît și că un altul, asasinul, mai mult ca

sigur nu va plăti, dumneavoastră nu vă pasă... Îmi veţi spune asta ?

— Aş putea să v-o spun. Dar sufăr.

— De ce ?

— Pentru că o parte din mine mai e încă expusă, încă descoperită ; încă vulnerabilă, dacă vreţi.

— Şi nu e partea cea mai bună, după cîte înţeleg.

— Uite că dumneavoastră reveniţi la cuvintele care decid, la cuvintele care împart : mai bun, mai rău ; drept, nedrept ; alb, negru. Şi totul nu e de fapt decît o cădere, o lungă cădere : ca în vis... Ultimul cuvînt a fost parcă absorbit de aer, de copaci, de mine însumi ; astfel încît, cînd m-am trezit singur, aşezat pe piatra aceea rotundă, amorţit, mi s-a părut că m-a furat pentru o clipă somnul şi am visat ; şi poate mai mult decît o clipă.

M-am ridicat şi m-am îndreptat spre hotel. Şi mai înainte chiar de a ajunge acolo, din zgomote, din voci, am înţeles că se întîmplase din nou ceva.

* * *

Se întîmplase că avocatul Voltrano, zburînd, se pare, de la fereastra camerei sale, la etajul al optulea, se zdrobise pe o grămadă de cărămizi şi ţigle, în spatele hotelului, pe partea unde erau bucătăriile. Bucătarul, care moţăia pe un şezlong, s-a trezit din cauza zgomotului ; la început n-a văzut, pentru că întins cum era nu vedea toată suprafaţa grămezii ; apoi, văzînd că mai

alunecau nişte cărămizi, ridicîndu-se a descoperit trupul acela în pijama, cu faţa în jos, care mai tresărea încă ; şi a scos un asemenea ţipăt încît toţi, chiar şi cei care aveau camera pe partea cealaltă, l-au auzit. L-a auzit şi Scalambri, prin ceaţa deasă a somnului dat de vin ; şi acum era aici, în aripa bucătăriilor, perfect treaz, extrem de înfuriat, strigînd cu voce tare.

Palid, cu bărbia tremurîndu-i, bucătarul era înconjurat de ajutoare şi rîndaşi, dintre care unul, din cînd în cînd, îi întindea o cană cu vin. Bucătarul o lua cu amîndouă mîinile, căci cu una nu reuşea din cauza tremuratului, bea o înghiţitură şi o înapoia. Cînd comisarul şi-a dat seama, a strigat că i-l îmbătau, şi lui îi era de folos cu mintea întreagă. Cu jumătate de glas bucătarul a dat drumul la înjurături : cu Fecioara, cu sfinţii cei mai familiari :

— Mintea întreagă ! Şi de ce trebuie să am eu mintea întreagă ? Ce amestec am eu, ce ştiu ? Eu am fost trezit de un zgomot şi l-am văzut pe unul, în pijama, care se mişca pe cărămizi ca o şopîrlă lovită în cap de o praştie. Asta-i tot. Întinse mîna spre cană şi o trase înapoi imediat, înjurînd din nou : Şi nu pot nici măcar să beau o sorbitură de vin.

Tînărul preot pletos s-a apropiat de mine :

— E tulburat, sărmanul ; niciodată nu l-am auzit înjurînd. Pentru a-l scuza pe bucătar şi hotelul. Iar apoi : Sărmanul avocat Voltrano ; dumneavoastră îl cunoşteaţi ?

— Nu.

— Un om de valoare ; Tribunalul Ecleziastic, desfaceri de căsătorii ; dar în ultimii ani se dedicase politicii ; așa, fără a apărea prea mult ; dar cu abilitate, cu prestigiu... Sărmanul, în fiecare an cînd venea, se ruga mult : „Vă rog frumos, o cameră la ultimul etaj". Și-i satisfăceam întotdeauna dorința.

— Chiar și anul acesta, am constatat.

— Da, chiar și anul acesta. Și l-a trecut parcă un fior.

— Dar să nu aveți remușcări că i-ați satisfăcut dorința ; ar fi murit și căzînd de la al șaptelea sau de la al șaselea. Sau locuind la etajul întîi, fără formalitatea de a mai fi aruncat jos.

— Dar dumneavoastră credeți că l-au omorît ?

— Dumneavoastră nu ?

— Doamne Dumnezeule, altul !

— Cînd un lucru a fost început, totul e să-l continui.

— Dar crima...

— Tocmai în crimă nu te poți opri.

— Dumneavoastră credeți prin urmare că vor mai fi și altele ?

— Ba nu ; aici și acum e posibil ca totul să se fi încheiat. Nu te poți opri, voiam să spun, pînă cînd nu sînt eliminate erorile, accidentele, urmele care au fost lăsate comițînd prima crimă ; și apoi, corectînd printr-o altă crimă, cele care mai apar, în mod insesizabil ; și așa mai departe... Asta, desigur, în crimele al căror autor a calculat totul pentru a scăpa nepedepsit. Și nu există calcul care să nu aibă o limită în care imponderabilul, fortuitul și chiar norocul să nu

joace un rol fatal... Ne aflăm tocmai în acest caz ; dacă avocatul Voltrano, astăzi de dimineață, nu și-ar fi manifestat îndoiala, impresia că nu l-a avut mereu alături, în timpul marșului Rosariului, pe senatorul Michelozzi, ar mai fi încă în viață.

— Deci dumneavoastră credeți că pentru ceea ce a spus astăzi de dimineață...

— Sau pentru ceea ce nu a spus.

Comisarul probabil că avea în urechi tentacule invizibile dacă, departe cum era și ocupat cum părea să rezolve problema cum de putuse avocatul Voltrano să cadă de la fereastra lui pe grămada de cărămizi, dacă era o distanță de cel puțin zece metri (un agent stătea la fereastra camerei lui Voltrano, și cobora o piatră atîrnată de o sfoară), a surprins ultimele replici și mi-a strigat :

— Foarte just : pentru ce nu a spus... Și a fost aruncat jos de pe terasă, vedeți ? nu de la fereastra camerei sale.

— Și ce înseamnă asta ? a întrebat preotul.

— Înseamnă, scumpul meu prieten, că avocatul Voltrano s-a dus singur pe terasă ; și s-a dus pentru că avea întîlnire cu persoana care l-a asasinat.

— Domnule comisar, vă rog, păstrați pentru dumneavoastră și pentru mine orice deducție, a intervenit dur Scalambri.

— Iertați-mă, domnule procuror, iertați-mă ; dar s-a întîmplat o coincidență curioasă... Prietenul dumneavoastră, aici, avansa o ipoteză tocmai în momentul în care eu, care o bănuisem la

rîndul meu, verificam justețea ei... Nici măcar fizica nu e o părere, vedeți ? Îl arătă pe agentul care stătea la fereastră, în mîini cu capătul sforii de care oscila piatra, la un metru de sol, departe de grămada de cărămizi.

— Dar prietenul meu, dumneavoastră nu știți, scrie romane polițiste, a spus potolit și glumeț Scalambri. Nu este doar marele pictor pe care îl cunoaștem cu toții... Și fiindcă veni vorba : desenul ? Cum spunea Horațiu, *promissio boni viri est obligatio*... Sau Trilussa este cel care-i atribuie fraza lui Horațiu pentru a rima cu *obligatio* ?

— Nu-mi amintesc ; tu știi, eu cu latina...

— Mie, însă, îmi plăcea, îmi plăcea. A suspinat melancolic, cu gîndul la soarta care l-a îndepărtat de Cicero și Lucrețiu pentru a-l aduce să ancheteze crime misterioase, între oameni puternici și nesinceri. Și desenul, deci ?

— Îl vei avea astă seară sau mîine. De fapt, așa cum stau lucrurile, nici tu nici eu nu ne putem mișca de aici.

— Sîntem ca o caravană împotmolită.

— Domnule procuror, l-a întrerupt comisarul, vreți să veniți și dumneavoastră pe terasă ? Cred că o recunoaștere...

— Sigur, sigur, a spus Scalambri. Și lăsîndu-se parcă în voia unei generozități excepționale pentru el, iar pentru mine de nesperat : Vino și tu.

Cu ascensorul pînă la etajul al optulea, apoi, pe o scăriță plasată parcă într-un chepeng, am

ieșit pe terasa cea mare cu lespezi smălțuite, orbitoare în soare.

În locul de lîngă balustradă, de unde, pe o perpendiculară perfectă, avocatul Voltrano se prăbușise pe grămada de cărămizi, erau pete de sînge.

— Perfect, a spus comisarul. Satisfăcut de sine, mulțumit. Ba chiar și-a frecat mîinile. Și acum, spuse privind în jur, trebuie să găsim obiectul cu care nenorocitul acela a lovit.

— Eu cred, am spus timid, că asasinul o fi aruncat jos obiectul cu care a lovit, imediat după ce a dat lovitura, sau loviturile. Cum l-a văzut pe avocat muindu-se. Nu putea ține obiectul în mînă, în timp ce-l arunca pe avocat jos.

— Putea să-l pună jos, în cazul în care avocatul și-ar fi revenit pentru a-l mai folosi, a obiectat comisarul.

— Just. Dar că a aruncat întîi obiectul și apoi pe avocat sau mai întîi pe avocat și apoi obiectul...

— În orice caz, dumneavoastră spuneți că obiectul l-o fi aruncat jos... Ei, da, doar nu l-o fi dus în camera lui. Și de la meditație trecînd la acțiune : Fug să-l caut.

— Și căutați-l puțin mai departe decît locul unde a căzut avocatul, i-am strigat, sigur acum de mine.

Am rămas, pe terasa bătută de un soare care ar fi fost cumplit fără vîntul care adia ușor, Scalambri și cu mine (agentul de pază la scară, deoparte, dînd impresia că dormea de-a-n picioarelea, cum fac catîrii) ; și în vreme ce priveam

în jos, așteptînd să apară comisarul, cu un aer încrezător și condescendent, Scalambri mi-a spus :

— Vezi : mie-mi pasă prea puțin sau deloc de cum s-a petrecut această a doua crimă, de cărămida sau de ghiveciul cu care a fost lovit Voltrano. Mă interesează să știu de ce a fost omorît Voltrano. Și știu asta. Voltrano a fost omorît pentru că știa cine era asasinul lui Michelozzi și voia să-l șantajeze.

— Dar asta o știi din momentul în care s-a confirmat că întîlnirea dintre asasin și cea de a doua victimă a sa a avut loc aici, pe terasă. Dacă Voltrano ar fi fost atacat în camera lui, aruncat jos de la fereastra camerei sale, nu ai avea această certitudine.

— De acord, de acord ; nu aș avea certitudinea. Dar bănuiala că avocatul știe ceva mai mult decît a spus și vrea să se servească de asta pentru a-l șantaja pe asasin, o am de azi-dimineață.

— Eu, în schimb, azi-dimineață, am crezut că e sincer : că nu știe nimic mai mult decît a spus, că nu-și amintește...

— Ți s-a părut sincer, în tulburarea lui, aproape umilit de faptul că nu poate spune mai mult, de a nu-și putea aminti... Dar el era un om care nu spunea adevărul nici măcar cu privire la ceea ce mîncase la prînz, sau la mersul trenurilor. Sistematic. Iar dacă a spus ceea ce a spus, prefăcîndu-se așa cum a știut să se prefacă pentru tine, nu pentru mine, trebuie să fi urmărit cu siguranță un scop. Și știi ceva ? E

foarte probabil ca el să nu fi văzut nimic : și-a inventat acea impresie, s-a prefăcut că are acea vagă amintire, pe baza unui calcul pe care l-a făcut imediat în legătură cu reconstituirea pe care tocmai o făceam noi... Puțin mai înainte ți-am spus că azi-dimineață am avut bănuiala că avocatul știe. Greșeam : avocatul nu știa nimic. Dar, imediat ce a înțeles că, stînd în stînga lui Michelozzi, ar fi putut observa ceva, și-a făcut socoteala că spunînd că a avut acea impresie — cineva se insinuase între el și Michelozzi — acel cineva, cunoscîndu-l, ar fi făcut orice pentru a-i bloca memoria ; orice, adică, pentru a recompensa prin avantaje sau bani tăcerea lui, așa cum obișnuiesc între ei... N-a calculat, însă, că unul care a comis deja o crimă, cuprins de panică, poate foarte ușor să mai comită încă una.

— Tu-l cunoșteai bine, mi se pare.

— Foarte bine, îl cunoșteam foarte bine. Mi-a dat mai mult de furcă el, decît toți ăștia puși împreună. Viclean, perfid ; și de o tenacitate, în intențiile sale cele mai perfide... O vulpe : și a dat pînă la urmă peste un lup.

— Deci, după tine, azi-dimineață, spunînd ceea ce a spus, Voltrano arunca momeala la-ntîmplare, fără a ști cine avea s-o apuce.

— Sînt aproape sigur, acum.

— Azi-dimineață, în schimb, ai crezut că el știa deja cine ar fi înghițit momeala... Dar fie că știa sau nu, putea fi supravegheat, urmărit în mod discret...

— Cretinul ăla de comisar ! I-am spus că Voltrano nu mă convingea... Oricum, această

a doua crimă, doar din întîmplare ne poate conduce la vinovat ; adevărata problemă, cea în care trebuie căutate datele pentru a le rezolva pe amîndouă, e prima. Mobilul celei de a doua e clar : șantajul. Dar e un mobil care nu ne conduce la vinovat. Dacă, însă, găsim mobilul primei crime, vinovatul e în mîna noastră... Fapt e, însă, că mobile, între oamenii ăștia, poți găsi cu miile. Sînt atîtea, că e o minune că nu se mușcă și nu se măcelăresc aici, sub ochii noștri.

— Problemă insolubilă, prin urmare.

— Nu neapărat... Vezi : Michelozzi avea ceva special, ceva diferit față de ceilalți. Era un hoț, da, din cei pe care în alte vremuri l-aș fi însemnat cu fierul roșu de o mie de ori pentru delapidare și furt, pentru corupție, pentru toate infracțiunile pe care legislatorii le-au constatat sau prevăzut în ce privește administrarea banilor publici ; dar din punctul de vedere al moralei curente, al practicii în uz astăzi, era considerat onest ; asta numai pentru că nu fura pentru sine decît foarte puțin sau nimic. Toți ăștia posedă case, vile, ferme agricole model ; au un rol în industria mică, mijlocie și mare ; de ani de zile duc bani în Elveția, cu sutele de milioane, cu miliardele. Michelozzi nu ; nu poseda nici casă, nici o bucată de pămînt ; stătea în pensiune la niște călugărițe și călugări ; se spune chiar că împărțea săracilor o parte a salariului său... Cum făcea să-i găsească pe săraci, nu știu... Caracterul lui special, de fapt, era că nici unul din ăștia nu-l putea șantaja cu amenințarea că va dezvălui furturile și corupțiile sale, pentru simplul

fapt că toți, dar toți, au avut avantaje din delictele comise de Michelozzi. Cel corupt nu-l poate distruge pe cel ce corupe, fără a rămîne îngropat sub aceleași dărîmături.

— Neputîndu-l șantaja, prin urmare...

— Dar se putea acționa pe alte căi, puteau fi solicitate intervenții autorizate... De exemplu : don Gaetano. Don Gaetano manevrează conștiința tuturor acestora și o modelează ca ceara ; și dacă don Gaetano i-ar fi spus lui Michelozzi să facă sau să nu facă o anume acțiune în favoarea celui care s-a văzut, în schimb, constrîns să comită omucideri... De fapt era să spun în loc să-l roage pe don Gaetano... Dar e oare posibil ca înainte de a se fi hotărît să comită o faptă atît de gravă, atît de disperată și atît de riscantă, asasinul să nu fi jucat cartea de a se ruga de don Gaetano ?... Ah, iată, în sfîrșit, un punct sigur : don Gaetano știe totul. I-am dat de capăt.

— Și ai să rămîi aici.

— Ei da, știu ; dar trebuie să-ncerc.

De jos, nu mai fusesem atenți la asta, comisarul striga triumfător : găsise și agita în aer ceva roșcat, ca o corolă în mijlocul unui șervețel alb, corpul delict.

Scalambri a încercat. Timp de aproape trei ore. A ieșit extrem de obosit, învins. Din ceea ce mi-a povestit, don Gaetano eludase și zădărnicise orice întrebare, presărînd doctrina creștină în răspunsuri.

— Ca un gaz, spunea Scalambri, ca și cum aș fi deschis un robinet de gaz și m-aș fi așezat

acolo, așteptînd să mă amețească... Ipocritul, criminalul...

Dar obosit fiind, nu mai avea nici măcar forța să fie înfuriat. Se însufleți doar cînd comisarul, cu puțin înainte de a coborî în sufragerie, îi spuse că a aflat că în hotel, pînă în clipa în care fusese omorît Michelozzi, locuiseră cinci femei ; și acum dispăruseră.

— Și mi-o spui acuma ? i-a reproșat Scalambri.

— Acum am aflat și acum vă spun.

— Ar fi trebuit să știi mai înainte. Imediat. De cum ai sosit, l-a încolțit Scalambri.

Comisarul a desfăcut brațele, a lăsat capul pe umărul stîng : un crucifix.

— E un lucru fără importanță, am spus eu, sărind în ajutorul comisarului. Sînt sigur că nu au nimic de-a face cu crimele ; iar dacă au dispărut, dacă le-au îndepărtat în seara aceea chiar, fără să ne dăm seama, se poate deduce doar că don Gaetano s-a îngrijit numai de latura scandaloasă, boccaccescă, ce-ar fi putut să iasă la iveală.

— Tocmai, a spus Scalambri, surîzînd ironic și răzbunător, tocmai... Rezulta că ar fi folosit acest argument pentru a-l convinge pe don Gaetano să-i spună ceva despre crimă ; sau numai pentru a se răzbuna. Și nu a rezistat plăcerii de a-l avertiza la masă. Neîndemînatec ; încît don Gaetano, aflînd că Scalambri știa de femei și amenința să provoace un scandal, și-a luat imediat măsurile, gata de contraatac.

Ca dintr-o neașteptată și dezinteresată curiozitate, Scalambri începuse prin a întreba :

— Dar acesta e un hotel sau, ce știu eu, un fel de mănăstire, de azil ?

— E un hotel care periodic devine, cum spuneți dumneavoastră, un fel de mănăstire.

— Dar, vreau să spun, e administrat ca un hotel, nu ?

— Ce înseamnă : administrat ca un hotel ? Don Gaetano era deja atent, prudent.

— Vreau să spun : e obligat să respecte aceleași norme legale, același regulament, pe care le respectă hotelurile care nu sînt administrate de organizații ecleziastice sau de călugări ?

— Nu știu, a spus don Gaetano.

— Dar cineva trebuie să știe, îmi imaginez.

— Sigur. A sunat clopoțelul pe care-l avea în față, și în tăcerea care s-a lăsat imediat, strigă : Părinte Cilestri...

De la masa lui, cel chemat s-a ridicat.

— Rămîi, rămîi unde ești, a spus don Gaetano. Spune doar, domnului procuror, care dorește să știe, dacă noi sîntem obligați să-i înregistrăm pe oaspeții noștri și să trimitem copii ale fișelor la poliție — și coborînd vocea și adresîndu-i-se lui Scalambri — căci îmi închipui că asta doriți de fapt dumneavoastră să știți.

— Sîntem obligați, a spus părintele Cilestri.

— Mulțumesc, a spus don Gaetano. Iar lui Scalambri : Sîntem obligați, prin urmare ; dar mă îndoiesc grozav că părintele Cilestri a făcut-o vreodată.

— De ce ?

— Cum, de ce ? s-a jignit ministrul. Pentru că, dragă domnule procuror, aici sîntem totdeauna între noi : ca într-un fel de mănăstire, pentru a folosi expresia dumneavoastră atît de potrivită.

— Un fel de mănăstire ; dar nu e o mănăstire.

— Nu e în formă, dar e în fapt. Ne adunăm aici, în fiecare an, în trei sau patru serii, pentru a medita, pentru a ne ruga... Ministrul părea că a uitat cele două crime. Și cine ar fi avut lipsa de delicatețe să i le amintească ?

A avut-o comisarul, după ce a constatat, dînd roată cu privirea, că nimeni nu era gata, unii uluiți, alții speriați, de sacrificiu.

— Două crime, excelență, două. (Mi-a spus apoi : Puțin îmi pasă, eu ies la pensie peste două luni.)

Ministrul s-a înroșit de furie, dar s-a stăpînit :

— Dumneavoastră, domnule comisar, vă puteți menține părerea ; dar nu aveți nimic, nici o dovadă, nici un indiciu, pentru a o contesta pe a mea. Care e următoarea : nimeni din cei care sîntem aici, în sala asta, nu a comis cele două crime.

— Dumneavoastră spuneți : nimeni din cei prezenți, a intervenit Scalambri.

— Tocmai, nimeni din cei prezenți.

— Din cei prezenți, a reluat, cu intenție, Scalambri.

— Din cei prezenți, a reluat ministrul, dar cu oarecare ezitare, parcă bănuind o cursă. Și apoi, preocupat, adresîndu-se lui don Gaetano : Lipsește oare cineva ?

— Nimeni, a spus don Gaetano cu o fermitate exasperată. Și l-a fixat pe Scalambri cu o privire care, încet, ca un obiectiv, se restrîngea, devenind din stinsă, ageră și iute ; și schimbarea privirii era însoțită de o mișcare a mîinii drepte, asemănătoare cu laba unei pisici care, în joacă, își arată ghearele și le ascunde la loc.

— Și pentru că nimeni nu lipsește, continuă ministrul, îmi repet și îmi susțin părerea : asasinul nu e printre noi.

Deoarece ridicase vocea, din momentul în care don Gaetano îl strigase pe părintele Cilestri, toți tăceau, urmărind ceea ce se spunea la masa noastră, cuvintele ministrului fură salutate de un cor de — foarte bine, foarte drept, bravo — și apoi de aplauze frenetice și prelungite.

Cînd s-au stins, ministrul a spus :

— Îmi face plăcere să observ că toți împărtășiți părerea mea, ridicîndu-se de pe scaun și întorcîndu-se puțin spre dreapta și spre stînga.

— Aveați vreo îndoială că cineva ar fi avut o părere opusă ? a spus don Gaetano, batjocoritor. A fost ca și cum i s-ar fi aruncat în față o găleată de apă rece. Ministrul și-a pierdut respirația, a încercat să spună ceva. Dar n-a spus.

De altfel, don Gaetano continuă imediat, pentru a schimba discuția, și anume pentru a reveni la cea dintre el și Scalambri :

— Da, mă tem cu-adevărat că părintele Cilestri și-a neglijat întotdeauna îndatorirea de a transmite poliției fișele oaspeților noștri... Este o infracțiune gravă ?

— Pentru orice administrator de hotel, foarte gravă.

— Vreţi să spuneţi că eu nu sînt un administrator de hotel oarecare ? Vă mulţumesc.

— A spus-o excelenţa sa, a zis Scalambri, arătîndu-l pe ministru.

— Dar eu spuneam aşa, ca o părere personală, fără a şti, fără a cunoaşte ; şi, mai ales, fără cea mai mică intenţie de a mă amesteca, de a mă interfera... De altfel, nu sînt ministru de interne sau de justiţie ; mă ocup de cu totul alte lucruri, spre norocul meu.

— Nu aveaţi intenţia să ne apăraţi, a conchis don Gaetano. Mai degrabă, lăsînd la o parte infracţiunea foarte gravă pe care am comis-o, pe care am comis-o eu, vreau să vă spun, într-un mod deschis şi, sper că-mi permiteţi, prietenesc, gîndurile care mi-au trecut prin minte cînd dumneavoastră aţi pus prima întrebare *ex abrupto ;* şi se înţelege că folosesc expresia cu aluzia ironică la procedeul căruia îi dădea numele cîndva... Cîndva : omagiu convenţional şi nemeritat al timpului nostru, dat fiind că orice procedeu, să-i spunem de justiţie, s-a desfăşurat şi se desfăşoară totdeauna *ex abrupto,* deşi diluat cu timpul şi în modalităţi... Cînd dumneavoastră, deci, aţi pus prima întrebare : dacă acesta e un hotel sau un fel de mănăstire (şi cred că ar fi fost mai exact să întrebaţi dacă e un hotel sau un sediu al unei confrerii), eu m-am gîndit imediat... A făcut o pauză, parcă aşteptînd ca Scalambri să-i permită să continue. Şi să fie de partea lui.

— Spuneţi, îl încurajă Scalambri. Dar cu o oarecare nelinişte.

— M-am gîndit, iată : sîntem la masă, mîncînd aceeaşi pîine şi bînd acelaşi vin ; dar el nu uită că e inchizitor şi judecător, cum eu nu uit că sînt preot... Ce misiuni teribile, acestea ale noastre ! Teribile şi necesare ; şi aş zice că sînt teribile în măsura în care sînt necesare, şi necesare în măsura în care sînt teribile... Sîntem morţii care îngropăm alţi morţi... Doamne Dumnezeule ! Şi-a sprijinit capul în mîini, cu coatele pe masă, acoperindu-şi ochii, ca pentru a scruta în el însuşi o necesitate atît de teribilă.

A făcut un oarecare efect. Chiar şi asupra mea, trebuie să recunosc. Doar comisarul a continuat să privească cu coada ochiului, ironic, la el şi la noi.

Cînd don Gaetano a revenit printre noi, lăsînd să-i cadă mîinile cu palmele în sus, parcă pentru a ne arăta stigmatele răstignirii suferite, a spus :

— Dar după cum mă înspăimîntă faptul că sînt preot, m-ar înspăimînta mai mult să fiu judecător... Cuvintele lui Christos sînt înspăimîntătoare : „Nu judecaţi, pentru a nu fi judecaţi". Nu interzice judecarea, dar o pune în legătură directă şi inevitabilă cu a fi judecaţi. „Scoate-ţi mai întîi bîrna din ochiul tău, şi atunci vei avea vederea destul de bună pentru a scoate paiul din ochiul fratelui tău." Şi reţineţi : bîrna în ochiul celui care judecă, paiul în ochiul celui care e judecat. Nu cumva a vrut să spună că numai cei mai răi judecă, aleg judecata, pot judeca, în funcţie de greşelile lor, dar după ce le-au mărturisit şi s-au eliberat de ele ? Sca-

lambri era dureros de atent și încordat ; și pentru a-i da un răgaz, ca pisica cu șoarecele, don Gaetano s-a abătut de la subiect : Bîrna : de prima oară cînd am citit acest pasaj sau l-am auzit, m-am gîndit întotdeauna la Polifem orbit de Ulise, la Polifem care-și smulge din ochi bîrna fumegîndă... Și cine știe dacă lui Christos nu i s-a întîmplat să audă de la vreun rapsod sau de la vreun negustor aventura lui Ulise... Gîndiți-vă cît de puțin cunoaștem din viața lui Isus : ca și cum fiecare din noi ar găsi martori ai propriei vieți din momentul în care eu am fost hirotonisit preot, dumneavoastră ați intrat în magistratură, comisarul în poliție, profesorul — arătîndu-mă pe mine — a avut prima expoziție ; și așa mai departe... Și viața noastră are un înțeles tocmai pentru faptul că eu sînt preot, dumneavoastră judecător, comisarul comisar și profesorul pictor ; dar copilăria, adolescența, locurile în care am trăit, persoanele lîngă care am petrecut copilăria, adolescența, tinerețea ? Și cărțile pe care le-am citit, și iubirile, și înșelăciunile ? Putem chiar lăsa de-o parte adolescența și tinerețea ; dar un om e așa cum l-au făcut primii zece ani de viață ; și nu știm nimic despre el, dacă nu știm nimic despre acești zece ani ai săi... Desigur, viața lui Isus nu are nimic de-a face cu a noastră : ne sînt suficienți anii strălucitori, anii cunoscuți ; dar eu am fost totdeauna fascinat de anii săi obscuri, care mi-au înflăcărat totdeauna fantezia. Și către Scalambri : Cum a fost copilăria dumneavoastră ? Fericită, nefericită ? Sper pentru dumneavoastră că a fost nefericită, copilăriile fericite generează plictiseală, tristețe, răutate... Dar, imediat, revenindu-și și mustrîndu-se : Nu o considerați drept o întrebare și nu-mi răspundeți. E un viciu al meu : cînd o persoană începe să mă intereseze, iată că-i pun întrebări despre copilăria sa... Dar aici, dumneavoastră trebuie să puneți întrebări, nu eu. Eu spuneam... Rămase parcă așteptînd de la noi, sufleri în fosă, punctul de unde să reia discuția pe care o ducea. Dar știa foarte bine să-l regăsească singur. Și într-adevăr : Vorbeam despre judecată. Și că Isus ar fi vrut poate să afirme că doar cei mai răi pot să-și asume o asemenea sarcină ; doar ultimii să fie primii în aceasta... Dar, pentru Dumnezeu ! să nu vedeți în digresiunile mele nici cea mai mică aluzie personală. Eu nu știu nimic despre dumneavoastră. Nimic, absolut nimic, și o spuse fixîndu-l, ca și cum ar fi știut totul. Iar pe de altă parte, termenii de cei mai răi și cei mai buni îi pronunț în sensul biblic : cei dintîi vor fi cei de pe urmă, cei de pe urmă vor fi cei dintîi. Întinse mîna, încet, făcînd-o să planeze deasupra celei a lui Scalambri. Fața i se lumină de bunăvoință, de afecțiune. Nu știu nimic despre dumneavoastră, și insistă din nou asupra lui „nimic", făcîndu-l să devină totul, dar țin la dumneavoastră.

Scalambri se sculă de la masă părînd cu totul alt om. Se sprijini chiar de brațul meu cu o oarecare greutate, nesigur parcă. Iar cînd comisarul se apropie să-l întrebe în șoaptă :

— Domnule procuror, cercetăm mai departe treaba asta cu femeile dispărute ? el, cu un ton mai înalt decît era necesar, pentru a se face auzit de cei care erau în jurul nostru, şi se tot învîrteau fără să dea această impresie, răspunse nervos : Şi ce vreţi să cercetaţi ? Nu înţelegeţi că aceste femei, admiţînd că au existat, nu au nimic de-a face cu crima şi că dacă ne apucăm să le urmărim, riscăm să pierdem cu totul firul ?

— Care fir ? întrebă cu aer tîmp comisarul. Se distra.

— Firul... spuse încurcat, şi în şoaptă, Scalambri. Firul banilor, al intereselor, al afacerilor lor, al şantajelor, care e unicul posibil.

— Numai că nu-l avem în mînă, spuse comisarul.

— Nu-l avem, bine... Vocea lui Scalambri vibra isteric. Bine, nu-l avem ; dar trebuie să încercăm să ajungem la el, să-l apucăm... Am dat deja dispoziţii ; colegi de-ai mei, în mai multe locuri, tocmai cercetează. Eu nu dorm..., şi mă tîrî de-acolo, părăsindu-l brusc pe comisar. M-am întors să-l privesc. Comisarul era satisfăcut ; era satisfăcut şi rînjea ; şi-mi făcu cu ochiul ca pentru a spune : a ajuns rău, prietenul dumneavoastră. Şi ca dovadă Scalambri îmi spunea :

— Cretinul ăsta de comisar, vrea să mă facă să alerg după femei, care cine ştie dacă erau aici cu adevărat.

— Erau.

— Ah, erau cu adevărat ?... Oricum nu au nici o legătură... Vezi : eu mi-am făcut o părere precisă despre aceste crime, şi mi se pare că ţi-am vorbit despre asta astăzi, pe cînd eram pe terasă. Ţin, de aceea, să elimin toate reziduurile, toate faptele şi indiciile care ar ajunge să ne abată din drum, să ne încurce... Comisarul, nu ştiu dacă de bună credinţă, pentru că e un cretin, sau interesat, pentru că e un cretin corupt, vrea să-mi vîre sub nas încurcătura cu femeile ; ca să mă facă să mă împiedic de asta. Eu, în schimb, o înlătur şi continui pe calea aleasă de mine.

Mărinimos, nu i-am amintit că, puţin înainte de a merge la masă, el şi nu comisarul crezuse în importanţa prezenţei şi dispariţiei femeilor.

— Dar mi se pare că don Gaetano ţine mult să nu se vorbească despre femei ; şi în măsura în care el ţine la asta... Gîndeşte-te ce s-ar întîmpla, în ziare, dacă s-ar afla că exerciţiile spirituale făcute de cinci dintre aceşti ştabi erau reconfortate de prezenţa amantelor lor.

— În afară de faptul că nici un ziar, nici unul, n-ar vorbi despre asta... Ce crezi că s-ar întîmpla ? Cîţiva s-ar indigna, mulţi s-ar distra ; şi unele din femeile astea ar ajunge să facă un film intitulat *Exerciţii spirituale :* ea goală şi o sută de feţe ipocrite în jur... Mie, în schimb, mi s-ar întîmpla, în ordine : şeful meu ar prelua el ancheta, m-ar avansa, m-ar transfera. Iar aceste două crime ar primi pentru totdeauna eticheta „de mîna unor necunoscuţi“. Ţi se pare că merită osteneala ?

— Tu contezi pe faptul, deci, că ai să rezolvi ceva, că ai să găseşti vinovatul ?

— Sper, sper... Dar fără chef. Şi devenind curios, ironic : Şi cum erau, femeile astea ? Tinere ? Frumoase ? Şi cine şi le adusese ?

— Nu erau urîte, şi mai degrabă tinere. De tipul care poate place ăstora : puţin grase, puţin excentrice, puţin vulgare. Există o demarcare netă, pentru ăştia, între femeile cu care se însoară şi cu care au copii şi femeile cu care păcătuiesc : ultimele trebuie să emane ideea de păcat de la prima vedere, de cum le simţi parfumul... Dar cui aparţineau, cele cinci femei care erau aici, n-aş şti să-ţi spun.

— Vreau să ştiu ; măcar asta vreau să ştiu.

— Îţi poate fi de folos, am spus în doi peri.

— Nu-mi va fi de folos, dar vreau să ştiu. Sau îmi spune don Gaetano, sau îi chem, unul cîte unul.

— Cred că, promiţîndu-i tăcerea, don Gaetano îţi va spune.

— Şi eu cred, spuse Scalambri. Mă bătu protector pe umăr şi plecă ; desigur, în căutarea lui don Gaetano.

Văzîndu-mă singur, ministrul se apropie de mine. Am primit a doua bătaie protectoare pe umăr din seara aceea :

— Scumpul meu prieten, ca salut, dar dînd din cap deprimat, dezolat ; spunînd parcă : aici am ajuns, să ne războim cu mizeria umană, cu crimele, cu judecătorii, cu poliţiştii, chiar şi noi doi care nu avem nici o legătură cu asta, care sîntem la fel de puri, deşi în mod diferit. Căci, în concepţia sa, inutilitatea pură a artei îi reda artistului aceeaşi puritate, oferită lui de viaţa creştinească pe care o ducea : neschimbată rămînînd diversitatea şi superioritatea trăirii lui creştine.

Iar eu am spus ceea ce mima el :

— Teribilă experienţă : nu aş fi bănuit niciodată, cînd am luat-o pe drumul spre schit, că aveam să pătrund în coşmarul ăsta.

— Cui i-o spuneţi ! Eu, care vin aici în fiecare an ca într-un loc de recreere, de elevare, vă puteţi închipui că nu puteam să mă aştept la un asemenea lucru... Două crime, doi foarte dragi şi vechi prieteni ai mei ucişi în decursul a cîteva ore. Şi noi toţi atinşi de bănuiala judecătorului, a ziariştilor, a opiniei publice... Dar ce spun eu atinşi ? Bănuiţi de-a dreptul. L-aţi auzit pe comisar, la masă ? Meseria, deformarea profesională ; bine. Dar, Doamne Dumnezeule, puţină grijă, puţin tact... Şi nu pentru ceea ce e fiecare dintre noi, pentru ceea ce reprezintă fiecare dintre noi în viaţa publică ; asta ar mai lipsi, legea e aceeaşi pentru toţi... Aş spune, însă, pentru locul, pentru motivul pentru care ne aflăm aici : reculegerea, rugăciunea... Şi ajungînd la punctul la care voia să ajungă : Eu sper că prietenul dumneavoastră, procurorul, să nu privească din acelaşi unghi de vedere cu comisarul ; căci e cazul să vorbim chiar de unghi ; unghi mental, unghi moral...

— E un sfinx.

— Cum ?

— Prietenul meu, procurorul, e un sfinx. Nu lasă să-i scape nimic despre crime, despre intenţiile lor... Cînd îl întreb ceva despre crime, răspunde făcînd pe oracolul.

— Toţi sînt la fel, magistraţii ăştia : fac pe oracolele, asta fac... Dar, credeţi-mă : nu fac pe oracolul pentru că ştiu şi nu vor să spună ; fac

asta aşa cum unii au făcut totdeauna pe oracolele.

— Dar poate că Scalambri ştie ceva, are vreun fir.

— Credeţi ? spuse ministrul făcînd efortul de a lua o expresie de incredulitate ironică.

— Da, mi se pare că are ceva la mînă : un indiciu, o informaţie...

— Un indiciu, o informaţie..., repetă ministrul, căzîndu-i dintr-odată masca de incredulitate ironică. Şi ce anume poate fi acest indiciu, această informaţie ?

— Necunoscîndu-le pe victime, neştiind nimic despre caracterul lor, despre activitatea lor, despre intrigile lor, nu sînt în măsură să descifrez prezicerile lui Scalambri.

— De exemplu... ? Cu speranţa că eu mi-aş aminti.

— De exemplu, puţin mai înainte, pe cînd vorbeam despre crime, mi-a spus : „Nimeni nu merită să fie lăudat pentru bunătatea lui, dacă nu are forţa să fie rău".

— „Nimeni nu merită să fie lăudat pentru bunătatea lui, dacă nu are forţa să fie rău" ; a spus exact aşa ?

— Exact. Şi am completat în minte citatul : „orice altă bunătate nu e, în cele mai multe cazuri, decît o lene sau o neputinţă a voinţei".

— Pare una din acele maxime care altă dată se găseau în ambalajul pachetelor de ciocolată... „Nimeni nu merită să fie lăudat pentru bunătatea lui dacă nu are forţa să fie rău"... Dar ca maximă, aş spune că e tîmpită ; cine are forţa să fie rău, e rău. Şi punîndu-l la punct pe La

Rochefoucauld, ministrul s-a apucat să găsească sensul unei maxime atît de tîmpite, legat de cazul care-l preocupa : — Poate o fi vrut să facă aluzie la sărmanul Michelozzi, care era bun de la natură... Dar asta ce legătură are ? Doar nu l-au omorît din cauza bunătăţii lui. Dacă toţi spun că era bun, şi o spun şi eu, care i-am fost alături vreme de aproape jumătate de secol, cine l-a omorît voia să pună capăt pericolului pe care Michelozzi îl reprezenta pentru el : nu există altă explicaţie.

— Deci dumneavoastră nu mai credeţi că a fost omorît din întîmplare ?

— Din întîmplare ? Da' cum aş putea să mai cred după a doua crimă ?

— Dar dacă excludeţi că cel care a comis crimele era unul dintre dumneavoastră...

— Nu sîntem numai noi aici. Cred că sînt între 20 şi 30 de persoane care se învîrt prin hotel ; şi mai sînt apoi cei care se remarcă mai puţin, care, prin faptul că stau unde trebuie să stea şi fac ceea ce trebuie să facă, devin aproape invizibili.

M-am gîndit la spaima bucătarului, şi cît de justificată era.

— Dar un chelner, un rîndaş, una din ursulinele sau călugăriţele astea care ajută la servitul mesei, pentru ce motiv l-ar fi omorît pe Michelozzi şi apoi pe Voltrano ?

— Dumneavoastră n-aţi auzit niciodată vorbindu-se de crime plătite, de ucigaşi plătiţi ? Lucrurile, scumpul meu prieten, sînt de obicei mai puţin complicate decît apar, sau decît le redăm noi.

Mă bătu iar cu mîna pe spate : cu compătimire, de data asta. Şi s-a îndreptat spre un grup de-al lor, desigur pentru a comunica maxima lui La Rochefoucauld pe care eu, ca să mă amuz, i-o atribuisem lui Scalambri.

M-am întors la hotel tocmai cînd Scalambri ieşea din biroul lui don Gaetano. Era satisfăcut, se bucura în sinea lui de secretul pe care cu siguranţă don Gaetano i-l destăinuise. Era atît de fericit, încît a trecut pe lîngă mine fără să mă vadă. Eu am luat-o spre biroul lui don Gaetano, am bătut la uşă, am deschis uşa.

Don Gaetano stătea la birou. A ridicat ochii de pe hîrtii spunînd : „Intră." Ochii şi ochelarii : căci ridicînd privirea în sus, ochelarii, căzuţi la jumătatea nasului, nu mai erau pe aceeaşi linie cu ochii, ci păreau că aruncă o altă privire, mai puţin rece şi impasibilă. Curios efect, care venea de la refracţia luminii colorate de lîngă el : o lampă cu cupa din sticlă, din cele care la începutul secolului veneau de la Nancy şi de la Viena, iar astăzi se fabrică peste tot, evident mai urîte. Stropită cu verde, cu galben şi cu albastru, şi predominînd violetul, lumina se resfrîngea în lentile, mişcîndu-se, animîndu-le parcă, în timp ce ochii lui don Gaetano rămîneau stinşi.

Cine va citi acest manuscris sau, dacă va fi publicat vreodată, această carte, se va întreba de ce nu am mai vorbit despre ochelarii lui don Gaetano. Ei bine, nu am vorbit, pentru că m-au impresionat, prima oară cînd l-am văzut scoţîndu-i. Sau poate că atunci m-au impresionat mai puţin decît mai tîrziu, cînd m-am gîndit la

asta şi i-am revăzut. Ba dimpotrivă : pentru că am început să simt neliniştea pe care acei ochelari mi-o provocaseră în momentul în care, în camera mea, m-am trezit desenîndu-i. De mai multe ori, pe aceeaşi hîrtie ; astfel că rezultatul a fost un cîmp de ochelari, ca un cîmp de pepeni : mari, mici, abia schiţaţi, fără lentile, cu lentile ; şi unii prin care se vedeau ochii fără privire ai lui don Gaetano. Un desen ciudat, faţă de cele pe care le fac de obicei ; şi cine l-ar vedea fără a cunoaşte aceste pagini, ar crede poate că l-am făcut în urma unei lecturi din Spinoza, care fabrica ochelari de acest tip ; sau că am rămas impresionat de ochelarii lui don Antonio de Solis, din portretul acela care împodobeşte pagina de titlu a ediţiei din secolul al XVIII-lea din a sa *Istorie a cuceririi Mexicului ;* sau că aş fi lucrat la ilustrarea versurilor acelui poet arabo-sicilian despre lentile. Şi uite că în acest moment, în timp ce scriu, faptul că-mi amintesc aceste imagini (imagini propriuzise şi imagini de cuvinte) mă surprinde şi-mi măreşte neliniştea. Cum de-l văd atît de clar pe Spinoza în atelierul lui de optician, umbra serii, lentilele ca lacuri mici într-un peisaj de manuscrise, printre pădurile de cuvinte scrise (grafia aceea din secolul al XVIII-lea : foşnitoare, agitată parcă de un vînt) ; cum de-mi amintesc atît de clar portretul lui don Antonio şi versurile lui Ibn Hamdis ? Nu există oare ceva în lentile, în ochelari, care-mi trezeşte, îndepărtată, imposibil de precizat, o senzaţie de stupoare şi în acelaşi timp de aprehensiune ? Nu există oare ceva care are legătură cu adevărul şi cu frica

de a-l descoperi ? (Și mă mai gîndesc și la povestea aceea a lui Anna Maria Ortese care se întitulează tocmai *O pereche de ochelari :* despre fata cu vederea slabă căreia i se dau în sfîrșit ochelari ; și iată că mizeria străduței napoletane în care trăiește îi sare pe neașteptate în ochi, îi dă amețeală și-i provoacă greață.)

Ochelarii lui don Gaetano, deci ; și neliniștea pe care mi-o dădeau. Era o întîmplare că aveau același model ca cei ai diavolului sau și-i procurase în mod special ? Fusesem tentat de mai multe ori să-l întreb, dar rezistasem de fiecare dată.

Am rezistat și în seara aceea, șezînd în fața lui, cu biroul între noi, așa cum mă invitase să iau loc și-mi făcuse semn.

— Sper că nu vă deranjez, am spus.

— Nimeni nu mă deranjează, niciodată. Și după ce m-a scrutat îndelung, dar ca de obicei prefăcîndu-se că nu mă vede : Aveți vreo problemă ? Sau vreți poate să ne părăsiți ?

— N-aș putea să plec, cred ; și în orice caz, sînt curios să văd cum se isprăvește.

— Nu se isprăvește. Curiozitatea dumneavoastră va rămîne nesatisfăcută... Aveți vreo problemă ? Vreau să spun : ceva ce vreți să știți, ceva ce vreți să-mi destăinuiți ? În clipa asta, toți cei care sînt aici sau vor să știe ceva de la mine, sau vor să-mi destăinuiască ceva.

— Da, aș avea și eu ceva de întrebat...

— Bine. Întrebați. Și-și ridică ochelarii la nivelul ochilor. Pentru a nu mă vedea mai bine, ostentativ.

— Astă seară, la masă, nu știu în care moment exact a pornit săgeata dumneavoastră ; dar am văzut-o vibrînd încă, între coastele lui Scalambri.

— Frumoasă imagine, foarte literară. Surîse enigmatic, poate cu satisfacție. Săgeata, coastele : cu adevărat, o imagine frumoasă... Și nu mă îndoiesc că ați văzut-o, înfiptă în coastele lui Scalambri și vibrînd încă. Ba pot admite că am văzut-o chiar și eu. Numai că nu am tras-o.

— Vreți să spuneți că ați tras atît de multe, dar fără să știți care avea să ajungă la țintă ?

Nu răspunse.

— Sărmanul Scalambri, am spus apoi, neștiind cum să-l prind pe don Gaetano, care aștepta să vorbesc sau să plec.

— Sărmanul : iată un cuvînt folosit totdeauna în chip nepotrivit.

— Nu mi se pare că l-am folosit în chip nepotrivit, creștinește vorbind. L-am văzut pentru o clipă gol și rănit ; și deci, pentru o clipă, sărman. A-i îmbrăca pe cei goi, a-i ajuta pe cei infirmi... Sau îmi amintesc greșit ?

— Creștinește vorbind... Dumneavoastră, deci, vorbiți creștinește.

— Fac pe avocatul diavolului.

— Rol interesant : l-am avut și eu, la propriu, odată. Într-un proces de beatificare. Distractiv, de altfel... Oricum, nu vă amintiți greșit : a-i îmbrăca pe cei goi, a-i ajuta pe cei infirmi... Dar acum cinci minute, Scalambri era așezat unde sînteți așezat dumneavoastră : perfect îmbrăcat și perfect sănătos... Mă șantaja.

— Adevărat ? am spus prefăcîndu-mă că nu cred.

— Nu vă prefaceţi că nu ştiţi sau, dacă nu ştiţi, că nu înţelegeţi.

— Aveţi dreptate. Dar era chiar un şantaj ?

— Nu chiar. Numai că, asigurîndu-mă de tăcerea lui în chestia cu femeile, voia ca eu să renunţ la tăcere ; din amabilitate, ca răspuns la altă amabilitate, dacă nu din recunoştinţă.

— Şi dumneavoastră ?

— Am fost recunoscător.

— Mai mult decît politicos, deci.

— Cele cinci nume ar fi putut să le ştie de la oricine, aici. Şi i-am oferit în plus cinci poveşti. Prietenul dumneavoastră s-a delectat cu ele. Era ca un cîine căruia i se aruncă în sfîrşit un os : sforăia de satisfacţie, de plăcere.

— Nu e prietenul meu. Dacă ar fi, nu aş putea împărtăşi dispreţul dumneavoastră.

— Ah, dumneavoastră îl dispreţuiţi ? Eu nu. Ce simt eu nu e dispreţ. Nu am, în privinţa prietenului dumneavoastră (mă iertaţi : a domnului procuror) nici un sentiment, cum nu am nici faţă de o rotiţă sau de un arc ale acestui ceas. Şi arătă ceasul de pe masă.

— Dar aveţi faţă de ceas.

— N-aş spune. Doar dacă nu vreţi să numiţi sentiment furia pe care-o simt cînd vreau să ştiu cît este ceasul şi-mi dau seama că stă.

— Exact contrariul decît ceea ce vi s-ar întîmpla cu Scalambri dacă, privindu-l pentru a constata că stă pe loc, v-aţi da seama că de fapt merge. Că merge, vreau să spun, către vinovatul acestor două omucideri.

— Dumneavoastră sînteţi pe punctul de a repeta ceea ce mi-aţi spus ieri : că ar trebui să-l ajut pe Scalambri să rezolve problema. Dar problema e a lui Scalambri, nu a mea.

— Din punct de vedere profesional e a lui Scalambri, numai profesional. Dacă am fi aici perfect izolaţi, în afara oricărei jurisdicţii, nu credeţi că am fi obligaţi să inventăm noi legea pe care Scalambri o reprezintă şi să-l urmărim pe vinovat ?

— E posibil şi contrariul : ca toţi să devenim, unul faţă de celălalt, vinovaţi. Şi, în realitate, ceea ce numiţi dumneavoastră inventarea legii nu este altceva decît : a deveni toţi vinovaţi. Dar să lăsăm această discuţie, căci ne poate duce departe... Nu sîntem izolaţi, nu sîntem în afara oricărei jurisdicţii : prietenul dumneavoastră Scalambri e aici, are întreagă autoritatea şi toate mijloacele pentru a rezolva problema... Şi de data asta nu vă cer scuze pentru a fi spus prietenul dumneavoastră : fie că-l dispreţuiţi sau nu, sînteţi de partea lui, nu puteţi fi decît de partea lui.

— Da, nu pot fi decît de partea lui. Dumneavoastră, în schimb...

— Nu am de partea cui să fiu. Aştept ca totul să se-mplinească.

— Adică ca totul să nu se-mplinească.

— Din punctul dumneavoastră de vedere, da : ca totul să nu se-mplinească. Dar din al meu... Vă amintiţi evanghelia lui Luca ? Aţi citit-o vreodată ?... „Am venit să aduc focul pe pămînt ; şi ce să fac, dacă arde deja ? Acum trebuie să fiu botezat cu botezul, şi cît sînt de tulburat, pînă cînd nu se împlineşte“.

— Ce botez aşteptaţi ?

— Durerea, moartea : nu există altul.

— Dar pentru a aştepta acest botez, ce nevoie este de toate astea ? Ce nevoie aveţi să faceţi un hotel, să faceţi şi să administraţi atîtea alte lucruri ? Ce nevoie au prietenii dumneavoastră să guverneze, să comande : cu binecuvîntarea dumneavoastră, sau chiar din însărcinarea dumneavoastră ?

— De data asta eu sînt cel care protestez : nu sînt prietenii mei. Dar sînt şi ei focul care arde. Şi oricît i-aş dispreţui, îi iubesc în acelaşi timp : „ce să fac, dacă arde deja".

— Trebuie prin urmare să distrugem.

— Nu există altă cale, nu există altă scăpare. Să distrugem, să distrugem... Cea mai mare eroare a noastră, cea mai mare eroare care a fost vreodată comisă de cei care au guvernat, sau care au crezut că guvernează Biserica lui Christos, a fost cea de a se identifica, într-un anumit moment, cu un tip de societate, cu un tip de ordine. E o eroare care mai durează încă, chiar dacă mulţi încep acum să aibă conştiinţa că e o eroare. Într-o frază, pot spune : secolul al XVIII-lea ne-a făcut să ne pierdem judecata, secolul XX ne va face să ne-o redobîndim. Dar ce spun, ne va face să ne-o redobîndim ? Va fi în sfîrşit victoria, triumful.

— Sfîrşitul.

— Din punctul dumneavoastră de vedere, da : sfîrşitul... Dar va fi epoca, sau măcar începutul erei celei mai creştine pe care lumea o poate cunoaşte... Totul contribuie, totul ne ajută ; chiar şi tot ceea ce credeau şi cred că e duşman aceia dintre noi care-şi pierduseră judecata, sau care

încă nu şi-au redobîndit-o... Ne ajută ştiinţa, ne ajută plictiseala ; aşa după cum, se-nţelege, ne ajută ignoranţa şi foamea... Gîndiţi-vă : ştiinţa... Am combătut-o atîta ! Şi în sfîrşit, fie că scrutează celula, atomul, cerul înstelat ; fie că le smulge cîte un secret ; fie că produce fisiuni, explozii, fie că trimite omul să se plimbe pe lună : oare ce face, dacă nu să multiplice spaima pe care Pascal o simţea în faţa universului ?

— Nu mi se pare că omul de astăzi e cuprins de această spaimă cosmică. Dimpotrivă.

— E atît de ocupat să deplaseze graniţele, ca după un război cîştigat, încît încă nu-şi dă seama ; dar fisurile prin care se va insinua spaima există deja. Şi spaima cosmică nu va fi nimic, pe lîngă spaima pe care o va avea omul de sine însuşi şi de ceilalţi... Vă amintiţi ? „Şi-l contrazic mereu, pînă cînd va înţelege că e un monstru incomprehensibil" ; şi dat fiind că astăzi ca niciodată Dumnezeu ne contrazice...

— ...Noi fugim de Dumnezeu.

— Nu există fugă de Dumnezeu ; nu e posibilă. Exodul din apropierea lui Dumnezeu e un marş către Dumnezeu.

Şi a spus asta cu disperare, sau poate mi s-a părut mie ; căci, scoţîndu-şi în clipa aceea ochelarii, faţa lui a luat o expresie de fragilitate şi îndepărtare, care m-au făcut să mă gîndesc la unul care ar fi îmbătrînit în închisoare şi şi-ar fi amintit că o dată încercase să evadeze.

Tot cu ochii închişi (ori citea ceea ce gîndeam, ori eram cu cel care citea ceea ce gîndea el), spuse :

— Evadarea... Redeschise ochii, se aplecă spre

mine peste birou. — S-a spus că raționalismul lui Voltaire are un fond teologic la fel de incomensurabil pentru om, cît și cel al lui Pascal. Eu aș spune chiar că inocența lui Candide valorează exact cît spaima lui Pascal, dacă nu cumva e chiar același lucru. Dar Candide își găsea pînă la urmă o grădină pe care să o cultive... *„Il faut cultiver notre jardin“*... Imposibil : a fost o mare și definitivă expropriere. Poate se pot rescrie astăzi toate cărțile care au fost deja scrise ; și, de altfel, nici nu se face altceva, redeschizîndu-le cu chei false, șperacle și, dacă-mi permiteți un joc de cuvinte banal dar pertinent, răngi de fier [1]. Toate. Cu excepția lui *Candide.*

— Dar se poate citi.

Făcu un gest de nepăsare :

— Citiți-l. Și, plin de vioiciune : Trebuie să-l citiți, de fapt : pentru a vă da seama că sînteți singur și că nu aveți scăpare. Și blînd : Dar de ce vreți să reprimați în dumneavoastră tot ce vă aduce către noi ? De ce vreți să vă contraziceți ?

— Pentru că dumneavoastră mă contraziceți, pentru că mă contrazice Dumnezeul dumneavoastră. Nu sînt un monstru incomprehensibil.

M-am ridicat. Măcar o dată, vroiam să fiu eu cel care îl părăsea.

— Noapte bună, am spus.

Nu mi-a răspuns.

Nu mi-a trebuit prea mult timp ca să urc în camera mea, ieșind din biroul lui don Gaetano : doar cît am traversat coridorul și holul. Am che-

[1] Joc de cuvinte intraductibil : în italiană *piedi di porco* înseamnă „răngi de fier“, dar și „picioare de porc“ (n. t.).

mat ascensorul, am urcat, am traversat aproape două laturi ale pătratului pe care-l făceau coridoarele la fiecare etaj, am deschis, am aprins lumina, am intrat. Repet mișcările mele cum mi le amintesc, și cred că mi le amintesc exact. Dar poate, pe gînduri, voi fi petrecut, așteptînd ascensorul, mai mult timp decît reușesc să apreciez în amintire : căci nu se explică altfel faptul că pe măsuța de noapte, atrăgînd atenția deasupra foilor de desen, se afla o carte legată în negru, în legătura aceea pe care francezii o numesc jansenistă. Nu avea nimic scris nici pe copertă, nici pe dos, dar știam, înainte de a o deschide, că erau *Maximele* lui Pascal. Cum făcuse don Gaetano să-mi ajungă în cameră, înainte ca eu să fi ajuns acolo, trebuia explicat printr-o pierdere de timp, repet, neobservată de mine. Sau pusese să o aducă înainte ; și era o explicație și mai neliniștitoare.

Am deschis-o la pagina de titlu și apoi unde era semnul de carte negru. Ochii mi-au căzut, bineînțeles, pe pagina din dreapta, care începea cu numărul 460, numărul maximei și nu al paginii (și vreme de o clipă am reflectat la gîndul gîndurilor numărate, și dacă toate gîndurile, ale fiecăruia și ale tuturor, scrise, spuse sau doar gîndite, nu ar fi fost enumerări și numere înghițite, asimilate și calculate de o imensă și invizibilă mașină). Am citit acel număr 460 : „Dat fiind că adevărata sa natură s-a pierdut, totul devine natura sa ; după cum, pierdut fiind adevăratul bine, totul devine adevăratul său bine“. Și apoi altele, pînă la 477.

Semnul de carte era din întîmplare în acel loc, sau don Gaetano îl pusese acolo pentru mine ?

Nu am vrut să mă gîndesc, nici să continui să citesc. Am închis cartea și am pus-o deoparte. Și am început să desenez. Deoarece era desenul pe care trebuia să i-l dăruiesc lui Scalambri, făceam un nud de femeie cît mai obscen și mai dezagreabil puteam ; pentru ca Scalambri, cunoscîndu-l cum mi se părea că-l cunosc, să scape de el, vînzîndu-l ; și datorită sumei pe care avea să o primească, ar fi crescut fără îndoială aprecierea și invidia sa față de mine.

Or, a desena, odată stabilită tema sau obiectul, este pentru mine un fapt atît de automat, încît mîna și ochii parcă mi se îndepărtează și mi se izolează, văzîndu-și de treaba lor și parcă ușurîndu-mi mintea de o greutate, de un balast. Gîndindu-mă la cu totul altceva decît la desen, desenînd, gîndurile mele devin mai exacte și clare, mai închegate ; memoria mai precisă și sprintenă. Și astfel, desenînd nudul pentru Scalambri, am dezvoltat o ipoteză care mi se-ntîmplase s-o emit după prima crimă ; am dezvoltat-o, vreau să spun, așa cum cavalerul Charles Auguste Dupin și le dezvoltă pe ale sale în povestirile lui Poe. În timp ce mîna și ochii se plimbau pe hîrtie, mintea mea se plimba pe terenul din fața hotelului, un semicerc de vreo sută de metri în adîncime spre pădure. Îi vedeam fiecare piatră, fiecare ungher, fiecare copac : de parcă aș fi stat la fereastra camerei mele, în plină zi. Dar nu vreau să spun mai mult. Am terminat de desenat cînd mi s-a părut că am rezolvat problema. Desenul era foarte lucrat, încărcat, dar și cu niște ștersături ; soluția problemei, însă, era netă și aproape evidentă : foarte asemănătoare celei din *Scrisoarea furată* de Poe. Și lăsînd pe-a doua zi verificarea ei, m-am băgat în pat și aproape imediat am adormit.

A doua zi, prima persoană pe care am întîlnit-o a fost comisarul. Era în hol, în fotoliu, frunzărind ziarele. Cu o ironie plină de subînțelesuri mi-a comunicat imediat :

— Avem firul.

M-a invitat cu un gest să mă așez lîngă el.

— Și care e, acest fir ?

— Cel pe care-l căuta procurorul. Dar ce spun, firul ? Mii de fire, și toate încurcate... Un ghem așa — a arătat un spațiu ca de la pămînt pînă la genunchii săi — de fotocopii de polițe. Toate semnate de Michelozzi, din fondurile speciale sau secrete de care dispunea... Procurorul va înnebuni. Și a savurat ideea că Scalambri va înnebuni.

— Dar sînt polițe în favoarea vreunuia care se află aici ?

— A vreunuia ? A tuturor. Nu există nici unul care să nu fi avut partea lui.

— Prin urmare ?

— Prin urmare, din toate aceste polițe pot ieși sute de mici procese de delapidare, estorcare de bani, furt din banii publici ; sau un singur proces-mamut. Dar un proces pentru omucidere, niciodată.

— Cred și eu.

— Procurorul, în schimb, e convins că cheia primei crime, și deci și a celei de a doua, o va găsi între aceste polițe... Nu că raționamentul său ar fi cu totul fantezist, doar că dificultatea de a-l verifica e atît de mare, încît e ca și cum... El raționează așa : Michelozzi le dădea ăstora bani, nu pentru a se duce la femei sau pentru a alerga să-i depoziteze în Elveția ; le dădea pentru Partid, pentru cheltuielile curente ale Partidului, pentru secții, clientelă, clienți ; cineva însă i-a păstrat pe toți, și nu o cotă mai mult sau mai puțin mare, cum se obișnuiește. Michelozzi, bănuind sau știind, l-ar fi amenințat...

— Amenințat cu ce ? De denunțat nu putea.

— Amenințat să nu-i mai dea.

— Ar fi găsit altundeva.

— Asta spun și eu... Totuși, ceva demn de crezut există în ipoteza procurorului : dar dacă o deviem pe alt teren... Eu spun așa : poate că Michelozzi ar fi observat că banii care treceau la unul din aceștia, servea la finanțarea dezordinii, a asasinatului ? Sau : poate că-l finanțase conștient și acum ar fi avut interes să se retragă, să părăsească partida devenită prea periculoasă ?

— Ipoteza devine mai înțeleaptă, astfel : doar oprindu-ne la prima întrebare, căci spuneau că Michelozzi își iubea aproapele ca pe sine însuși.

— Dumneavoastră, mă iertați, nu știți de ce e în stare lumea asta bisericoasă, lumea cu cartea de rugăciuni în mînă, lumea care spune că-și iubește aproapele ca pe sine însuși... Peste două luni, și abia aștept momentul, voi împlini 30 de ani de serviciu în poliție ; ei bine, crimele cele mai crude de care m-am lovit, cele mai raționale, cele mai greu de descoperit, ca și cele mai nebunești și mai simple, au fost cele comise de bărbați și femei care aveau genunchii așa — modelă cu mîinile parcă o pîine rotundă — de atîta stat în spatele balustradelor corului din biserică și a gratiilor confesionalelor... Și unii, se-nțelege, din motive sexuale ; dar majoritatea, credeți-mă, pentru bani ; și aproape totdeauna pentru banii de moștenit de la aproapele cel mai apropiat. Se ridică : Mă duc să văd ce fir a reușit să scoată din ghem procurorul... Vreți să vă las ziarele ?

— Nu, mulțumesc ; mă duc să mă plimb puțin prin pădure.

Și m-am dus, dar pentru a face cercetarea pe care, e cazul să o spun, mi-o schițasem cu o seară înainte.

* * *

Ne-am strîns cu toții în sufragerie, pentru micul dejun. Don Gaetano nu că era vesel, căci poate nu fusese niciodată în viața lui, dar era parcă amuzat, ca și cum ar fi pregătit o glumă unuia dintre noi, sau tuturor, și aștepta să-i dea drumul. Scalambri era foarte obosit, cu ochii roșii, și nu prea avea chef de vorbă. De dimineață, îi trimisesem în cameră desenul. Mi-a mulțumit sec ; sigur că nu-i plăcuse. Comisarul mustăcea, privind ironic, dar în același timp cu milă, și îmi arunca des cîte o privire ca pentru a-mi spune : priviți-l cît e de sfîrșit, descurcînd ghemul acela fără cap și coadă. Ministrul era mai degrabă negru ; printre polițele lui Michelozzi, am aflat apoi, Scalambri găsise una adresată lui ; și-i ceruse explicații. Și mai negru era celălalt come-

sean, președintele băncii pe numele căreia Michelozzi emitea polițele ; și Scalambri discutase cu el timp de cîteva ore, neobținînd altceva decît ura cu care-l fulgera președintele.

Folosind mulțumirea exprimată de Scalambri pentru desen, don Gaetano s-a lansat :

— Ce anume reprezintă, l-a întrebat pe Scalambri, desenul pe care vi l-a dăruit ?

— Un nud, un nud de femeie.

— Ah, a făcut don Gaetano. Parcă pentru a spune : și altceva ?

— Un nud urît, am spus eu, ca pentru a mă justifica.

— Ah. De data asta ca pentru a spune : așa mai merge.

— Dar foarte bine desenat, a spus, din pură politețe, Scalambri.

— Bineînțeles ; că doar nu se poate spune că la vîrsta sa, cu experiența sa, cu valoarea sa, profesorul nu desenează bine ? Probabil că desenează foarte bine ; asta totdeauna, și orice lucru ar face, a spus don Gaetano. Iar mie : Eu, și mi se pare că m-am scuzat deja, am văzut puține pînze de-ale dumneavoastră ; și aproape totdeauna în reproduceri. Dar din puținul pe care l-am văzut... Și am o curiozitate : ați pictat sau desenat vreodată ceva ce avea de-a face cu religia noastră ? Un Christ, o Madonă, un sfînt ; sau, ce știu eu, o sărbătoare, o biserică... ?

— O Maria Magdalena, cu mulți ani în urmă.

— Firește, o Maria Magdalena... Și cum ați făcut-o ?

— Am făcut-o...

— Nu, așteptați ; lăsați-mă să ghicesc... Ați făcut-o ca pe o prostituată la pensie : bătrînă, deformată, sulemenită într-un mod grotesc.

— Ați ghicit, am răspuns eu cu arțag.

— Mă bucur, înseamnă că am înțeles ceva din dumneavoastră. Și ca și cînd, fiindcă eu răspunsesem exact la prima întrebare, ar fi putut continua examenul : Și nu v-ar tenta ideea de a picta, aici, pentru noi, pentru capela noastră, un Christ ? Remarcați că folosesc verbul a tenta.

— Nu mă tentează, am spus, dur. Dar văzînd că don Gaetano era satisfăcut de duritatea mea, ca de o reacție pozitivă, am schimbat registrul. După Redon, după Rouault... Nu, nu mă tentează.

— Aveți dreptate, a spus don Gaetano. Dar știind, cred, că dîndu-mi dreptate avea să mă irite. După Redon, după Rouault... Pentru a nu merge mai înapoi în timp : la Grünewald, la Giovanni Bellini, la Antonello da Messina... Pentru mine, una dintre cele mai neliniștitoare imagini ale lui Isus este cea a lui Antonello da Messina, care se află astăzi, mi se pare, la muzeul din Piacenza : masca aceea de suferință mărginită... Teribilă... Dar în vremea noastră, da, fără îndoială : Redon și Rouault... Excelent, *Miserere* de Rouault, de o pasiune care nu se încheie, ci preanunță ceva... Vreau să spun : cineva ar putea să creadă că cu Rouault se încheie istoria pasiunii să-i spunem cristologice a umanității, că el e ultima voce, ultima suflare ; dar, de fapt, se deschide iarăși și se adeverește... Dar Redon... Iată, Redon, nu e mai puțin neliniștitor decît Antonello da Messina, dar în alt sens... Vorbesc,

se-nțelege, despre Christul care e în a treia serie din a sa *Tentation*... Ai impresia, foarte puternică, cutremurătoare, că numai printr-o revelație, printr-o viziune, Redon a putut desena chipul lui Christos cum l-a desenat ; că Isus, adică, a avut cu adevărat acel chip și că doar o dată, la distanță de secole, l-a dezvăluit lui Redon... Nu apostolilor, nu evangheliștilor ; căci, evident, vrea ca ei să-i uite chipul. Lui Redon... Mîinile, le-a dezvăluit sfintei Teresa din Avila ; chipul, lui Redon. De ce ?... Vă întreb pe dumneavoastră, pentru că desigur știți despre Redon mai mult decît știu eu.

— Nu știu... Poate pentru că Redon refuzase totdeauna să privească ceea ce era gol.

— Ceea ce era gol ?

— Spunea : *„Je ne regarde jamais ce qui est nu"*.

— Pentru că mergea totdeauna dincolo de nud, ca razele X.

În mod ciudat, totdeauna avusesem o senzație asemănătoare cu cea exprimată de don Gaetano, în fața Christului lui Redon. Dar am spus :

— Ceea ce spuneți, se bazează pe un fapt destul de nesemnificativ, care poate că ține mai mult de vanitate, decît de inspirație mistică : Redon a vrut, pur și simplu, să facă un Christ diferit.

— Dar atît de diferit, și de o asemenea intensitate... Oricum : dumneavoastră nu vreți, sau nu vă simțiți în stare să ne oferiți o imagine a lui Christos ?

— Nu mă simt în stare, dar vreau.

— Ah, vreți... Foarte bine. Vom vedea. Și ca și cum abia atunci ar fi observat că ceilalți se plictiseau, a schimbat vorba :

— Vă văd obosit, domnule procuror.

— Ei da, a suspinat Scalambri.

— Și pe dumneavoastră odihnit, domnule comisar. Răutăcios.

— Da, comentă acru Scalambri.

— Nu pot trage concluzia că dumneavoastră — lui Scalambri — faceți cu trudă ceea ce comisarul face cu bucurie ; dar comisarul...

— Comisarul, spuse comisarul, peste două luni pleacă : și iată explicată bucuria lui.

— Pleacă ?

— Din poliție. La pensie. La țară.

— Sînteți un fericit, îl felicită ministrul.

— Pentru că pleacă din poliție ? îl întrebă pe ministru, surîzînd ironic, don Gaetano.

— Ba nu, nu mi-aș permite : eu am un mare respect, o mare admirație pentru poliția noastră... Pentru că pleacă la țară.

— E o fericire ușor de dobîndit ; și mai ales pentru dumneavoastră, pentru domnul președinte... Președintele a avut o ușoară tresărire. Comisarul e obligat să mai aștepte încă două luni, dumneavoastră, în schimb, puteți s-o faceți imediat.

Ministrul și președintele s-au întunecat și mai mult la față. Cred că se gîndeau că don Gaetano vroia să facă aluzie la polițele pe care Scalambri le avea în mînă și care i-ar fi obligat, poate, să-și dea demisia. Și poate don Gaetano chiar vroia să facă această aluzie. Într-un glas au spus :

— Să dea Dumnezeu !

— E greu de scăpat ? Vă țin cu forța ? a întrebat, simulînd candoare și stupoare, don Gaetano.

— Oh, Doamne, chiar cu forța nu, răspunse ministrul. Sigur, nu e ușor de scăpat. Președintele aprobă de mai multe ori.

— Mai ales acum, spuse ambiguu don Gaetano. Vroia să spună : vă vor da afară imediat, sau nu veți pleca mai înainte de a fi dat socoteală de ceea ce făceați cu Michelozzi ? Fapt e că făcea o aluzie. Și se distra.

Ministrul găsi forța să dea alt sens cuvintelor lui don Gaetano :

— Sigur, mai ales acum : cînd lucrurile merg rău, a pleca ar fi o fugă, o dezertare.

— O trădare, preciză ironic don Gaetano.

— Și de mers rău, nimic de zis, lucrurile merg cu-adevărat rău, interveni comisarul.

— Să nu exagerăm, spuse ministrul.

— Să nu exagerăm, repetă președintele.

— Să nu exagerăm, întări Scalambri.

— În fine : merg sau nu merg rău ? îi întrebă don Gaetano pe toți trei.

— Din punctul de vedere, spuse comisarul, al celui care își ține mîinile în propriile buzunare, merg foarte rău.

Se așternu tăcerea ; ca între oameni binecrescuți, care descoperă între ei un necioplit. Apoi președintele spuse :

— Problema nu e de a-și ține mîinile în propriile buzunare sau în ale altora ; problema e...

— ...Dacă se poate continua, făcînd exercițiul de îndemînare prin care se mai scoate ceva din

buzunarele celorlalți, am completat. Și anume, de a mai găsi încă ceva.

— Statul nu e un hoț de buzunare, spuse indignat ministrul.

— Desigur, nu e un hoț de buzunare, confirmă, cu o indignare mai moderată, președintele.

— Dar domnilor, spuse don Gaetano ministrului și președintelui, sper că nu mă veți îndurera, spunîndu-mi că statul mai există încă... La vîrsta mea, și cu toată încrederea pe care am avut-o în voi, ar fi o revelație insuportabilă. Eram atît de liniștit că nu mai există...

Instantaneu, ministrul și președintele, după ce schimbară o privire rapidă, hotărîră să o ia în glumă. Rîseră. Mai rîdeau încă atunci cînd ne-am ridicat de la masă.

M-am întors la hotel după-amiaza tîrziu ; și m-am dus direct în camera mea, pentru că-mi venise o idee pentru Christul pe care-l promisesem lui don Gaetano. Nu promis, de fapt ; dar acum puteam să o consider ca pe o promisiune ce trebuia ținută.

Am desenat timp de cîteva ore. Mîna mea era doar puțin mai nervoasă decît de obicei ; nici o singură trăsătură întreruptă sau greșită, nici chiar imperceptibil. Doar o viteză neobișnuită și aproape ritmică, dictată parcă de un îndepărtat și tainic ritm muzical. Un ritm care nu voia să devină temă, frază ; dar se domolea și se calma în semnele care alergau pe hîrtie, în gîndurile și imaginile care, și mai febril, alergau în minte. Și gîndurile și imaginile nu erau, cum mi se întîmpla de obicei cînd desenam, ale unor lu-

cruri care nu aveau nimic de-a face cu ceea ce schițam și umbream hotărît pe hîrtie (a umbri nu trebuie înțeles așa cum îl înțeleg școlile de desen, dacă mai există așa ceva).

Am auzit la un moment dat, în hotelul pînă atunci tăcut, ivindu-se și ridicîndu-se, ca o spirală care urca din hol, de la un etaj la altul, făcînd turul coridoarelor, un murmur agitat, uși trîntite, un țîrîit. Dar nu m-am mișcat decît cînd zgomotul a început să se scurgă spre hol și să se coaguleze acolo jos ; un zumzet neîntrerupt și crescînd.

Holul era plin ca în ziua de după prima crimă. Cuprinși toți de isterie, strigînd unul la altul, se întrebau : „Cînd ? Unde ? Cum ?"

Cineva îl găsise mort pe don Gaetano ; dar nu se știa dacă în camera sa sau în birou, în capelă sau în pădure. În fine, de afară un strigăt :

— În pădure, la vechea moară, și turma ieși în piață, se răspîndi, se strînse din nou, ca într-o pîlnie, către cărarea care ducea la vechea moară.

Am mers și eu : ultimul, încheind șirul mai degrabă grotesc, de oameni de vîrstă mijlocie care aproape alergau, gîfîind și poticnindu-se, pe drum. Și-i auzeam pe cei dinaintea mea întrebîndu-se, cu respirația întretăiată, dacă don Gaetano fusese ucis sau murise de moarte bună. Ca și cînd moartea — don Gaetano ar fi trebuit să-i învețe asta — nu ar fi fost totdeauna și oricum naturală.

Fusese omorît. La vechea moară, cea de la care rămăsese piatra de moară. Iar piatra, de pe care alunecase, îi slujea acum drept spetează.

Nu mi-a făcut prea mare impresie să-l revăd mort. Moartea, care conferă și imbecililor solemnitate, pe don Gaetano îl lipsise de ea. Era descompus și parcă dezarticulat. Picioarele, desfăcute aproape în unghi drept, întindeau haina monahală care, în alunecare, se ridicase descoperind ciorapii albi, de lînă groasă. Ciorapii aceia răneau privirea și pentru că ieșeau în evidență, între negrul pantofilor și negrul hainei, și pentru că erau de iarnă, iar noi eram în plină vară. Desprinzîndu-se de ciorapi, ochii, cel puțin ai mei, se opreau apoi la ochelarii care, atîrnați de șiretul prins la piept, alunecaseră pe o rădăcină și stăteau acolo într-un unghi curios față de o rază care cădea printre frunze. Părea un detaliu dintr-un tablou de mîna a doua în maniera lui Caravaggio. Și spun de mîna a doua pentru că totul, don Gaetano mort și ceea ce era în jurul lui, era de mîna a doua ; vreau să spun diminuat, redus, umil, față de cum era în viață.

La mică distanță de mîna lui stîngă era un pistol : scurt, cu burduf. Atît de aproape de mîna lui încît cineva, lîngă mine, întrebă dacă s-a sinucis.

Am răspuns :

— Dar vi se pare posibil ?

— Nervi avem cu toții, spuse celălalt, ofensat. Și a-l pune la egalitate cu toți, din partea unui devotat al său, mi s-a părut că ar fi confirmat impresia mea că moartea, cel puțin în

momentul acela, în scena aceea, îl degradase pe don Gaetano.

Ne-am oprit cu toţii, în semicerc, la vreo zece paşi de corpul lui don Gaetano, de Scalambri şi de comisar, care stăteau de-o parte şi de alta şi cercetau, ca şi cum ar fi aşteptat un semn de viaţă, o trezire.

Am traversat spaţiul acela şi m-am dus lîngă Scalambri. Cu un rînjet de înfrîngere satisfăcută, ca şi cum una dintre previziunile sale s-ar fi realizat, dar în dauna sa, mărindu-i responsabilitatea şi truda, îmi spuse :

— *Omnia bona trina.* Latina asta a lui ! Şi imediat l-a cuprins teama că fraza putea să sune a satisfacţie adevărată, fără acea milă faţă de sine însuşi din care se născuse : Vreau să spun : sîntem într-o mare încurcătură. Dar făcuse iar o gafă, cu acel „mare". O încurcătură teribilă, îngrozitoare. Şi continuă să-l cerceteze pe mort.

— Ceea ce mă intrigă... spuse comisarul, vorbind parcă pentru sine şi fixînd atent revolverul. Şi lăsă fraza neterminată.

— Ce anume vă intrigă ? întrebă Scalambri. La limita suportabilului ; ca şi cum ar fi spus că din ceea ce gîndea comisarul, din ipotezele sale, din deducţiile, din dubiile sale, nu avea nici un ajutor, ci doar piedici.

— Revolverul, spuse comisarul.

— Ce e cu revolverul ? Cu acelaşi ton de om care nu mai suportă.

— Cu revolverul, nimic. Cu faptul că l-am găsit, că ne-a făcut să-l găsim, e ceva. Ceva care dă de gîndit.

— Şi credeţi că e cazul să o spuneţi *coram populo ?*

— De fapt, nu spusesem ; am răspuns la întrebarea dumneavoastră.

În loc să replice, căci nu putea, Scalambri a luat o hotărîre care a părut neaşteptată, deşi poate nu era. Adresîndu-se celor pe care-i numise în latina sa *populo,* spuse : Vă rog, domnilor, întoarceţi-vă la hotel. Şi pregătiţi-vă să plecaţi de aici pînă diseară.

S-a ridicat un zumzet de protest.

— Este o măsură care se impune : pentru siguranţa dumneavoastră, pentru responsabilitatea mea...

— E drept, spuse ministrul. Poate trebuia să ne gîndim la asta puţin mai devreme.

Scalambri nu a răspuns la reproş. Dar cu o autoritate şi mai fermă şi mai enervată a reluat :

— Pînă diseară, hotelul trebuie golit ; nu trebuie să mai rămînă nici o pisică.

— Pisică nu avem, spuse părintele Cilestri, desprinzîndu-se de ceilalţi şi venind către Scalambri, nu există, am folosit totdeauna şoricioaică... Nu se-nţelegea dacă vroia să-l demonteze pe Scalambri, sau era atît de emoţionat, încît luase expresia în sensul propriu. Dar eu, ceilalţi preoţi care sînt cu mine...

— Toţi, spuse Scalambri, toţi... Închid hotelul, părinte, închid şi pun sigilii. Şi îmblînzindu-se : Vă rog, domnilor : mergeţi să pregătiţi valizele... Trebuie să lucrăm, aici.

Au plecat, ministrul în frunte.

De lucrat, lucra doar fotograful. Apoi a venit medicul. Apoi au venit doi cu o targă de pînză,

l-au așezat cu grijă pe don Gaetano pe ea, l-au dus de-acolo. Ochelarii atîrnau de targă, se balansau în pas cu brancardierii.

I-am urmat pînă la furgoneta care era în fața hotelului. Apoi am urcat în cameră, pentru a mă pregăti de plecare.

Valizele, trebuia doar să le închid. Am fost o clipă nehotărît dacă să iau cu mine, sau să las, cartea pe care don Gaetano mi-o trimisese cu o seară înainte. Am lăsat-o, alături de Christul pe care-l desenasem.

Nu era încă întuneric, dar hotelul complet iluminat, dădea impresia, din piață, că toată acea lumină ar chema noaptea să se pogoare în jurul nostru. Niște automobile plecau deja. Scalambri și comisarul asistau la exod. M-am apropiat.

— Te-ai grăbit, constată Scalambri, privindu-mi valizele.

— Abia așteptați clipa, e natural, să părăsiți această bolgie, spuse comisarul.

— Dacă am fi continuat să rămînem aici cu toții, spuse Scalambri, s-ar fi isprăvit ca în romanul acela de Agatha Christie : toți omorîți, unul după altul. Și ar fi trebuit să înviem unul, pentru a-l găsi pe vinovat.

— Nu va fi găsit vinovatul ; nu va fi găsit niciodată, spuse melancolic comisarul.

— Dar pistolul ? am întrebat. Mi se pare că ați făcut o reflecție, despre pistol... Și cred că ea coincide cu a mea.

— Care e reflecția ta ? întrebă Scalambri cu condescendență.

— Pur și simplu aceasta : de ce, dispărînd după prima crimă, ne fac să-l găsim lîngă cadavrul lui don Gaetano ?

— Exact, spuse comisarul. Exact ceea ce am gîndit și eu.

— Și dacă, am spus, un altul l-a ucis pe don Gaetano, unul care știa unde era ascuns pistolul sau din întîmplare îl regăsise ?

— Oh, Doamne, spuse Scalambri, dar de ce trebuie să complicăm lucrurile, care sînt deja destul de complicate ?... Pistolul era ascuns acolo unde cel care l-a împușcat pe Michelozzi îl ascunsese, și-l ascunsese bine ; nimeni altul nu putea să știe și nici nu-l putea descoperi din întîmplare sau prin deducție. Dacă comisarul gîndește ca tine, și admite posibilitatea că un altul ar fi putut să-l găsească, ar trebui să-și recunoască propria incapacitate și fără să piardă un minut să-și dea demisia ; căci era sarcina lui să-l găsească, și timp de două zile l-a căutat percheziționînd camerele, bagajele, privind orice colțișor și cercetînd metru cu metru tot terenul. Și ațintind arătătorul către comisar : Dumneavoastră credeți că altcineva a găsit pistolul, că cel care l-a ucis pe don Gaetano nu a fost aceeași persoană care l-a ucis pe Michelozzi ?

— Eu nu cred nimic... Numai că nu-mi explic motivul pentru care pistolul a fost lăsat aici, lîngă don Gaetano.

— Pentru că nu mai servea ; poate fi o explicație, nu ?

— Poate fi, spuse comisarul. Dar pentru a încheia discuția.

— Şi dacă poate fi, de ce trebuie să mai căutăm altele mai complicate şi care complică ? Adresîndu-mi-se mie : Gîndeşte-te : la ora cînd don Gaetano a fost omorît, aproape toţi erau în camerele lor ; şi „aproape" ne exclude doar pe mine, pe tine, pe comisar, agenţii, bucătarul, personalul de serviciu ; şi pe don Gaetano. Oricum, toţi suspecţii erau înăuntru, fiecare în camera sa. Cel puţin aşa mă asigură şi mi se jură... Agentul care era de gardă între scară şi ascensor spune că nimeni nu a ieşit ; şi nici nu a văzut, intrînd pe cineva pe care nu-l văzuse ieşind. Acelaşi lucru spune cel care era de gardă la scara de serviciu. Iar comisarul, care era aici, făcîndu-şi siesta pe un şezlong, confirmă : nimeni nu a ieşit, nimeni nu a intrat... Şi atunci ?

Nu a primit de la noi răspuns, şi şi l-a dat singur : cu satisfacţie :

— Atunci, eu găsesc o explicaţie destul de simplă, destul de chibzuită : unul dintre cei trei, doi dintre cei trei, toţi trei, s-au îndepărtat pentru o clipă sau, mai simplu, au adormit.

— Nu eu, spuse comisarul.

— Bine ; dumneavoastră nu aţi plecat şi nici nu aţi adormit. Bine. Şi nici agentul care stătea între ascensor şi scară. Dar cel care era de gardă la scara de serviciu... Iată, dumneavoastră unde eraţi exact ?

— Aici, arătă comisarul.

— Şi de-aici puteţi jura că aţi supravegheat constant uşa principală şi pe cea de serviciu ? Cu atît mai mult cu cît nu stăteaţi aici pentru a

supraveghea, ci pentru a vă face siesta, pentru a vă odihni...

— Nu pot să jur.

— Iată, vedeţi : agentul trebuie să fi adormit şi dumneavoastră vă puteaţi uita în altă parte, cînd asasinul s-a strecurat afară. Nu există altă explicaţie, dacă vrem să rămînem pe terenul realităţii, al bunului simţ. Dacă, însă, vrem să ieşim din el, putem ajunge unde vrem : chiar să credem că unul din noi trei... Iată : dumneavoastră spuneţi că aţi rămas aici, să vă faceţi siesta ; dar dumneavoastră o spuneţi... Iar tu, către mine, tu spui că ai fost... Unde spui că ai fost ?

— Să-l omor pe don Gaetano, am spus.

— Vedeţi unde se ajunge, cînd se părăseşte drumul bunului simţ ? spuse triumfător Scalambri. Se ajunge că tu, eu, comisarul, devenim suspecţi la fel cu ceilalţi, şi chiar mai mult : şi fără a ni se putea atribui un motiv, un mobil... Eu o spun întotdeauna, scumpe comisar, întotdeauna : mobilul, trebuie găsit mobilul...

Au rămas amîndoi tăcuţi pentru cîtăva vreme. Nu mai ploua ; o rază se strecura printre nori. Trăsura, hurducîndu-se uşor, reintra în Roma.

— În cazul acesta ştiu ce-mi rămîne de făcut, reluă Antimo cu vocea lui cea mai hotărîtă : Le public.

Giulio tresări.

— Stimate prieten, mă înspăimîntaţi. Veţi fi excomunicat cu siguranţă.

— De cine ? Dacă e un papă fals, cui îi pasă ?

— Şi eu care speram să vă ajut să găsiţi în acest secret un motiv de consolare, reluă Giulio consternat.

— Glumiţi ! ?... Şi cine-mi poate spune dacă Fleurissoire ajungînd în rai nu va descoperi că şi bunul său Dumnezeu nu mai e cel adevărat ?

— Staţi puţin, scumpe Antimo, dar divagaţi. Ca şi cum ar putea fi doi ! ca şi cum ar putea fi *un altul.*

— Nu... dar dumneavoastră puteţi vorbi liniştit, pentru că nu aţi părăsit nimic pentru el şi pentru că totul, fie adevărat ori fals, se întoarce în favoarea dumneavoastră... Ah ! destul !... Am nevoie să iau puţin aer.

Se aplecă afară pe fereastră, atinse cu vîrful bastonului spatele birjarului şi opri trăsura. Giulio se pregătea să coboare cu el.

— Nu, lăsaţi-mă să mă duc. Ştiu de-ajuns pentru a alege o linie de conduită. Păstraţi restul pentru un roman. În ce mă priveşte, chiar în seara aceasta îi scriu Marelui Maestru, iar mîine îmi reîncep cronicile ştiinţifice la ziarul *Dépêche.* Cine rîde la urmă, rîde mai bine.

— Cum ! şchiopătaţi ? spuse Giulio surprins să-l vadă din nou şchiopătînd.

— Da, de cîteva zile durerile m-au apucat din nou.

— Ah ! de-aş şti totul ! spuse Giulio care, fără să-l mai privească îndepărtîndu-se, se aşeză în colţul său în trăsură. (Gide, *Subteranele Vaticanului).*

Cuprins

Lector: FLORIN CHIRIȚESCU

Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

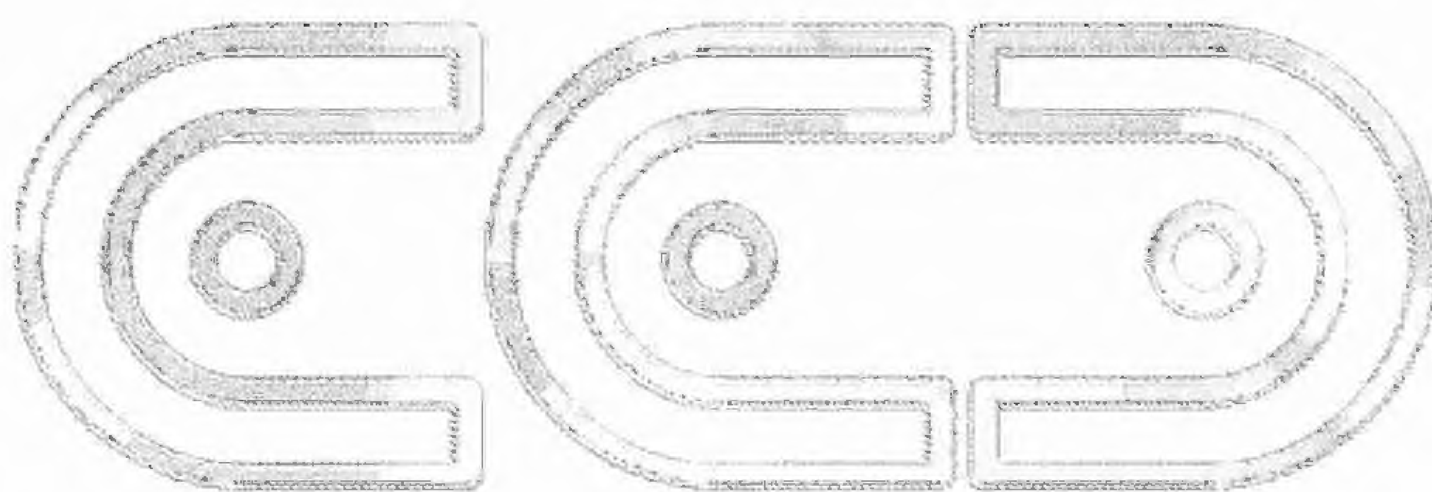

Bun de tipar: 16.10.1980. Coli tipar: 10,25.

Comanda nr. 478
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București, — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

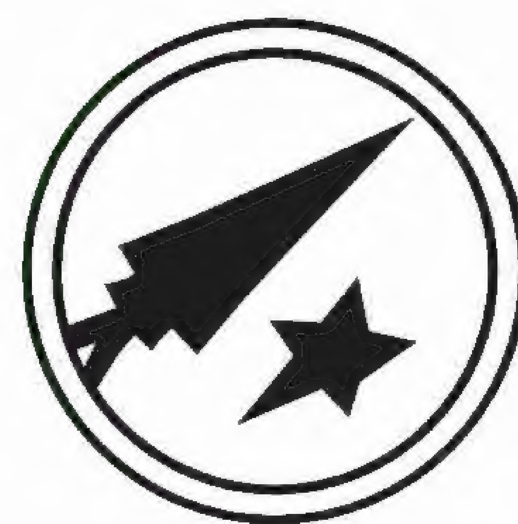

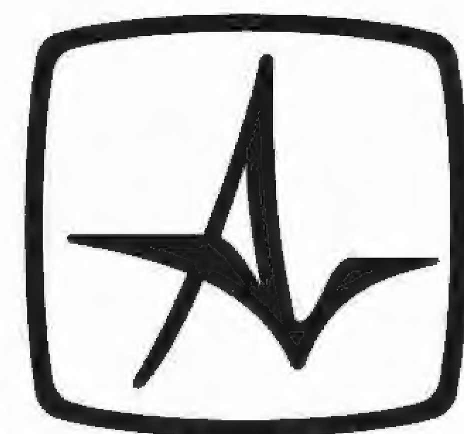
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

